

*Анатолій Нагребецький
Людмила Копайгородська*

*Літопис Довжку,
що на річці Мурафа*

Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка

Вінницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України

*Анатолій Нагребецький
Людмила Копайгородська*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Керівник проекту
Анатолій Шаргало

Вінниця
2023

ББК 63.3 (4УКР-4ВІН) 62.08
УДК 94 (477.44)
Н 61

Н 61 Нагребецький А. Н., Копайгородська Л. С.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа.

– Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2023. – 492 с.

*«...Історія завжди вдячна не лише своїм творцям, а й тим, хто її шанує,
пам'ятає, дбайливо зберігає кожну сторінку літопису,
щоб донести його до майбутніх поколінь»*

У книзі висвітлено основні історичні віхи з історії села Довжок, що біля с. Мурафа Вінницької області. Краєзнавчі факти викладені на підставі архівних документів. Але багато фактів з життя села залишили у своїх споминах старожили, з якими автори знайомились та зустрічались. Це вони – старожили – наділили нас, авторів, такою багатогою і яскравою історією.

Книга видана з нагоди 350 -річчя з часу заснування села.

Дякуємо Богові, що ця книга побачила світ.

Дякуємо Богові й за те, що дарував нам таку Людину, як Анатолій Броніславович Шаргало, який повністю профінансував написання та видавництво книги.

ISBN 978-966-2696-64-5

©Нагребецький А. Н., 2023

©Копайгородська Л. С., 2023

©ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2023

*Там, де Мурафа береги омиває,
Де живе Подільський край –
Моє село на пагорбі лягає
І упирається в блакитний небокрай.*

Дорогі жителі древнього козацького села Довжок!

Від щирого серця палко вітаю вас із 350-ю річницею згадки про чарівне подільське поселення Довжок, що біля Мурафи.

Висловлюю свою любов, повагу і найкращі сподівання, що невтомний довжанський роботящий люд мальовничого Довжку своєю самовідданою працею та надією на щасливий завтрашній день, зробить своє село справжньою перлиною життєдайної подільської землі, принесе успіх і економічну міць нашому господарству і кожному жителю зокрема.

Від усієї душі зичу ВАМ міцного здоров'я, злагоди, взаєморозуміння, достатку і непохитної віри у перемогу над всякими ворогами та процвітаюче майбутнє нашої славної України!

***Директор підприємства ім. Мічуріна
Анатолій Шаргало***

Про що говорить пам'ять

*«Найвищою серед усіх нагород
Є пам'ять, яку зберігає народ».
Василь Шаройко*

Над людиною, яка переступила грані земного життя співають «Вічна пам'ять». Хто ж має пам'ятати? Нащадки. Що пам'ятати? Добрі вчинки людини, які вона зробила на протязі всього життя. Але людина живе на білому світі роки, а людство – віки. Наше земне життя – це є екзамен на вічність. А це вже історія, яку нам варто знати і пам'ятати.

Історики кожен на свій лад, сягаючи в глибину віків, історію, яку змінюють, переплутують в залежності від політичної погоди. А країна – це не лише великі міста, а й тисячі сіл, хуторів, кожен з яких мають свою історію, свої легенди, топоніми, приповідки і навіть свої пісні.

Знаємо, чому Київ названо Києвом, Вінницю – Вінницею, Шаргород – Шаргородом. Спитаймо, чому і коли село наше називається Довжок?

«А хто його знає, це було давно ...» – стисне плечима не один житель села. «А чому церкву нашу названо Храмом Преображення Господнього?» або «Чому костел наш носить назву Божого Милосердя?» І знову та сама фраза «А хто його знає ...»

Саме тому автор разом із небайдужими до історії свого села людьми спробує відтворити літопис Довжку, що біля р. Мурафи. Щоб не було більше в нащадків, як теперішніх, так і майбутніх отої відповіді: «А хто його знає ...»

Отож, перша згадка про село Довжок, що при Мурафі, пов'язана із вперше вжитою в офіційному правовому Міжнародному Акті назви «Українська держава» від 18 жовтня 1672 року, коли наступний після Богдана Хмельницького гетьман Петро Дорошенко намагався відродити один із давніх проектів Хмельницького про визнання незалежної Української держави.

Відомо, що Україна створена на українських землях як окрема держава ще у 1620-х роках при гетьмані Петрові Сагайдачному, коли українське козацтво разом із Польщею розбило турецьке військо під Хотиним, що знаходиться на Буковині на правому березі Дністра. Якраз на ті роки (1620 – 1630 рр.) припадає утворення українськими козаками держави Україна, яка тривалий час була невизнаною державою. І вже у згаданому Міжнародному Акті «Українська держава» вперше згадується село Довжок на р.Мурафі. Це був 1672 рік.

ся Кучманським) воно то зникало, то знову відновлювалося. Тому вік Довжку слід лічити від моменту появи уже постійного поселення, а не безіменних хуторів, яке уже не мало «пауз» у своєму існуванні.

Роки XVII століття були якраз порою заснування багатьох сіл на Подільських землях. Поштовх для забудов населених пунктів на наших Шаргородських землях надав попередній власник цих земель польський канцлер Ян Замойський (друга половина XVI ст. – перша половина XVII ст.). Його наслідували нові польські володарі наших Шаргородських земель. Серед них: рід Конецпольських, якому в могутній тоді державі Речі Посполитій належали 740 сіл, 170 містечок і міст, в тому числі усі села Шаргородщини і сам Шаргород та Мурафа, рід Белзецьких, Потоцьких, Любомирських, Сангушків, Браницьких та ін.

Цікавий читач запитає: *«А що ж діялось на цій місцевості, на землях, де знаходиться Довжок, у сиву давнину? Чи жили тут люди до нашої ери і у першому тисячолітті?»* Так, жили. Про це свідчать численні знахідки знарядь праці людей кам'яного віку, періоду бронзи, знахідки металевих уламків зброї та монет. Але ті люди вибирали місця для житла там, де була поблизу вода, де земля зігрівалася і освітлювалася сонцем. Такими місцями у нашій місцевості були обидва береги річки Мурафи. Там силами археологів було знайдено багато місць поселень людей трипільського, черняхівського періодів.

Пам'ятки розвиненого етапу трипільської культури знайдено в багатьох наших населених пунктах Шаргородщини. Зокрема, на околиці сусідніх із Довжком сіл Копистирина, Клекотини, Козлівки, Заячівки та Мурафи виявлено рештки поселення трипільської культури (IV – III тисячоліття до нашої ери).

Цікавим заняттям по виявленню пам'яток археології навколо села Довжок займався і займається тепер житель села Купчак М.М. Ним досліджено: поселення трипільської культури (IV – III тисячоліття до н.е.), яке знаходиться на східній околиці села; поселення черняхівської культури (II – IV ст.), яке знаходиться на північній частині околиці села; поселення черняхівської культури (II – IV ст.), яке знаходиться за три кілометри на південний захід; поселення черняхівської культури (II – IV ст.), яке знаходиться за 2,5 км від села на південь, а також курган, який знаходиться за 3 км від села на захід. Ці пам'ятки археології, які знаходяться на Довжанських землях, свідчать про те, що тут жили люди у дуже давні часи.

Такі пам'ятки археологи виявляють і тепер. Невідоме трипільське поселення виявив вінницький археолог С.О Гусев під час археологічних розвідок 1999 року поблизу села Конатківці, в урочищі Поляна. Стародавнє селище займало частину великого мисоподібного пагорба на вододілі річок Лозова та Дерло (ліві притоки Дністра). Уздовж

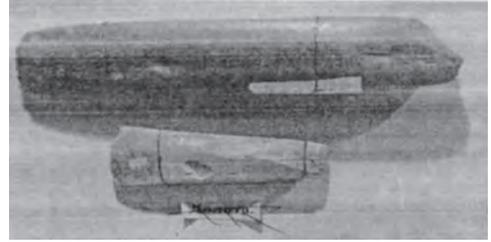
Сокири -молоти

Проколка з кістки

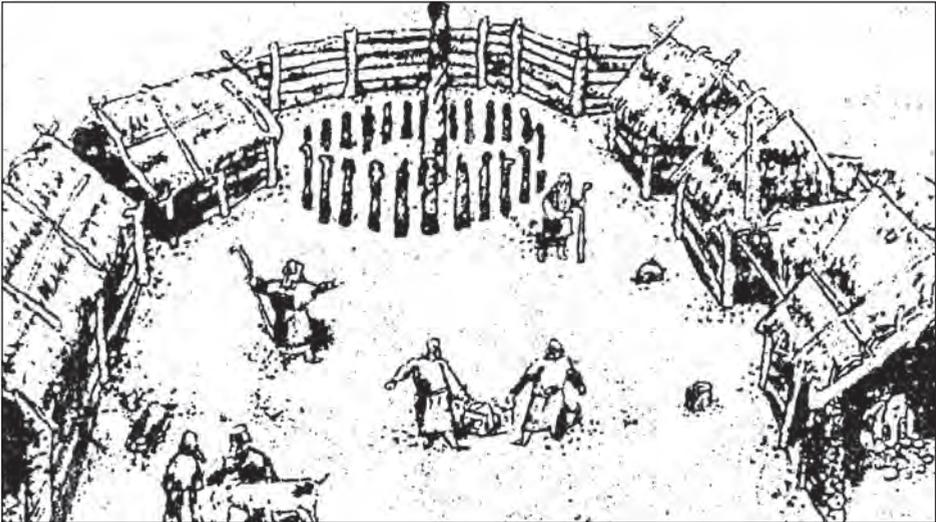
Різець із кременю

Долото із сланцю

Знаряддя праці з кременю

східного краю на орній поверхні виявлено залишки 10-ти глинобитних будівель, а також кераміку, кремій та інший археологічний матеріал, що потрапляв дослідникам на площі близько 1,5 га.

Городище слов'ян – прототип городища, залишки якого знайдено біля с. Конатківці

Археологічні знахідки – знаряддя праці із каменю, кісток були знайдені у свій час і в Деробчині, Насіківці, Пасинках, Стрільниках, Юхимівці, Мурафі і у нашому Довжку. Це свідчить про густоту заселення нашого краю в давні часи.

Про наявність цих давніх поселень навколо Довжку стало відо-

мо через те, що в окремих місцях завдяки вітровій ерозії ґрунту та щорічному обробітку полів на поверхню «вийшов» культурний пласт трипільської культури. Це особливо добре видно після дощу на щойно зораному ґрунті.

Науці відомо, що з розвитком трипільської культури на її середньому етапі стали утворюватись городища в зручних для обробки місцях. Навколо них були глибокі рови. На валах високий дерев'яний частокіл. Щодо причин їх виникнення українські вчені не мають одностайної думки. До їх виникнення могли призвести декілька факторів, зокрема такі:

1. Необхідність переміщатись на великі відстані для добування їжі, кременю та граніту для виготовлення знарядь праці та полювання. Забезпечення безпеки в дорозі та відпочинку.
2. Ворожнеча з представниками інших сусідніх племен.
3. Захист одомашнених тварин від диких звірів.

Поселення, які існували на місці Довжку, входили до комплексу оборонних споруд Мурафського трипільського городища. Вони були крайніми спостережними постами і в разі небезпеки могли інформувати швидко і ефективно жителів Мурафи. Такий висновок можна зробити, оглянувши залишки трипільських споруд від новозбудованої церкви с.Мурафа, яка знаходиться на високому пагорбі, до Довжку. Враховуючи ці споруди, можна стверджувати, що Довжок і Мурафа знаходяться на відстані прямої видимості.

У добу бронзи (II – I тисячоліття до нашої ери) на Подністров'ї жили землеробсько – скотарські племена, які вели кочівний спосіб життя. Люди змінювали своє місце проживання з різних причин. Основною причиною переходу людей в інше місце було добування їжі.

Починаючи вже з I тисячоліття до нашої ери і початку I тисячоліття нашої ери в племен з'являються залізні знаряддя виробництва, які з часом витісняють кам'яні. З цього часу відкривається і поширюється техніка орного землеробства із застосуванням залізного рала. Все це у свій час дослідники – археологи виявили при розкопках городищ, поселень, могильників та курганів.

Заслуговують уваги розкопки археологів у селах Шаргородського краю: Конатківцях, Михайлівці, Заячівці, Стрільниках та ін. Тут знайдено залізні серпи, ножі, посуд, вироби з кісток і металу. все це є свідченням того, що на наших шаргородських землях люди жили у давню давнину.

З історичних джерел відомо, що найдавніший народ серед слов'ян, це **українці**. Відомо також, що **край наш**, який у I тисячолітті звався Пониззям, а тепер носить назву Поділля, був заселений людьми з дуже давніх часів, ще з тих, від яких не дійшло до нас жодних написаних пам'яток.

Про теперішню Подільську землю було відомо ще за п'ять століть до Різдва Христового. Грецький історик і мандрівник Геродот згадував про алозонів та неврів, що населяли теперішнє наше Поділля. Під час великого переселення народів Подільський край займали різні народності, міняючи одне одного. Уже з VI – VII століття нашої ери починають формуватися племінні союзи слов'ян. Наше Подністров'я було заселено слов'янськими племенами уличів та тиверцями.

Відомо, що більшість слов'янських селищ концентрувались «гніздами» по 5 – 7 поселень на відстані 3 – 5 км одне від одного. Площі, зайняті під оселі V – VII ст. н. е. становили на Поділлі в середньому до 1,5 га. Основою господарства тогочасного населення було землеробство, мисливство та приселищне скотарство. Землю обробляли за допомогою дерев'яного рала із залізним наральником. Серед сільськогосподарських культур значне місце належало пшениці та просу. Зернові культури в минулому жали серпом з кістки тварини із кремнієвою вставкою, пізніше жали залізними серпами, обмолот хліба вели палицями та ціпами. Перемелювали зерно на круглих кам'яних жорнах. Залишки кісток тварин на слов'янських поселеннях свідчать, що в приселищному стаді була велика рогата худоба, коні, свині, вівці та кози. Кістки диких тварин та риб зустрічалися рідко, що свідчить про допоміжну роль в господарстві полювання та рибальства.

Істориками досліджено, що на той час (I тисячоліття н.е.) на території нашого краю було чимало безіменних на сьогодні поселень, історія яких й досі з'ясовується при вивченні археологічних матеріалів. Усі вони містились навколо сьогодні відомих в краї Брацлава, Бару, Тульчина, Могильова, Шаргорода, Красного, Чернівців, Мурафи та інших населених пунктів. На території земель Довжку археологи – любителі, серед яких числиться і наш земляк Купчак Микола Михайлович, й тепер знаходять залишки трипільської кераміки.

Постійне проживання на одному місці тісно пов'язане з успішним землеробством. Відомо, що пшениця становила головний предмет торгівлі древніх подолян з греками. Пшениця та інші предмети торгівлі частково сплавлилися по Дністру і Бугу в чорноморські грецькі колонії, частково відвозились до Греції суходелом через теперішній Білгород – Дністровський, а частину, мабуть, збували грецьким купцям за місцем проживання.

Свідченням факту торгівлі нашими предками є те, що у наших краях археологами знайдено мідні римські монети – *динарії*. В розмитому дощем кургані біля містечка Старої Мурафи знайдено три монети: дві срібні – римського імператора Люція Вера 166 року н.е. та римської імператриці Отацілли, дружини Філіпа Аравитянина, 244 – 249 рік н.е.; мідна монета з написом арабською мовою. Подібні монети знайдено і в Юліямполі, Перепільчинцях, Калинівці та інших

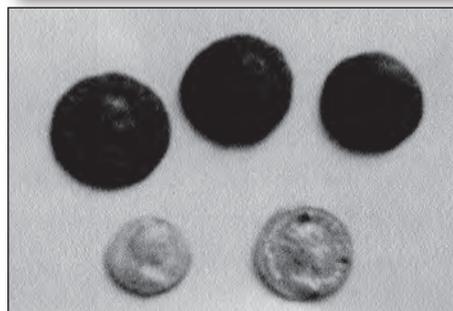

Купчак Микола Михайлович

логічних знахідок, здобутих Миколою Михайловичем Купчаком на довжанських землях.

селах. Донедавна такі монети люди знаходили і на довжанських землях.

Як уже згадувалось раніше, наш односельчанин Купчак Микола Михайлович – любитель-археолог, давно займається пошуками старовини на довжанських та мураховських землях. Микола Михайлович протоптав усі поля та долини. Ним знайдено і знаряддя праці первісних людей кам'яного віку, і молоти для забою звірини, і монети різних держав різного віку, посуд, інструменти та уламки зброї та ін. Усе, що навіює старовиною, не проходить поза увагою любителя-археолога. Автор особисто бачив і пересвідчився у надзвичайно цікавій домашній колекції ряду архео-

Речі, знайдені Миколою Купчаком у нашій місцевості

Поділля у Київському та Литовському князівствах

До Київського князівства наше Поділля було приєднане князем Олегом в кінці IX століття. До XIV століття воно називалося Пониззя. Ця назва за свідченням давньоруського літопису згадується вперше під 1226 роком. За походженням ці назви слов'янські, а тому цими назвами населення краю підкреслювало належність території до району Карпатських гір. Підніжжя цих гір проглядається й на довжанських землях у формі пагорбів.

Назва краю «Поділля» вперше зустрічається в руських літописах під 1363 роком: «...і звідти від Поділля прогнав (Ольгерд) владу татарську».

Подільське населення у своєму розвитку до X століття дотримувалося певної самостійності. Але з кінця X – початку XI ст. місцевість середнього Бугу та Придністров'я зазнавала набігів войовничих диких племен печенігів та половців – куманів, що перешкоджало жителям нормально вести господарство, змушувало їх витратити багато сил для захисту своїх поселень, родин, або й зовсім втікати з обжитих місць.

З 1239 року наш край входив до складу великої європейської Галицько – Волинської держави при Данилі Галицькому (правив з 1235 до 1264 року). Проте подальшому зміцненню цього князівства почали заважати численні монголо – татарські орди. А з 1250 року (за іншими даними – з 1257 р.) майже 100 років наші Подільські землі залишалися під безпосередньою владою татар. У кінці XIII століття на них було створено самостійний «улус» золотоординського царства, який отримав назву Подільського. Татари збирали данину через «отаманів», а вони відправляли її у загальну казну через своїх посланців, так званих «баскаків».

Згодом у Золотій Орді почалися внутрішні чвари, бої за володарювання, що послабило цю могутню державу. Таке становище сприяло утвердженню певної самостійності Поділля. Але життя подолян було надзвичайно важким, оскільки кочівники здійснювали часті набіги, грабували, розоряли, забирали людей у полон, рабство або на продаж.

Слід зазначити, що шлях кочівників пролягав якраз територією, що знаходилась у межах річок Бугу і Дністра й звався він **Кучманським**, і проходив він

Данило, король
Галицько-Руський

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

якраз землями нашого Шаргородського району. Через це нелегким було життя наших предків, які мешкали на землях теперішніх сіл Голинчинець, Зведенівки, Ярового, Дерібчина, Семенівки, Михайлівки, Юхимівки, Пеньківки, Вознівців, Краснянки та ін.

Схема татарських шляхів. Посередині – Кучманський шлях через Шаргородщину

Тим часом з'явилися і вирости нові держави – Литва і Польща, яким дуже хотілося заволодіти багатими подільськими землями. В цей час на них господарями були три брати – татарські князі Качибей, Кутлубуг і Дмитрій Солтан. Велике Литовське князівство розпочало експансію на південь. Спочатку було приєднано Київщину, а потім окуповано Поділля.

Татари створили тут так званий Подільський улус, який поділили на три частини – тьми (тисячі): Кам'янецька, Брацлавська та Соколинецька. Довжанські землі належали до Кам'янецьчини. До 1362 року Поділля було під владою татар.

Саме в цьому році видатний полководець Литовського князівства Ольгерд зібрав чимале військо із своїх земляків, а також із русинів (русинами тоді називали українців і білорусів, а росіян – московитянами), і з 1362 року здобув перемогу над Золотою ордою, оволодів невеличким поселенням Хмільник, що знаходиться в шести

кілометрах від сумнозвісного Чорного шляху, і слугувало воротами в наш край з північного сходу. Подія ця мала назву «Битва на Сниводі». Титанічну роботу по встановленню місцевості, де відбувалася історична битва, провів Микола Дорош. Зокрема, автор розмірковує так: битва, найвірогідніше, відбувалась на всьому правобережжі Сниводи, де були розташовані татарські орди, аж до її впадіння в широке русло Південного Бугу. Снивода у вересні мілководна, тому військо Ольгерда без особливої натуги її пододало. Не дошкуляла і спека – постійний ворог зодягнених в кольчуги воїнів, не починалися ще й осінні зливи, що могли утруднити пересування численного війська. До того ж Ольгерд розсудливо розтягнув військо по всьому фронту – така тактика відіграла неабияку роль і литовці здобули велику перемогу.

Після ганьби на Сниводі татаро-монголи вже ніколи не змогли відродити свою колишню силу і славу.

Нашим краєм стали володіти литовці. Мимоволі постає запитання: чи змінилось життя – буття русинів на краще під рукою Литви? Відповідь на нього знайдено в книзі «Історія України – Русі» Миколи

*Великий князь Литовський
Ольгерд*

Миколайовича Аркаса – відомого краєзнавця, композитора, культурно – просвітницького діяча. Автор переконливо доводить, що русини (українці) полегшено зітхнули: *«Ольгерд оставив Україні її віру, її закони – і церковні, і громадські. Усі судові звичаї і артикули зібрав в одну книгу, писану по-українськомому, і назвав її «Статутом князівства Литовського». Відчутно знизив податки, а українську мову при великокняжому дворі навіть децю вивершив над литовською, постійно демонстрував свою повагу і прихильність до неї! Ми старини не рушаємо, а новини не вводимо»* – було правилом литовців.

Ольгерд, як і його батько Гедимін, був здібним керівником. Ставши Великим князем Литовським, він потроху та помалу підгорнув під свою руку землю Смоленську, Сіверську, Клинську, Чернігівську, Переяславську, Київську, Подільську і Волинську. Його держава сягала од Балтійського до Чорного морів – з одного боку, і од ріки Оки і до Західного Бугу – з другого.

Вберегти ж таку велику територію держави Литви від посягань ворогів було для керівництва дуже важко. Татари знову і знову плюндрували наші землі.

Це був надзвичайно важкий період у житті українського народу. *«Поділля XVI століття – це безлюддя, незахищеність. Там досить біди на людей з усіх боків: татари беруть побори; волохи також збирають набуток їхній; литовські пани, жовніри...»*, – писав очевидець в акті ревізії.

Татари – людолови

Після розгрому Ольгердом на р.Сниводі усіх трьох татарських царьків: Качибєя, Кутлубуга і Дмитра, литовський князь призначив сюди своїх племінників (синів брата Коріата) Юрія, Олександра та Константина (пізніше, по їх смерті, Поділлям володів їхній молодший брат Федір). Але це не означало, що вплив татар на край закінчився. Ще декілька десятиліть фактичними господарями тут були татарські хани, яким продовжували сплачувати данину намісники – Коріатовичі. Такий порядок продовжувався до кінця XIV – першої половини XV ст., коли Золота Орда повністю занепадала і на її руїнах сформувалася нова держава – Кримське ханство.

Татарські набіги – буденне явище на Поділлі, яке в XVI столітті засвітилося не меншою кількістю пожеж, ніж це було в XV столітті. Захоплений зненацька звісткою про небезпеку, слуга чи шляхтич ховався де міг. «Підземні схрони в лісовій гущавині, печери, давали кращу й гарантованішу безпеку, ніж знамениті замки, часто грізні на вигляд, але такі привабливі для завойовників...», – писав дослідник М.В.Пінчук.

Набіги татар з «Дикого поля» були регулярними, майже кожного літа. *(Дике поле – історична назва не розмежованих і майже незаселених земель України, від верхів'їв притоків Південного Бугу, лівих приток Дніпра і Десни – до Чорного і Азовського морів.*

Особливо сприятливе Дике поле для українців стало у XIV – XV ст. коли ці землі ввійшли до складу великого князівства Литовського. Тут у XV ст. сформувалося українське козацтво. Освоєння Дикого поля проходило стихійно, в умовах боротьби проти турецько – татарських і польсько – шляхетських загарбників. Наприкінці XVIII ст. назва «Дике поле» перестала вживатися. Назва походить від густих, пишно порослих рослинністю земель, необжитих територій – А.Н.)

Хижацькі напади на наші Подільські, в тому числі мураховські і шаргородські землі, татари – людолови здійснювали трьома основними шляхами: Кучманським, Чорним і Волоським.

Відомо, що річка є природною перепорою для будь-якого війська. А тому й татари вибирали шлях між ріками і рухались вздовж її течії. Найбільш трагічним і згубним для шаргородських хуторів був Кучманський шлях, що проходив неподалік вище названих сіл Шаргородщини. Починався він у верхів'ях річки Інгулу (неподалік теперішнього міста Вознесенська), перетинав р. Буг і йшов потім в північному напрямку аж до Балти, Ольгополя, а далі повертав на Тартак, Курєнівку, Крижопіль, Комаргород. Досягав до межі теперішнього Шаргородського району – сіл Голинчинець, Зведенівки, Кічмань (Ярове), Юліямполь, Семенівки, Михайлівки, Юхимівки, Пеньківки, Вознівців, Станіславчика, Маньковець, Бару. Далі в напрямку Тернополя. Там він

*Татарський ясир.
Мал. Марії Печеної*

з'єднався з Чорним шляхом, що прямував на Львівщину.

З описів істориків – мандрівників стало відомо, що татари, досягши нашої території, дробили свої загони і йшли фронтом в бік на десятки кілометрів, залишаючи після себе одну пустелю. Потім знову об'єднувались і йшли далі.

Нападники забирали худобу, збіжжя, в більшості захоплювали молодих людей і продавали їх на східних ринках в рабство. В ці важкі часи український народ, в тому числі і подоляни Кам'янецьчини, могли надіятись лише на власні сили. Якщо в містах, містечках були деякі укріплення, то в значно гіршому становищі були селяни. Вирушаючи працювати в поле, селяни мушили брати з собою зброю, працюючи, постійно вдивлялися в далечінь, чи не

з'явиться сигнал небезпеки (селяни домовлялися про подачу сигналів), а у випадку нападу ховалися в густі зарослі довжанських і шаргородських лісів та чагарників. Нерідко селяни і міщани об'єднувалися в загони і вступали часто в нерівний бій з нападниками.

Набіги татар на Поділля частішали. В 1442 році татари зруйнували Вінницю. В 1516 році спустошили Волинь, Поділля, Ровщину і забрали в полон 50 тисяч людей. В більшості випадків татари уникали штурму і захоплення фортець. Але, бувало, вдавались і до цього. Так, на початку XVI століття повністю зруйнували фортеці в Кам'янці і Рові. Згідно історичних даних після відбудови в 1524 – 1528 роках, Рів знову зруйнували татарські орди і вся територія були в запустінні. Збереглося 30 напівзруйнованих поселень, в яких було дуже мало людей (м.Рів – з 1540 року перейменовано на м. Бар. – А.Н.).

Хоча турецько – татарські напади, як підкреслив в книзі «Барське староство» М.Грушевський, завдавали величезних спустошень, але вони нагнали жаху на польських колонізаторів і відстрочили колонізацію українських земель на 100 – 150 років і тому в краї переважало українське землеволодіння. Серед землевласників згадуються місцеві українські шляхетні подільські родини: Карачевські, **Козловські**, Браткевичі, Каричинські, Шелиховські, Лосковські, Ярмолинські, Морозовські, Козяровські, Петрановські, Свирські, Васютинські, Степановські, Лопатинські, Каришковські, Копистишинські, Йолтуховські, Четвертинські, Поповські, Сеньковські, Радієвські, Урбановські, Домбровські, Старжинські, Бітковські, Халамінські та ін.

Поділля під татарами

Як уже згадувалось, в першій половині XIII століття наше Поділля належало до великої, на той час, галицько – волинської держави. Та тільки галицькі князі не дуже могли виявляти свою владу над подолянами. Бо вони, живучи в сусідстві зі степом, звідки постійно нападали всякі кочові орди, - звикли до самостійності, були дуже завзяті й не любили, щоб хтось втручався в їхні розпорядки. Галицький князь Данило силою хотів примусити подолян скоритися, але це йому не вдалося. І Пониззя воліло краще ввійти в спілку з татарами. За це татари не руйнували Поділля, а тільки присилали своїх старших – баскаків, які збирали з подолян данину.

Татари панували на Поділлі мало не сто літ. На чому ж трималася влада татарська? Що ж являв собою татарський воїн? Із відомих описів істориків стає відомо, що це була могутня і сильна кінна армія. Татарів називали кентаврами – народ, що зрісся з конем. Усе його життя проходило на коні. Речами необхідного вжитку воїна – татарина були: шабля, лук та стріли у 2-х – 3-х сагайдаках. В шкіряній торбинці біля пояса кремій, кресало, терпуг-підпилок для вигострювання стріл, шило та дратва, голка й нитка, ситечко для проціджування брудної води.

В другій торбинці, яка висіла під сідлом, - неодмінний для татарського воїна запас: сухий овечий сир, в'ялена яловичина й чашка для пиття. А біля сідла обов'язкова для кожного вершника сокира, 10-15 метровий шнур із сирої шкіри для зв'язування поневолених, яких їм вдавалося захопити.

Ця народність, яку досить об'єктивно описав тодішній військовий інженер, історик Г.Боплан, проживала в основному на Кримському півострові, хоч і мали своїх співродичів в інших місцях. Розрізнялись дві різновидності татар – Ногайські і Буджацькі. Перші проживали між Доном і Кубанню, другі в гирлі Дунаю. Усі вони дуже сміливі і справні на конях. Цей народ живе тільки з грабунку, і про інший спосіб життя просто не знає. Вони дуже ризикові і витривалі вояки, легко переносять зміни пір року, бо з 7-річного віку ніколи не сплять під іншим дахом, окрім відкритого неба. З цього віку їм дають їсти тільки те, що вони вполюють з лука. Після 12-річного віку їх посилають на війну. Під проводом Хана вони збираються до 20 тисяч осіб і відправляють в похід, де палять і нищать усе, на що натрапляють по дорозі. А потім вивозять до свого краю тисячі невольників, яких згодом продають на невольницьких ринках. Ці душогуби досить тверезі і вживають дуже мало солі. Зате до їжі додають багато приправ, зокрема, червоного перцю. В їжі цих грабіжників домінує не хліб, а конина.

І не обов'язково щоб м'ясо конини було з молодого здорового коня, а міг бути і старий, не годний під сідло кінь. М'ясо готують таким чином: ділять його на чотири частини, три з них віддають товаришам, які не мають м'яса, собі ж залишають задню чверть, з якої нарізають кружала не товстіші 1-2 дюйми (до 5 см). Кладуть їх на спину коня під сідло, підтягуючи якнайтісніше підпругу. Потім сідають на коня і скачуть дві, а то й три години. На привалі м'ясо перевертають, знімають пальцями піну з коня і змочують нею страву. Знову скачуть дві – три години і тоді м'ясо на їх смак вважається готовим до вживання як душенина. Ось такі їхні делікатеси і приправи.

Щодо інших кусків м'яса, які не можна порізати на кружала, то їх варять з дрібкою солі не знімаючи піни, оскільки вважають, що знята піна забирає весь смак і соковитість. Щодо свинини, то вони її не споживають, як і євреї. Якщо розживуться на борошно, то печуть з нього на попелі коржі, однак, звичайною їжею у них є пшоняна, гречана і ячмінна каші. Люблять мед, роблять з нього напій, але поширеним напоєм є брага, виготовлена з вареного проса.

Серед багатотисячної кількості татарських вершників були так звані списники, списи у яких були з загостреними гаками для зривання з сідла противника. Окремі загони були озброєні кочетами з затяжною петлею (зашморгом), яка вмілими татарськими руками на ходу накидалася на шию ворожого вершника або його коня.

Були серед численної кінної армії татар особливі загони – палії, озброєння яких складалося із стріл та дротиків, обмотаних клоччям, змочених нафтою. Від великої кількості випущених таких запалених стріл село чи місто, будівлі в яких були покриті соломою, очеретом чи деревом, загорялося миттєво, гнітюче впливаючи на населення.

Захоплених полонених татари гнали великою юрбою. Жінки й дівчата були зв'язані між собою своїми ж косами – по четверо. Всі в лахмітті, босі. Татарин, який їхав верхи на коні, час від часу підганяв відстаючих довгою пікою. З чоловіками, хто відставав – було простіше: їм тут же, трохи відвівши вбік, стинали голову шаблею, наказавши для цього стати на коліна й зігнути шию... А людей, які чинили збройний опір, татарам було наказано знищувати *«...кожного, хто доріс до осі воза»*.

За татарськими законами кожного рядового татарського воїна дозволялось теж страчувати, якщо десятник знаходив у нього в чомусь із облаштування несправність або щось пропущене. А якщо ж десятник не помітив вчасно або ж допустив потурання, то його самого віддавав на страту той, хто стояв вище рангом від нього – сотник. Перед походом такі перевірки робили навіть найвищі воєначальники, викликаючи вибірково перед строем воїна. І горе було викритому у найменшій недостатчі хоча б голки чи кресала. Йому тут же наки-

дали на шию зашморг з тятиви лука і двоє його сусідів затягували її в протилежні боки. Така була кара для недбалих. Дисципліна була залізною. За необачну загибель рядового воїна, яке траплялося під час походу чи переправи через річку, карали на смерть його керівника-десятника, який не подбав про безпеку свого підлеглого.

Крім цього, серед численних загонів відбірних воїнів були такі, що знали і володіли 4-5-ма мовами світу, що давало можливість спілкуватися з населенням на захопленій території.

Хан був їхнім королем, який, отримавши наказ від Турецького султана, збирав велике військо, щоб йти війною на Польщу. Але, по дорозі через українські села і хутори, вони грабували все, що попаде під руку. Їхні набіги на ворожі землі відбувалися завжди зимою, на початку січня, коли «Дике поле» - а це південна частина України - вкрита снігом. Їхні коні, звичайно, не ковані, і по твердій дорозі не змогли б долати великі відстані. Сніг пом'якшував їх ходу і оберігав копита. Та й замерзлі річки не потребували мостів і не були перешкодами для руху. Просуваючись вперед, вони робили невеликі денні переходи і шукали шляхи по балках та долинах. Робилося це для того, щоб схватись в степу і не бути викритими козаками, котрі в різних місцях мали свою сторожу. Переміщалися татари по 100 коней у ряду, а фактично по 300, оскільки кожен татарин вів за вуздечку ще пару коней, які слугували для запасу і для вивезення невільників.

Передній край їхнього війська займав вшир 800 - 1000 кроків, а в довжину 3-4 милі. Коли 80 тисяч татар ведуть 200 тисяч коней - не так густо дерев в лісі, як їхніх коней в степу. Здавалося тоді, що на обрії піднімається якась хмара. Шлях, по якому сунули нападники, в народі називали ще «бита дорога». Але це була не та дорога шириною в 10 - 15 метрів, як теперішні. Це була ціла площа, шириною в кілометри. Ця велетенська армія рухалася так: щогодини вони зупинялися, щоб помочилися коні (що вони роблять відразу ж, як тільки зупиняються).

Наблизившись до населених пунктів, де відчувалося людське життя, вони потай відпочивали пару днів, а після робили ривок на 50 -80 верст, не роблячи поки що ніякої шкоди поселенням. Але коли вже поверталися назад, то посилали великі загани вправо і вліво на 15 верст вглиб, котрі вривалися в села і хутори з чотирьох боків. Ставили сторожу, розпалювали великі вогнища, щоб ніхто не втік і починали розбій - палили оселі, грабували і вбивали тих, хто чинив опір. Серед нападників існував неписаний закон: якщо воїн - татарин заходив у двір селянина і той зустрічав його похиленою головою, частував хлібом і медовухою, то селянин залишався живим. А інших непокірних чоловіків, жінок та дітей, а також їхню худобу, зганяли до купи і забирали з собою. Свиной зганяли в стодоли і спалювали як

погань, разом з будівлями. Женучи перед собою велику масу людей, татари старалися чим скоріше покинути освоєну людьми місцевість. Перетнувши кордон, вони заглиблювалися в степ на 30 – 40 миль, на згадане вище « Дике поле» і робили привал, тобто відпочинок. І починали найстрашніше своє дійство – починали ділити здобич. Розлучали чоловіків з жінками, а жінок – з дітьми. Плач, крик, стогін і сльози розносились по всьому степу і ніхто не в змозі був зарадити їхньому горю. Здається, сама земля кричала від людського розпачу.

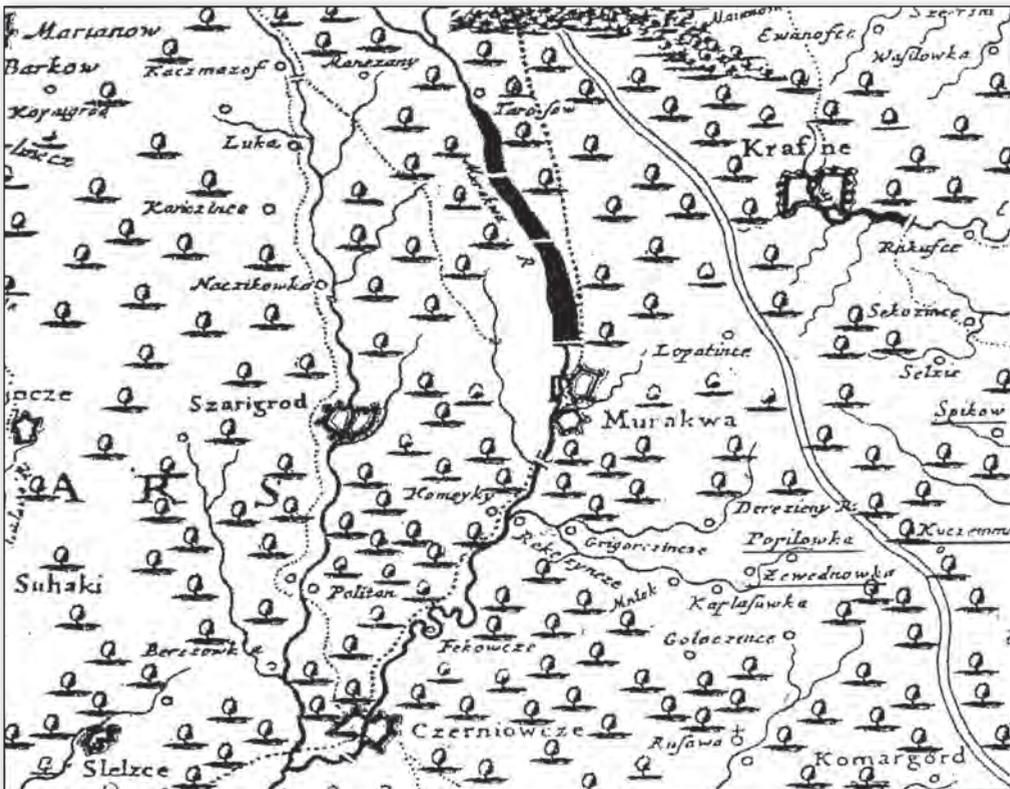
Орда іде.

Такий набіг тривав 2 – 3 тижні і цього часу було досить, щоб десятки, а то й сотні сіл і хуторів були спустошені і знищені на тривалий час або й назавсім.

На давній карті Брацлавського та Подільського воєводства, яку склав вже відомий нам французький інженер – будівельник, військовий картограф Боплан Г.Л. у 1640 році, добре видно Кучманський шлях або, як тоді називали – «бита дорога» між Бугом і Дністром, по якій щоразу татари йшли на нашу Україну. Села Голинчинці, Зведенівка, Кічмань, Юліямпіль, Михайлівка, Лопатинці, Пенківка та ін. якраз розміщувалися на цьому шляху.

Читач може тільки уявити, якого лиха мешканцям цих сіл постійно приносили татари. Звичайно, люди боронилися, ховалися, тікали з облаштованих місць. А обживати нові незаселені території втікачі бажали там, де була велика кількість водоймищ, що сприяло швидкому відновленню умов для життя.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Фрагмент карти Брацлавського та Подільського воєводства. Боплан Г.Л., 1640 р.

В одному архівному документі зазначається таке: «Для оборони від татар на Брацлавщині були споруджені замки у Сокільці, Ладижині, Тульчині, Брацлаві, Куні, Гайсині та Бершаді. Одночасно засновувалися містечка на старих попелищах: Шпиків, Томашпіль, Шаргород, Комаргород, Красне, Мурафа, Чичельник, Марківка (з бараківним ратушком, рештки якого уціліли й досі). Такі замчиська, як Верхівське, Печерське, Краснянське, Завадівське виникли трохи пізніше...»

Звичайно, у більш-менш великих населених пунктах велося спорудження оборонних замків чи фортець. У Мурафі, де тепер міститься Успенська церква (Слобода Мурафська), було споруджено оборонний вал із ровом, який тягнувся дугою між двома річками – Мурафою і Клекотинкою. Мешканці Мурафи і тепер ще називають цю «дугу» земляним валом. Залишки його збереглися і до сьогоднішніх часів.

Услід за Мурафою важливого значення набуває місто Шаргород. Своім зародженням воно завдячує відомому польському державному діячу Яну Замойському (1541 – 1605). Тут наприкінці XVI століття була побудована міцна кам'яна фортеця з підземними ходами. Залишки цієї будівлі збереглися й донині. (Див. книгу А.Н.Нагребецького «Шаргород – єврейское местечко»).

Проходили десятки, сотні років. А земля подільська татарам більше здавалася чимось фантастичним. Земля наша щедро годувала і шанувала своїх дітей, ростила їх дужими і сильними. Літописець свідчить: *«Скрізь у цьому краї усяке родюче дерево, виноград. В старих дубах та буках, у їх дуплах, рої бджіл і щільники прегарного кольору і запаху. Звіра по лісах і полях така сила, що зубрів, диких коней та свиней б'ють тільки для шкіри. Дикі кози селянин б'є тисячами... На ріках дуже багато бобрових гнізд, багато птаства. Собак годують м'ясом звірячим і рибою, а її у річках повно. Сіяти щороку не треба – на Поділлі доволі один раз зорати і засіяти, то родить і вдруге, і втретє»*. Так було колись на нашому Поділлі, тому наша земля завжди була ласим шматком для ворогів.

Кам'яниччина, куди належали землі довжанські, фактично являла собою територію, де точилася постійна боротьба між козаками і татарськими загонами.

Сигнал про небезпеку: татари ідуть

Боротьба за Поділля між Литвою і Польщею

*Великий князь Литовський
Вітовт (1349–1430 рр.)*

З приходом до влади у Литві князя Вітовта, становище на Поділлі почало змінюватись. Він взагалі недолюбливав руських (українців), негативно ставився до людей, які нагадували йому про добрі справи Ольгерда, висував занадто високі вимоги до своїх правителів.

Одночасно на подільські землі заявив претензію і польський король Ягайло. Розпочались суперечки між двома главами держав. Вітовт одержав від Ягайла 20 000 гривень сріблом і відступив йому західну частину Поділля, до Вінниці. У Вітовта залишилась східна його частина з містом Брацлавом.

Але польський король Ягайло, відчуваючи і далі потребу в коштах, у 1395 році продав свою частину Подільських земель знаному хороброму краківському воєводі Спиткові із Мельштина за ті ж самі 20 000 гривень, залишивши собі лише Меджибізький і Вінницький округи. Однак Вінниця скоро з'єдналась зі Східним Поділлям і разом з Брацлавом і Сокильцем була передана у володіння князю Дмитрію-Корибуту Ольгердовичу.

Таким чином, Західне Поділля знаходилося під владою Спитка, а Східне належало сину Ольгерда – Дмитрію, який користувався повагою у руських. Обидва володарі управляли землями, кожен у своїй частині захищав їх від татар, і обоє загинули у битві з татарами 12 серпня 1399 року біля річки Ворскли. Влада у Східному Поділлі перейшла до сина Дмитрія – князя Федора Несвицького, внука Ольгерда.

Далі король Польщі Ягайло у 1400 році викупив у вдови Спиткової на своє ім'я Західне Поділля і передав його у управління Свидригайлу Ольгердовичу. Але через чотири роки (у 1404 році), по-

*Король Польський
і Великий князь
Литовський
Владислав II Ягайло*

бачивши, що останній намагався стати великим князем Литви (для підтримки заводив зв'язки з Пруським орденом і Москвою), Ягайло захопив подільські землі, а в 1410 році – і західну, і східну частини Поділля продав за 40 000 кіп грошей Вітовту. Великий князь Литви був противником удільних порядків, не дозволяв княжичам управляти новопроданими землями, а вирішив особисто керувати через їх намісників – аж до своєї смерті. Виняток було зроблено тільки для Федора Несвицького. Він продовжував управляти Східним Поділлям, в тому числі і землями навколо Шаргорода, Мурафи, Томашполя та ін.

Після смерті Вітовта у 1430 році на Західному Поділлі з'явилося чимало поляків, які почали вживати заходів, щоб усе Литовське князівство підпорядкувати Короні.

Польські військові загопи захопили Кам'янець, Смотрич, Скалу. Реакція наступала і з боку Литви. Литовці і руси поспішили обрати Великим князем Свидригайла Ольгердовича, який, на противагу Вітовту і полякам, був прихильником окремого устрою своєї держави. Почалась війна між Литвою і Польщею. Усе Східне Поділля підтримувало Свидригайла. Але він недовго утримався на великокняжому престолі: у серпні 1433 року його було позбавлено всяких прав. Великим князем Литовським став молодший брат Вітовта – Сигизмунд Кейстутович. Зміну влади було визнано Польщею, яка взяла під свій контроль Західне Поділля і намагалася просуватися далі на схід, до Брацлавщини. *(До уваги читача: автор не дарма описує події, що відбувалися на Поділлі у 30-х роках XV століття. Події боротьби за владу між Литвою і Польщею відбувалися тоді саме на нашій Шаргородщині. Про це піде мова далі).*

Літописи розповідають, що Східне Поділля, Брацлавщину енергійно боронив від поляків прибічник Свидригайла Федір Несвицький. Він зібрав чимале військо із литовців, русів (українців), волохів, молдован, татар і відібрав у поляків деякі міста Західного Поділля.

Слід відмітити, що литовська влада принесла на Поділля порядок і культуру. Польща ж заздрісно поглядала на ласий подільський шматок землі і почала втручатися в литовські справи, а також заявляти претензію на Подільську землю. За Поділля розпочалася довга і наполеглива боротьба між поляками та україно-литовцями, внаслідок якої, як згадувалось раніше, литовський князь Вітовт у 1396 році змушений був віддати під тиском польських феодалів Західне Поділля з м. Кам'янець за 20 тисяч злотих.

У 1431 році Польща вирішила силою зброї захопити і Східне Поділля (Брацлавщину). Її війська просунулись до столиці Брацлавщини – м. Брацлав. Але українське населення піднялося проти польських загарбників. Повстанські загопи завдали польському війську відчутних ударів і воно відступило.

У жовтні 1432 року польські магнати вдруге вторглися на Східне Поділля – Брацлавщину.

Історія пам'ятає одну битву Федька Несвицького 30 листопада 1432 року біля села Копистирин. (Федір Дмитрович Несвицький (Федько, внук Ольгерда), видатна особистість свого часу, задовго до Копистиринського бою приймав активну участь у Грюнвальдській битві у 1410 році, гуситських війнах, мав великий військовий досвід, довгий час був брацлавським і кременецьким старостою).

Поселення Копистирин ще раніше розміщувалося поблизу самої річки Мурафа, але згодом, після чергового татарського погрому, село відновилося в іншому місці, у лісі, далі від річки.

Як правило, війська поляків, литовців, їх обози здійснювали переправу через річку Мурафу саме біля Копистирин, тому що тут найбільша рівнинна, мілка частина річки (*це місце, де донедавна стояв міст вузькоколійки Михайлівка – Соснівка – А.Н.*).

Король Польщі Ягайло (Владислав II) послав у Східне Поділля військові сили, аби відібрати замки, захоплені литовцями. Поляки виконали наказ свого короля і поверталися назад додому. На чолі польських військ був посланець короля Ян Менжик. Федір Несвицький добре знав, де переходитимуть річку поляки. Він уникав прямої зустрічі з противником, стомлював його партизанською війною.

Коли половина польського війська вже переправилась на західний бік річки Мурафи, Федір несподівано напав на них. Серед поляків виникла страшена паніка, вони загрузли в багнюці і затримали переправу. Ті, хто поспішав на допомогу, тонули в річці. Поляки втратили б ще більше війська, коли б їм не допоміг випадок. Перед битвою королівський дворянин Кемпліч (в інших переказах – Кемпліцький) погнав сотню коней на пошук пасовищ. Почувши здалеку шум битви, він поспішив на допомогу полякам. Литовське військо, вважаючи, що королівські загони отримали допомогу, причому велику, почали панічно втікати, залишивши на місці кілька тисяч убитих. Поляки захопили у литовців 12 хоругв, які виставили в костьолі Святого Станіслава. 30 листопада 1432 року поляки одержали перемогу дорогою ціною. В цій битві, а також в болотах та у самій річці Мурафі загинуло понад 12 тисяч чоловік їхнього війська.

Після цієї події невідомо з яких причин (очевидно через втрачені хоругви) хоробрий князь Федько Несвицький потрапив у немилість до Свидригайла – і той садить його у 1433 році у в'язницю та ще й позбавляє замків у Східному Поділлі. Звільнившись від ув'язнення з допомогою поляків, Несвицький переходить на бік Польщі. У 1434 році він отримує від короля у пожиттєве володіння Східне Поділля і замки Кременець, Браїлів, Вінницю, Хмільник, Сокілець, Збараж та всю територію нинішньої Шаргородщини. Невдовзі, однак, Несвицький по-

мирився із Свидригайлом, але у вересні 1435 року загинув, воюючи за нього.

Згідно з договором 1434 року між Федором Несвицьким і поляками, Західне Поділля належало Польщі і йменувалося Подільським воєводством з центром у місті Кам'янці, а Східне – Литовським Поділлям із центром у Брацлаві. Землі та ліси сучасного Довжку належали до Польщі. Якраз річка Мурафа у ті часи довжиною у 170 кілометрів і розділяла ці два краї, тобто була кордоном двох країн – Польщі і Литви. Поділили ці землі так, що кордон між державами проходив на півночі межею колишніх Вінницького і Літинського повітів, далі на південь – біля міста Літина та містечка Межирова, а ще далі до річки Мурафа і вже по ній аж до Ямполья.

Прямо по середині річки Мурафа стояли тоді залізні прикордонні стовпи: польський з зображенням білого орла і литовський – з зображенням Вітиса, вершника з піднятим мечем. Ці стовпи зберігалися по річці ще донедавна, подекуди їх було видно посеред ставків, про що у свій час розповідали старожили Довжку.

Тепер зовсім незначна, а в XIV – XVI століттях – широка і повноводна, довжиною від витoku до гирла в 146 верст (одна з лівих приток середнього Дністра), річка Мурафа мала велике політичне, стратегічне та економічне значення в житті Поділля. Завдяки своєму історично-географічному розміщенню її назва згадувалася не тільки в королівських грамотах, але і в літописах воєнних подій, театром яких двічі були її мальовничі береги. Таким чином, з 1434 року поселення східної і західної частини річки Мурафи продовжували розвиватися у різних напрямках, у різних державах.

У Подільському воєводстві король Польщі роздавав шляхтичам і селянам у власність землі, хоч це право могли мати тільки особи Римо-католицької віри. Доходило до того, що прийшли шляхтичі відбирали кращі землі у місцевих селян, що призводило до їх розорення або змушувало переходити у католицизм, щоб зрівнятися у правах з польськими шляхтичами. **З тієї пори, тобто після Копистиринської битви, на Поділля став проникати польський елемент і католицизм.**

Тут слід зазначити: кому ж стали належати землі понад р.Мурафою, де пізніше з'явилося село Довжок? Великий український історик і вчений Михайло Грушевський у своїй праці «Барське староство» дослідив якраз цей факт. За розпорядженням польського короля Свидригайла у 1434 році землі Подністров'я від села Козлов, що біля Могилева, аж до Ямполья і Мураховські землі по правий бік річки Мурафа від Ямполья аж до Дзялова були подаровані польському роду Козловських, які утримували ці землі протягом XV – XVI століть. Але ці землі, покриті лісом, як зазначає Грушевський «... давали им

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

неважний дохід: Козловские имели здесь пасеки, сенокосы, выпасали скот, отдавали в наем пастбища людям из Руси и волохам. Сами, вероятно, здесь не жили». (Грушевський М.С. Барське староство. К.1894.с.184).

Козловські користувалися цими землями аж до приходу Замойських (1579 р.). Ян Замойський дарував ці землі місцевим феодалам. Землі, де знаходиться Довжок, були подаровані місцевому поміщику на прізвище Добко. Рід цього поміщика користувався цими землями до кінця XVII століття, заснувавши тут село. Далі за переказами старожилів цього села, рід поміщика Добки заборгував власникові (Конецпольському – А.Н.) за оренду земель багато грошей і село перейшло у власність володаря в якості боргу (рос. – долг). З тих пір і стало село називатися Должек (Див. карту на стор.6).

Але повернемося до подій кінця XV ст. 8 вересня 1489 року знову відбулася велика битва між поляками і татарами на тому ж місці біля села Копистирина над річкою Мурафа. В цій битві польський король Ян Альберт одержав перемогу над великим татарським загоном.

З історичних джерел відомо, що древні жителі Поділля постійно вживали медову ситу (бражку), як звичайний щоденний напій, який легко сприймався організмом. Ним селяни запасалися навіть коли відправлялися в далеку дорогу. Тут, під Копистирином, татари натрапили на місце, де перед цим стояло польське військо. Літописець пише: «...В 1489 г. татары случайно напали на одно место возле села Копыстырына (нині Жмеринського району Вінницької області), где незадолго перед этим стояло лагерем польское войско; здесь они нашли огромное количество «медовой сыты», которая была оставлена войском, и перепились все до одного, несмотря на то, что их было 10 000 человек. Пьяные татары были захвачены врасплох и почти все перебиты, потому что сражаться были не в состоянии» (*Подольские епархиальные ведомости. 1875, №7, стр. 257*).

Село Копистирина через часті великі побоїща біля їхнього поселення та набіги татар то зникало, то виникало знову. А згодом перемістилося подалі від річки Мурафи на захід, ховаючи в лісових хащах свої помешкання і вже на новому місці залишилося й понині. Власник села, якийсь Данко Копистиринський, жив аж у Бару тому, що село було ще не обжите.

Понад 100 років населення нашої території, як і всієї Кам'янецьчини, жило в умовах феодално-кріпосницьких відносин, панщина ставала головною формою експлуатації селянства.

Східна половина Поділля, що залишилась при Литовському князівстві, почала називатися Брацлавським воєводством, бо і в Литовським князівстві частини держави тепер також називалися воєводства-

ми. Столичним містом Брацлавського воєводства був спочатку Брацлав, а потім, з 1598 року – Вінниця, бо Брацлав був небезпечним місцем через постійні напади татар, знаходячись поблизу кордону з Диким полем.

Розділене й приєднане до Польщі і до Литовського князівства Поділля стало прикордонням отих держав. Життя тут було неспокійне, тяжке, особливо у XV-XVI століттях, бо на південному сході межували з Поділлям так звані « Дикі поля», що їх займали татари. Ці сусіди постійно, кожного року, а то й кілька разів на рік, нападали на подільські землі – грабували майно, збіжжя, худобу, забирали в полон людей.

Тому тут, на наших землях, де недалеко проходили татарські шляхи (Кучманський – по лівому березі Мурафи) в ті роки у середині XVI століття осіле життя людей було практично неможливе. Ті, кому вдавалось врятуватись від ясиру (полону) та смерті, втікали у інші, недоступні для татар місця і отаборялися там. Сьогодні важко стверджувати, що на землях, де сьогодні розкинулось село Довжок, у ті важкі для Поділля часи (XV- XVI ст.ст.) жили люди. Татарва проклята знищувала тут все до найменшого хутора, а захисту від держави не було, бо не було і держави. На Поділлі ж було жити досить нелегко.

Неспокійне прикордонне життя на Поділлі утворило багато особливостей в побуті мешканців цієї місцевості. Щоб хоч трохи забезпечити захист краю від ворожих нападів, будували тут оборонні замки-фортеці. Були замки державні, як Кам'янецький, Вінницький, Брацлавський. Було багато приватних замків: кожен заможний землевласник – пан будував на своїй землі замок, щоб можна було там ховатися під час небезпеки. У деяких місцях роль замків відігравали печери. Навіть церкви на Поділлі будували інколи як замок, щоб у них можна було ховатися від ворогів.

Після Копистиринської битви між литовцями і поляками у 1432 році, як уже згадувалось, землі нашої місцевості по лівий берег річки Мурафи стали належати литовцям, по правий – полякам.

В цей період стало можливим уже вдруге поселятися на цих землях втікачам із північних країв та Галичини. Але територія наша була малозаселеною. Поселення без назв були розкидані хуторами, в кожному по 4-5 дворів. Згодом ці хутори приймали свою назву. Кожна назва має свою історію, про що мова буде пізніше. Всі вони були оточені дрімучими лісами, було вдосталь води, а родючі чорноземи в цій місцевості приваблювали все більше й більше поселенців. Тоді ж, у той період, як і засвідчують архівні документи, й поселялись люди на території, де й тепер розміщується Довжок.

Ян Замойський – новий власник мураховських земель

Вивчаючи історію древньої держави Київська Русь, треба зазначити, що землі нашого Поділля часто міняли власників. Ними володіли то татари, то литовці, то поляки, то москалі. Звичайно, народ був невдоволений.

Враховуючи незадоволення місцевого населення України та відчуваючи наближення небезпеки для себе, литовські та польські пани 1 липня 1569 року з'їхалися в місто Люблін і вирішили створити єдину державу. Це рішення про Злуку дістало в історії назву Люблінська унія (союз), а держава стала називатись Річ Посполита. Але життя подільських селян від цього не покращилось. Незважаючи на об'єднання двох великих держав Польщі та Литви, татари в свою чергу так само віроломно нападали на міста і села Поділля. Кучманським шляхом знову і знову йшла смерть та поневолення. В 1558, 1562, 1564, 1567, 1569 роках і в подальшому у 70-х роках XVI століття наші землі зазнавали страхітливих татарських спустошень. Не ставала виключенням і земля мураховська. Селяни тікали з цієї місцевості, де поруч, по лівий бік Мурафи, проходив страшний татарський шлях.

Крім гніту магнатів, шляхти та католицької церкви населення зазнавало величезних збитків від вторгнення татар. В 1575 році 130-тисячна татарська орда вторглась на Правобережну Україну, а також в наш край. Документи свідчать, що татари тоді захопили 55 тисяч полонених, забрали 150 тисяч коней, 500 тисяч рогатої худоби, 200 тисяч овець. Ще більше потерпіло наше Поділля від татар у 1577 році. Гніт польських панів, напади татар змушували населення Поділля втікати на південь України, зокрема на Запорізьку Січ, де окозачувалось, ставало вільним і не раз приходило на допомогу населенню, яке терпіло панський гніт. Землі та ліси, де теперішній Довжок, з кінця XVI ст. стали належати, як і вся Шаргородська і Мураховська волость, польському магнату Яну Замойському.

Землі, де тепер міститься Довжок, довгий час (1434 – 1578 рр.) належали

*Коронний гетьман Ян
Замойський. У власності
Замойських в пер. пол.
XVII ст. перебував Довжок*

роду Козловських. Наприкінці XVI століття ці землі відійшли у власність польського канцлера Яна Замоїського.

Саме Замоїський став ініціатором колонізації й освоєння земель нашого краю в другій половині XVI століття. Для захисту держави від постійних набігів татар польський уряд заохочував будівництво замків у Браїлові, Джурині, Красному, Буші, Літині, Ямполі, Бершаді. Була потреба у фортеці і на мураховському правобережжі. Це добре розумів Ян Замоїський, обгрунтовуючи свої плани інтересами оборони Речі Посполитої. Стефан Баторій (1576 – 1586 рр.) 26 березня 1579 року у м.Вільно видав Замоїському привілей: *«Коли повідомив нас Ян Замоїський, Канцлер Великий Коронний, що на землях волостей Карчмазіва, Попівці, Васильківці, Гайдуківці, Кашівці і Микулівці, неподалік місця злиття річок Ковбасної і Мурашки, є дуже зручна місцевість, на якій він має намір закласти місто Шарий Груд і як належить його укріпити, звідки можна було б безпечно стримувати часті напади татар і у цей спосіб тамтешні околиці, неприятелем спустошені, залюднити, ми охоче дозволяємо йому довести цю справу до завершення, за яку ми і наші наступники будемо йому вдячні. З метою заохочення швидшого будівництва звільняємо останніх від моменту початку до завершення на 20 років від усіляких сплат, публічних податків, данин і зобов'язань».*

Після цього Ян Замоїський жваво приступив до освоєння мураховських і шаргородських земель, які на той час були вкриті суцільними лісами. У Замоїського по р. Мурафі були ще й інші володіння: у 1580 році способом купівлі він придбав селище Бушу, що розташувалася біля Дністра. У його власність потрапили і Чернівці (Скіндерполь – стара назва).

Способи придбання земель у Замоїського були різні. Землі Поділля він і купляв, і вимінював, а часто добивався їх через суд. У його архівах, які зберігаються у Державному Архіві Львівської області (Фонд Оссолінських), знаходимо судові справи, виграні ним у судах з шляхтичами Гальчинськими за с. Кунатовці (Конатківці), з Язловецькими за с.Мурафу, і що цікаво – судився Замоїський і за довжанські землі, які ще належали Козловським, з позивальницею, місцевою шляхтичкою Ганною Скіндерівною Хмельовською, яка домагалася, аби уся Шаргородщина і Мураховщина належала Хмельовським, а не Замоїським. **(Л.Бялковський. Поріччя Мурахви в XV – XVI ст.ст., Кам. – Под. 1920. стор. 12).**

Суд із Хмельовською, звичайно, виграв канцлер Ян Замоїський, але Мурафу, яка носила назву «Верхняки» і Копистирин якимось чином присвоїв собі Микола Язловецький.

Для читача тепер корисно знати і пам'ятати, що шляхетські

українські роди Хмельовських, Язловецьких та ін. проживали на наших землях по поріччю Мурафи ще з кінця XVI століття і живуть по теперішній час. В ту пору село ще не було засноване, але на місці Довжку містилися окремі хутори. Вони склалися із 3 - 5 домогосподарств. Старожили Довжку згадували, що один із цих хуторів носив назву «Хмелівка». Цей факт для нас цікавий в тому плані, що там на хуторі проживали Хмельовські. І проживали вони там довгий час. А коли в кінці XVII століття заснувалося село, Хмелівка разом з іншими хуторами увійшла до складу села з майже цілою вулицею Хмельовських.

Відомо також із архівних документів, що вже у XIX столітті, коли Шаргородські землі перейшли у володіння Браницьких, у поміщиці Юлії Браницької довгий час управляючим був житель Довжку Станіслав Хмельовський.

Северин Наливайко

Але повернемося до часів правління Замойських. На той час, в 1594 році, вибухнуло велике селянсько – козацьке повстання проти гніту польських феодалів під проводом Северина Наливайка і Григорія Лободи. Спочатку повстанці пішли із Запорізької Січі на Брацлавщину, де до них приєдналося багато селян і міщан. Вони вигнали з Брацлава польських правителів, розгромили послане проти них королівське військо і в листопаді 1594 року заволоділи Шаргородом, Баром, захопили і зруйнували фортецю. Григорій Лобода одружився на барській шляхтичці. В Барі перезимували, про-

вели тут козацьку раду, яка звернулася із закликом до населення підніматися на повстання проти гнобителів. Тут до них також приєдналося багато селян і міщан, і пішли походом по Поділлі. Наливайківці зайняли Томашпіль, Шаргород, Мурафу, Красне, Станіславчик, Копайгород, Лучинець, Чернівці, Могилів. Пани втікали. Все Поділля опинилося під їх контролем. Це повстання з великими зусиллями поляків було розгромлене лише в 1596 році.

XVI століття в історії нашого краю завершилось повстанням наливайківців проти магнатів і шляхти. Але після розгрому повстанців владу знову захоплювали польські та литовські феодали.

Поступово збільшувались феодальні повинності, селян перетворювали в кріпаків. На Брацлавщині, у Східному Поділлі, в середині XVI століття панщина становила 2 дні на тиждень, в Західному Поділлі, куди належала Мураховська і Шаргородська зона, – 3-4 дні. Крім

панщини, селян зобов'язували платити натуральні податки, грошові і виконувати роботи по ремонту замків, мостів, гребель, охороняти переправи, мости та нести інші повинності. Одночасно селянам потрібно було сплачувати ще й державний податок.

Проходили роки. Не зважаючи ні на що, народ поступово піднімав край з руїн, багатшав. На землях Шаргородщини поселялись нові люди.

З історичних джерел відомо, що в нашій місцевості масово спалювались навколишні величезні лісові масиви для виготовлення поташу. Ліс був основним видом промислу. Населення вело насічно-вогняний спосіб знищення лісів. Наш Шаргородський край багатшав за рахунок лісових розробок, які особливо розширилися з приходом на наші землі польського канцлера Яна Замойського та його сина Томаша, котрі володіли ними ще до Потоцьких.

Розробки лісів проводились повсюди, де жили люди. А якщо людей бракувало, то їх завозили з віддалених від лісових хащ місцевостей. Тут поселялися люди з Польщі, Німеччини, Галичини, Волині, які уже мали досвід по виготовленню поташу. Виникали осередки, де люди будували для прожиття тимчасові «буди». Власник Замойський особисто підбирав місцевість, де можна було б виготовляти поташ. Для його виготовлення потрібна була наявність води, глини, вапняку та піску. Таке місце Замойський визначив над річкою Лозова, навпроти Конатковець. Там і будувались «буди» для переселенців. Це був кінець XVI століття. З тих пір те поселення, де жили переселенці в будах, називається Будне.

Тут, над річкою, було побудовано завод для виготовлення поташу. Весь попіл із спалених у лісах дерев звозили у Будне. Такий же подібний процес виготовлення поташу існував й у інших місцевостях нашого краю. Так, ліси, що вкривали всю територію теперішніх сіл Михайлівка та Пеньківка, теж масово спалювалися, а потім селяни звозили до «заводу», що діяв у селі Будьки (тепер Жмеринського району), де теж виготовлялися поташ, смола, дьоготь.

Переглядаючи переліки топонімів, що існують у селах нашої Шаргородщини, автор натрапив у Джуринському списку урочище у лісовому саду за Файфунином під назвою «Буди». Спілкуючись із старожилами Джурина, почув, що ця назва існує в цій місцевості і називають її Лісові Буди.

Досліджуючи походження цієї назви встановлено, що походить вона, як і поселення Будне, Будьки, Будки від слова «буда». Саме з цих «буд», певно, і почалось заснування і заселення навколишніх сіл, в тому числі Хоменок і Довжку ще за часів Замойських. Саме тоді почали виготовляти поташ і вивозити його за кордон.

Отже, поблизу Довжку, біля Джурина, таки був «завод» по виго-

товленню поташу. Те місце й донині називають Будами. І як пам'ять, у тій місцині під назвою «Лісові Буди» до цих пір залишилось невелике озерце з чималим запасом води, хоч час і робить своє, замулюючи водою.

У лісах навколо сіл виникали «пасєки» (наголос на «є»). До відома читача: слово «пасєка» у ті часи означало не утримання бджіл, як ми звикли називати цей вид промислу тепер. Тоді бджільництво називалось бортництвом. А «пасєка» означає ділянку лісу, яка підготовлена до вирубки для спалення дерев. Деревя просто сікли, висікали, на зріст людини зрубували кору з них для того, щоб вони гинули й висихали.

Ліс спалювався для виробництва поташу. Поташ – це лужна речовина, вуглекислий калій, з якого виготовляли мило, кришталь, фарби чи барвники, його використовували для вичинки шкіри, при виготовленні ліків та навіть у кондитерській справі. Поташ також використовувався при виробництві скла. Між іншим, такий завод по виготовленню скла існував у сусідньому із Перепільчинцями селі Гута Мовчанська і діяв у XVI – XVIII ст.ст.

Процес виготовлення поташу був надто важким. Спочатку селяни заготовляли попіл з дерев. Для цього дерев'яні колоди складали у конусоподібні буди і спалювали разом із вирубанними кущами та хмизом. Потім звозили попіл до так званого «заводу». Тут розбавляли його водою та фільтрували через соломку чи сіно. Потім з відстояної рідини одержували луг, який повільно виливали на вогнище у спеціальний цегляний ящик. Від температури полум'я вода з лугу випаровувалася, а затверділий поташ випадав на дно ящика. Потім його ламали, подрібнюючи ломачами, і зсипали у бочки для транспортування.

Виготовлення поташу було досить трудомісткою справою, що тривала кілька місяців й вимагала значної кількості робочої сили. Але збут поташу – це була дуже вигідна справа. Ця галузь промислового господарства збагачувала рід Замоїських, які постійно вивозили цей продукт, виготовлений зі спалених навколишніх подільських лісів, за кордон.

До речі, з дерева тоді робили і порох для військових цілей. Тому ліси Поділля все ріділи і ріділи.

Після спалювання лісу і вивезення поташу за кордон, ці площі згодом ставали придатними для посівів пшениці, проса та інших культур, на них поселялися люди.

Це була перша половина XVII століття. Настали часи, коли почалося масове засилля у нашому краї поляків, котрі захоплювали землі та маєтки місцевих жителів, осідали в них, а українців–власників вигонили. Така свавільна політика викликала велике обурення місце-

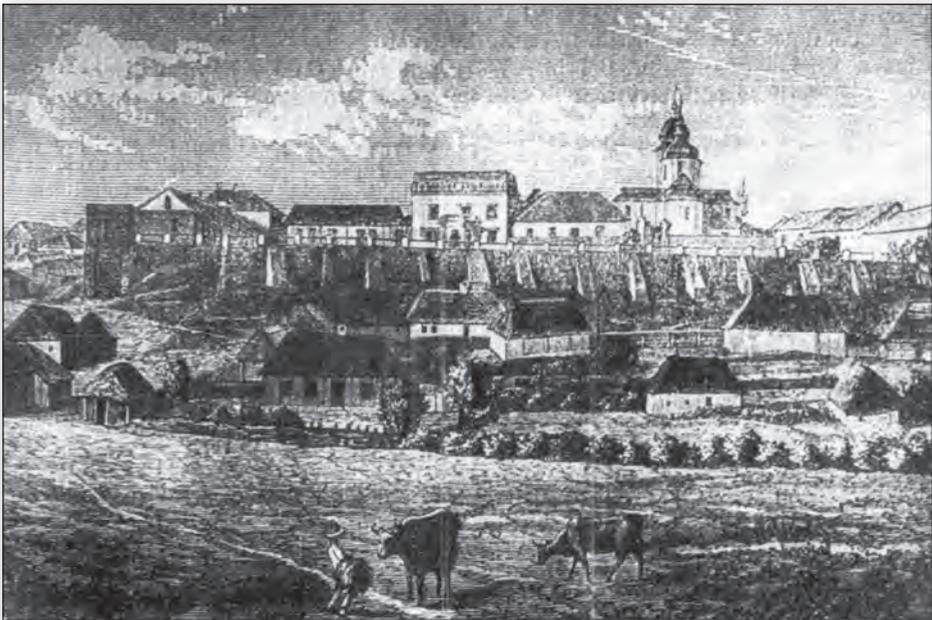
Літопис Довжку, що на річці Мурафа

вого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і особливо проти католицизму.

Перша половина XVII століття принесла у наш край сильне незадоволення важким життєвим становищем його мешканців. незадоволені були і багатші, і бідніші.

Як видно з попередніх історичних подій, жорстоке гноблення і свавілля польських колонізаторів призвели до загострення класової боротьби на Поділлі й на Шаргородщині зокрема. Почастішали озброєні напади селян на польських панів. Запалали маєтки гнобителів. Українські феодалі і шляхтичі, не домігшись повернення своїх маєтків від королівських збирників з допомогою суду й короля, втікали на Запорізьку Січ, приєднувались до повсталих.

Спустошувалися села і міста, занепадало ремесло й торгівля. Покривджене населення, не отримавши покращення становища в результаті боротьби, або тікало до козаків на Січ, або переселялось в степову частину України, в Молдавію чи в інші місця. Внаслідок селянсько – козацьких повстань польські пани спочатку втікали, а потім поверталися з військом і жорстоко розправлялися з бунтівниками. Народний гнів наростав, аж поки не вибухнув у велику Визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Фортеця Шаргород. XVII ст.

Гетьман Богдан Хмельницький на Мурафських землях

На українських землях встановився жорстокий режим іноземного панування. Це викликало велике обурення місцевого населення. Тому з перших днів володарювання польських панів на Україні розгоряється полум'я національно – визвольної боротьби, що часто виливалося у великі народні повстання та селянсько – козацькі війни.

*Гетьман України
Богдан Хмельницький*

Почалася Визвольна війна українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти польсько – шляхетської влади на Україні. Повсякденні знущання та утиски польських панів посилювали боротьбу нашого народу за національне та соціальне визволення. З особливою силою вибухнув гнів українського народу на початку 1648 року. Ім'я керівника Визвольної війни Богдана Хмельницького, великого полководця, дуже тісно пов'язане із Поділлям, Шаргородщиною, зокрема Мураховщиною. Запеклі бої з шляхтою проводились по всій Україні. Поляки зазнавали поразки за поразкою. Так, після розгрому польських військ в травні 1648 року біля Жовтих Вод і Корсуня та нищівного розгрому поляків у липні під Старокостянтиновим, вони спішно втікали. За короткий час

були визволені Вінниця, Брацлав, Ладижин, Бершадь, Шпиків, Деречин, Мурафа, Красне, Томашпіль, Чернівці, Четвертинівка, Чечельник, Станіславчик, Копайгород, Шаргород та інші міста і містечка. Єдина надія в польських військ була на Бар і Барську фортецю, які були воротами до Східного Поділля. Вони сподівались надійно сховатись за його добре укріпленими валами. Під час Визвольної війни Бар дійсно був одним з важливих ключових пунктів, за який точились запеклі бої між польськими і козацькими військами.

Гетьман розумів, що розрізнені загони повстанців, які діяли на нашій території Поділля, необхідно було об'єднати в одне організо-

ване військо. Тому Б.Хмельницький доручив це зробити своєму найближчому соратнику і помічнику Максиму Кривоносу.

При здобутті Бара і фортеці проявився блискучий військовий талант козацького полковника М. Кривоноса, який, як твердять історичні джерела, походив з сім'ї ремісника з м. Могилів-Подільського. (Точна дата народження М. Кривоноса невідома. Крім місця його народження в місті Могилів-Подільський, у літературі зустрічаються й інші населені пункти: село Вільшанка на Черкащині, місто Острог, одне з сіл на Волині). Він вміло координував дії піхоти, кінноти та артилерії, оперативно діяла розвідка, ефективно використовувалася військова техніка. За блискучу перемогу в Бару над польськими військами М.Кривоніс був нагороджений гетьманом Б.Хмельницьким дорогоцінною позолоченою шаблею.

Ще до Визвольної війни 1648 – 1654 рр. в одній з сутичок з польською шляхтою, Максим Кривоніс дістав удар шаблею, внаслідок якого у нього був ушкоджений ніс. З того часу і був прозваний Кривоносом. А у народних думах та піснях він відомий ще під прізвищем Перебийніс.

Нащадків з таким прізвищем мешкає особливо багато у наших навколишніх селах Поділля. Цей факт є важливим свідченням того, що полководець М.Кривоніс (Перебийніс) все-таки родом з нашої місцевості.

Польській шляхті вдалося завдати поразки ще перед війною у 1646 році загонові Максима Кривоноса. Після поразки він пішов на Запоріжжя, щоб звідти продовжувати боротьбу проти гніту шляхетської Польщі.

Налякана розмахом повстанського руху влітку 1648 року, польська шляхта тікає із своїх маєтків, ховаючись від народного гніву. Великі магнати організують загони з шляхти для боротьби з повсталим народом. Войовничо налаштоване населення Шаргородщини і навколишніх сіл брало активну участь у боях із польсько-шляхетськими військами під час здобуття Бара, Копайгорода, Станіславчика, Шаргорода, Томашполя, Шпикова, Мурафи, Чернівців, Красного, Брацлава.

**Максим Кривоніс –
найближчий сподвижник
Б. Хмельницького**

Ось як описує події, пов'язані з перебуванням Кривоноса на Шаргородщині Брацлавський шляхетський воевода Адам Кисель у своїй жалобі на невгамовного, сміливого полководця з війська Б.Хмельницького у листі до коронного Канцлера, датованого 1648 роком, (мовою оригіналу із деякими скороченнями, що не стосуються Шаргорода):

– Письмо его милости, пана воеводы Брацлавского, к его милостыни пану Канцлеру коронному, в Корлуп 9 августа 1648 года:

«...Большая и жалкая перемена последовала в моем предположении идти к Киеву, ... несколько тысяч Козаков пошли к Меджибожу. Кривонос взял этот город штурмом и всех жителей перерезал. Слышно, что и Шаргород подвергся той же участи, (під словами «всех жителей» мається на увазі усіх шляхтичів та євреїв, а місцевих жителів-українців козаки не чіпали – А.Н.) и что казаки обратились уже к Бару,Те же изменники Кривоносцы, которые мою гуцу опустошили, поймали отца Лацка, моего поверенного, отправленного мною к Хмельницкому, и разложив его на главной улице Шаргорода, избili киями так, что я не знаю останется ли он в живых, забрали все при нем мои письма к Хмельницкому... ..ограбили наездами всю окрестность, сожгли монастыр в Калиновке, что возле Шаргорода, пьянствуя днем и ночью, выпили несколько бочек вина и несколько десятков бочек меду, потчивали всех холопов. а остальное пораздавали им...

...Изменник Кривонос писал Хмельницкому (из показаний пленных), что мои послы посажены в Шаргороде на кол. И тогда сам Хмельницкий двинулся с великими силами 100 – 120 тысяч на соединение с Ордою...

(Адам Кисель – воевода Брацлавский, август 1648 год)».

Селянський полковник Максим Кривоніс, володіючи великим організаторським і військовим талантом та незламністю волі, мужністю, яскраво вираженою непримиренністю до польського панування і ненавистю до існуючих соціальних відносин, наводив жах на польську шляхту.

Ось рядки, де, звертаючись до короля, польська шляхта повідомляла:

«...Той безчесний Кривоніс підняв на війну неорганізовану юрбу і до цього часу по Україні не перестає порушувати наш мир і всюди проводить ворожі наступи. Він здобув у боях і спустошив багато міст, винищуючи шляхту, жидів-орендарів та ксьондзів».

(Історія України в документах та матеріалах, т.ІІІ, Київ, 1941, с.115).

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Наша місцевість опиняється в зоні частих військових сутичок між польською шляхтою і загонами селянсько-козацьких формувань. Бої відбувалися і в Лучинці, і в Копайгороді, і в Станіславчику, і у Шпикові, і у Томашполі, Чернівцях і в Мурафі. У серпні 1648 року Максим Кривоніс зі своїми загонами під Станіславчиком зустрівся із переважачими силами польської шляхти. Військова майстерність та мужність селян та козаків на чолі з Максимом Кривоносом не дозволили шляхті досягти перемоги.

Після боїв під Станіславчиком загоони козаків Максима Кривоноса з новим поповненням з місцевих селян рушили на Шаргород.

Фортеця, де осіли шляхетські війська, зустріла козаків вогнем із гармат і атаками кінноти. Відчайдушний і розгніваний діями шляхти селянський полковник Максим Кривоніс першим увірвався на своєму коні всередину переляканих польських вояків і почав рубати шаблею ворогів.

Напад козаків Кривоноса на поляків

Бій тривав зовсім недовго. Завдяки своїм швидким і рішучим діям козаки штурмом взяли Шаргород.

Південні ворота міста залишки ворогів швидко відчинили і через них втекли на Писарівку і Політанки до Чернівців і аж до Дністра. Козаками було порубано багато шляхтичів, зруйновано їхні будівлі, в тому числі і шаргородський костел Флоріана. (*Архів Пд.-Зах. Росії, ч.1, т.1, Київ, 1886, с.192*).

Війська Богдана Хмельницького успішно просувались на Захід і наприкінці вересня 1648 року спинились під стінами Львова. Наближалась зима. Серед козаків розпочалась епідемія невиліковної чуми. Кажуть, що саме від неї помер видатний сподвижник Богдана Хмельницького, наш земляк, полковник Максим Кривоніс. (*З окремих джерел відомо про сварки між Хмельницьким і Кривоносом, який не поділяв з гетьманом поглядів на політику держави. І смерть від чуми під Львовом лише двох козаків – Кривоноса і його товариша, – серед сорока тисяч вояк, аж ніяк не схожа на смерть від чуми. Прикмети епідемічної хвороби чуми, як відомо, впізнати не важко – тіло хворого вкривається чорними плямами. У Кривоноса, як свідчили його підлеглі, таких плям не було. Підле отруєння і ніщо інше.*)

Даний етап війни закінчився Зборівським договором між Богданом Хмельницьким і польським королем Яном Казимиром II, укладеним 8 серпня 1649 року. Цей договір завершив воєнні дії 1649 року, у ході яких козацько-селянське військо завдало нищівних ударів польсько-шляхетській армії. Згідно договору було визначено кордон між Україною Богдана Хмельницького і Польщею. За цим договором лінія кордону на Поділлі проходила по прикордонних містечках, в яких стояли козацькі застави: Погребище, Прилуки, Вінниця, Браїлів, Станіславчик, Копистишин, Мурафа, Шаргород, Садківці, Чернівці, Стіна, Ямпіль і до річки Дністер. (*Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77*).

**Король Польський
Ян-Казимір-II, обраний
17 листопада 1648 р. за
бажанням Б. Хмельницького.
Згодом король Ян-Казимір
перебував походом у
Шаргороді**

Король Польщі визнав Богдана Хмельницького гетьманом України та передав під його владу землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводства, тобто більшу частину українських земель.

Шаргород опинився прикордонним містом. Король також визнав складений урядом Богдана Хмельницького реєстр Запорізького війська, що містить поіменні списки 40 тисяч реєстрових козаків. Решті козакам (і це була помилка Б.Хмельницького) необхідно було повернутися в підданство старостам і панам на місцях. Дане рішення було образливим для населення.

Хмельницький розумів, що перемога може бути нетривкою, якщо її не закріпити на місцях. Одразу ж після Зборова з вересня-жовтня 1649 року він займався великою державницькою діяльністю по зміцненню козацької адміністрації, проводив адміністративно-територіальний поділ своєї підвладної території на полки і сотні.

Спеціальним гетьманським універсалом вся Україна була поділена на 17 полків, відповідно, полки – на сотні. У нашій місцевості у вересні 1648 року був сформований великий Брацлавський полк під керівництвом полковника Данила Нечая. До складу полку увійшла 21 сотня. Шаргород був визначений як сотенне містечко і сотня Шаргородська увійшла до складу Брацлавського полку. Мурафа також була визначена сотенним містечком цього ж полку.

Внаслідок **Білоцерківської українсько-польської угоди 1651 року** довжанські землі разом з усім брацлавським полком відійшли до Польського королівства, але в 1652 року усі ці землі були знову повернені до складу української держави. Проте Мурафську сотню, після загибелі Нечая у Красному, не було відновлено.

Вдалося віднайти поіменні списки козаків шаргородської і мураховської сотні. Читачеві, якому буде цікаво знати ті прізвища сотенних козаків, рекомендуємо проглянути книгу «Реєстр Війська Запорізького 1649 року», Київ, 1995 р., с.250-254. Можливо, серед них є і довжанські чи знайомі шаргородські та мураховські прізвища та імена. Наші предки-земляки воювали у рядах сотенних козаків війська Б. Хмельницького. Цим ми маємо пишатися і мати за приклад їхню самовідданість Україні.

Щодо Довжку та його мешканців, то нам тепер важко судити, чи приймали участь жителі довжанських хуторів у Визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, адже село на той час ще не значиться. Але треба думати, що присутність українського війська на чолі з гетьманом Б.Хмельницьким у Мурафі, Шаргороді сприяла тому, що сміливці з цих хуторів, як і чоловіки з сусідніх сіл, не терпіли гніту та свавілля польських колонізаторів, а йшли у повстанські загони виборювати свободу.

З біографії Данила Нечая

Величезний внесок у боротьбу українського народу проти польських колонізаторів зробив відомий у нашому краї козацький полководець, сподвижник Богдана Хмельницького, наш земляк, Брацлавський полковник Данило Нечай.

*Данило Нечай –
Брацлавський полковник*

Народився Данило Гнатович Нечай у 1622 році. В історичній літературі є свідчення про те, що славнозвісний героєм Визвольної війни українського народу проти польських магнатів і шляхти 1648 – 1654 рр. Брацлавський полковник Данило Нечай – наш земляк. Ось деякі з них. В «Нарисах історії Поділля» (Хмельницький, 1990 р.) на 76 стор. записано: *«Полковник Д.Нечай за деякими даними з околиць Бару»*. Ще більше уточнює це польський протокол допиту повстанця Ониська Звайтовича: *«З Вишновця Хмель (тобто Хмельницький) пішов до Бродів, там застали місто відчиненим, але замок боронився до цього часу. Там залишився штурмувати замок Нечай. У цього Нечая люди з Бару, бо й сам він з Бару»*. Є й інші дані.

Коли Данькові сповнилось 13 років дід Омелько повіз його в Києво-Могилянську академію, в якій він навчався 12 років. Закінчив її у 1647 році 25-річним юнаком напередодні Визвольної війни. Його дід Омелько і батько Гнат козакували на Запоріжжі, брали участь в звитязних козацьких походах. Дід воював разом з Сагайдачним. Батько дослужився до осавула. Данило навчався досить успішно і знав 5 мов: польську, німецьку, грецьку, латинську і татарську. Одружившись, жив з рідними на хуторі.

На початку 1648 року на хутір заїхав загін козаків, з ними був Б.Хмельницький. Вони прямували на Січ. Данило познайомився з Богданом Хмельницьким, зблизились і той розповів свої плани підняти Січ на боротьбу з поневолювачами, щоб визволити Україну. Нечай порадив: щоб мати надійний успіх, треба в тилу ляхів підняти народ, вороги опинилися б в оточенні. Хмельницькому сподобався Данило, він гідно оцінив його практичні поради. І коли його обрали гетьманом і козаки повстали, він послав до Нечая великий загін козаків з листом, щоб той здійснював свої задуми. Дід Омелько поблагословив онука

на звитяжну боротьбу, подарував свою козацьку шаблюку, яка не раз виручала в бою, дав інші вояцькі обладунки.

Піднявши на священну Визвольну війну населення Київщини, нечаївці прибули на Брацлавщину. Барське староство тоді входило в склад Брацлавського воєводства. З появою нечаївців тут запалахкотіло полум'я народного повстання. Такі дії Нечая в тилу ворога примушували польське командування розпорошувати сили, шарахатися в різні сторони. Про свої дії Нечай посилав письмові звіти гетьманові. Посланці привозили радісні звістки про нищівний розгром ляхів під Жовтими Водами, Княжим Байраком, Корсунем.

Внаслідок народних повстань, піднятих нечаївцями, визволено Київщину, Уманщину, Брацлавщину. За такі успішні дії гетьман у червні 1848 року призначив Нечая Брацлавським полковником і запросив на козацьку раду, що була в с. Маслів Став, перед битвою під Пилявцями. На раді розробили тактику, яка принесла перемогу козакам в тій битві.

Завдяки військовій хитрості козаки вночі втекли з Старокостянтинова, де два дні тривали бої. Гадаючи, що козаки злякалися, ляхи кинулися в погоню, розтягнувши свої сили. Їх заманили на посічену ярами, мочарами, ямами і горбами місцевість, незручну для наступу кінноти, якої в ляхів було набагато більше, ніж в козаків. Польські кіннотники несподівано наштотхнулися на добре укріпленій козацький табір у вигідному місці. І вони, маючи перевагу, вважали, що його легко захоплять. Та їх наступ захлинувся. Нечай зі своїм військом знищив тисячу драгунів і стільки ж захопив в полон. В другому бою знищив польський табір і кіннотою переслідував ганебно втікаючих «пилявчиків». Так презирливо козаки охрестили ляхів-утікачів. Але за те, що Нечай бився в перших рядах поруч зі своїми побратимами проти жовнірів і був поранений, мав наганяй від гетьмана, бо той вимагав – полковник має командувати.

Стотисячна польська армія – цвіт і гордість Речі Посполитої – була на голову розбита під Пилявцями. Такого нищівного розгрому поляки ще не знали.

Зібравши знову великі сили, в січні 1649 року польські поневолювачі вдерлися на Поділля і захопили Бар. Нечай просив гетьмана послати його туди, оскільки він добре знав цю місцевість. І він негайно поспішив на допомогу полковнику І.Федоровичу, якого потіснили вороги. Нечай зупинив переважаючі сили поляків недалеко від Бару, біля Миток і Матійкова. Закликав на допомогу селян навколишніх сіл і жителів Бару. Зав'язався великий бій, в якому з обох сторін брало участь майже 30 тисяч чоловік. До Нечая щораз прибували свіжі сили селян і міщан. На його заклик розпочалось повстання на Подністрів'ї. Ватажки-повстанці тут формували загони і посилали до Нечая.

Становище королівських військ різко погіршувалося, щоб не потрапити в оточення, вони втікають з Бару до Меджибожа. Переслідуючи ворога, нечаївці визволяють це місто. Нечай з кіннотою влаштовує засідку під Старокостянтинівим у червні 1649 року. Внаслідок нищівного удару по польських військах, Нечай захопив сто гармат, двісті возів з ядрами і порохом, багато возів з іншими припасами і три тисячі полонених. Не збавляючи швидкості наступу, нечаївці, переслідуючи ворога, з ходу захоплюють Збараж. Дорога на Львів була відкрита. В цих нестримно наступаючих боях проявився військовий талант народного героя Данила Нечая, який зумів підняти народ на боротьбу з поневолювачами і це полегшувало ведення війни козакам. Про Нечая складають пісні, розповідають легенди.

Відзначився Д.Нечай зі своїм полком і у битві за Зборів влітку 1649 року. За його голову магнати обіцяли високу винагороду. Прагнувши його знищити, підіслали одного офіцера для ведення переговорів і коли Данило вийшов з хати, той насипав отрути в воду. Але це помітив вартовий козак. Задум не вдався, зловмисника покарали.

У серпні-вересні 1650 року Нечай з сорокатисячною армією здійснив блискучий похід в Молдавію і завдяки вмілим дипломатичним здібностям домогся того, що її володар Лупул відійшов від Польщі і став союзником України. Про це було укладено договір. Цей крок був особливо важливим для дальшої боротьби за визволення України.

Після Зборівської угоди, якою залишилися незадоволені обидві сторони (козаки і ляхи), Барське староство залишилось нейтральним. Ні одна зі сторін не мала права вводити туди свої війська.

Для зацікавлених читачів втор пропонує ознайомитися зі списком учасників Мураховської сотні, який знаходиться у книзі «Брацлавський полк», 1649 р.

**Список сотні Мураховської
Павло – сотник, 27 козаків, Пеньковці – 5,
Копистирин – 68 козаків**

Сотня Мураховская – 60 козаков

Павел Мисенко сотник

Гаико Дудченко

Остап Рудченко

Транько Москал

Васил Третиник

Грицко Михаиленко

Курило Крупка

Аньдрус Гуцал

Гарасим Циганин

Олекси Матяшевский

Грицко Иженько
Грицко Гришеняко
Штепань Попенко
Миско Мелникъ
Петран Мелниченко
Грин Валченяко
Івань Гарасименко
Семень Юсченко
Миско Ирточь
Матьи Крупьченко
Ярема Криштопенко
Павло Борисенко
Марцин Павленко
Григорь Попенко
Васил Шпаченко
Олексъи Дъжечка
Семень Резникъ
Павло Канюченко

Пенковци

Аньдръи Авраменко
Богдань Карносенько
Степань Чорносенько
Радуль Металченяко
Сема Клячченяко

Копыстеринь

Артем Счербиненко
Ярема Шокаленко
Леско Романенко
Савька Куриленько
Мись Трасченко
Остапко Дякъ
Семень Ивахненко
Петро Неестеренко
Гринець Нестеренько
Педан Дмитренко
Сема Дмитренко
Игнат Паньченяко
Івань Серезька
Гринець Ивахненко
Аньдрус Ивахненко і т. д.

(Реєстр Війська Запорізького 1649 року, Київ, 1995 р., с. 250-254).

Таким чином, Шаргород і Мурафа стали після 1649 року сотенним містечком. Вся повнота влади в Шаргороді і Мурафі належала сотникам. Ними були призначені Д.Нечаєм Іван Сотник і Павло Мисенко, а пізніше – Василь Шпаченко. Крім сотника, який обирався козацькою радою, були сотенний осавула, писар, хорунжий, суддя. Сотник мав адміністративну, військову і судову владу. Було введено контроль за фінансами, оподаткуванням населення міста та навколишніх сіл, охороною торгівлі та ремесла. Селянська та міщанська громади Шаргорода і Мурафи визнали державне керівництво сотенної старшини. Після проголошення сотенним містечком в Шаргороді згодом з'явилася ратуша – будинок посеред містечка, перед яким була центральна площа міста.

В ті далекі часи біля ратуші відбувалися урочисті події та вирішувались доленосні життєві проблеми. В цьому приміщенні, яке після певних перебудов збереглося і до наших днів, перебувало містечкове самоврядне керівництво, що було підвладне сотнику. На великій площі, яка розмістилася перед будівлями костелу і ратуші, не раз бували і вимовляли палкі промови гетьман України Богдан Хмельницький (1650, 1653 рр.), полковники війська Запорізького Максим Кривоніс (1648 р.), Данило Нечай (1649, 1650, 1651 рр.). (*Документи Б.Хмельницького.1648-1657 рр., Київ, 1961, с.190*).

Загибель Данила Нечая у Красному

Лінію сухопутного кордону та кордону по р. Мурафа захищали полки брацлавського полковника Данила Нечая. Застави на цьому відрізку кордону виявилися занадто слабкими.

На початку 1651 року польський гетьман Калиновський, який сам мав маєтки в тих місцях, що були відведені козакам, вирішив ввести 15-ти тисячне польське військо на Україну. Він видав універсал, в якому наказував селянам, щоб, покинувши бунти, кожен сидів вдома і слухався своїх панів, а сам з військом вирушив на Поділля і захопив Ямпіль, Чернівці, Шаргород, Мурафу і став обозом у Станіславові (колишня назва Станіславчика – А.Н.). На зустріч йому з 3-х тисячним військом виступив брацлавський полковник Данило Нечай, простуючи до Бару через густий Чорний ліс коло Тульчина. Довідавшись, що Калиновський дуже швидко посувається вперед, Нечай не захотів стрінутись з ним в Левківському лісі і пішов до містечка Красного (в теперішньому Тиврівському районі), де дожидав, що до нього підійдуть на поміч навколишні селяни. Діло було на масницю. Нечай виставив на чатах коло Ворошилівки над Бугом Мураховського сотника Шпака з козаками, а сам почав гуляти й бенкетувати, як зазвичай, на масницю.

В цей час, як це часто бувало, при високих рангах діяв шпигун Ігнацій із спільницею Тамілою – дочкою страченого Нечаєм католицького священника, на користь поляків. Вони тримали зв'язок через зрадника Яна Грегора. Останній прибув до Станіславчика і доповів Калиновському про те, що Нечай та його козаки гуляють в Красному в домі шинкарки Кушнірихи біля млина та ще у різних домах містечка. А в сусідній Ворошилівці стоїть на сторожі сотня Мураховська на чолі з сотником Шпаченком.

Коронний гетьман Мартин Калиновський скликав у Станіславові військову раду і, звертаючись до присутніх, сказав, що до них дійшло повідомлення, що «бидло» зібралось в Красному, пиячать і святкують масницю, а їх вони не чекають і не бояться, що на них нападуть.

Данило Нечай гучно і весело вечеряв зі своєю коханкою Орісею. Козаки попереджували Нечая про небезпеку. Особливо на цьому наполягав вірний козак від Богдана Хмельницького, який був приставлений гетьманом до Нечая. Він не приймав участі у гульбі, був пильним. Нечай запевнив, що у нього є відважний і хоробрий козак Шпаченко, який повідомить його про небезпеку. Козаки, окрилені такою відповіддю свого полководця, вдалися до пиятики та веселощів.

Тим часом польська армія Мартина Калиновського і Станіслава Лянцкоронського загальною чисельністю в 14-15 тисяч жовнірів

20 лютого 1651 року вирушила із Станіславава. Дізнавшись, що Шпаченко знаходиться у Ворошилівці з малим загоном, польське коронне військо на чолі з ротмістром Корецьким, прямуючи через Будьки, швидко напало на нього, повністю знищивши його, не залишивши в живих ні одного козака, який би попередив у Красному Данила Нечая про смертельну небезпеку. Сам Василь Шпаченко втік до своєї Мурафи.

Була ніч. В Красному ніхто не думав про небезпеку, в той час як польський передовий загін, що складався із драгунів під керівництвом П'ясочинського і ротмістра Корецького, підступив до Красного. Це відбулось о третій годині ночі. Першим почув наближення ворожої кінноти і повідомив Нечая козак від Хмельницького. Козаки вдарили в набат, схопивши зброю, кинулись на ворога. Як лев, бився Нечай. Козаки разом зі своїм полковником відбивались відчайдушно, завдаючи ворогові великих втрат. Вся вулиця була встелена трупами, кров текла по ній річкою від страшної битви між козаками і ляхами. Але сили були нерівні. Підійшов до Красного свіжий багаточисельний польський загін з числа розігнаних польських шляхтичів під керівництвом Косаківського, який, ввірвавшись зі всіх сторін до Красного, знищував козаків. На очах Данила Нечая загинув його брат Матвій. Козаки відчайдушно відбивались від ворогів. Нерівний бій тривав майже цілу добу і вже тричі поранений Данило Нечай не випускав з рук шаблі. Лише коли під ним упав кінь, козаки закрились у замку. Ще три доби оборонялася фортеця. Більшість захисників загинули. Але й перемога Лянцкоронського була невтішною. Із 10 тисяч драгунів залишилось ледве 3 тисячі поранених і обшарпаних поляків. Це була перемога дорогою ціною.

Смертельно пораненого Данила Нечая віднесли в замок, де він і помер. Тіло було перенесено до церкви, де попи відправляли панахиду по відважному козацькому лицарю. Поляки знайшли тіло Нечая і поглумились над ним. Люди пропонували відкуп полякам, щоб поховати Нечая, але поляки не взяли ні срібла, ні золота. Вони порубали тіло Нечая на дрібні шматочки. Тільки дивом залишилась голова, яка згодом була віддана землі за всіма козацькими почестями, що проводились в церкві великомучениці Варвари с.Красного. Срібна булава і кіш Данила Нечая дістались воєводі П'ясочинському.

(В.А.Смолій, В.С.Степанков. Богдан Хмельницький, К.,1995, с.293; Н.И.Костомаров. Богдан Хмельницкий, М.,1995, с.445).

Щодо версії про порубане тіло і вцілілу голову Нечая, то в народі існує інша легенда про те, що знівечене тіло зберіг посланець султана Муради на ім'я Алі, який брав участь у бою. Турок похапцем показав присутньому в церкві польському воєводі Корицькому папір від султана про те, що людина, котра посягне на життя Данила Нечая, вва-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

жатиметься особистим ворогом падишаха до сьомого коліна і буде приречена на погибель.

Від цих слів Корицького кинуло в піт і він вийшов з церкви...

Могила Данила Нечая біля села Черемошне Тиврівського району. Фото 2013 р.

Народ схоронив голову та зібрані останки тіла Данила Нечая зі всіма козацькими почесностями далеко у полі сусіднього від Красного села Черемошне, висипавши, за звичаєм, шапками на могилі героя великий земляний насип – курган. Вдячні нащадки через три століття на тому місці спорудили пам'ятник.

(Відомо, що серед полковників Хмельницького велися чвари через різні погляди на ведення війни.

Дивує поведінка Івана Богуну, який в той час знаходився в Сутисках, що всього за 20 км від Красного, де три дні стікав кров'ю Данило Нечай, а він, чомусь(?), не пішов на допомогу, а відступив до Вінниці – А.Н.)

Загибель Данила Нечая, одного з найталановитіших українських полководців, стала вели-

кою втратою для армії Богдана Хмельницького і всієї України.

За героїчну смерть свого улюбленого Брацлавського полковника Данила Нечая гетьман Б.Хмельницький кровно віддячив полякам під Четвертинівкою, що біля Ладижина у 1652 році. Кривава битва з поляками відбулася в урочищі «Батіг». У ній загинув польський гетьман Калиновський, який вчинив розправу над Нечаєм у с.Красному. Загинув там і син Калиновського, і навіть рідний брат польського короля. Так Богдан Хмельницький помстився за Нечая.

Цим було порушено Зборівський договір і розпочався новий етап військових дій, який з перервами тривав до 1654 року, а польські хоругви під проводом Станіслава Лянцкоронського і Миколи Потоцького не раз з'являлися під Копайгородом, Шаргородом, Томашполем, Шпиковом, Чернівцями, Лучинцем, Мурафою, Красним, Станіславчиком та в інших місцях Поділля.

Після загибелі Данила Нечая Мураховська сотня Брацлавського полку не була відновлена. Саме містечко Мурафа з 1651 року після

поразки Данила Нечая у Красному, коли мураховський сотник Шпаченко проспав напад поляків у Ворошилівці, де був виставлений Нечаєм для сторожі, перестало бути сотенним. Мураховська сотня була знищена поляками у Ворошилівці і теж більше не відновлювалася.

В середині жовтня 1653 року Гетьман України Богдан Хмельницький знову зупинився обозом у Деробчинському лісі. А далі через Семенівку, Михайлівку, Мурафу, Козлівку війська дісталися до Шаргорода. Звісно, що сам Шаргород не міг вмістити велике 20-тисячне військо гетьмана, а тому його полки базувалися у навколишніх селах: Козлівці, Насіківці, Плебанівці, Калинівці, Мілярівці, Слободі, Гибалівці, Дерев'янках та інших поселеннях.

28 жовтня 1653 року, перебуваючи на стоянці в Шаргороді, український гетьман Б.Хмельницький звернувся з листом до російських послів Стрешнева та Бредихіна, висловив їм вдячність за царську «милість», повідомляючи, що не може їх прийняти через воєнні дії, тому просив зачекати на його повернення з походу.

Після походу через Шаргород Богдан Хмельницький у листопаді 1653 року перебував у Бару. (Б.А.Смолій, В.С.Степанков. *Б.Хмельницький, К., 1995, с.422, 425*)

В районі Бар – Шаргород зосереджувались основні сили повстанців. У листопаді 1653 року польське військо в районі Жванця було оточене і опинилось у важкому становищі, коли тут з'явився козацький полковник Іван Сірко, про якого мова піде далі.

Б.Хмельницький з Бару повідомляв російським послам, що в польському таборі великі труднощі і голод, козаки готуються взяти осаджених штурмом.

Та в цей час сталася подія, яка різко змінила становище українського війська і ще більше погіршила становище оточених поляків. Від прибулого в Бар козацького посла Лавріна Капусти 10 листопада 1653 року Б.Хмельницький дізнався про те, що Земський собор в Москві прийняв рішення про перехід України під протекторат Московії і негайно виїхав до Переяслава. Дізнавшись про це, кримський хан почав вимагати від Б.Хмельницького припинення бойових дій і укладання миру з польським королем. І цього разу татарський хан врятував польське військо під Жванцем від остаточного розгрому. Після зради татар наспіх почалася окупація козацької України польськими вояками.

Україна готувалась до Переяславської ради. 8 січня 1654 року вона відбулася. Ця подія мала певне значення для обох народів. Сьогоднішньому читачеві слід пам'ятати, що **Україна не воз'єдналася з Московією, як про це постійно наголошували радянські політологи; рішенням Земського собору її було прийнято як провінцію до складу Московії.** І це, на думку вчених та істориків, було найбільшою помилкою Хмельницького, якої він припустився у своїй дипломатичній діяльності. Хоч договір по Переяславській Раді діяв всього два роки і Хмельницький до кінця свого життя (1657 р.) не платив московському царю податків ні разу. Але внаслідок цієї помилки Україна повністю втратила свою державність аж до 1991 року, до пори незалежності. Тому що московський царизм порушив статті Переяславської угоди, перейменував Україну в Малоросію, ліквідував її автономію, Запорізьку Січ і Запорізьке козацтво, закріпачив народ України, глушив розвиток самобутньої української культури, особливо її мови.

До відома читача: Московія – це не Русь, її первинна назва – Московська Татарія. Вони вкрали цю назву Русь у нас – русичів, а золотоординці, коли захопили ці землі у XIII столітті, де знаходилось містечко Москва, назвали їх московією Татарською. І лише згодом Петро I перейменував московію Татарську на Росію. Не змогли тільки перейменувати Київську Русь на московську. *(Між іншим, варто нагадати читачеві, що цар Петро I відкрив для Росії «вікно в Європу» через Балтійське море, а сьогоднішній російський цар путін своєю «спецоперацією» на Україні закрив його...)* На жаль, сталося так, що українці довгий час (17 – 18 – 19 – 20 ст.ст.) через насилля вважали своєю російську мову, а власну українську – чужою.

Якщо ж продовжити мову про дії Москви, то вона постійно привласнювала усе наше українське. Вона, Росія, вкрала нашу державу Русь Київську, перетворивши її на Русь Московську. На щастя, у світі така назва не прижилася.

Великий Тарас Шевченко у своєму вірші дуже влучно і дотепно охарактеризував цю москальську націю, назвавши їх кацапами.

Кацап

*От так подивишся здаля на москаля –
неначе справді він людина,
та від Курил і до Кремля
воно було і є скотина...*

*Йому завжди усього мало!
Де тільки всралось чи стояло,
уже волає од тогд –
тут все ісконне і його!*

*Та хай тебе ухопить кат!
Який же ти у біса брат?!
Живи в болотному краю –
котись в московію свою!*

*І раз причина тут така
й дорога в тебе неблизька,
то я тобі, як «друг і брат»,
піддати можу і під зад...*

*Щоб не морочив голови
й летів до самої Москви!*

1851 р.

Т.Г.Шевченко

Так само московською Татарією було спотворено нашу українську мову. Але головне, що вони вкрали у нас – це віру. Адже давно відомо, що ще князь Володимир пройшов хрещення у водах Дніпра і з тих пір ми стали православними. Спочатку ми – українці Київської Русі, а не Московія, до складу якої тоді входили лише угро-фіни, мордвини та татаро-монголи. До речі, етнонім «мордва» з давньоіранської мови перекладається і означає «людоджер». Про них, що мешкали північніше «джерел Дніпра», писав у V столітті до нашої ери Геродот: «...Вони, андрофаги, серед усіх людей мають найбільш дикі звичаї, у них нема ні прав, ні законів. Вони кочовики, одягаються як і скіфи, але мова у них своя...» (Геродот. Історія)

З часом москалі вкрали у нас і патріархат, перейменувавши його на Московський.

Навіть гроші, і ті Росія вкрала у нас, рубаючи давню, виготовлену ще за часів Данила Галицького, монету – гривню – на шматки. Й від того, що нашу монету рубали, в Росії з'явився рубль. Гривня – це була дуже дорога монета, виготовлена з м'якого металу, вагою біля 200 грамів. Розмінних дешевших монет не було, тому й примудрилися росіяни рубати гривню на шматки й купувати товар згідно ціни шматка монети.

Відомо й те, що з України пішла в Москву освіта, а в Київ з Москви посилали молодих людей учитись. Київські учені принесли в Москву початки європейської «латинської» науки, якої раніше в Москві боялися. Ці ж учені почали заводити у Москві школи, театри, писали для театрів твори та всякі вірші. Писалося все те мовою церковно-слов'янською, з домішкою слів українських та польських. Київські учені допомагали у Москві виправляти церковні книги, тому що вони знали досконало грецьку та латинську мови. Так сталося, що Україна або Київська Русь знову і знову постачала освіту для Московії. І не тільки освіту, але й культуру.

У церквах і монастирях Росії хористи співали українські церковні пісні. У 1742 році Петербурзький Синод видав указ, який велів організувати у Московській Троїце-Сергієвій лаврі «Київський спів». А це значить, що і пісні церковні Росія вкрала в нас.

В імператорському хорі співали козаки з України. Глухівська (Чернігівська губернія) музична школа готувала півчих для щорічного поповнення царських хорів у Петербурзі.

Але, на жаль чи на щастя, московитянський фольклор не знає колядок і щедрівок, не знає обряду засівання, який з давніх – давен існує у нас, слов'ян. Колядують українці, білоруси, поляки, чехи, словаки та інші слов'янські народи, але чомусь... не колядують самоназвані «слов'яни – росіяни». Чому чудові слов'янські традиції не прижились серед азіатів? Тому що вони не слов'яни і ніколи ними не були. А на брехні далеко не зайдеш.

Після Переяславської ради від 1654 року, на жаль, почалися ще більші утиски всього українського. Історія пам'ятає, що зразу ж після Переяславської ради вперше відбулася московсько – українська війна під Конотопом у 1659 році, у якій перемогу здобули українці! Вже тоді, 364 роки тому, московія першою напала на Україну і вже тоді, як кажуть «взяла по зубах».

Як би не було, а своє коріння роду українці, за своїм релігійним переконанням та бажанням, у північних краях не пускали. Але все ж таки багато українців за царизму потрапляли в глибинки Росії на каторги та заслання, де вони й осідали пожиттєво, створюючи українські сім'ї. А шлюбні зв'язки стали поширеними лише за часів СРСР, коли людей за ленінською ідеологією позбавили віри. Українців в Росії стало настільки багато, що коли підраховували результати першого радянського перепису населення (1926 р.), російським урядом терміново було вжито заходів: результати перепису визнано недійсними і приховано від населення. Бо ж українцями, тобто тими, чиє коріння було з України, назвали себе майже половина усіх жителів Росії. Тоді ж українська нація в Росії стала прихованою, тобто вкраденою... Росія – злодій. Такого звання заслужила вона у нас, в Україні, та й в усьому світі. А відомий російський письменник Олексій Толстой влучно

і справедливо охарактеризував свою ж таки Русь Московську: *«Есть две Руси. Первая – Киевская – имеет свои корни в мировой, по меньшей мере в европейской культуре. Идеи добра, чести, свободы, справедливости понимала эта Русь так, как понимал их весь западный мир. А есть еще другая Русь – Московская. Это – Русь тайги, монгольская, дикая, звериная. Эта Русь сделала своим национальным идеалом кровавую деспотию и дикую отчаянность. Эта Московская Русь издавна была, есть и будет полнейшим отрицанием всего европейского и отчаянным врагом Европы».*

Історики з Росії викрали навіть славнозвісного Іллю Муромця, склавши легенду про те, що він родом з глибинки Московії. А в дійсності існує легенда, що глибинкою тією являлося поріччя нашої Мурафи, де в одному з сіл по цій річці й народився Ілля Муромець. Але, на жаль, наших українських істориків та дослідників століттями так утримували, що вигадки чужоземців ставали дійсністю, а правда з віками ставала легендою й зникала...

Багато неправдивих і злодійських дій московитів аж тепер виявляються серед рідкісних, дивом збережених, архівних документів. Так, вченим стало відомо, що історичний твір «Повісті минулих літ» переписувалися московитами аж тричі, а оригінал книги цариця Катерина II навіть спалила у своєму каміні...

Такими способами московити підлаштовувались до русичів, тобто до Київської Русі.

* * *

Визвольна війна українського народу під проводом гетьмана України Богдана Хмельницького закінчилася у 1654 році Переяславською угодою з Московією, після чого Україна стала її провінцією. За роки війни наше Поділля не раз ставало ареною боїв українських військ з поляками. Від Бару до Брацлава й Ладижина, від Могилева і Ямполья до Вінниці – скрізь, у містах і селах, точилися запеклі бої.

На XVI-XVII століття припадає період, коли в архіви Польщі та Литви потрапило порівняно більше відомостей про наш край, про його жителів, поселення, побут мешканців цього краю. Багато архівних документів про наш Шаргородський край й донині зберігається у Львівському державному архіві (фонд Оссолінських).

Автор у свій час особисто користувався фондом Оссолінських у Львівському обласному архіві і знаходив окремі відомості про належність земель над річкою Мурафа шляхетським родам Козловських, Язловецьких, Замойських, Конєцпольських, Потоцьких та ін.

XVI – XVII століття стало нестерпним для українців. Вони зазнавали все більших і більших утисків від володарів земель, якими були місцеві феодала та польські й литовські магнати. Населенню також дошкуляли часті набіги татарських та турецьких нападників.

Наша гордість – Іван Сірко з Мурафи

*Богдан Хмельницький – честь и слава
Іван Сірко – кака я мощь,
Ни одного ведь пораженья!
Он - наш земляк. В Мурафе рос.*

Василь Симонович

У другій половині XVII століття для наших шаргородських сіл знову настали роки поневолення. Села знову і знову зазнавали набігів.

У ці важкі роки, названі в народі Руїною, на допомогу жителям нашого краю приходив легендарний кошовий отаман запорізьких козаків, наш земляк, славнозвісний Іван Сірко.

Іван Дмитрович Сірко народився у сусідньому нашому містечку Мурафа у 1610 році. Цікава легенда живе у селах Мурафської зони щодо народження немовляти Сірка. Коли народився малюк, при пологах померла мати. Батько Дмитро помітив, що хлопчик народився із зубами... На шостий день він дав йому хліб і син почав його гризти. Таких дітей, котрі народжувались із зубами, у всьому світі було дуже мало. Серед людей вважалося, що така людина буде вбивцею. Іванко підростав, ріс сильним і здоровим. Від батька оволодів бойовими навиками, а пізніше навиками ведення війни. У віці 26 років Іван Сірко був вже отаманом козаків. Але вбивцею він став не для своїх

Іван Сірко

людей. Він нещадно вбивав ворогів, які були зайдами на українській землі. Іван Сірко приймав найактивнішу участь у Визвольній війні у війську Богдана Хмельницького. Розглядаючи давні архівні документи, знаходимо про нашого земляка Івана Сірка цікаві й важливі повідомлення. Наприклад, про його перебування зі своїм військом під Баром у 1649 році.

Під час боїв за Бар, коли козаки Хмельницького змушені були відступити, тут з'явився легендарний отаман запорожців Іван Сірко і поспішив в намет до Б. Хмельницького. Зустріч була несподівана, дружня і коротка. Адже й до цього часу вони разом воювали проти татар, згодом брали участь в боях за визволення французького міста Дюн-

керк в 1646 році від іспанців, коли їх запросив сюди кардинал Мазаріні. Б.Хмельницький був змушений негайно повернутись в Україну, а Сірко, залишившись з 2,5 тис. козаків, визволив місто від іспанців буквально за кілька годин, чого французи не змогли зробити протягом кількох років.

Нелегке було повернення Івана Сірка з козаками в Україну, їх шлях пролягав через Бельгію, Голландію, Нідерланди, Польщу. Знайомий поляк таємно провів Сірка під Бар (с. Митки) де він зустрівся з Б.Хмельницьким.

Розмова, як і зустріч їх, була короткою, бо на козаків насадили польські війська. Хмельницький тут же надав Сіркові в розпорядження загін козаків, знаючи його кмітливість і майстерність у військовій справі. Сірко відразу повів їх на допомогу козакам, несподівано напав на ворожі війська з тилу, чого поляки не сподівалися. Це викликало паніку, ворог почав відступати. Козаки, які досі оборонялися, перейшли в наступ. Польські війська зазнали нищівної поразки. Реванш взято, перемогу під Баром здобуто!

Слід додати, що за час свого бойового життя Іван Сірко провів багато битв з ворогами і в жодній не зазнав поразки, завжди виходив переможцем. Вважалося, що Сірко володіє магічними замовляннями. Історикам відомо, що він за своє життя провів 56 битв. Не боїв, а саме битв. І у 55-х з них він впевнено перемагав!

Лише один раз програв бій, коли обманним шляхом москалі схопили його і по вказівці російського царя в кайданках відправили у сибірське місто Тобольськ.

Але побув він там лише одну зиму. Навесні 1673 року російський цар, на прохання управителів європейських країн, відпустив Сірка на волю. Від Тобольська до кордону його везли у кайданках на руках і ногах. Але тільки на українську землю позбувся кайданів і одразу взявся за шаблю

У Сірка було правило – перед битвою йти до церкви і, одержавши благословення, – вирушати в бій.

Він брав діяльну участь у Визвольній війні українського народу. Пізніше, 1658 року козаки обрали його полковником Вінницького полку, яким він командував до 1660 року. Немає сумніву, що наші довжанські козаки-хуторяни теж приймали активну участь у боротьбі з нападниками і входили до складу війська, яким командував легендарний полководець, наш земляк з Мурафи Іван Сірко.

Іван Сірко – вірний патріот України. Всі сили свого військового таланту віддавав на визволення українського народу від татар, турків. Недарма вони з острахом називали його «урус-шайтаном» (руським чортом). А турецький султан навіть видав указ, щоб в мечетях всі мусульмани молились за його погибель. Це під керівництвом

«Запорожці пишуть листа турецькому султанові». За спиною писаря праворуч диктує текст листа наш земляк із Мурафи, легендарний полководець Іван Дмитрович Сірко. Картина І. Рєпіна

Сірко запорожці писали листа турецькому в цей епізод відобразив російський художник Рєпін у відомій картині, на якій Сірко зображений в центрі, за спиною писаря. Уже після Визвольної війни 1848-1864 рр. він піднімав на повстання проти гнобителів наше Поділля, наші шаргородські і мураховські села, спільними зусиллями визволяв наші землі. А коли у 1671 році черговий раз Кучманським шляхом на шаргородщину вторглися татари, Іван Сірко, перебуваючи зі своїм військом у Мурафі, відігнав їх під Іллінці і там розтрощив, а решта в паніці утекла в Крим.

Цікавим фактом з біографії Івана Сірка є те, що він певний час проживав у містечку Мерефа на Харківщині, звідки родом його дружина. А тому російські і радянські історики навмисне стверджували, що Сірко родом з Мерефи, а не з нашої Мурафи. Цим самим старалися подати славнозвісного героя як представника хоча б трохи ближчого до Росії.... принизити роль українця-козака Івана Сірка. (*УРЕ, Київ, 1963, т.13, с.186*).

Помер Іван Дмитрович Сірко у 1680 році. Похований у с. Капулівка, тепер Нікопольського району Дніпропетровської області. Його іменем названий окремий батальйон 92-гої бригади Збройних Сил України, яка тепер бореться з московським звірячим окупантом за свободу рідної держави на Сході України, як колись боровся за це ж Сірко.

Землі нашого мальовничого Поділля не могли не захоплювати

*Могила Івана Сірка.
с. Капулівка Нікопольського р-ну
Дніпропетровської обл.*

(Константинополя). В роки турецького панування у містечку було прокладено і вимощено велику кількість підземних ходів та погребів. Для цієї надважкої та небезпечної роботи вороги зганяли тисячі селян з навколишніх сіл. Були збудовані в той час і сторожові стовпи. В Слободі-Шаргородській донині зберігся такий кам'яний стовп. Старожили стверджують, що цей стовп був призначений для ліхтаря, який знаходився на верхівці шестиметрової споруди. Років сто назад в Шаргороді таких стовпів налічувалось чотири. За допомогою цих стовпів-ліхтарів вороги визначали вночі кордони в Шаргороді, що було важливо для турецьких охоронців міста. Облаштовуючи наше містечко, турки хотіли насправді створити тут центр загарбаних земель.

Проте населення Шаргородщини ніяк не мирилось і не корилось турецьким завоюванням, яким наш край був дуже до вподоби.

своєю красою та багатством завойовників. На них уже вкотре посунула турецька орда. В період між 1672 і 1699 роками Шаргородщина разом зі всім Поділлям відійшла до Османської імперії.

Турецьке панування хоч і було порівняно недовгим, проте залишило про себе поганий спомин. Зайняте турками у 1674 році місто Шаргород називали Малим Стамбулом – Кучук Стамбул (можливо, через співзвучність «Шариград» – «Цариград», тобто «Стамбул»). Також і євреї стали називати місто Істамбул Зута («Малий Стамбул»). Єврейське написання назви «Шаргород» могло бути прочитано як «Шарград», що співзвучне слову «Царьград» традиційній російській назві Стамбула

*Кам'яний стовп,
побудований у другій
половині XVII століття в
селі Слобода-Шаргородська.
В народі
«Турецький стовп».
Фото 2013 р.*

Славний козак Морозенко

Уті ж нелегкі роки Руїни у нас на Шаргородщині проявив себе ще один представник Подільських козаків – Морозенко.

У Шаргороді та в навколишніх селах у 1675 році спалахнуло велике повстання проти турецьких завойовників, які постійно грабували наші села і полонили наших людей, відправляючи їх на продаж у рабство до Криму і Туреччини, а міцних і сильних чоловіків на будівництво підземних ходів під Шаргородом. Очолив повстання товариш Данила Нечая, полковник Станіслав Морозовецький (родом з Тернопільщини). В народі його називали Морозенком. Місцеві селяни з навколишніх сіл його підтримали. Але повстанців виявилось замало проти турецьких завойовників і загін Морозенка зазнав поразки. Самого ватажка повстання турки схопили і жорстоко катували тут же, на центральній площі «Малого Стамбула» (Шаргорода). Турецькі кати зняли з тіла повстанця шкіру, відсікли ноги. А коли мученик і після цього не припинив проклинати ворогів і їхнього Магомета, йому відрізали язик... Потім ще живого Морозенка приволокли до нижніх воріт міста, що знаходились при злитті річок Ковбасна і Мурашка, і на них прибили його цвяхами. (*«Подольские епархиальные ведомости», 1863 г., № 14, стр. 556*).

Але тіло мертвого героя недовго наводило жах на жителів Шаргорода та навколишніх сіл, як цього хотіли турки. Ризикуючи своїм власним життям, жителі Мурафи і навколишніх сіл, які брали безпосередню участь у повстанні й були соратниками ватажка, вирішили таємно вночі зняти розіп'яте тіло Морозенка з воріт Шаргорода і поховати. Задля здійснення

*Пам'ятний знак на могилі Морозенка
у с. Мурафі. Фото 2015 р.*

своїх намірів вони підкупили золотом охорону. Небіжчика помістили в пустотілу вербову колоду, замаскували її на возі зверху дровами і вивезли понад річку Ковбасна в сторону Мурафи.

Сміливці вирішили поховати небіжчика біля церкви, що стояла на місці, яке тепер зветься «Лонка». Дерев'яна церква давно відслужила людям своє, а могилу Морозенка на Лонках пам'ятають донині.

На свіжій могилі, наперекір ворогам, з'явився спочатку дерев'яний, а потім – кам'яний хрест і посаджений дівчатами барвінок.

Цю історію автору повідомила жителька с. Клекотини Коломієць Галина Прокопівна у 2010 році на Великдень, вказавши на незаростаючу стежку до могили народного героя Морозенка, яка постійно протопчується селянами ще з 1675 року.

Народ наш український береже віками пам'ять про свого визволителя. Вдячні подоляни, що брали участь у повстанні проти турків, склали пісню про свого улюбленого героя, яку співають по всій країні й донині. Знають її і в Довжку:

*Ой, Морозе, Морозенку, славний наш козаче,
За тобою, Морозенку, вся Вкраїна плаче.*

*І не так та Україна, як рідная мати.
Замучила у неволі татарва проклята*

*Вони його не вбивали, а лиш катували,
Та із нього молодого живим серце взяли.*

*Поставили Морозенку в **Мурафі** могилу.
Дивись тепер, козаченьку, на свою Вкраїну.*

Вдячні теперішні нащадки, мешканці об'єднаної територіальної громади Мурафи, на честь народного героя Морозенка назвали одну з вулиць містечка.

Після жахливої розправи турків над Морозенком та його побратимами, село Довжок, яке на той час уже існувало, разом з іншими поселеннями колишньої Мураховської сотні, на підставі Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року увійшло до складу Турецького цесарства й перебувало під окупацією до 1699 року.

Гайдамацтво у нашому краї

Настало XVIII століття. Після турецького поневолення (1672 -1699 рр.) наші Шаргородські та Мураховські поселення зазнавали нещадних руйнувань. Пропадали й люди в них. Проте на ці землі знову і знову повертається польська шляхта і феодалі. Знову відновлюється поневолення місцевих селян.

Слід відмітити, що тут, у наших шаргородських і мураховських селах, вкотре, як і під час хмельниччини, почалася визвольна боротьба проти поляків і євреїв.

Активними в повстаннях були мураховські та довжанські селяни. Організатором та керівником повстанців став Семен Палій. Конкретно у наших селах такі повстанські загони очолили Ян Осмалий і Йось Бризатий. Селяни покидали свої хати і сім'ї і ставали, як тоді в народі казали, г а й д а м а к а м и, що означало: гайда, хлопці...

Гайдамацькі напади спочатку мали звичайний розбійницький характер, але в 1734 році з гайдамацьких ватаг склалось мало не ціле військо, як колись, за часів хмельниччини. Що цікаво, що **саме Шаргород став центром зародження гайдамацького руху в Україні**. Вступали до гайдамацького війська і наші селяни. Одні вступали до війська, захищаючи себе і свої сім'ї від кріпацтва, а інші – щоб розжитися на майно, худобу, а то й розбагатіти.

*Село шукало порятунку,
Ішли в загони до Богдана,
Ішли стежками Морозенка,
Шукали Правди у Верлана.*

*Ішли не просто, щоб пройтися,
А йшли з сокирою в руках,
Щоб рід прожив, щоб зберегтися
Для України у віках!*

А. Н. Нагребецький

Саме тоді в Польщі вибрали нового короля і польська шляхта поділилася на дві партії, кожна мала свого кандидата. Москалі підтримували теж одного з цих кандидатів і ввели своє військо в межі Польської України, тобто в наш подільський край. Тоді то отаман, місцевий сотник Волох Верлан з Шаргорода зібрав цілий полк селян із навколишніх сіл і підняв повстання, яке охопило край аж до Кам'янця, Проскурова, Бара, Летичева, Тульчина, Брацлава. Повстанці грабували шляхетські доми, вирізували панів та євреїв і наводили

Гайдамаки. Худ. І. Їжакова

страх на все Поділля. Повстанці сподівались, що москалі їх підтримають. Але москалі подали поміч не їм, а полякам, і народний рух, який виник на Шаргородщині, було придушено.

Після поразки повстання Верлан відступив у Молдавію. Подальша його доля невідома.

Серед гайдамацьких ватажків уславились тоді Грива, Медвідь, Харько, Гнат Голий, а особливо Сава Чалий, про силу і здібності котрого й тепер співають пісню по всій Україні. Сава Чалий був родом із Комаргорода і під час Верланового повстання у Шаргороді був у нього сотником. Потім він покинув гайдамаків, зрадивши їх, пристав до панів і помагав їм нищити гайдамацькі ватаги: він добре знав усі гайдамацькі схованки та звичаї. За це гайдамаки постановили покарати зрадника, і на саме Різдво 1741 року Гнат Голий, Савів колишній товариш, напав на хату Чалого, який проживав у подарованому йому польською шляхтою селі Степашки Гайсинського повіту, і вбив його. Про це співається в пісні: прийшли до Сави гайдамаки, застукали його у світлиці та й кажуть:

*«Здоров, здоров, пане Саво,
як ся собі маєш?
Добрих гостей собі маєш,
чим їх привітаєш?»*

*Ой, чи медом, ой, чи пивом,
ой, чи горілкою?
Попрощайся з своїм сином
і з своєю жінкою!»*

Потім на наших землях у 1750 році знову були гайдамацькі розрухи, але найбільшого розмаху набуло гайдамацьке повстання 1768 року. Підняв це велике народне повстання запорожець Максим Залізник. Воно почалось на Київщині, але швидко перекинулось до нас на Поділля, де гайдамаки спалили Вінницю, Брацлав, Немирів, Могилів, Бар, Жванець та інші окружні містечка. Вирізали багато шляхти та євреїв. Наш великий поет Т.Г.Шевченко у своїй поемі «Гайдамаки» оспівував український визвольний рух:

*«Погуляли гайдамаки,
Добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською кров'ю
Україну напували ...».*

Через зраду московськими військами, які нібито прибули для боротьби з поляками до Умані, де відбувалися страшні події у самому місті, гайдамаки зазнали поразки.

Автор вважає за потрібне вкотре описати, як відбувалося катування повстанців та смерть керівника Івана Гонти у Сербах. Адже шлях, яким вели повстанців з Умані до Сербів, проходив повз Довжок, що біля Хоменок. А поляки навмисне зганяли населення навколишніх сіл, щоб люди бачили, як катують повстанців. Можливо, й довжанці бачили ті страшні події...

Смерть Івана Гонти у Сербях

Карали гайдамаків у двох місцях: в селі Кодні на Волині і в селі Сербі (нині село Гонтівка) на Поділлі. Багато сотень гайдамак було порубано на смерть і частини трупів повішувано на шибеницях при в'їзді в міста й містечка. Багатьом відрубали по одній руці і одній нозі і так пускали каліками між люди на пострах іншим.

*Кіщенко Олександр
Лук'янович народився
у с. Гонтівка (Сербі)
Чернівецького району*

Цю розповідь учителя Шаргородської середньої школи Олександра Лук'яновича Кіщенка, історика-краєзнавця, який народився і проживав у селі Гонтівка, тепер Могилів – Подільського району, почув і задокументував автор цієї книги, ще навчаючись у названій школі (квітень 1961 року):

«У моєму селі і навкруги донині побутують легенди про безстрашних гайдамаків, про їхню лютість до чужоземців – поляків, до здирників – євреїв. В спогадах старих людей, моїх земляків, завжди згадується ім'я Івана Гонти. Родом він був із села Розсоша Липовецького повіту. Цього легендарного керівника повстанців проти гніту і кріпацтва ляхи привели разом з іншими його однодумцями до мого села. Їх конвоювали із Одещини через Брацлав, де вони обманним шляхом були спіймані

російськими військами і віддані полякам на суд. Тут, в подільському селі Сербі, проводились страшні нелюдські катування гайдамаків. Стратою повстанців керував найстрашніший начальник польського війська, міністр оборони Речі Посполитої граф Браницький. Судова комісія у складі трьох католицьких ченців і одного ксьондза, яку він визначив, присудила: «700 чоловік повісити по різних селах України, а старшину покарати найлютішими карами...»

Розповідають, що полковник Гонта нібито пообіцяв польському жовніру, котрий конвоював гайдамаків, свій золотий пояс, якщо той відпустить його. Поляк не повірив словам Гонти, але все таки наказав показати йому цей пояс. Гонта підняв сорочку і всі побачили закривавлений пояс через усе тіло. То було пасмо стягнутої шкіри, яке не заживало і з нього сочилася кров. Польський полковник Ксаверій Браницький, побачивши обман, наказав зняти із спини гайдамаки ще два-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

надцять таких поясів. Але й після таких нелюдських катувань Гонта гордо тримав голову догори і обзивав катів, примовляючи: «Казали, що болітиме, а воно зовсім не болить». Тоді оскаженілі поляки, виконуючи наказ свого полковника, зняли з Гонти штани і голого посадили на розпечені залізні штаби. Й після цього Гонта з люттю плюнув катові в лице і страшно вилаявся. Щоб припинити лайку непокірного, поляк наказав тут же відрізати йому язика. Кільканадцять ляхів розважували зуби героя і язик впав на розжарене залізо, де недавно сидів Гонта. Бунтівник повів очима і страшно глянув на полковника. Той махнув рукою навхрест і тіло Гонти почали четвертувати. Спочатку відрубали праву руку, потім – ліву, потім – обидві ноги...

На цю страшну муку і кару поляки силою змушували дивитися місцевих селян і навколишній люд, зганяючи їх звідусіль, аби ті боялись гайдамаччини.

Закривавлений, безрукий і безногий Гонта божевільно зареготав. Цим ще більше розлютив катів. Й от тоді покотилась по землі голова героя. Не тільки присутні люди, але й кінь польського полковника відвернув голову вбік...

Шматки мертвого Гонти поляки розвезли по навколишніх селах і порозпинали їх на хрестах, а голову його прибили до могилівських воріт. Понад тридцять років висів череп народного месника на воротах при в'їзді в місто Могилів зі сторони Сербів, навіваючи жах на подільських селян.

Великий Шевченко у своїй поемі про Коліївщину сказав так:
– Нема Гонти, нема йому Хреста, ні могили.

Але не так усе склалось. І могила була, і хрест. В селі Серби поміж людей ходила чутка, що після розправи над Гонтою деякі сміливі селяни позбирали шматки його тіла, звезли їх з навколишніх сіл до Сербів і поховали в могилі на полі за селом. І ніхто не знав, що то за могила. Стояла вона без догляду аж до середини ХХ століття. Та ось одного разу в 60-х роках минулого століття на місці старої могили під Гонтівкою з'явився великий кам'яний хрест. Влада і КДБ збилися з ніг: коли і хто поставив хреста за селом? Знайшли відомого скульптора – каменотеса аж у Придністровській Кам'янці. Старий чоловік повідав кадебешникам про те, що до нього з Кишинева приїхав один чоловік, викладач якогось Кишинівського технікуму і попросив виготовити хрест із каменю. Знайшли і того чоловіка. Допитали його. Він розповів їм про те, що є далеким родичем славнозвісного Івана Гонти. Тому й вирішив своїми силами і коштами, при кричущій неувазі до національного героя з боку держави, покласти на могилі свого безстрашного предка пам'ятний знак - кам'яний хрест з написом «Іван».

І аж потім, після появи хреста у полі із назвою «На в'язниці», на

березі річки Лозової, яка живиться водами із шаргородських земель, де відрубували голови полоненим гайдамакам і скидали їх у ями, влада поставила пам'ятник відважному сотнику Івану Гонті, який і донині стоїть біля школи села Гонтівка, що в Могилів - Подільському районі. А хреста влада таки прибрала і могилу перенесли в село, де зараз стоїть погруддя вусатого незалежного Гонти».

**Пам'ятник Гонти у с. Гонтівка.
Фото 2021 р.**

Після того вже не було гайдамацьких повстань, хоча невеликі гайдамацькі ватаги довго ще не переводились. Поляки були дуже налякані, стали вельми підозрілі. Тільки здавалась їм найменша непевність, вони хапали українців, садовили в тюрми, старались дізнатись від них, чи не задумують вони бунтів. Багатьох українців віддавали до суду москалям, і ті засилали їх в Сибір.

Налякані були і селяни наших сіл. Рахни, Стрільники, Деречин, Джурин, Хоменки – це села, через які поляки вели закованих в кайдани, з отаманом Гонтою в клітці, арештантів-гайдамак з Умані до Могилева, зупиняючись на шляху, а то і звертаючи вбік до населених пунктів, щоб показати людям, як катують гайдамаків та навести страх на жителів. В Довжку і донині побутує поговорка-закляття: «А щоб тебе Кодня забрала...». Це засвідчує про те, що немало наших земляків були страшно катовані, як в Сербах, так і в тому волинському селі під назвою Кодня.

Невеликі групи повстанців розпорошились по лісах всієї України й ще довго робили рішучі набіги на польські маєтки. В тому ж 1768 році знаменитий між гайдамаками запорожець Іван Чуприна, який 15 разів робив раптові походи на Польщу і кожен раз вдало викручувався від переслідувань польських жовнірів, напав із 60-ма «молодчиками» на Шаргород. Там він закатавав польського пана Чесника Нурського, пограбував його дім, захопив 40 000 злотих (6000 руб.) готівкою і спокійно вирушив у бік

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Волині. 300 драгунів із королівського війська, яке базувалось в Мурафі наздогнали загін І.Чуприни біля м.Полонне, оточили його, але сміливий отаман напав на них вночі, вбив полковника, забрав половину драгунських коней і зник без жодної втрати.

Син пана Чесника Нурського прагнув кожен раз відомстити Чуприні за пролиту кров батька, але завжди безрезультатно. А відважний Чуприна, не злякавшись мученицької смерті в с.Серби полковника Гонти, довго ще наводив жах на шляхту по наших селах і містечках Поділля.

А Польща після гайдамаччини таки сильно похитнулася, ледь трималася. І доживала свої останні дні.

*Наступила чорна хмара,
Настала ще й сива...
Була Польща, була Польща,
Та й стала Росія.*

Примітка автора: (Назву «Росія» Московія стала носити за царювання Петра І.).

Зрозуміло, що наші предки брали участь у боротьбі проти ополячення, проти національного і релігійного гноблення. Наслідком процесів окатоличення населення, якому наші країни чинили сильний опір, є певна кількість у наших селах мешканців католицької віри, але більшість все таки належить до православної. Якби такої боротьби наші села не знали, то все населення краю було б ополячене повністю. Ця боротьба затихла лише тоді, коли село Довжок перейшло під владу Росії, а новозбудована у 1796 році Свято-Преображенська греко-католицька уніатська церква в кінці XVIII століття перейшла під вплив Санкт-Петербурзького Синоду.

«За Сибіром сонце сходить...»

Гайдамаччина після 1768 року, коли повстанці під керівництвом Залізняка і Гонти, після підлої зради росіян під Уманню зазнали поразки, не зупинила тієї хвилі невдоволення українців проти панства. Не зупинили невдоволення ні череп Гонти, що висів на воротах при в'їзді у Могилів, ні ті кагати з трупами гайдамаків під селом Серби над річкою Лозовою. Народ Поділля виношував у собі злість і ненависть до польських володарів.

XIX століття позначилось багатьма подіями на теренах нашого Шаргородського краю. Однією з них була боротьба селян проти своїх визискувачів – польських і російських панів, які щоразу всяко знущалися над ними. Селяни постійно жили у нужді і злиднях. Сподіватися на якесь покращення життя не могли. У нашому Західному Поділлі, де переважало польське панування, панщина становила 3-4 дні на тиждень, тоді, як у Східному Поділлі – 2 дні. Тому напруга серед селян зростала.

Приєднання нашого краю до Російської імперії в 1793 році не виправдало великих сподівань жителів Шаргородщини і не поліпшило становища місцевого населення.

Отримавши у володіння 80 відсотків українських земель (20 відсотків відійшло до Австрії – А.Н.), Росія навмисне та цілеспрямовано затримувала економічний і культурний розвиток України. Закони, які приймалися один за одним, не покращували життя населення краю, а навпаки – сприяли новому, ще жорсткішому поневоленню селян, їх повному закріпаченню вже новими панами. Невдоволених людей садили в тюрми, піддавали фізичному знущанню, а молоді чоловіки ставали рекрутами, віддаючи службі по 25 років.

На початку XIX століття у наших шаргородських селах виникали стихійні повстання селян проти панів, які жорстоко закріпачували їх. Вони не погоджувались з такою політикою, серед населення виникало обурення проти гніту економічного і релігійного.

Борцем проти кріпосництва, керівником повстанського руху в нашому краї, в тому числі і на Шаргородщині, був Устим Кармалюк, який увійшов в історію як український національний герой. Хоча, із спогадів старожилів, народного героя у Довжку ніхто не бачив, але повстанський рух під проводом народно-

Устим Кармалюк – легендарний бунтар у селах нашого краю

го месника охопив майже всю Подільську губернію, а також суміжні повіти Бессарабії та Київщини. В його загонах брали участь майже 20 тисяч селян, міщан, солдатів-утікачів. Кармалюк знаходив притулок і друзів у кожному подільському селі.

Народився Устим Кармалюк у 1787 році в селі Головчинці Барського староства (нині – село Кармалюкове Жмеринського району). Дитинство його проходило у край важких умовах. Будучи вже міцним, вродливим, високого зросту 20-тирічним юнаком, він не корився місцевому пану Пігловському. Про Устима Кармалюка є дуже романтична версія: в усьому винне кохання. У свої неповні двадцять п'ять Устим Кармалюк був добрим господарем, вдруге одруженим і мав на утриманні аж п'ятеро дітей. Щоби прогодувати це сімейство, він вимушений день та ніч працювати у полі. І треба сказати, що заробляти чесною працею він умів, сім'я Кармалюків не належала до найбідніших. Але одного разу повз поле, де працювали селяни, крутим схилом їхала дружина власника села Розалія Пігловська. Несподівано коні понесли – у цьому місці шансів на порятунок у пані не було. Однак молодий і дужий кріпак зумів якимось дивом зупинити бричку.

Гонор польської аристократки вимагав достойно віддячити рятівникові. Досить швидко стосунки рятівника і врятованої переросли у щось більше. Невдовзі шляхтянка відмовилася від нерівного кохання. Своє слово сказав і чоловік романтичної Розалії. Щоб помститися, Пігловський забажав відправити палкого кріпака на 25 років у солдати. Та доля на цей раз показала свою прихильність: на Поділлі панує чума і рекрутів із цих місць не набирають. Пан виявився людиною упертою і для Кармалюка роблять виняток. Той, не бажаючи змарнувати власне життя у казармах, калічить себе і лікарська комісія відправляє Устима додому. Однак слідом за нею приїжджає вже інша, вища, комісія і кріпак Кармалюк стає солдатом Уланського полку в Кам'янці – Подільському.

Та навіть такий розвиток подій не упокорив молодого селянина. Він утікає з полку, повертається на батьківщину і палить гуральню свого пана. А заодно і господарство Федора Шевчука, на якого мав зуб. Так на Поділлі розпочинається селянська війна, що тривала понад двадцять років.

Його сподвижниками стають молоді хлопці з Гармаків, з Комаровець, з Ялтушкова та інших сіл. Особливу діяльність повстанські загони кармалюківців розвинули з 1813 року в районі сіл навколо Бару, Ялтушкова, Ушиці та ін.

Згодом, весною 1815 року народний месник Устим Кармалюк з групою повстанців (всіх було п'ятеро) напав у Станіславчику на садибу місцевого пана і пограбував його: забрав гроші, рушниці, боєприпаси. Сталася ця подія вночі, коли пан спав у своїх покоях. Після цьо-

го випадку Кармалюк зі своїми товаришами відправився на південь Поділля, щоб закликати народ до повстання проти панів. Йшли вони лісами вздовж річки Мурафи. Тремтіло панство при одній згадці про Кармалюка. Зазнав нападу на свою крамницю і мураховський єврей на ім'я Шмуль. Залишившись живим, він довго промовляв після відвідин кармалюківців: «Ох, ферфал, ферфал!» (« Все пропало» – А.Н.).

У Рахнах – Лісових спалили фільварок, а в Джурині серед білого дня розгромили велику крамницю багатія і забрали його касу. Далі їхній маршрут проходив по дербчинських, джуринських, томашпільських лісах. Але чим далі просувались на південь, відчувалося, що небезпека зростає. Тут було важче, ніж у рідному повіті. Ліси помітно ріділи. У хуторах Кармалюка приймали холодно і з недовірою, видно було, що можуть донести владі про появу його ватаги. Відходило літо, наставали холодні ночі. Кармалюківці вирішили повернутись назад, ближче до своїх осель. Про повернення Кармалюка довідалась влада. Кармалюк разом з товаришами ішов вздовж річки Мурафи на північ. Повстанці проводили агітаційну роботу серед населення сіл Мурафи, Слободи – Мурафської, Михайлівки, Федорівки, Тарасівки. Всі пани, які постраждали від Кармалюка, та й ті, що боялися його нападу, готувалися до зустрічі з ним.

Недалеко Станіславчика є таке місце, яке дуже важко обійти: з одного боку досить широкий став, з другого – водяний млин на річці Мурафі, дорога ж веде між млином і ставом. Жандарми і вояки, яких було десять чоловік, засівши в млині, як побачили Устима Кармалюка, котрий йшов першим, вискочили всі і напали на нього, зваливши на землю. Кармалюк зв'язаний лежав на землі. Поспішили на допомогу Кармалюку його товариші, але і їх легко пов'язали. Побачивши полоненого отамана, товариші його не дуже чинили опір. Усю п'ятірку закували в кайдани, припасені заздалегідь, і тієї ж ночі повезли до Кам'янця – Подільського. Ця подія відбулася вночі, в жовтні 1815 року.

Аде недовго Кармалюку довелось томитися у Кам'янець-Подільській в'язниці. В черговий раз отаман звідти втік... Допомогли йому в цьому його талант і вдача.

Перший раз Кармалюка ввіймали досить швидко й етапували назад до Кам'янця – Подільського, але вже у місцеву фортецю, яка у той час слугувала в'язницею. Устим втікає з-під варти і знову повертається до рідного села. Тут бунтар привселюдно карає пана Пігловського батогом, а все його майно роздає. Навколишні пани в шоці, вони й не здогадуються, що невдовзі станеться ще понад тисяча нападів на їхні маєтки.

Вже наступного року Кармалюка ловлять і засуджують до смерті, однак у тогочасній Росії смертні вироки не виконувалися. Позбавлення життя в'язням замінювали батоженням і довічною каторгою.

*Заарештований Кармалюк
прощається з сім'єю перед відправкою
етапом в Сибір.*

Художник Микола Стороженко

Хтось підрахував, що спина Кармалюка витримала чотири тисячі ударів шпіцрутенами, 227 ударів батоном, його тричі таврували як небезпечного злочинця. Він побував у тюрмах Росії, України, Білорусії. Втікаючи із заслання, пішки пройшов 15 тисяч кілометрів. Факти, достойні книги рекордів.

Устим Кармалюк двічі йшов пішки із Сибіру до рідного села. Дорогу долав за рік. Він утікав з в'язниць, із яких утекти не вдавалося нікому. У тому числі із знаменитої й неприступної фортеці Кам'янець – Подільського. Папську вежу, в якій він відбував покарання, досі називають Кармалюковою. Устим навіть спромігся організувати масові втечі, будучи закованим у кайдани, які виїдали тіло на руках і ногах аж до кісток. На волі йому допомагали спільники.

Про його винахідливість, витривалість і силу духу ходять легенди. Одного разу Кармалюк втік від спеціально організованої для нього варти у 60 чоловік, назвав себе іншим іменем і навіть спокійно витримав очну ставку з сім'єю. Він завжди викручувався із усіх безвихідних ситуацій. Щоб і надалі нападати, палити, ділити майно.

Розмах селянської війни піл проводом Кармалюка невдовзі став таким, що подіями на Поділлі зацікавився сам цар Микола I. Аби спіймати бунтівного кріпака, було залучено понад три тисячі солдатів та жандармів. «Кулі й тюремні ґрати для нього ніщо, заслання до Сибіру – приємна прогулянка. Він передбачливий, як дезертир, і хитрий, як селянин-українець», - писав один із тих, хто очолював пошуки Кармалюка.

Устим Кармалюк, крім української, добре володів російською, молдовською, польською і єврейською мовами. Він мав чудову пам'ять.

Народ шанував його і любив. Особливо бідні, яких він не чіпав, а навпаки, роздавав їм те, що в багатих забирав. Вони берегли свого героя, хоч шляхта завжди називала його розбійником. Селяни поважа-

ли і любили красивого і сильного чоловіка. Із розповідей старожилів дізнаємось, що Кармалюк був бажаним гостем у кожному домі. І не одна дівчина споглядала на нього залюбки.

В навколишніх селах й по цей час побутують пісні про Кармалюка. Одна з них записана автором в сусідньому селі Біляни Могилів-Подільського району зі слів сліпої Докії:

*В мене принада – то сама молода.
Як ся ти звеш? – Магдалиною.
Де твоя хата? – за долиною,
Сніпками вшита, соломою вкрита.
Прийди серденько, хоч і буду бита!..
Та знаю за кого – за Кармалюка молодого.*

За Сибіром сонце сходить. Широко висвітлив життєвий шлях подільського бунтаря з Головчинець наш земляк, відомий польський вчений, історик Йосип Ролле, який родом із хутора Генріховка (тепер село Роля, що знаходиться на території Гибалівської сільради). Він написав і видав книгу під назвою «Про Кармалюка».

В одному з розділів великий вчений доступно і правдиво відобразив епізод нападу грабіжників на відставного офіцера російської армії, полковника з литовського корпусу Гілярія Дембицького.

5 листопада 1833 року той поспішав фургоном до своїх братів, поміщика села Івашківці Луки Дембицького та конатківського поміщика Юзефа Дембицького. Галузинська корчма, названа «Вигодою», знаходилась по тракту від Летичева, через Бар до Шаргорода. Розмістилася вона за селом серед густого лісу. Велика, зі всіма зручностями, вона приймала багатьох приїжджих. В ній і зупинився на нічліг полковник Г.Дембицький зі своєю сім'єю – дружиною і трьома дітьми.

Вночі на корчму раптово напали озброєні грабіжники. У полковника було атлетичного складу тіло і він боронив себе і свою сім'ю:

– Беріть все, але життя вам не віддам! Буду захищати себе і своє сімейство до останнього – крикнув Дембицький.

– Побачимо – відізвились грабіжники.

Двоє оточили полковника, а решта розбивали ящики, скрині, забирали що найцінніше: гроші, цінні папери, ордени, дорогі речі.

Полковник одержав 9 ран пікою, із яких одна в голову, друга в ліву руку. Але й сам полковник давав здачі нападникам.

Закінчилось все тим, що Дембицький із роздягнутою дружиною втекли через вікно в ліс. Там він заховав дружину в дуплі дерева, а сам швидко подався в Галузинці до хати економа. Той поспішив з людьми на допомогу, але корчма вже горіла. Майже одночасно туди прибув отаман Кармалюк.

Слідством пізніше було встановлено, що полковник залишився

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

живим тільки завдяки раптовій появі Кармалюка, який був розгніваний діями його хлопців. Але почувши, що з села прибули підводи з людьми, грабіжники забрали все майно та гроші й втекли. (До відома читача: за всі понад 20 років бунтарства Кармалюк особисто не скоїв жодного вбивства – А.Н.)

Ця подія відбулася так швидко, що діти Дембіцького, за якими наглядала нянька, навіть не пробудилися. Єврей-їздовий заховався під жолобом і спокійно дивився, як грабіжники виводили його коней... При цьому погромі у Г.Дембицького забрали і здоров'я, і гроші. Відомо, що у нього було з собою речей та грошей на суму понад 40 тисяч злотих.

Зразу ж була створена урядова комісія, яка займалася цими розбійниками. Галузинська комісія розпочала свою роботу у 1833 році, а закінчила в 1839-му.

Лише через 2 роки, у вересневу ніч 1835-го, в погоні за грабіжниками було спіймано 14 спільників Кармалюка. Але сам отаман був невловимий.

Слідством було притягнуто до суду 144 чоловіки і 2650 підозрюваних, а також декілька тисяч свідків. Списано 2778 аркушів паперу, виявлено понад 20 вбивств, що скоїли спільники Кармалюка, а також більше тисячі крадіжок великих розмірів.

А тим часом від рук повстанців палали маєтки в селах від Деражні

аж до Могилева. Неспокійно стало панам у селах Комарівці, Іванівці, Маньківці, Красносілка, Медянівські хутори, Гармаки, Чемериси, Ходаки, Митки, Кошаринці, Шершні, Попівці, Ялтушків, Лучинець та в багатьох інших.

Лиш зрадницька дія 10 жовтня 1835 року коханки Кармалюка з села Коричинці, що біля Деражні, Уляни Процької вирішила долю народного месника. У темних сінях її хати зрадницьким пострілом у скроню закінчилося нелегке життя бунтівника. Шляхтич Рудковський за це вбивство одержав царську нагороду – золотого персня з царською короною.

Вирішено було мертве тіло розбійника показувати по сусідніх

селах повіту. Селяни приходили подивитись на покійника. По-різному толкували вони. Але ні радості, ні печалі не чути було між ними.

«...Крав він, – говорили селяни, – то правда, часом і душу безвинну спускав на той світ. Але Бог його наказав. Як жив не по-людськи, так і помер. Нехай же Всевишній його судить...»

Як чудово звучить народна мудрість.

Кармалюка поховали в м. Летичеві поза цвинтарем, без участі священника, без хреста, навіть без труни.

За возом, в якому лежало тіло, йшла озброєна варта. Могилу закопали арештанти. Звичайно, тих, що плачуть, на похоронах не було...

Рейди легендарного ватажка повстанських рухів Устима Кармалюка на Поділлі обминули Довжок. Але село добре пам'ятає про його походи у навколишніх селах. Тут і досі прославляють свого героя. Пісню «За Сибіром сонце сходить» співають не тільки у нас на Поділлі, де діяв Кармалюк, а й по всій Україні.

*За Сибіром сонце сходить –
Хлопці не зівайте.
Ви на мене, Кармалюка,
Всю надію майте.*

*Повернувся я з Сибіру,
Та не маю долі,
Хоч, здається, не в кайданах,
Та все ж не на волі.*

*Маю жінку, маю діти,
Та я їх не бачу.
Як згадаю про їх муки –
Сам гірко заплачу.*

Після смерті Кармалюка край наш не скорився перед гнобителями. Ще довго не переставали діяти то тут, то там загони повстанців.

*Приміщення в'язниці у Літині, де відбував покарання Устим Кармалюк.
Нині його музей. Фото 2016 р.*

Хрести на довжанських роздоріжжях

Вподільських селах через спустошення та неврожаї, через антисанітарію виникали масові захворювання населення на чуму. На знак страшної хвороби (морова язва) згодом жителі поселень ставили на роздоріжжях кам'яні хрести, датовані 1730 – 1740 рр. Такої ж біди зазнавали і села мураховської зони, де масово гинули люди. Із розповідей старожилів села до нас дійшли слухи про біди, яких зазнавав Довжок від різних епідемій.

Страшна хвороба чума поширилась раніше у місцевості в районі Мурафи у другій половині XVII століття. Люди вимирали масово. У відчаї і страху із сподіваннями, що таких бід більше не повториться, населення, котре вижило, ставило на перехрестях доріг хрести, освячували їх і молилися там. Просили Бога про спасіння. Стояли такі хрести і на роздоріжжях у Довжку.

Звичайно, з часом хрести зникали, але жителі Довжку, пам'ятаючи легенди із переказів старожилів, постійно відновлювали хрести на тому ж місці. Відновлюють їх вони і у теперішній час.

Страшна хвороба – чума, або морова язва, лякала людей. Вони боронилися від неї різними способами. Так, у Тиврові люди вбивали і спалювали підозрілих чоловіків, в Ярмолинцях у ті страшні роки (1710 – 1730) закопали в землю живцем якогось прибульця зі сходу. В нашій Мурафі кілька разів топили в річці бабу, яку визнали чародійкою, зашивши її попередньо в мішок, і, нарешті, добили камінням, вважаючи, що таким чином покарали нечистого і позбулися зарази – чуми.

Уже після того, як страшна епідемія припинилася, винищивши величезні маси простого люду, й з'явилися на околицях сіл і містечок кам'яні хрести – довговічні свідки жакливого лихоліття. Один з таких хрестів стоїть і донині на роздоріжжі південної околиці села Калинівки, що біля Шаргорода, з датою 1740 року.

Не стало легшим життя селян на наших мураховських землях і у наступному XIX столітті, коли у 80-х роках тут лютувала епідемія холери. Смерть від холери наступала за три дні. Людину покорчить і від страшного болю вона помирала. Спеціальна бригада санітарів, яка була організована в Мурафі, у спеціальному одязі і рукавицях із брезенту, натертому часником, витягувала гаками трупи з хат і відвозили кіньми до лісу й там скидали в кагати, спалювали їх і прикопували.

Лише з настанням сильних морозів епідемія холери відступила. Вдячні довжанці, які залишились живими, ставили на роздоріжжях хрести – довговічні свідки жакливого лихоліття.

Такими ж свідками інших подій, що відбувалися у Довжку, є і тепер інші хрести. Із переказів старожилів цього села стає відомо таке:

Кам'яний хрест на роздоріжжі південної околиці села Калинівки з датою 1740 р. Фото 2017 р.

*Пам'ятний знак
від батьків Шарагових*

Хрест-криниця

Із Довжку, як із інших сіл волості, до війська у царській армії Росії із кожної тисячі жителів відправляли 4 -5 чоловіків. Із сім'ї Марка Шарагова у різні роки під час воєн Росії з турками, японцями, австрійцями пішли на фронт три його сини. Усі три загинули у різний час, і могили їхні невідомі. Заможний батько Шарагов Марко вирішив увіковічнити спомини про них у хрестоподібних пам'ятниках. Що він і зробив. При в'їзді з мураховського шляху до Довжку, на роздоріжжі, стоїть пам'ятник, назва якому в народі «фігура». На ньому на-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

пис: 1909 рік. Шарагов Ульянов Маркович. Це не могила сина Ульяна, це пам'ятний знак від батьків Шарагових. Довгий час стояв подібний пам'ятний знак на честь другого Шарагового сина в урочищі «Вікнина», де бере початок струмок джерельної води, що зветься «Вікнинка». Третій знак у вигляді хреста на честь третього сина Шарагова стоїть у селі на вулиці Миру.

На жаль, час і природа, а не рука людська, нищить в цьому древньому селі все те, що залишили нам предки. Нічого вічного немає. Але жителі Довжку постійно відновлюють дорогі їм Святині. Так, станом на 2022 рік на околицях Довжку із чотирьох сторін світу стоять оновлені, гарної форми довговічні дубові хрести з надписами. Організаторами їх виготовлення і встановлення були самі ж довжанці. Кожна вулиця села чи куток мали завдання – виготовити хреста і встановити його, а потім постійно доглядати за порядком навколо нього.

Перший хрест було встановлено з північної сторони села і він був освячений в честь Великого посту напередодні Пасхи. Щоразу за день до початку Великого посту прихожани Довжку прямують хресним ходом до Святині з півночі.

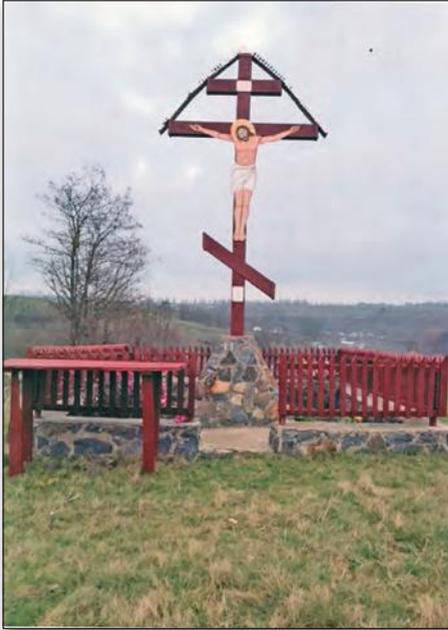

Північна сторона

Напередодні свята Винесення чесних дрів Животворящого Хреста Господнього йде хресна хода на східну частину села, де на роздоріжжі траси Джурин – Мурафа стоїть гарно доглянутий, освячений Хрест, встановлений жителями Довжку.

Східна сторона

Західна сторона

Хрест, який розташований у західній частині села на честь великого свята Преображення Господнього. Напередодні цього свята також здійснюється хресна хода.

Цікавий знак є на кам'яній горі біля хреста, що стоїть на лівому березі р.Мурафа у південній околиці села. Там чітко видніється зображення стопи Божої Матері. В Довжку серед старожилів здавна існує легенда про те, що давним давно на небі, серед багряних хмар, над Довжком вздовж ріки проходила Мати Божа. Ніхто не знає, коли то було, чи то просто людська вигадка, чи легенда, а може й правда. Свідченням цьому є слід на кам'яній скалі, який відображає стопу людини. Отже, треба думати, що це дійсно так – Матір Божа залишила свій слід тут, у нашій місцевості.

Про це пам'ятають старожили села: і православні, і католики.

Люди схильні думати, що то не легенда, що так і було. Тому вдячні віряни й поставили неподалік хрест. Тут перехожі завжди зупиняються і осіняють себе хресним знаменням. Жителі села кожного разу в третю неділю Великого посту здійснюють хресний хід до встановленого ними хреста.

Хрести на роздоріжжях та на околицях села стоять як символи віри і оберігають людей. У ХХ-му столітті комуністична влада знищувала їх, як знищувала і важливі Святині населених пунктів – церкви і костели.

Тепер, нарешті, стало можливим відновлювати їх, будувати нові. З'являються то тут, то там на роздоріжжях хрести. Відновлюються вікові традиції української нації. І будуть стояти вони вічно, як обереги нашого життя.

Південна сторона

Довжанські краєвиди

Землі довжанські, як і все Поділля належать географічно до Карпатських гір. Підніжжя цих гір проглядається у формі пагорбів. Тут, на берегах швидкоплинної річки-красуні Мурафи, на великому плоскогір'ї розкинулось і давнє, і сучасне село Довжок.

Живе воно трохи одноосібно, бо знаходиться подалі від Шаргорода, від Мурафи, від Джурина та значних центральних шляхів. Проте сам Бог наділив його неабиякою красою. Мабуть тому, що з усіх навколишніх сіл воно знаходиться найближче до Нього і до святого Сонця. Великі пагорби ніби підносять його до небес.

Весною село потопає у п'яних пахощах бузку, жасмину, вишень та яблунь. Літом тут пахне липовим медом, а восени – димом від сушарень, на яких селяни сушать сливи, яблука та груші. Взимку Довжок, закутаний сніжною ковдрою, здається ідеальним місцем на планеті з простим іменем «Должок», вражає первозданною незайманістю. Але найбільша краса села – Л Ю Д И: працьовиті, життєлюбні, творці й герої історії Довжку.

Дехто скаже, що таких сіл в Україні багато. Так. Але такої краси,

Довжанська зозуля

Від броду до броду...

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

пов'язаної з річкою Мурафою, немає ніде. Автор не раз бував у цьому селі й переконався в цьому особисто.

Найбільше запам'яталася краса села в пору весни, коли майже на кожному подвір'ї зацвітають червоні тюльпани, а під тином або під самими вікнами хати – бузок. В Довжку він є і білий, і рожевий, і навіть перламутровий. Своім п'янким запахом він паморочить голову перехожому. Саме в цю пору у вербах над річкою Мурафою чути, як кує зозуля. Її монотонна пісня полонила душу автора, її «ку-ку» полонить всю довжанську долину – від броду до броду...

Але найбільша краса і дивоглядь у Довжку – це річка з її багатогектарним водним плесом, з зарибленим ставком. А долинами бродять журавлі та лелеки...

Багата і щедра річка Мурафа: на різноманітну рибу, на різнобарв'я лугових трав, на гніздування річкових і болотяних птахів, на різногосий спів куликів, очеретянок, ремезів, що чіпляють свої хитрі гнізда – рукавички до кіс плакучих верб; на поважну і статечну позу вичікування рибки-здобичі сірих і білих чапель, на велич і красу лебедів та поважність лелек.

Почувши дивні переспіви деркачів чи у-у-кання загадкового птаха-бугая, хіба забудеш ці дивовижні береги Мурафи?

Разом зі співрозмовником Віталієм Хмельовським, який родом з місця, що здавна зветься Хмелівка, обережно переступаємо через кимось скошені трав'яні валки. А в них усе – лікарські рослини. М'ята і ромашка, рожева і червоні конюшина, горішина і довгі жовті стебла

Так колись було. Нове русло «Гатка» селяни копали вручну.

буркуну, біла і жовта кашка, рожево – червоні голівки ніжних лугових гвоздик і трішки колючі блакитно – сині кущики миколайчиків.

І все це тут – над річкою Мурафою, на місцині, що зветься «Від броду – до броду».

У Довжку річка Мурафа має свою історію. Тут в давнину люди *вручну!!!* викопали нове русло для того, щоб запрацював водяний млин. В селі й понині називають викопане русло «Нова річка» і залишилася «Стара річка». Нове русло одержало ще одну назву – «Гатка». І правда: на цьому півкілометровому руслі люди перегатили його і побудували перший млин. Пізніше, нижче по руслу річки, було побудовано ще два млини, менш потужних.

До великого млина з'їжджалися молоти зерно не тільки довжанці. Знали сюди дорогу люди з Михайлівки, Юхимівки, Лопатинець, Краснянки, Кругів та інших навколишніх сіл. Адже тут не тільки молоти жорнами на грубе борошно, тут при помолі одержували петльоване першосортне борошно.

Уміли довжанці переробляти в млині різне зерно на крупу, діяло і просотолочне відділення, а також олійня. І всю цю роботу забезпечувала її величність «Вода» своєю гідравлічною силою річки Мурафи. Сама річка не тільки вражає і зваблює перехожих красою, але й приносить користь довжанцям.

Млин, побудований у 1806 році

Млин був не тільки місцем, де молоти зерно. Тут селяни, як в суботу на ярмарку, зустрічалися погомоніти, почути новини, обмінятися думками, обговорити всякі події в селі, в країні. Млин на своєму віку бачив багато людей, пережив різні біди і нещастя. Бачив він своїх голодних відвідувачів у 1933 році, коли жорна не крутилися через цілковиту відсут-

Ремонтні роботи в млині

82

Річка (по народному «Гатка»)

ність зерна. Бачив їх і у 1947 році. Та була і радість в очах людей, коли вони привезли до нього золоте збіжжя і млин по черзі пожирав його, віддаючи взамін добірне борошно.

Тут, біля млина, перечікуючи чергу, помольці складалися на одному з возів своїми наїдками і, як правило, пили по чарці. Закуска, в

основному, була з трьох страв: сухарі, цибуля і сіль...

Під час довгострокових, багаторічних робіт деталі й запчастини зношувались, млин потребував ремонту. А тому в 1955 році було проведено його реконструкцію, під час ремонту тут було підсилено стіни будівлі, відновлено входні двері, замінено дерев'яну підлогу. Але найголовніше, що було

відновлено, - це водяне колесо, яке силою води приводило в рух жорна млина. Також було проведено величезну роботу по відновленню греблі.

Для села і у межах його річка Мурафа вписана не просто рівною лінією, тут, в селі, її русло пролягає дугою. І на цій дузі тепер люди пораються на своїх ділянках з чудовим чорноземом, вирощуючи для потреб сім'ї різні продукти харчування: картоплю, квасолю, капусту, бурячки рядочками, як в пісні... І називають люди здавна ділянку цієї землі, яка колись належала сім'ям Хмельовських і Корчевських, «Від броду – до броду»: Корчевський брід, Хмельовський брід.

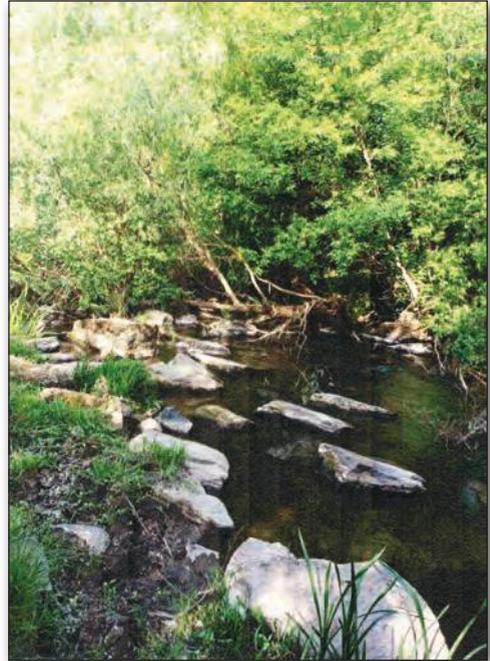

Лівий берег ріки з голубою глиною

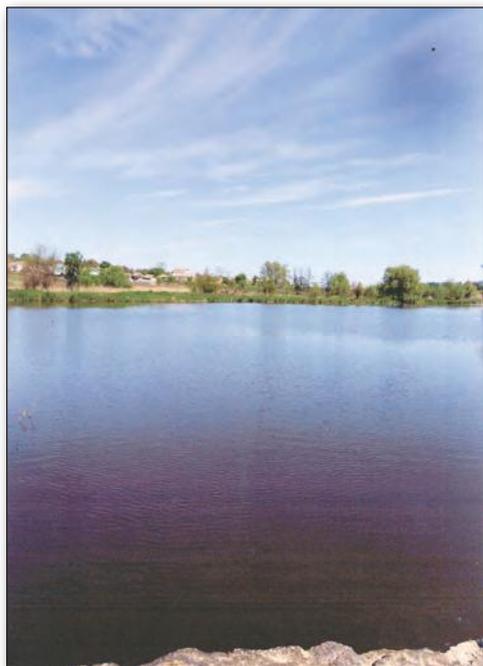
«Гатка»

Чарує своєю красою лівий берег Мурафи. Тут, навпроти колишнього хутора Хмелівка (тепер вулиця Хмелівка, жителями якого в основному були Хмельовські: Фелікс Хмельовський, Антоніна Хмельовська, Михайло Хмельовський. Земельні ділянки їм трьом виділив зі свого наділу Ян Хмельовський, 1813 року народження. Тому назва хутора Хмелівка походить від прізвища Хмельовські), річка впирається у кам'янистий берег, що височить горою над нею. На схилах горбистої місцевості з ранньої

Пороги на р. Мурафа

весни і до пізньої осені стеляться килими різних трав та квітів: кульбаби лікарської, чебрецю, буркуну, полину, конюшини, звіробою, деревію і м'яти кінської. А на самій вершині гори – ліс зі своїми пахощами та дарами.

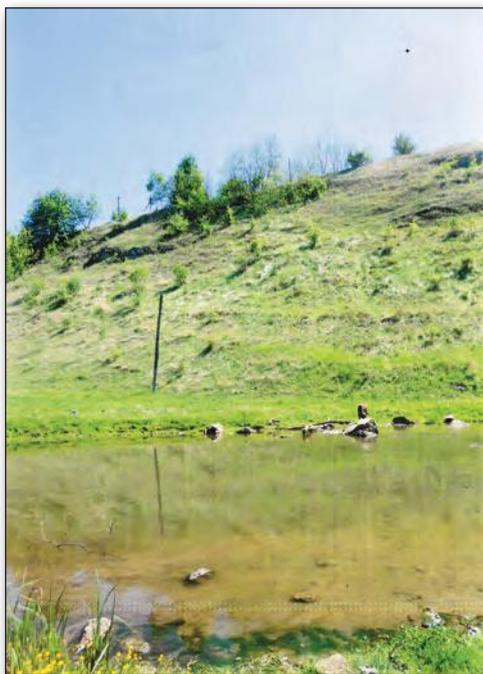

*«... А звідти гора,
А звідти друга.
А між тими двома гореньками
Ясна зоря.»*

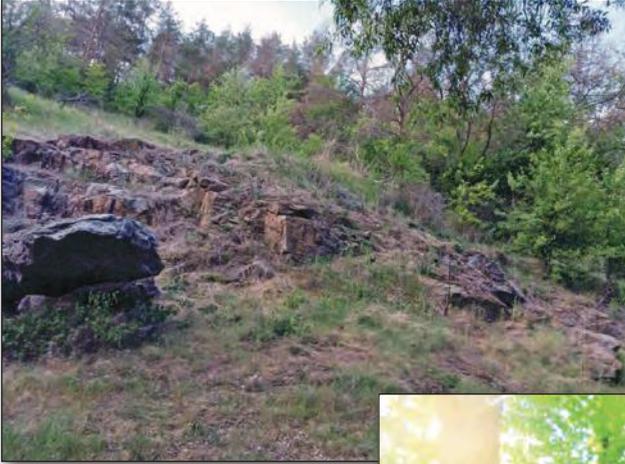
Далі не легенда, а правда. Під горою, навпроти вулиці Хмелівка, стояла хата (вона і досі стоїть), мурована з блоків. Там проживала служанка пана Собанського, яка працювала у нього кухаркою. Вона щоранку ходила пішки на роботу у Речеченці на панський фільварок. Пан за її вірну службу виділив тут, на лівому березі р.Мурафа зі своєї землі ділянку і побудував для неї хату (1906р.). На цьому місці, на цій горі, що по лівий бік річки, геологи у свій час (1960-ті роки) виявили великі поклади синьої глини, яка є цінним матеріалом з лікувальними властивостями. Її використовують у наших українських санаторіях. Правильна її назва – блакитна глина. Це природний скарб та безцінний дар, який знаходиться у Довжку, але, на жаль, не використовується людьми. Маски з блакитної глини очищають шкіру обличчя, підтягують зморшки. Ця глина допомагає при розтяжках, при випадінні волосся, лікує вугрові висипи на обличчі та ін.

Рід Собанських, який довгі роки володів землями над р.Мурафою

І справді – справжнісіньке довжанське диво, а не місцевість! Це диво оспівували довжанці в піснях. Старожили села донедавна згадували, як старий Хмельовський співав на всю округу:

*«... А звідти гора,
А звідти друга.»*

(крім довжанських земель), здавна використовував дари мураховських земель. Так, наприклад, на місцевості, яка в народі зветься «Фосе», здавна існував цілий каскад джерел. З них цілюща вода текла дренажними трубами, прокладеними паном

Собанським аж до фільварку в Рекеченцях. Вміло використовуючи місцевість, пан побудував цілий водопровід, по якому вода текла самотужки, без всіляких насосів. Свідченням цьому є наявність дренажних труб, які в теперішній технічний час виорюються чи викопуються назовні.

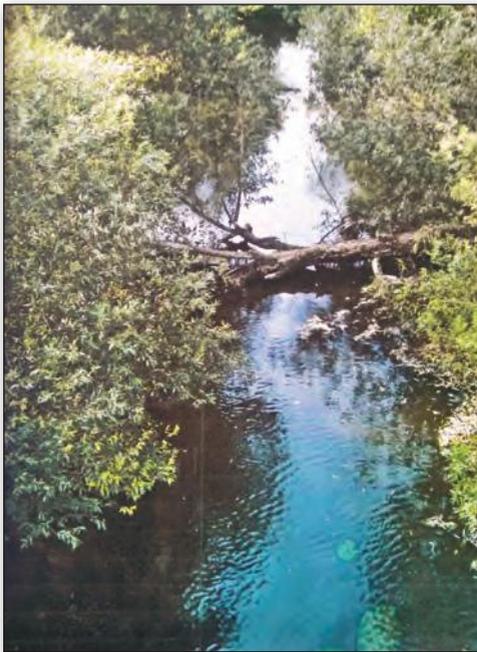

*Хата служанки пана Собанського, 1906 р.
Її залишки. Фото 2022 р.*

*«Полович». Звідси текла вода
по дренажних трубах аж у с. Рекеченці*

Скрізь на довжанських землях навколо села і в самому селі б'ють джерела. Їхня чудодійна вода зцілює хвороби людей і худоби. Довжанці дорожать цими водами, опікуються джерелами та струмками, які носять назви «Бузьків Яр», «Ринва», «Вікнинка» та ін.. Ці струмки мають довжину від 1 км до 2-х км від витоку до місця впадін-

Між кучерявими вербами.

Вид на річку Мурафу в селі Довжок

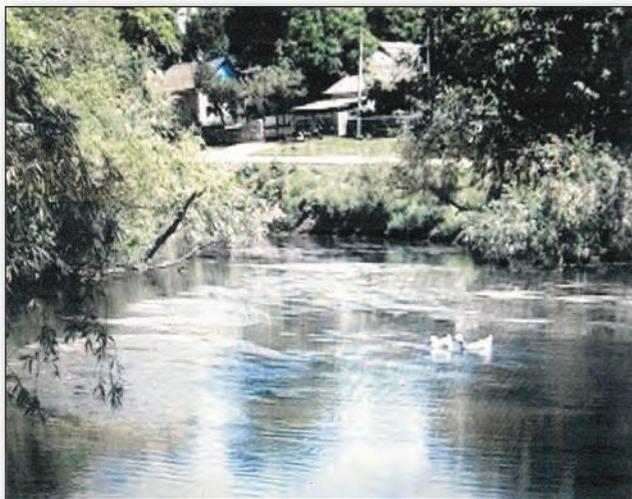
ня у р.Мурафу. Тому так і хочеться промовляти: «Оцей чебрець, і оце джерело, річку Мурафу, і всю мирну землю руками обійняти, губами до її материнського лона припасти... Припасти і сказати: – Земле ти наша українська! Якою водою напуваєш?! Якою красою обдаровуєш людину? Якими барвами радуєш? Якими пахощами вітаєш? Ти даєш хліб і до хліба, стелиш під ноги трави і квіти, напинаєш над головою чисте небо із ясным сонечком. Як не любити тебе, Україно? Як не берегти твоєї краси? Не примножувати її...?!»

Вперше автор побував тут, на довжанських землях, в супроводі Хмельовського Віталія Андрійовича, в середині літа, коли колоситься пшениця вперемішку з волошками і маками з одного боку, а з

іншого – жовтогарячі соняшники. Вдалині виднілися села, на лівому березі Мурафи зеленів недавно висаджений чудовий яблуневий сад, на правому березі недалеко Шаргородський ліс, а небо було чисте та ясне. Було відчуття благодаті і тепла...

І як шкода, що в пошуках див ми відвідуємо різні екзотичні країни, а свого рідного Шаргородського краю не бачимо, не бережемо.

Тож давайте любити, берегти і знати, вивчати свій рідний край, що над р.Мурафою і щоб завжди у наших серцях було джерело чистої води. Такої, яка тече з довжанських джерел. Відвідавши ці місця, душа наповнюється благодаттю, а серце починає битися трепетно, ніби відчувши радість та примирення, що не-

У Довжку легенда є про вірність лебедину

суть в собі ці захоплюючі місця над річкою Мурафою, даруючи нам духовні багатства.

На жаль, природа не завжди була прихильною до селян. Бували випадки, коли кліматичні умови ставали нестерпними. Наприкінці другого тисячоліття, а саме в кінці листопада 2000 року, село зазнало лиха. Природа прогнівалася за щось на наші шаргородські села, сплюндрувала і знівечила їх. Яюсь враз сумно і непривітно стало у Довжку. Змінилося, здається, все: і довколишні ліси, і село, і навіть люди... Адже природа однією рукою дає нам, а другою взмозі і забрати... Часом і забирає...

Все сталося раптово і несподівано. В останні дні листопада посунула на наші краї стихія. Всього за одну ніч малесенький дощик, що моросив дрібно, та зовсім непримітний морозець зробили свою «чорну справу», наслідки якої довелося ліквідувати місяцями, коли не роками. Все живе і неживе, що так гарно ще місяцями зеленіло та жовтіло приємними осінніми кольорами, раптом узяв у свої цупкі обійми важкий прозорий льодовий панцир. На тоненьких гілочках налипання льоду місяцями сягало 20 см у діаметрі. А загалом це були тонни і тонни важкого тягаря.

Першими не витримали старі дупласті верби над річкою Мурафою, якими так пишалися селяни, коли ті, розпустивши своє довге кучеряве віття, наче дівчата коси, торкались листочками самої землі, даруючи при цьому людям неповторні пахощі. Засумували і затріща-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

ли від непосильної ваги не зовсім старі каштани біля пам'ятника, які за півстолітній вік всього надивилися, але з такою наругою зустрілися вперше. Такого «дива» не бачила й стара столітня ялина біля церкви та тополя біля костелу. Не витримав такої ваги і старий горіх на садибі Михайла і Марії Яковишиних. Його гілля тріщало й болісно опускалося донизу...

Спочатку повгиналися, а потім затріщали берези біля школи та у дворі дитячого садочку. Вже на ранок заблищали неприродним кольором їхні білі стовбури, котрі за ніч перетворилися у високі пеньки. А на улюбленій для жителів села місцині «Довжанський став» сумно позгинали своє гілля крислаті верби та інші рідкісні дерева з осіннім жовтогарячим листям, змішаним із прозорим блискучим льодовим покривом, неначе величезна ковдра, встелена ще на зеленій від трави землі.

Тихо і ніби безболісно опускали своє гілля родючі сливи та горіхи, а їх так багато було в Довжку...

Опустіли селянські садки. Вздовж вулиць та по межах тихо шептали, немов передавали собі якусь зловісну новину, акації, клени та ясени, схиляючи донизу свої гіллясті крони.

Не витримала такої наруги і столітня груша в садибі Марії Федорівни Побережник. Зламалось її крихке гілля. А на шляху поскидали свої величаві верхи та оголили стовбури недавно висаджені тополі. Про це згадував шофер Григорій Слободянюк: «... Проїхати до маслозаводу було майже неможливо, навіть страшно. Просто на очах падали верхи високих тополь, що на шляху до Мурафи. Але, на щастя, люди не постраждали, а дерева з часом відновилися».

Від того всього страхіття й саме село наче присіло, стало нижчим, непримітним. Здається, що люди стали тихіше говорити, а худоба, особливо гуси, перестали подавати свої голоси. Без електричного освітлення і без телефонного зв'язку, із замовклими радіоточками враз село стало непривітним і похмурим.

А поза селом...Столітній темний довжанський ліс за одну лиш ніч ніби посивів, змінивши природній колір кори на незвичну білизну поламаних стовбурів. Величезної навали льоду не витримали навіть міцні здоровенні столітні дуби. Такої ж наруги зазнав і молодий лісок на горі по лівий бік річки, оголивши свої молоді стовбури від непосильної крижаної ваги... І стала вмить дубова Діброва схожою на пустир, ніби поголена тупою бритвою. Почорніли від небаченої льодової ваги цілі лісові угіддя та лісосмуги.

Вітру не було взагалі. Павутиння – і те вкрилося гарним кришталевим візерунком. Чути було тільки, як глухо стугоніла земля, коли на неї падали залізобетонні та дерев'яні опори ліній електропередач. Пахуче вологе повітря ніби тремтіло якимось дивним гомоном, від якого мурахи бігли по спині тих, хто насмілився вийти з хати. А галасливе чорне вороння геть покинуло село. Від великої ваги, що взялася вмить на крилах, падали замертво птахи.

І тільки річка Мурафа, живлена чисельними струмками, дощовими та сніговими водами, не змінила свого 146 –ти кілометрового плину і свого бурхливого дзюрчання. Як і тисячоліття тому, несе вона свої цілющі води, а з ними і частинку природньої сили із барських полів аж до Дністра і далі – у саме Чорне море.

Належність краю до Росії

Зрозуміло, що наші предки брали участь у боротьбі проти ополячення, проти національного і релігійного гноблення. Наслідком процесів окатоличення населення, яким, проте, наші краяни чинили сильний опір, є наявність у наших селах мешканців католицької віри, але більшість з них – православної. Якби такої боротьби села не знали, то все населення краю було б ополячене повністю. Ця боротьба затихла лише тоді, коли села наші, як і все Поділля, перейшло під владу Росії, а Довжанська православна уніатська греко – католицька маловмістна церква, збудована з дерева ще у 1745 році, проіснувала лише півстоліття і залишалася греко-уніатською. Церква була добре доглянута, але занадто мала. Тому прихожани Довжку вирішили побудувати нову, більш вмістиму церкву на кам'яному фундаменті, з дерева. Після її освячення у 1796 році по указу московського уряду 19 серпня 1797 року стала належати Московському патріархату. У 1795 році Шаргородський монастир теж перейшов під протекторат Московського патріархату.

В селі Довжок, як і в деяких інших селах Мурафської волості, в період гайдамацького руху (XVIII ст.) селянами велася постійна наполеглива боротьба з їх насильницьким ополяченням. Внаслідок їх активної участі у гайдамацьких походах в селі залишилася, була і є більшість людей єдиної православної віри, чого не скажеш, наприклад, про Плебанівку, Шостаківку, Козлівку, Мурафу та ін.

Після другого поділу Речі Посполитої в 1793 році та приєднання території України до Росії, урядом Катерини II був виданий Указ, датований 13 квітня 1793 року, про створення Брацлавської православної єпархії, до якої відносився і Довжанський приход. У травні 1794 року архієпископ Віктор з наказу Катерини II видав Грамоту, в якій закликав уніатів повертатися у православ'я, гарантуючи безпеку та захист від переслідування поміщиків.

Зважаючи на різке збільшення кількості православного населення в губернії через занепад колись могутньої держави Речі Посполитої, Катерина II у 1795 році підписала Указ про призначення нового архієрея під титулом Брацлавського та Подільського. Цим же указом на єпископську кафедру новоствореної Брацлавської та Подільської єпархії було призначено архимандрита Донського монастиря Іоаннікія Полонського. Він обіймав цю посаду до 1819 року.

Наша уніатська церква фактично була поставлена російським урядом поза законом. Правобережна Україна, ввійшовши до складу Російської імперії, автоматично була включена в уже існуючий процес дискримінації українського народу. Це підтверджує той факт, що

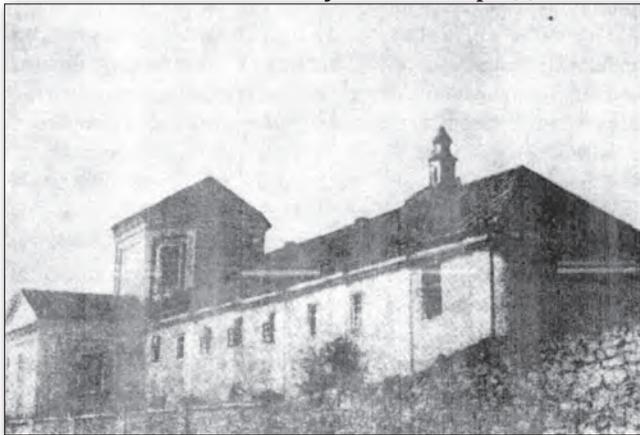
надаючи певну релігійну та культурну автономію полякам, які мешкали на Правобережжі, російський уряд зовсім позбавляв такої українців, особливо в питанні нашої української мови.

На початку XVIII століття ми ще зустрічаємо у використанні в різних документах мову нашого народу. але вже в другій половині цього століття нашу мову заміняють латинська і латино – польська. В кінці XVIII століття колонізація на Поділлі досягає свого найвищого апогею.

Ось як про це писав Віктор – Архієпископ Мінський, Ізяславський і Брацлавський: «...Между благочинными Брацлавской епархии было не больше трехъ человекъ, которые могли назваться русскими, а остальные настолько ополячились, что не могли даже понимать его предписания. Об образовании же богословском в этихъ школахъ въ духе православия нечего и говорить...».

Такий був стан релігійно – розумової освіти духовенства у нас на Поділлі. Тоді й прибув у Шаргород у 1795 році вищезгаданий перший православний місцевий єпископ **Іоанникій Никифорович Полонський**. Призначення цього архіпастиря для нашого краю в ту пору було більш, ніж вдалим. Народився Іоанникій у 1742 році на Волині. Вихованець Київської академії, добре знав стан справ у наших православних церквах у ті часи. Довгий час працював на педагогічній ниві при Смоленській семінарії, був законо-учителем одного з кадетських корпусів, працював ректором Тамбовської семінарії. До нас він прибув як людина повністю підготовлена і знаюча для того, щоб під його безпосереднім спостереженням і керівництвом було відкрито у нашому краї духовний навчальний заклад з потрібним православним направленням.

1797 році преосвященний Іоанникій відкрив у Шаргороді при Свято-Миколаївському монастирі два нижчих класи Духовної семі-

Шаргородська духовна семінарія. Фото 1954 р.

нарії. Монастир, виконуючи волю володарів Шаргорода князів Любомирських, воєводи Сосновського, виділив для навчання молоді із своєї казни гроші на платню двом учителям, заробітна плата яких була дуже мізерною. Перший учитель одержував 50, а другий – 40 рублів в рік.

Як згадувалось, в ті часи у нашій місцевості прогресувала чума – морова язва (на знак якої на південній околиці села Калинівки поставлено кам'яний хрест – А.Н.), а тому Шаргородська семінарія не була належним чином укомплектована учителями до 1799 року. Та й у державі не вистачало педагогічних кадрів – випускників духовних закладів. Хоч Київська академія випускала їх немало, але таких і треба було багато, не тільки в подібні семінарії, але й у інші навчальні заклади.

Заслуга Преосвященного Іоанникія в тому, що йому вдалося вибрати і запросити до себе в Шаргород достойних помічників для проведення в життя своєї великої справи – впровадження і успішного функціонування духовного закладу.

Перші керівники і учителі в нашій Шаргородській семінарії були вихованцями Київської академії, причому майже всі вони місцевого походження. Їм добре було відомо про моральний і релігійний стан нашого народу, його статки, а також характер і настрої майбутніх вихованців. Усіх учителів на початку роботи семінарії було 9, студентів біля 160 чоловік.

Діти місцевих священиків, які навчалися в різних польських і базиліанських школах, поступово переходили на навчання в новостворену Шаргородську православну семінарію. У 1800 році вона вже значно краще була благо влаштована, в ній були відкриті наступні, по тодішньому розподілу, класи: проформа (нижній граматичний), інфіма (середній граматичний), граматика і синтаксис (вищий граматичний клас). В цьому ж році ректору Полонському вдалось добитися на потреби семінарії не 1000 рублів як було до цього, а 3000 рублів асигнацій в рік. І вже в 1802 році було відкрито нові класи: поетичний, риторичний і філософський, а число вихованців семінарії зросло до 625. В цьому ж році наша семінарія вперше відправила двох своїх вихованців із риторичного класу на навчання до Київської семінарії для підготовки їх до учительської діяльності. В цьому ж році при Шаргородській семінарії було відкрито найвищий клас – богословський, а в 1806 році відбувся перший випуск її вихованців у кількості 55 юнаків.

Цікавим фактом з історії існування семінарії є те, що ще у 1799 році по Указу святійшого Синоду Преосвященний Іоанникій переніс свою кафедру із Шаргорода в Кам'янець.

Нехай читач не подумає, що автор наплутав роки існування нашої семінарії. Ні. Але треба пам'ятати, що називалася Шаргородська, а потім і Кам'янецька семінарія – Подільською. А тому певний час такого переходу заняття у ній проводилися і в Шаргородському монастирі, і в Кам'янецькому кафедральному соборі. Коли ж в Кам'янці відкрилися всі такі ж класи, як і у Шаргороді, тоді з того часу, тобто з 1811 року, в Кам'янці стала функціонувати повна семінарія. В Шар-

городській же семінарії навчання проводились по клас риторики включно. Керівництво Кам'янецькою семінарією здійснював ректор, а Шаргородською – віце-ректор до 1811 року. Згодом в Шаргороді до 1817 року керівництво здійснювалось префектом, а на місці семінарії в Шаргороді у 1817 році було відкрито духовне училище.

Що стосується навчання довжанських хлопчиків у Шаргородській семінарії, то, на жаль, в архівах ніяких відомостей про таких не залишилось.

Слід зазначити, що с. Довжок з 1835 року стало «казьонним», тобто село стало належати державній казні Росії. В селі не було пана. Розмежування панських і державних земель у Довжку проходило по руслу р. Мурафа. Так, на лівому березі річки, що навпроти села, землі належали польському роду Собанських. Одним із представників якого був Антон Михайлович Собанський, який володів цими землями аж до подій 1917 року. А тому питання про володарів села Довжок само собою відпадає. Селом володіла державна казна російської держави. Землі і населені пункти по правий берег річки Мурафи, в т.ч. і Довжок, по адміністративному поділу входили до Ямпільського повіту аж до 1923 року.

Події початку буремного ХХ століття

На сторінках історії села Довжок відведені певні місця подіям початку ХХ століття. Серед таких були еміграції населення та війни. На початку ХХ ст. у результаті аграрної реформи Столипіна, спрямованої, за словами американського історика Дж. Такманова, «на подальший підриив глибоко вкорінених феодальних відносин і пробудження інстинкту приватної власності, який, врешті-решт, повинен був створити буржуазне суспільство дрібних фермерів», певна частина довжанських сімей мала бажання емігрувати в далекі Приморські чи Хабаровські краї. Саме малоземелля довжанських селян (в середньому на сім'ю на початку ХХ ст. припадало від однієї до трьох десятин землі) поширювало наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. серед місцевого люду еміграційні настрої, що співпали із першою хвилею еміграції. Її головними причинами у загально-українському контексті визначають надмірну скупченість населення, брак вільних земель і безперервне подрібнення селянських господарств, (як уже згадувалось, у Довжку, наприклад, Ян Хмельовський своїм трьом дітям Феліксу, Антоніні та Михайлу виділив земельні ділянки зі свого наділу), нерозвиненість промисловості та неможливість працевлаштування, постійне зубожіння та турботу про майбутнє дітей. Ця категорія населення (ті, хто вирішив емігрувати) також певною мірою відчувала наближення воєнних катастроф і соціальних потрясінь, що їх ніс із собою початок ХХ ст. На жаль, автору не вдалось встановити прізвищ сімей, які виїхали з села добровільно, але старожили села стверджують, що такі сім'ї і роди в Довжку були.

Початок ХХ століття приніс на Україну цілий ряд воєн. Війна Росії з Японією, імперіалістична, громадянська війна. А тому варто відзначити, що значна частина довжанських чоловіків брала участь у цих війнах. Частина з них загинули, особливо багато в боях під Карпатами, багато повернулось додому каліками. В умовах тодішніх воєн, особливо у 1-й Імперіалістичній війні 1914-1918 рр. лікування поранених у ноги чи руки зводилося до їх ампутацій.

На жаль, списків довжанських учасників тих воєн в архівах чи у сільраді не залишилось, а пам'ять людська здатна забувати...

Ішов 1914 рік. Село Довжок належало до Ямпільського повіту Мурафської волості до 1923 року. В Європі розпочалась Перша світова війна. Причин для війни було багато, але приводом для її початку стало вбивство 28 червня 1914 року в боснійському місті Сараєво спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца – Фердинанда та його дружини членом сербсько-хорватської націоналістичної групи Гаврилом Принцом.

Спочатку війна мала загальноєвропейський характер. 19 липня Німеччина, яка була союзником Австро-Угорщини, оголосила війну царській Росії, яка підтримувала Сербію, Потім проти Росії виступили Австро-Угорщина і Туреччина.

Згодом війна набрала світового характеру. В неї було втягнуто 38 держав і тривала вона більше чотирьох років.

Світ ще не знав стільки горя і страждань. Порожніли села, в містах зупинялися фабрики і заводи, нікому було працювати. Загальна чисельність воюючих з обох сторін була більше 70 млн. чоловік. З них 10 млн. загинули, а 20 залишилися каліками.

Головним тереном воєнних дій Першої світової війни були західно-українські землі. Бої йшли з перемінним характером.

«8-а російська армія О. Бруилова атакувала німецькі і австро-угорські війська в Галичині. Під час Галицької битви (серпень-вересень) російські війська 3 вересня захопили Львів. У битві з обох сторін брали участь 1,5 млн. вояків».

(П. Б. Полянський. Всесвітня історія 1914-1939 рр., К. 2004, с.16)

Учасниками 1-ї Імперіалістичної війни були і довжанські чоловіки. Серед них: Байталюк Семен Кіндратович, повний кавалер 4-х Георгіївських Хрестів, Дрозда Тодор, Юзьков Степан, Шарагов Ульянов, Копайгородський Антон та ін.

Буремні 20-ті роки ХХ століття

Роки Першої Імперіалістичної війни розорили поміщицькі та селянські господарства. На фронт із сіл забирали чоловіків разом із кіньми та возами.

1917 рік. У великих містах Росії переворот. Повстали робітники і наших міст: Вінниця, Жмеринка, Могилів. Звістка про повалення самодержавства була радісно сприйнята населенням нашого краю. У селах Шаргородщини радянську владу було встановлено на початку листопада 1917 року, але вже 23 листопада під час Української революції влада перейшла до Центральної ради, яка протрималася у нас на Шаргородщині до лютого 1918 року. Тоді ж, в Довжку була знову встановлена радянська влада. Організаторами революційної боротьби в селі були місцеві демобілізовані воїни. Вони ж в селі організували поділ церковних земель, яка була поділена між безземельними та малоземельними селянами. Землю селяни ділили між собою згідно кількості душ, які проживали в сім'ї.

В селі настала анархія та беззладдя. Влада дуже часто змінювалася. В країні йшла громадянська війна. На нашому Поділлі владу захоплювали різні воєнні формування, які, мобілізувавши наших чоловіків до свого війська, забирали в населення коні, корови, свині, фураж та різні продукти харчування.

Із спогадів колишнього довжанського старожила Дрозди Бартоха стає відомо, що влада з селі мінялися майже кожен день...

У нашій шаргородській окрузі задокументовано аж 18 випадків зміни влади.

Після більшовиків владу на початку березня 1918 року захопили австро-угорські війська і війська гетьмана П. Скоропадського, які протрималися в селі до середини листопада 1918 року. В цей час було відновлено дореволюційний адміністративно-територіальний устрій. Селом керував староста, якого обирав сход села. Але на процес державотворення в нашому краї негативно впливала присутність чужих військ. Своєї української армії в краї не було. Іноземці часто вдавались до зловживань та жорстокого поводження з населенням. Хто чинив опір (а такі випадки в Довжку були), тих заарештовували або й розстрілювали.

Конфлікти між населенням і владою Скоропадського призвели до створення повстанських загонів.

На Шаргородщині та навкруги розгорнувся повстанський рух під проводом Ю. Криворучка, що в подальшому призвів до падіння влади гетьмана в краї. Повстанці, або, як їх називала наступна влада, «бандити» боролися не тільки із гетьманщиною, але із новоявленою

владою з Москви. Це вже був не просто бандитизм (бандити по хлівах і погребях з кулеметами і гарматами не ходили), а боротьба нашого народу за волю, за державність України.

Із архівного документу, який носить назву «Політична характеристика Шаргородського району» дізнаємось (мовою оригіналу):

– В период гражданской войны на территории района оперировали и проходили различные банды политического характера, в состав которых входили зажиточные и кулацкие элементы, преимущественно из следующих сел: Насиковка, Лозовая, Копестырин, Сл.Шаргородская, Ст.Мурафа, Довжок, Голынчинцы, Садковцы, Политанки, Будне, Руданское и др.

...В 1921 году в Шаргородском районе была ликвидирована контрреволюционная организация под названием «Отдельный повстанческий отряд», оперировавший в селе Копыстырин и частично в селах Федоровка, Михайловка. Все фигуранты были изъяты, часть из них расстреляно...

...В 1922 году в селе Ст.Мурафа была раскрыта румынско – шпионская организация из местного населения и частично из села Довжок. Руководителями были Шпак, Вапритцкий, Сауляк, которые несколько раз переходили Сов. Румынскую границу. Данная организация имела задание терроризировать население, сельский актив и парт. советских работников.

Этими же лицами позже, в 1932 году, был убит зам. председателя сельсовета села Ст.Мурафа. При ликвидации данной организации были обнаружены бомба французского образца и наганы.»

Як же відбувалися події у згадуваних роках?

З листопада 1918 року до середини грудня цього ж року владу на селі взяли петлюрівці. Надалі в цю зиму в селі було безвладдя. І вже після тримісячного безвладдя, Червона Армія під командуванням Миколи Щорса прогнала петлюрівців і встановила у наших селах радянську владу, яка проіснувала з квітня до кінця червня цього ж 1919 року;

- 2 липня 1919 року петлюрівці знову захопили наш край;

- 30 липня 1919 року С. Петлюра, разом із царським генералом Денікіним, встановили свою владу, яка проіснувала до кінця 1919 року;

- 6 січня 1920 року Червона Армія під керівництвом Котовського і Щорса відновили радянську владу на Поділлі, в тому числі й на Шаргородщині.

- 6 квітня 1920 року армія С. Петлюри разом із польською армією знову захопили наші шаргородські землі, встановивши свою владу. Згідно розпорядження прем'єр-міністра УНР І. Мазепи від 23.02.1920 року, який знаходився у Могилів-Подільському, полковнику Удовиченку було наказано приступити до формування дивізії на

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

території Могилівщини, в т.ч. і на Шаргородщині. З наших навколишніх сіл мобілізували чоловіків до армії Української Народної Республіки (УНР), якою командував С. Петлюра. До армії С. Петлюри вступали і жителі наших сіл. Окремі з них загинули, виборюючи ще у 20-х роках минулого століття вільну Україну. На жаль, тих, хто приймав участь у боях за вільну Україну в складі армії УНР село не пам'ятає. А влада знову і знову мінялася:

- в червні 1920 року влада на селі знову стала належати більшовикам;

- у вересні 1920 року Шаргородщину захопили польські війська;

- 14-15 листопада 1920 року радянська влада у нашому краї встановлена остаточно, українську державність втрачено.

Виснажені такими частими змінами влади наші селяни не мали змоги поратися біля своєї землі. В селі, як і в країні в цілому, настав голод. Це був 1921 рік...

Але боротьба наших селян за незалежність не припинялася. Місцеve населення, окремі мешканці сіл радянської влади не визнавали. В нашому краї поширився партизанський рух, який влада називала бандитизмом. На території мурафських, шаргородських, джуринських сіл діяли окремі партизанські штаби.

Засновники радянської влади у Довжку

Ще з середини жовтня 1920 року залишки українського війська, що оперували на схід від р. Збруч, активізували свою діяльність аж до нашої місцевості. Більшовики змушені були залишити Поділля.

Після кількарічних воєн та безвладдя, в селі настали економічні негаразди. В Довжку біля 900 десятин земель, що були роздані селянам у 1917 році, погано або й зовсім не оброблялись. Створений в листопаді 1920 року в селі Комітет Незаможних Селян (КНС) землю між селянами розділив, але обробляти селяни були не в силах. Новоявлена влада всяко прагнула донести до селян нові закони. В селі часто проводились загальні збори. На вічі піднімались досить актуальні для того часу питання, зокрема й про боротьбу з епідемічними хворобами, зокрема тифом.

У січні 1921 року в Довжку створено сільську раду, її очолив Свідницький Б.М. Але сільська рада ніяких дій без домовленостей із комітетом незаможних селян вдіяти не могла. Сільська рада і комітети разом закінчували розподіл церковної землі, організовували владні структури та сприяли веденню боротьби з партизанщиною, що поширилася в краї.

Переглядаючи архівні документи, знаходимо список членів Комітету Незаможних Селян села Довжок Джуринського району. До комітету ввійшли жителі села:

Гуцол Дмитро Левкович,
Басюк Ганна Михайлівна,
Юзьков Панкратій Якович,
Свідницький Болеслав Михайлович,
Свідницький Станіслав.

(ДАВО, Ф.Р. – 401, 0 – 1, спр. – 3, арк.29)

Серед повстанців керівників загонів з Довжку, крім Сауляка, не зафіксовано, але партизанських отаманів з сусідніх сіл, які керували боротьбою проти московської влади у нашому краї, було чимало. Нова влада всякими способами старалася знешкодити їх. Імовірно, що таким чином червоні продовжували свою підривну діяльність проти повстанського руху.

З документів відомо, що після жовтневого перевороту більшовики використали протизаконний метод боротьби з насильництвом. Чекістам було дозволено брати заручників серед невинних жителів краю.

На Поділлі таку антитерористичну практику було запроваджено наказом губвійськради від 6 жовтня 1921 року, а саме: «Грома-

дяни...призначаються відповідачами за діяльність бандитів. Вони зобов'язанні своєчасно попереджувати владу про появу банд, затримувати її учасників і передавати владі. У випадку вбивства чи поранення в селі бандитами представника Радвлади, червоноармійця, чи члена комнезаму – розстрілюється один з відповідачів» говориться в наказі.

«Списки відповідачів, – згадував в свій час Семен Байталюк, – склалися наспіх... Була взята за основу книга подвірних списків, складених близько 60 років тому назад. В результаті до відповідачів вносились померлі душі, або члени комнезаму. Але, слава Богу, все минулося. Жертв в селі не було. Хоча в селах діяли банди, а також повстанські загони – рештки Українського війська, які боролися за самостійну Україну».

Чимало подолян зазнало наруги від таких дій борців. Було зрозуміло, що радянська влада у нашому краї утвердилася за рахунок військових сил радянської Росії.

Селянам надокучали постійні набіги окремих повстанських загонів, або, як їх називала радянська влада – бандитські ватаги, що діяли у 1921-1930 роках у нашій місцевості. Ці утворення очолювали місцеві подоляни. Повстанські загони мали на озброєнні кулемети, гвинтівки, нагани та шаблі. Окремі загони мали при собі й гармати. Загони рухалися на конях, долаючи великі відстані.

В даний час, коли для істориків та краєзнавців відкрилися таємні архіви КДБ колишньої держави СРСР, дізнаємось, що то були не банди, які ходили по хлівах та погребях (для цього кулеметів не потрібно), а окремі повстанські загони, які діяли партизанськими методами і боролися із новою радянською владою, представленою із Москви. Повстанці не бажали коритись московським завойовникам, таких як, наприклад, М. Муравйов, девіз якого звучав: **«...Мы идем на Украину с мечем и огнем, устанавливаем советскую власть».** А комісар Армії та Флоту Росії Лев Троцький, він же Лейба Бронштейн, найближчий соратник В.Леніна, посилаючи в Україну з Москви своїх пропагандистів, наказував у таємній інструкції:

«Пам'ятайте, що так або інакше Україну треба повернути до Росії. Без України немає Росії, без українського хліба, вугілля, заліза, руди й Чорного моря Росія існувати не може. Вона задихнеться, а з нею і советська влада, і ми з вами».

(Богослов Богдан. Сіонізм проти українців, Одеса, 2001, с. 89).

Інструктаж Троцького добре запам'ятали й теперішні московські керівники в особі путіна та його посібників (свори), які ніяк не можуть погодитися із втратою навіть впливу на Україну. Свідченням цьому є сьогоднішня московсько – українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

Бій під Котюжанами. Мал. М. Олійніченка

Повстанці тих років тепер занесені до списків захисників **Української Народної Республіки**, які боролись за самостійну Україну ще у 20-х роках ХХ століття у роки Української революції 1917-1920 рр. Не всі провісники волі боролись за самостійну Україну. Були й такі, які брались за зброю щоб прожити, а то і розбагатіти. І тих, і інших було багато.

Так, при ознайомленні із «політико-економічними оглядами», що зберігаються у Вінницькому колишньому партійному архіві за 1924 рік дізнаємось, що у червні 1924 року біля станції Ярошенка були пограбовані троє громадян із села Мурафа. Напад скоїла озброєна група бандитів, які вкрали у потерпілих 1300 крб. золотом.

Таких випадків пограбування людей було у нашій місцевості багато. Наприклад, у тих же «Оглядах...» знаходимо факт пограбування пасажирів під Юхимівкою. Банда з трьох чоловік, озброєних револьверами і обрізом, напала на людей, серед яких був секретар Мурафського райпартполітвідділу, забравши гроші і револьвер.

(ДАВО, ф.р.925,оп.8,спр.5,арк.107)

(ДАВО, ф.р.835,оп.1,спр.11,арк.257)

(ДАВО, ф.р.925,оп.8,спр.80,арк.162)

(Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2005 р.)

У пам'яті старожилів Довжку збереглися факти випадків пограбування людей в районі урочища «Полович». Там у 20 – 30-х роках минулого століття переховувалися партизанські загони, або як їх тоді

називали більшовики – банди, які, крім боротьби з новою владою рад, обкрадали проїжджих і перехожих, котрі їхали чи йшли пішки на базар у Джурин або з Джурина.

Протягом кількох років у державі тривала громадянська війна, формувались нові політичні поняття і погляди, на які впливала єдина в країні партія більшовиків. А після громадянської війни почалось утворення нових економічних відносин під назвою Нова Економічна Політика (НЕП). Поступово життя облаштовувалось, ставало на нові рейки. Селяни, отримавши землю, почали на ній працювати. Здається, після кількох років війни, життя почало налагоджуватись і селяни почали жити заможніше.

Так, у Довжку, у роки НЕПу одна сім'я у складі трьох братів Юзькових побудували на р. Мурафі три млини. Ім'я одного з братів-трудяг село запам'ятало. Це був Панкратій. Млини запрацювали і давали певний дохід сім'ї. За що всі три брати згодом і постраждали. (Про це буде сказано пізніше – А.Н.)

Старожили згадують, що саме цей період (до колективізації) був особливо сприятливим для розвитку добровільної кооперації селян. Господарі у складчину купували сільгоспмашини, зокрема молотарки, двигуни, сівалки тощо. З'явилася можливість складати снопи на подвір'ї у стіжки, а не ховати у клунях на зиму для обмолоту ціпами, як було раніше. На тимчасово облаштованому току встановлювали молотарку з двигуном, яка за день-два обмолочувала все збіжжя. Після цього механізми перевозили до інших співвласників. За доброї погоди до зими весь хліб був у коморах. Ніхто нікого не примушував, усі домовлялися між собою і все відбувалося добровільно, за згодою. При переході до НЕПу уявлення про методи соціалістичного будівництва на селі дещо змінилося: робили свою справу ринок і товарно-грошові відносини. У кооперації, що гармонійно поєднувала індивідуальні та групові інтереси, В.Ленін убачав на той час простий, легкий і доступний для селянства шлях переходу до соціалізму. І все ж таки в умовах диктатури ринок не міг бути вільним. Ринок – це завжди добровільна угода між виробниками і споживачами.

Така обставина, зрозуміло, не влаштовувала нову владу. Тому вже у 1925 році вона взяла курс на поступове згортання НЕПу. Цей «маневр» нової влади боляче вразив селян. Перехід від капіталізму до соціалізму селянство відчуло на собі зразу ж. Відчуття це проявилось, насамперед, через цінову політику на сільськогосподарські та промислові товари. Становище селян чим раз погіршувалося. Так, станом на 1924 рік, про що дізнаємось із «Оглядів...» у Вінницькому держархіві, ціна на пуд (16 кг) жита становила у Мурафі 65 коп., пшениці – 95 коп., фунт волового чи свинячого м'яса коштував 25 коп., сала – 25 коп., 1 кг кукурудзяного борошна коштував 85 коп. Тоді, як

ціна на промислові товари зростає. Так, за 10 сірників селянин мусив заплатити 17 коп., 1 кусок мила – 22 коп., 1 м сукна коштував понад 2 крб., чоботи – 10 крб. Корова у Джурині на ринку коштувала 18 крб., вівця – 1 крб., курка – 15коп.

Окремі довжанські селяни, не витримавши такої цінової політики, почали виїжджати з села. Багато з них переселялися у Херсонську область. Це був 1925-й, голодний через засуху і неврожай, рік. Влада старанно замовчувала про голод серед селян Шаргородщини. Особливо голод вразив потерпілі від засухи південні села: Писарівка, Політанки, Лозова, Теклівка, Сапіжанка, Садківці, Джурин, а також окремі села Мурафського району, в тому числі й Довжок.

Керівництво держави, щоб якось заспокоїти людей, дозволило з 1925 року масово продавати державну горілку, яку народ прозвав «казьонка». І це спрацювало. В торгівельній мережі Шаргорода лише за один день 2 листопада 1925 року було продано 20! відер горілки! Такого ж розмаху продажу «казьонки» було досягнуто й у Мурафі.

Разом з тим Нова Економічна Політика у той час (1924-1925 рр.) не вирішила жодного з господарських чи соціальних питань. Більш того – вона сприяла спекулянтам, крадіям, шахраям, хабарникам.

Становище селян погіршувалося через зростання цін на промислові і продуктові товари.

Довжанські очевидці буремних років революції і громадянської війни з гіркотою згадували про вакханалію з грошовими знаками. В обігу були і керенки, і «катерини», і рублі, і червінці і навіть гривні. Так, так, саме гривні. В 1919 році вперше їх випустила єврейська громада міста Дунаєвець Хмельницької обл. в такому ракурсі: 6 гривень на сірому папері, 10 – на жовтому, 8 – на білому і 10 – на синьому. У Могилів-Подільському випускали розмінні монети - 2, 5, 10, 20 гривень першого випуску і 6, 10, 20 гривень другого випуску. В Кам'янці-Подільському і Проскурові були свої гривні. Але найбільш знеціненіми були «керенки» і «катерини». Вони ходили в мільйонному номіналі. Продавши корову чи коня, господар на неділю чи дві ставав мільйонером. А коли в обігу з'явилась інша грошова одиниця, то старими грішми обклеювали зсередини сундуки і скрині. Грошова реформа в 1923-1925 рр. ввела радянські грошові знаки – золотий червінець і срібний рубль. Золоті червінці були металеві і паперові, останні були навіть престижніші, бо оцінювались на 50 коп. дорожче.

Громадянська війна внесла в життя переважної більшості людей багато позитивних і негативних рис. Воюючи в різних арміях – там, де панувала дисципліна, і де була анархія, і всездозволеність, колишні вояки набутий досвід застосували і в мирному житті.

Мабуть, відколи існує світ і світить сонце, між людьми знаходились особи заздрісні, мстиві і злопам'ятні, ледачі, а то й просто не-

Грошові знаки першої половини ХХ ст.

Рублі царської Росії

«Керенки» Тимчасового уряду

Гривні УНР. 1918 рік

Гроші української республіки.
100 гривень

Гроші української республіки.
50 карбованців

везучі. При певних обставинах з них виходили злодії, грабіжники і вбивці. Їх породжували відповідні обставини в державі: війна, розруха, відсутність чіткого законодавства. Старі царські закони вже не діяли, а нові радянські тільки формувались. Їх по-різному розуміли новопризначені керівники у районі. Що можна говорити про сільських старост чи перших голів сільських рад, якщо вони хоч і користувались авторитетом серед односельчан, але замість підпису ставили хрестик, бо були неписьменні. Були випадки коли юрба вирішувала справу, а не закон.

Не було такого тижня, щоб у когось не вкрали корову чи не ввели з стайні коней. То був дуже важкий період в житті кожного селянина. Повсюди снували різні формування, як колись за часів гайдамаччини. Одні бажали влади і незалежності, другі – щоб нажитися, а то і розбагатіти. Вони тероризували цілі села, грабували, вбивали сільських активістів і невинних людей. Мешканці сіл змушені були створювати загони самооборони, почали виставляти заслони на небезпечних дорогах. Найбільш небезпечними були шляхи в Могилів-Подільський, Біляни, Чернівці, Шаргород, Мурафу, Джурин, Мовчани, де відбувалися ярмарки.

Якщо основна маса людей чесно працює біля землі створювали для себе кращі умови життя, вирощуючи хліб і до хліба, то паразити старались жити за їх рахунок. В одиночку чи збиваючись в банду, вони крали, палили, навіть вбивали.

Але багато з таких людей у роки голодомору просто не вижили через те, що не вміли або не хотіли працювати біля землі чи знайти якусь підприємницьку роботу: шевця, кравця, кушніра та ін.

Нова економічна політика держави та її припинення згодом нещадно вдарила по основній масі населення.

Джури́нський райо́н у межах 1923 - 1930 рр.

Початки роботи нової влади на селі

Радянська влада в Довжку вперше була проголошена ще в січні 1918 року, але, через часті зміни різних влад, остаточно була встановлена в листопаді 1920 року. В Довжку сільська рада почала свою роботу з січня 1921 року. Що найбільше хвилювало владу – це партизанщина і бандитизм. Разом з цим треба було вирішувати й соціальні та економічні питання, які турбували населення. Внаслідок воєнної розрухи в країні виник голод та епідемії. Зупинили роботу навчальні заклади та ін. Занепало сільське господарство.

Велику роль у піднесенні господарства виконував Комітет Незаможних Селян. Сільська рада тісно співпрацювала з місцевими активістами та членами КНС. У штат сільської ради входило дві одиниці – голова і секретар. Рада опиралась на підтримку активу села з числа демобілізованих воїнів та молоді, яка згодом вступала до лав комсомолу (комуністична спілка молоді).

Але що це були за люди?

Слід пам'ятати, що роки існування держави СРСР – це була епоха, коли окремі люди, далекі від таланту чи здібностей, були такими потрібними владі – владоугодники.

Часто безграмотні, безтолкові, бездарні – їм доручали печатку, виділяли кабінет, а часом і наган. Ось такі й правила країною. Ніякого важливого для села рішення сам голова сільради особисто вирішити не міг. Потрібна була згода комітетників та комсомольців (комуністів на той час в селі ще не було).

До активу сільської ради входили молоді люди, далекі від політики, безграмотні та ще й бездарні. Окремі з числа активістів, під виглядом заготівлі зерна із домогосподарств Довжку забирали з хати все, що потрапляло під руку: квасолю, гарбузове насіння, крупу з горщечків. Часом доходило до того, що названі «активісти» здирали із перехожих на вулиці із своїх же сільських людей одяг: кожухи, хустки, жупани і віддавали реквізоване... своїм членам сімей. Село пам'ятає таких, але називати їх імена ніхто не наважується. Бог їм суддя.

Довжанські керівники пробували організувати в селі окремі колективні товариства. Згодом, у 1926 році, таких товариств було організовано два. Повна назва їх була такою: Товариство Спільного Обробітку Землі (ТСОЗ).

Перший мав назву «Червоний факел» і розташовувався він у північній частині села. Другий – «Нове життя», містився у південній частині села. Ці товариства у Довжку стали прообразами майбутніх колективних господарств (колгоспів) після масової колективізації.

Створення у Довжку ТСОЗів припадає на 1926 рік. Роботу по ство-

ренню ТСОЗів виконувала партійна ячейка, очолювана більшовиком на прізвище Дикий, який був секретарем осередку КП(б) України, створеного у 1924 році. (ДАВО, ф.р. – 107, о.-3, спр.-43, стор.65). Керівниками їх були не зовсім грамотні люди. Часом не вмiли рахувати, а бухгалтерії, як такої, тоді ще не було. Всякі розрахунки виконував сам голова. Коли після жнив настала пора розподіляти зерно для працюючих членів товариства, то треба було наявне зерно зважити і поділити на кожного працівника. Голова ТСОЗу вирішив це питання простіше – дав команду видавати кожному працюючому по мішку... без всякої арифметики.

Як свідчать архівні документи, при створенні колгоспів серед широкого загалу членів партії не було єдиних поглядів на колективне ведення сільськогосподарських робіт. Багато членів партії вбачали в колективізації селянства утопічну ідею створення колективних господарств, що підтвердилось в практичному житті через кілька десятиліть. Життя селянина навчило, як і яким способом проводити сільськогосподарські роботи, а не використовувати необдумані вказівки партійної верхівки: коли йому сіяти, обробляти чи збирати вирощений урожай. На протязі багатьох тисячоліть селянин добре засвоїв мудру природну науку ведення сільськогосподарського виробництва. Партійні верховоди давали вказівки селянину вирощений урожай зернових вкладати в

покуси, після дощу з цього врожаю залишалось зовсім мало зерна, бо знизу воно все проростало. Селянин добре знав, що зерно в колосках нескошених стебел після дощу швидко висихало під дією природних явищ. Тож не було такої великої втрати зерна вирощеного врожаю.

Таких та інших прикладів «керівництва зверху» можна зазначити багато. Знають їх і в Довжку, коли в село під час проведення колективізації направлялися прості робітники із заводів та фабрик Одеси, Ленінграда, Москви з числа «двадцятитисячників», «тридцятитисячників», які були дуже далекі від знань сільськогосподарської науки. Але село пам'ятає і толкових керівників. Таким був довоєнний голова колгоспу Копайгородський Матей (Мирон) Андрійович, 1907 р.н. Місцевий житель Копайгородський М.А. був дійсним активістом створення і організації колгоспів у Довжку.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

А ТСОЗи в Довжку проіснували недовго – до 1929 року включно. І вже у 1930 році тут розпочалась масова к о л е к т и в і з а ц і я. Комітет Незаможних Селян проіснував до кінця 1933 року, коли в селі зовсім не було що збирати, витрушувати у населення.

* * *

Як підсумок, слід відмітити, що двадцять роки нової економічної політики були, як згадують старожили Довжку, найщасливішою добою нашого існування. Ще далеко попереду спланований владою голодомор, масові вбивства під час репресій. Далекі до Чорнобиля, анексії Криму, буремного Донбасу. Ще люди на Україні розмовляють своєю мовою, моляться своєму Богу. Ще земля є чорноземом, а не сумішшю отрут та радіонуклідів. Масовий ленінський експеримент над людьми від Балтики до Тихого океану завдовжки у три чверті століття ще тільки починався...

*Копайгородський
Мирон Андрійович*

*Довжанські червоноармійці:
сидить Петро Побережник,
праворуч Данило Степанович
Лановий*

Насильницька колективізація

В країні розпочалась колективізація. Це був 1929 рік. Колективізація в Довжку проходила важко. Селяни, які володіли певними наділами землі та мали коні чи воли, релігійно не бажали віддавати усе нажито майно і землю в колгосп. Спочатку записувались лише ті, які нічого не мали у своєму господарстві – бідняки. Решта людей проявляли супротив владі. Тоді в дію вводили війська, діяло ГПУ, міліція. Значна частина довжанських середняків та так званих «куркулів» зазнали репресій. Їх сім'ями арештовували і відправляли в Сибір, на Далекий Схід, Північ, якими володіла матінка - Росія.

Переорювання межі земельної ділянки під наглядом представника районної влади. На знімку попереду коней невдоволена господарка своєї землі силою зупинила роботу. 30-ті роки ХХ століття

Заможніші селяни, які тримали по 2-4 корови, кілька голів свиней і мали своє господарство, хотіли і далі господарювати своїми родинами самостійно. Насильницьке залучення до колгоспів викликало упертий опір. Селяни не бажали відмовлятися від своєї власності та передавати її у колективні господарства. До таких належали: Кіндрат Шарагов, Антон Свідницький, Назар Манзюк, Полікарп Партека, Андрій Качалаба та ін. жителі Довжку. До таких належала і сім'я, яка складалася з трьох братів Юзькових: Панкратія та двох його братів.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

(Примітка: Панкратій у 20-х роках був членом КНС – А.Н.). Їхнє домашнє господарство знаходилось біля млина, де тепер на тій їхній садибі побудували трансформаторну підстанцію. Три брати ще у 1924 – 1925 роках своїми силами побудували вздовж річки Мурафи у напрямку до Хоменок три водяні млини! І всі вони справно працювали і приносили певний дохід своїм власникам.

Настали 30-ті роки, масова колективізація. Усіх трьох братів – власників млинів, влада зарахувала у списки куркулів. Їх самих та їхні сім'ї арештували і відправили в Сибір.

Про те, як вони там виживали, розповів один з братів, Панкратій, який у 1967 році прибув з Сибіру в Довжок, щоб побачити рідне село, садибу, односельців. Він і розповідав довжанцям про свої митарства: *«...Від Ямпільського повітового комітету ми всі три брати мали дозвіл на використання млинів, вони за нами числилися як особисте майно, бо ми ж власноруч збудували їх у 1925 році. На це був відповідний документ у нас на руках. Але під час розбарахоловвання нашого майна, під час колективізації, на цей документ ніхто не звертав уваги.*

Місцева влада подала в район список людей, які підлягали розкуркуленню і нас пізньої осені 1930 року усіх заарештували і виселили з Довжку разом з сім'ями. Забрали з села і вивезли в Ярошенку. Там нас, як худобу, погрузили в товарний вагон і відправили на переселення, але не сказали куди саме.

У вагоні нас було сімей зо тридцять. Їхали дуже довго, майже місяць. По дорозі, коли товарняк зупинявся, скидали мертві тіла. В основному помирили старші батьки та малі діти. Харчування ніякого не було. Рятувалися тим, що взяли з дому.

Поїзд зупинився на якомусь полустанку, що знаходився у дрімучій тайзі. На тріскучому морозі нас виштовхали і повели вглиб соснового лісу. Там, всередині лісу, зупинили і сказали: «Тут будете жити. Облаштовуйтеся». На руках у нас були тільки пила і сокира. А кругом сосновий ліс...

Так ми і обживалися – побудували землянки, вирізали сосни, палили. Полювали вручну на звірину і птицю. Так і виживали.

Коли ж через пару років військові приїхали до нас і побачили, що ми живі і живемо, зразу ж знову забрали нас, погрузили на товарняк і повезли «на переселення» у інше місце. Таким новим місцем для нас виявився Красноярський край.

Ми знову почали обживатись... Але на цей момент була пора року – літо. До зими треба було щось побудувати, щоб було де жити.

Ви не повірите. Нас переселили ще й в третє. На цей раз поблизу міста Кемерово. Житла для нас, звісно, не було. Треба будувати».

І тут Панкратій, у якого від таких спогадів стисло горло спазмом, показав довжанським селянам свої руки... Мужичькі, здорові й широ-

кі долоні із зашкарупленою шкірою, щедро вкриті мозолями. «*Це від роботи...*» – промовив Панкратій і гірко заплакав. Не стримували сліз і довжанці, які слухали його розповідь. Люди не повірили, що живуть в такій країні.

Панкратій вступився від них, від свого опустошеного владою обійстя, де на місці хати виднілася тільки купка глини і помандрував понад берегом річки Мурафи в бік Хоменок. Там ще й досі видніються місця, де стояли збудовані ним і його братами у 1925 році три млини.

Місцева влада після арешту родини Панкрата швидко розвалила і розібрала їхню хату, стодолу, хлів і всі три млини. Бо ж на колгоспне будівництво потрібні були будівельні матеріали. Тож у Довжку розвалювали і барахолили всіх заможних селян.

В список на розкуркулення в селі потрапила й сім'я Назара Манзюка. Назарова сім'я жила не бідно. Утримували худобу, обробляли землю й дещо мали, бо весь час трудилися, як кажуть в народі: «Від ранку до смерканку». До всього колективного Манзюки не горнулися, бо уміли дати раду господарству своїми силами. А тому й потрапили в список куркулів у Довжку.

*Сім'я Манзюків:
чоловік Назар з дружиною Марією,
син Онуфрій, посередині донька Зося і
донька Євгенія, 1932 р.*

Родина Манзюків

У перших же числах колективізації до Манзюків навідалися свої ж таки довжанські активісти – голодранці. Так звана «червона бригада», коли завітала до Назара Манзюка, зразу ж побачила непогані вжитки господаря: хата добротна, хлів, стодола, погріб та ін. Непрохані гості запропонували Назарові записатися до колгоспу. При цьому потрібно було підписати

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

угоду, за якою все зняряддя і худоба мала усупільнюватися. Господар відмовився. Тоді «бригада» з шести чоловіків розпочала барахолити господарство Манзюків. Забрали воли, вози, сільськогосподарський інвентар, худобу (дві корови), зерно. З хати винесли подушки, рядна, кожух та ін. При цьому постійно погрожували власникам арештом і висилкою усіх членів сім'ї.

Та Назарій і після цього не погодився записуватись до колгоспу. Тоді через деякий час «червона бригада» вдруге навідалася до Манзюків. При несанкціонованому обшуку активісти села забирали все, що кидалося в очі. Навіть курей почали ловити і виловили, бо кури були дуже ручні і навчені не боятись людей. Дружина Назарія Вакуляк Марія потім розповідала, що одна курка втекла і заховалася у купу хмизу. Завзяті активісти перекидали ту купу і таки впіймали курку... Господиня Марія, дивлячись на таке свавілля над птицею, дала активістам порожній мішок, аби ті склали кури в нього.

Їх виселили з своєї хати. Фото 1930 р.

Хата Манзюків, де після розкуркулення містилася контора колгоспу

Але й цього було мало. Погрожуючи арештом, влада вимагала, щоб вся сім'я негайно покинула хату і господарство, пояснюючи, що все їхнє майно стало власністю сільради.

Сім'ю Манзюка Назара насильно виселили з власної хати, з обійстя і пригрозили, щоб всі вони зникли з села. Хочеш – поселяйся у Лукашівці, чи Рекеченцях, Травні, Мурафі, але не у Довжку. В його хаті організували контору колгоспу. Отакі були

правила і такі права мала влада. А все населення було попереджене, щоб ніхто не смів прийняти виселених до себе жити. Люди боялися. Та, дякувати Богові, знайшлася людина, яка не побоялася погроз влади і прийняла сім'ю Манзюків до себе в хату. Це була Назарова мати Марія. Вона, як справжня мама, не могла вчинити інакше, прийнявши і прихистивши сина Назара з невісткою Марією і дітьми у своїй хаті.

Назар, залишившись після барахолки без нічого, таки зумів стати на ноги і разом із сім'єю вижити у страшні роки голодомору. Він змалку вмів полагодити і чоловіче, і жіноче взуття. Для цього знайшлися і молоток, і колодки, і дерев'яні колики. Так і вижили.

Дружина Назарія – Марія уже після виселення їх з обійстя, в роки голодомору розповідала сусідам, що один із тих «активістів», що ловили курей у них, у голодному 1933-му прийшов на саме Різдво до них до хати і просив їсти. А в хаті якраз саме приготували різдвяну їжу – 5 картоплин на всю сім'ю із 5-ти осіб. Марія, вгледівши голодного й обдертого «активіста», накричала на нього й не дала нічого, ще й прокляла: *«А щоб ваші кості розлетілися по світу, як оте пір'я з моїх курей, що ви половили...»* Назарій, почувши галас, вийшов і таки поділився з голодним «активістом», відлупивши своєї пів картоплини.

Не змовчала й найстарша в хаті бабка Марія, яка, як пророчиця, промовила одному активісту, який дуже настирливо проводив агітацію проти релігії і сам не відвідував церкву. Вона йому в очі сказала: *«...Настане час і ти ще будеш ходити на парастаси в селі за своїх активістів»*. Так і сталося.

До речі, слід нагадати читачам слідуюче: автору стало відомо від старожилів Довжку, що всі ті «активісти» вимерли в роки голодомору. Хто помер, хто – здох. Прокльони Марії Манзюк таки збулися. Але, дотримуючись певної етики, ніхто із старожилів Довжку так і не назвав чи не хотів називати автору цієї книги імена тих «активістів». Усі промовляли: *«Бог їм суддя»*.

Проїшли роки. Про розкуркулених стали забувати. Залишки руїн їхніх господарств тільки близьким і рідним нагадують про ті події. Та близьких і рідних стає все менше і менше. А пам'ять людська здатна забувати...

На краю села, поруч із новозбудованим холодильником, стоїть давня споруда. В народі називають її «воловня». Тут у 30-40-х роках утримували колгоспних волів. Це єдина споруда у Довжку як нагадування про те, з чого вона побудована: із розбарахлених під час колективізації хатів, хлівів, столів, погребів, мурів і навіть фундаментів так званих «куркулів», або просто заможних селян, котрі не хотіли ставати єдиним стадом.

Не такими й легкими були для нової влади роки початку колективізації, роки організації колгоспів. Для цього були різні

Воловня

причини: погодні умови, відношення місцевого керівництва до людей та ін. Все це разом віщувало прихід невідворотньої біди в наступних роках. Свідченням цьому є такий документ:

«... З сіл Мураховської зони поступили сумні звістки. Озимина померзла. Пересівати нічим, та й неохота. Буряки для сахару дядьки одмовляються сіяти, бо їх на буряках дурять систематично заводи. Отже, ні хліба, ні цукру, певно, не буде. Голод у перспективі... А його важче буде перенести, ніж голодні 1920 – 1921 рр. Невеселий пейзаж...»

Справа – Копайгородський Мирон Андрійович, завідувач відділу Шаргородського райкому Компартії України, який у 30-тих роках працював головою колгоспу «Червоний факел».

(З доповідної записки обласного прокурора Семенова Вінницькому обкому КП(б) про факти зриву посівів зернових та цукрових буряків у Мурафському районі.

29 квітня 1929 року.)

Боротьба населення Шаргородщини проти колективізації

У нашій місцевості, і не тільки у нашій, а й по всій Україні ще з 1920-х років продовжувався український національно-визвольний рух. Особливого розмаху цей рух набрав у 1930-му році, коли набирала обертів насильницька колективізація – й нараховував у собі понад 1200000 повстанців. В Україні за період тільки з 20 лютого по 16 квітня цього року владою зареєстровано понад 1700 виступів селян.

В окремих випадках влада застосовувала для боротьби з повстанцями війська з артилерією і навіть авіацію. Селяни часто застосовували різну стрілецьку зброю.

Які ж події відбувалися у нас на Шаргородщині?

У документах колишнього КДБ знайшлась кримінальна справа за №6097, яка була заведена 24 березня 1930 року для розслідування у селах навколо Шаргорода 10-11 березня 1930 р. і носила назву «волинка». З цих документів стає зрозумілим, чому стався вибух народного гніву в Плебанівці, Шостаківці, Розкоші, Соснівці та інших селах.

В ніч з 10 на 11 березня таємна поліція (Могилів-Подільський відділ ДПУ) провела арешти так званих «куркулів» у селі Плебанівка. Мала місце стрілянина, одного селянина було вбито. Скільки було заарештовано - невідомо, але вони вщерть заповнили три камери місцевої тюрми, яка знаходилася в корпусі келій колишнього Шаргородського православного монастиря. Ранком, 11 березня, обурене і схвильоване населення Плебанівки вийшло на сільський майдан. Син арештованого «куркуля» Микола Лігутко закликав іти до Шаргорода і звільнити ув'язнених. Адже завтра на їх місці можуть бути інші селяни. Він заявив: *«Вночі на нас напали, поранили людей, одного застрелили. Ми вийшли в поле, щоб повідомити в інші села, що по нас стріляли, як в дичину. Ми йдемо в Шаргород, нехай випустять наших людей. Йдіть і ви з нами, якщо не підете, то ви нам не сусіди»*. (Працівники ДПУ дійсно вчинили в селі стрілянину по людях. Було поранено кілька чоловік, серед них Івана Давидовича Лясового, а Володимира Тимофійовича Шейгеця – смертельно – А. Н). Люди вирішили – всі, так всі. Йдемо відбивати односельців. Деякі мешканці села побігли до сусідніх поселень піднімати людей. Зібрався великий натовп, озброєний палицями, вилами, сокирами, камінням, і рушив до райцентру. В Шостаківці до повстанців приєдналося півтори-дві тисячі людей, з Розкоші також було немало співчуваючих. Сформувався натовп до чотирьох тисяч чоловік!

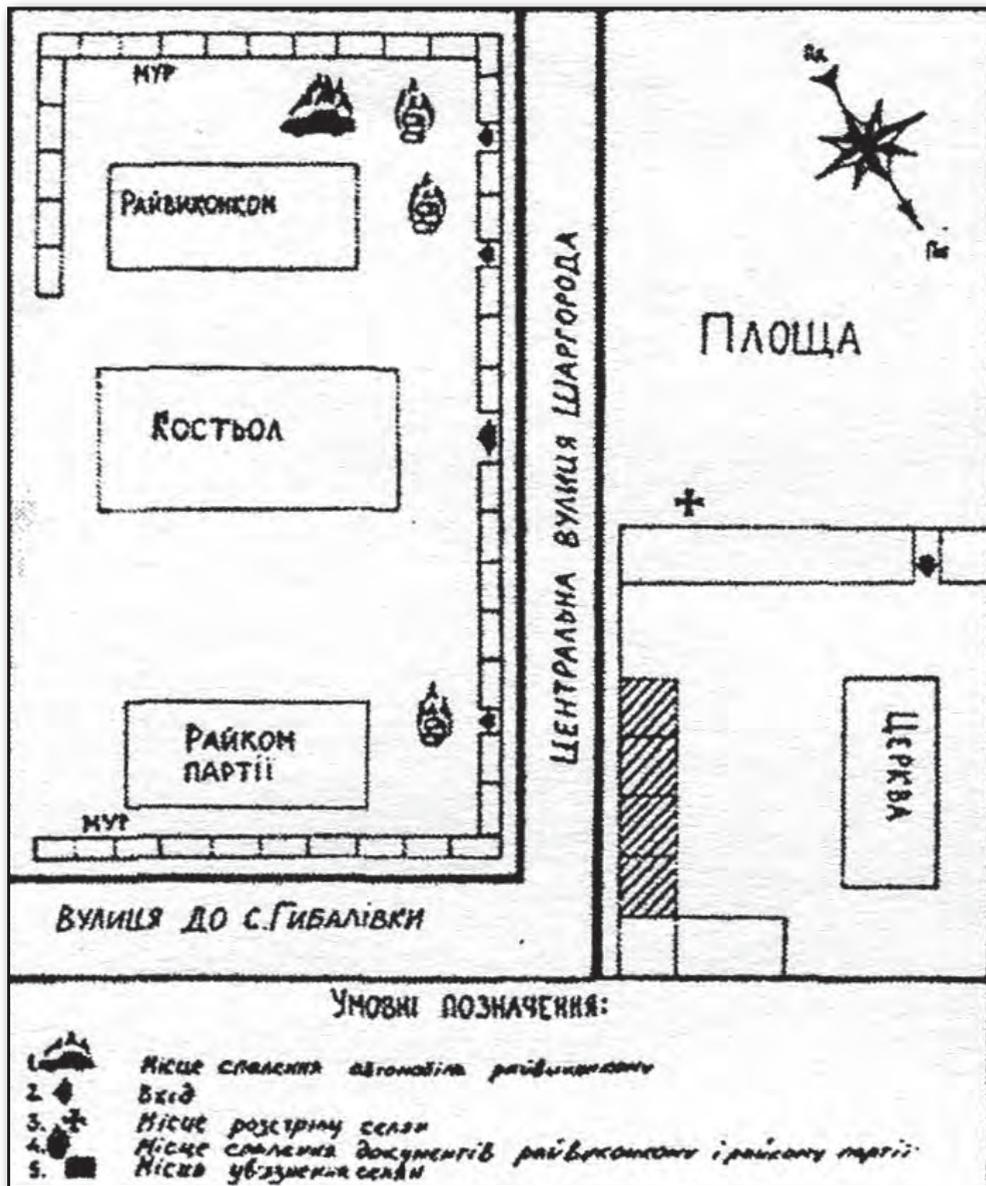

Схема подій у Шаргороді в березні 1930 р.

Основні події розгорталися в центрі містечка, на територіях, де раніше містились костельні і монастирські будівлі. За костельним муром у колишньому будинку ксьондза містився райком КП(в)У райземвідділ, а в іншому, праворуч від храму-райвиконком з усіма службами. Через дорогу, ліворуч височів мур ліквідованого монастиря, з камерами для арештованих. У ньому отаборилася районна міліція і районний адміністративний відділ.

Коли збуджений натовп підійшов до центру, його намагалися зупинити міліція і представники районної влади, на чолі з головою ОВК тов. Коровкіним. Але діалогу не вийшло. Народ вимагав звільнити арештованих, згадав і арештованого Туровського. І поволі просувався. Урядовці врятувалися втечею, а міліція засіла за муром із залізними ворітьми. Після цього плебанівські люди пішли до міліції, а шостаківські із розкошанами оточили райвиконком і райком партії.

З адміністративних будинків чиновники повтікали, а міліція була захищена муром і залізними ворітьми. Вхід пішло каміння, були повибивані всі шибки. Ломами виламали вхідні двері, і бунтарі увірвалися до приміщення. Першим почали громити фінансовий відділ, саме тут містилися документи на непомірні податки. Це підтвердив пізніше на допиті І. Б. Кульбіда: *«Я підійшов до воріт і побачив, що на землі палахкотять купи книг і паперу. Навкруги стояло багато людей, а із будинку райвиконкому продовжували виносити книги, папери, портрети вождів й кидали їх у вогонь. Серед інших я побачив громадянок села Шостаківки Поштальян Кароліну, Стефанюк Михайліну, Грискевич Марьяну і Дозорець Павліну з Роскоші. Тут же біля воріт стояв розбитий автомобіль. Від людей я почув, що першою почала троцити авто Дозорець Павліна. Вона також активно знищувала фінансові документи, волаючи при цьому: «З мене здерли 90 крб. за млин, а тепер все поб'ю, навіщо мене грабували!». Біля райвиконкому горіли три купи паперу, а біля райкому КП(б)У - одна. Були знищені також всі меблі. Штурмом керували мешканці Шостаківки Поштальян Лука Павлович і Огородник Казимир Миколайович».*

Інакше розгорталась подія біля міліції. Коли повстанці почали ламати залізні ворота, міліція без попередження відкрила вогонь. Одразу було вбито Печенюка Михайла з Роскоші і декількох поранено. Люди почали розбігатися. Це стало відомо тим, хто був біля будинків. Страшна новина подіяла на натовп, як цебер холодної води і селянство подалось додому. Приблизно о другій годині дня, після появи опергрупи в складі 30 осіб, всі розійшлися.

Через декілька днів розпочались масові арешти. В основному арештовували і допитували повстанців з Шостаківки, з Плебанівки жодного. В кримінальній справі є багато прізвищ активних учасників народного бунту. Характерно, що в протоколах допиту і в графі «походження», всі обвинувачені писали «селянин», «поляк-католик», «українець-католик», або просто «поляк».

Слідчі пред'являли звинувачення тільки двом організаторам, але в 1937-1938 роках місцеві енкавесівці арештували і стратили всіх інших. Про це ми ще скажемо пізніше.

Отже, процитуємо звинувачувальний акт:

«1. Пошталяян Лука Павлович, 1900 р. народження, уродженець с. Насіківки, проживаючий в с. Шостаківка Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, син куркуля, середняк, безпартійний; неписьменний, жонатий, 6 душ сім'ї, землі має 4.65 десятин, пару коней, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 22 крб., хлібозаготівлі накладено 20 пудів, під судом і слідством не знаходився, виборчим правами користується, підданий УРСР;

2. Огородник Казимір Миколайович, 1955 року народження, уродженець і мешканець села Шостаківки Шаргородського району Могилівської округи, селянин, хлібороб, українець-католик, бідняк, безпартійний, неписьменний, жонатий, 5 душ сім'ї, землі має 2.65 десятин, одного коня, одну корову, хату, клуню, сарай, податку платить 3 крб., хлібозаготівлі накладено 3 пуди, під судом і слідством не знаходився, виборчими правами користується, підданий УРСР звинувачуються в тому, що 11 березня 1930 року вони керували натовпом селян і направили його до міста Шаргорода, де під їх тиском і керівництвом були розгромлені радянські установи. Вони вимагали розгону радслужбовців, визволення арештованих куркулів і для цього зібрали натовп біля 4 тисяч чоловік. Таким чином звинувачувані здійснили злочини передбачені ст. ст. 54-9, 54-10, 56-14 КК УРСР.

Судова трійка при колегії ДПУ УРСР від 8 червня 1930 року постановила:

«1. Огородника Казимира Миколайовича та Пошталяяна Луку Павловича ув'язнити до концтабору терміном на 4 роки умовно, рахуючи з 24.03.1930 року».

Обох з-під варті звільнили. Але в листопаді 1937 року їх знову було заарештовано. Одним з пунктів звинувачення було те що вони були членами костьольної громади і підтримували близькі стосунки з ксьондзом Туровським, репресованим за антирадянську діяльність. 9 грудня 1937 року за рішенням Народного Комісара внутрішніх справ СРСР (протокол № 497) їх було засуджено до розстрілу. Вирок виконано 19 січня 1938 року пострілом в потилицю на подвір'ї Вінницького обласного управління НКВС. 7 листопада 1960 року Верховний суд УРСР реабілітував невинні жертви. **(Відомості про хід повстання проти колективізації на Шаргородщині див. телепередачу TV ISTV «Секретний фронт» від 16.09.2015 року за участю Анатолія Нагребецького)**

Слід відмітити, що селянські протести проти насильницької колективізації відбулися не тільки в Плебанівці чи Шостаківці і Розкоші. Вони швидко поширилися на сусідні села: Насіківку, Маслівку, Слободу-Шаргородську, Руданське, Гибалівку, Пасинки. А селяни з Козлівки звернулися ще й до сусідніх сіл Мурафського району. Того

ж самого дня, 11 березня 1930 року понад 100 жінок вдерлися в сільраду Слободи-Мурафської, побили голову та члена райвиконкому, а потім заходилися забирати назад з колгоспу усупільнену худобу. Повиганяли на вулицю колгоспних волів, розібрали різний реманент. Становище в цьому селі почало набирати загрозливого характеру, в чому посприяли чутки, що місцевий Мурафський ксьондз не витримав тортур ДПУ і помер.

Того ж дня в селі Травна селяни теж розгромили сільраду, побили голову.

Подібні події через день сталися і в Довжку. Очевидець тих подій, житель Довжку, Бернадський Володимир Йосипович розповідав про це так: «...Збирались жінки, «озброювались» кочергами, коромислами і всім, що під руку попадало, йшли по селу і закликали приєднуватись до них для розгрому колгоспу. Хто не приєднувався – розбивали вікна. Громили контору, знищували документи, розбирали з колгоспу худобу, реманент. Тривала ця «війна» протягом тижня, поки з району не приїхав загін міліції і не розігнав жінок».

Завирували, протестуючи проти колективізації, села Слобода-Мурафська, Мурафа, Травна, Клекотина, Заячівка, Копистирин, Михайлівка. Почався масовий вихід селян з колгоспів. Влада, як і в Плебанівці, для придушення бунту залучила військових.

Подію цю до нині в селі і довкруги називають «волинкою», яка зразу ж після «гарячих» березневих подій 1930 року була відображена у народній пісні на слова Федора Парадюка із сусідньої Лукашівки:

*З понеділка на вівторок
Плебанівка встала.
В руки все позабирала:
Граблі, коси, вила й сапи,
Й в Шостаківку, мов кацапи.
Бо на селах кандидати
Стали землі розміряти.*

*Як узнали про це люди –
Розігнали їх повсюди.
Як дійшли до Шостаківки
Жінки, діти й чоловіки
Всі оружені дрючками,
А з п'ятсот жінок з тичками,
Й чорний прапор на патик -
Всі до райсполкому в крик.*

*Вийшли разом з ними в місті
Мужиків ще, мабуть, з двісті,
Теж оружені дрючками,
Й теж бабів п'ятсот з тичками.
Як дійшли до райсполкому,
Всипали там не одному.
Голова хапнув три буки,
А секретар скали у руки.*

*Тікали й били жидову.
З Могилева з'їхалося ДеПеу,
А Горпина та Марія
Побили там автомобіля.
Село ще довго вирувало,
Нову владу проклинали,
Що хазяя-трударя
Перетворило в торбара.*

Проминув рік. У 1931 році влада таки провела колективізацію у Довжку. На базі колишніх ТСОЗів було створено два колективних господарства (колгоспи) з тією ж назвою: «Червоний факел» і «Нове життя». Із наявної у селі землі кількістю 1237 га до двох колгоспів відійшло 943 га, що становило 76,3%. Із 400 дворів, що налічувалося в Довжку станом на 1.12.1932 року до колгоспів вступили 297, що становило 74%. Решта дворів поки що залишалися одноосібниками.

В більшості сіл Шаргородщини колективізація проходила у край складних умовах гострої боротьби. Про хід колективізації на Шаргородщині у книзі «Історія міст і сіл Вінницької області» говориться дослівно:

«Колективізація у Шаргороді проходила в умовах гострої боротьби з класовими ворогами. В березні 1930 року куркулі сіл Шостаківки і Плебанівки вдалися до антирадянського виступу, вчинили в Шаргороді напад на приміщення райвиконкому. Але ніякі підступи куркулів не могли перешкодити ходу колективізації».

Як уже згадувалось раніше, влада силою, «казьонкою» та репресіями добивалася «успіхів» у насильницькій колективізації. Коли ж і такі методи не допомогли, влада вдалася до найстрашнішої політики проти власного народу – заморити людей голодом.

Трагедія у Довжку в 1932 – 1933 роках

Для нашого селянина рік 1932 став гіркою школою того, як здобувати харчі шляхом обміну, крадіжок, школою того, як вживати замість хліба полу, листя, замість картоплі – гниль, жом, брагу, замість м'яса – падаль, замість цукру – мелясу, замість їжі – покидьки та ще й радіти, коли було чим хоч трохи приспати голод.

У вкрай важкому матеріальному і моральному становищі перебували не тільки селяни, а й інтелігенція та службовці, вчителі та медичні працівники. Хто-хто, а медики добре розуміли, що найкращими ліками для голодних людей є не мікстури і пігулки, хоч і їх не вистачало, а хліб насущний, якого, на жаль лікарні не мали. Весною і серед медиків теж зустрічалися голодні і опухлі.

Люди, доведені голодом до божевілля, кидалися на все те, що здавалося їм їстівним.

В тому ж документі, який писав секретар Шаргородського РПК Беліхін Вінницькому обкому, про це розповідається коротким реченням:

«...Люди вимагали дати їм трупи коней для особистого споживання. Вони відрили кінські трупи і поїли їх».

(ДАВО, ф. 136, оп. 3, од.зб. 196, арк. 2)

Підтверджує у своїх спогадах факт поїдання людьми трупів коней жителька села Писарівка **Копистиринська Меланія Христофоровна**.

«...Масово вмирили люди. В колгоспі чахли від голоду коні. Якщо тварина здихала, то жителі накидалися на цю здобич, як на небувалий наїдок...»

(ДАВО, ф.Р - 6031, о. - 1, од.зб. -- 26, арк. - 6, оригінал, рукопис).

Сталінський маховик репресивної машини для створення умов життя українців, несумісних із фізичним існуванням, запрацював на повну потужність. В світі такі умови виживання називають **геноцидом**. Ці умови виникли не від природних явищ, катаклізмів, засухи, від цунамі чи від землетрусів. Ні. На Україні вони створювалися більшовицькою владою штучно, планово.

Але вже в січні 1933 року стало зрозуміло, що й через найжорстокіші репресивні заходи, коли у колективних господарствах забрали все продовольче зерно, фураж і насіннєвий матеріал, запланованої кількості хліба «надзвичайна комісія» зібрати не зможе, навіть вигрібши з колгоспних засіків все до останньої зернини. Тоді вона

повністю переключилася на подвірні обшуки хліба в індивідуальних селянських господарствах.

По всій Україні тисячі загонів, зацікавлених владою партійних і колгоспних активістів, підкріплених військовими підрозділами та каральними органами, у пошуках хліба нищили по селах, у кожній хаті зривали підлоги, залізали в погребі й колодязі, шукали в коморах і на горищах... І знаходили. «Активісти» ж одержували для себе особисто 10-15 відсотків від нагробованого.

В результаті цих бандитських грабінницьких дій влада за зиму 1932 – 1933 рр. вигребла із селянських дворів України ще близько 90 млн. пудів хліба та інших продуктів. Забирали не лише зерно, а й всі інші селянські припаси. Забирали продукти навіть у тих сім'ях, де діти і дорослі вже пухли з голоду. А щоб полегшити «активістам» проводити збір продуктів, найвірніший сталінський спільник і слуга у боротьбі проти українських селян В. Молотов придумав пекельну кару для тих, хто не зміг виконати план хлібозаготівлі. На боржників накладали так звані натуральні штрафи, тобто боржникам можна було розраховуватися з державою, замість зерна, м'ясом або картоплею. На практиці ж під час обшуків «червоні бригади» забирали у селян усі продовольчі продукти, що знаходили у коморах й погребях. Якщо у селянській хаті не знаходили хліба, то тим гірше для цього господаря – у вигляді штрафу за колгоспний борг забирали з дому квасолу, крупи, пшоно, качани кукурудзи, цибулю, капусту, навіть заготовлені на зиму сушені фрукти для компотів.

За свідченням історичних документів та очевидців, «червоні ешелони» вивезли тоді до «червоних столиць» Росії навіть квашені огірки й капусту, вилучені в коморах і погребях українських селян.

У книзі компетентного дослідника голодомору в Україні Станіслава Кульчицького «1933: трагедія голоду» відмічено, що саме цей варварський захід у пограбуванні українських селян, тобто **конфіскація у них незернового продовольства**, стала смертельним ударом для сотень тисяч й мільйонів сімей, які вимерли з голоду в 1933 році.

Не обминув такий удар і Шаргородщину. Ось що свідчать архівні документи про свавілля місцевої влади, про знущання над селянами під час поголовних обшуків і вилучення всяких продовольчих продуктів під виглядом хлібозаготівлі:

З інформації Вінницького обласного управління РС міліції від 26.12.1932 р. (текст дослівно – А.Н.)

В Шаргородському районі в процесі господарчо-політичних кампаній мали місце:

В с. Кликотині уповноважений РПК Зінгер разом з бригадами і комсомольцями збирали жінок-контрактантів, що не виконали хлібозаготівлі, роздягали їх наголо, накладали на голови капелюхи, примушували залазити під ліжко, а самі танцювали на ліжкові, поки дошки не падали на жінок, а уповноважений РПК Падун заарештував селян за нездачу насіння.

В с. Клибанівці уповноважений РПК Цехмістер наносив побої гр. Бойко Л. і Мудраку Тодору, а голова сільради Брояк заарештовував селян за нездачу насіння і тримав їх закритими в льосі.

В с. Пасинки бригади активу під керівництвом сільради і уповноваженого робили масові труси у колгоспників.

В с. Політанки уповноважений Кирилюк злигався з куркулями, надав їм пільги по хлібозаготівлі за могоричі, а план накладав на бідняків-погорільців та сім'ї червоноармійців, розбазарював заготовлене зерно й муку.

В с. Калинівка - уповноважений РПК Пандик примушував селян силою вступати у гуртки об'єднання.

В районі виявлено випадки, коли бригади по хлібозаготівлі падали в хаті солому під кошином, підводили контрактантів до димаря і примушували засувати голову у димар з висловами: «душиться», вночі виводили надвір контрактантів і примушували їх гавкати по собачому, танцювати та ін. Окремі бригади розшивали хати і забиралися через стріху до хат контрактантів, знущалися над ними.

(ДАВО, ф -136, о - 4, о.зб. - 252, арк. 60, Ф- 136,0-4,0-36,177, арк.2,3,42).

З інформаційного донесення Шаргородського військового комісаріату про смертність від голоду в селах району

9 червня 1933 року

Совершенно секретно

...Продовольственное положение в районе чрезвычайно неблагоприятно. Имеются случаи массового голодания и опухания на почве голода. В этом отношении выделяются села Писаревка, Политанка, Деревянки, Лозова, Плебановка, **Довжок**. Население из этих сел уходит в ближайшие районы в поисках продуктов, обмена их на одежду и другие предметы хозяйственного обихода. Большое количество бродит по местечку, и некоторые гибнут на дороге. Увеличилось число беспризорных детей, шатающихся по улицам местечка.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

В результате голодания имеется много смертных случаев. Так, в с. **Довжок** с января 1933 года умерло 100 человек, что составляет 12% жителей села...

Шаргородский военный комиссар (підпис) Юцык

ДАВО, ф. II – 136, оп. 3, спр. 80. – Арк. 93. оригінал. Машинопис.

У розпал голодомору вінницькою владою було використано ще один аморальний прийом «викачки» хліба із господарств селян. Коли хлібозаготівлі на місцях зайшли у безвихідь, населенню було запропоновано нагороду за донос. Кожен, хто вказував, де сусід ховав зерно, одержував від 10 до 15% виявленого, як премію. Пізніше постановою українського уряду від 17 лютого 1933 р. такий прийом було рекомендовано використовувати по всій Україні.

Людина доведена голодом до відчаю, здатна на всякі вчинки...

В Довжку люди рятувалися від голодної смерті як могли. Свою плачевну розповідь про жах і страхи, які він запам'ятав ще змалку, залишив житель с. Довжок **Глуговський Йосип Дем'янович**. Далі мовою оригіналу:

«...Я був сиротою. Мати ще раньче вмерла. Батько спух з голоду, лежав і всьо плакав: «Що ти, Юзику, самий меньчий, робити будеш? На кого я тебе лишу? Але всьо равно спухнеш і вмреш». Батько помер з голоду. А я без нікого і без нічого лишився. Юзефа, сестра, десь на хуторі жила, а Владик десь поїхав хліба шукати, смерті наглядів, приїхав з вошима, побитий, так і сконав. Тітка Вікта біла мене, то я на батьківщині був, сам по собі, і в тітки Марушки був, кругом хватало.

Ходили з нашого села хлопці – активісти, забирали з коморів все, з горняток викидали. А де вони його, псюхи, дівали, чи за границю, чи викидали? Но Андрущак не голодував, їв то, що в бідних бабів грабували з тими хлопами, здох вже, і вони всі здохли...

Було трохи бараболъ в льохові. Бабка пішла в льох, а їден побачив і забрав всі ті бараболі, а дід сказав, що в нього совісті нема і що йому люди будуть клясти, а той його побив, що той кров'ю похаркав, тій кончився. Бабка лежача була, живцем гнила, спухла, пролежні такі, най Бог милує, а ті прийшли, а бабка на просі лежала, а ті її на землю скинули, а просо забрали.

В сусіди був кінь, то вони його зарізали і з'їли, а потім і пса з'їли.

Я був пішов на поле, нарвав колосків пшениці, а сторож спіймав, побив добре, привів до контори, а председатель, такий він, Копайгородський, відпустив, сказав: «Чо ти тих не ловиш, що забирають в народу, а цього сироту, що їсти хоче і спух?» Каже до мене: «Завтра, синок, машина буде молотити, от ти йди в поле, будеш линку стягати. Дядько там буде суп варити, і ти того супу похлебчеш». Так я і зробив.

Дали мені кусочок чорного хліба і супу трохи в черепляну миску, ту, що на бураках гоміляс ляли, щоб жуки злазились туди і здихали. Я взяв той суп, а дядько казав, щоб не їв всьо зразу, бо кишки давно піщі не принімали, і я від кольок кончусь. Так я трохи ходив до тої линки, крав за пазуху зерно і варив з товаришом кашу. Да-а. А потом зерно вивезли, бистро зібрали, а в людей всьо знов позабिरали. Так були ноги попухли, що зо два дні ще – і я би здох, як собака, під муром. Ой, страхи були.

Листя з черешні і з липи (бо воно мняжке) багацько впотребляв. Тітка розтирала в макітрі то листя і пекла такі паланиці. Ходив на губи в ліс, солів їх, або й без солі, бо ж не було. Потім їв і ніби крепкий ставав. Раз йшов в ліс, найшов на стежці товариша Грішу мертвого, тоже по гриби йшов, тій не дойшов, бідняка. Добрий був, сміливий.

В дядька Олексея два сини було, то їхня мама десь найшла шка-ралупи з бараболь і з лободою розтерла і зробила такі блінчики. То вони як поїли їх, то корчилились, так їм животи крутило. Бабка вмерла, один син тоже вмер, а товариш мій ще дихає. А дядько Олексеї їх всіх викинув на гарбу і везе. Я плачу: «Нащо ви забираєте, він ще не вмер». А він отвічає, що закім до цвинтара довезем, то він кінчиться, всей люд вимре, бо таке життя настало, таке Господь дав. Повезли їх на цвинтар, і всіх в общу яму скидають і назад їдуть по тій смертельній дорозі.

Не можу говорити, сльози душат.

Люди, люди, що робилось: іде, впало, дай йому їсти – ожеє. Був тут Ваня малий, хтось пожалував, дав йому паланиці з липового цвіту і кусочок якогось зацвившого хліба. А його мама побачила, біжит за ним, кричит, як якась збішона. На кладці видерла в нього, з'їла і трусить ним, щоб ще дав. А він плаче, і ми всі з ляку кричимо, баби плачут, коси рвуть на собі, питають, що ж це за жізнь така, що мама в сина кусок забирає. А через два дні винесли Ваню в рядні на цвинтар в ту яму, а там і мама його вмерла.

А то йду за ріщам в ліс, жінка сиділа, раденцем прикрита. А звідти йшов то вона вже мертва лежала. Люди собак поз'їдали, миші ловили, в річці ми і жаб ловили і їли. Все будеш їсти, як така біда. Маріїн чоловік повішався, бо діти всі з голоду пухли і помиралі. От таке. Сперва люди ще хоть трохи розум мали, а потом від голоду не понімали, що роблять, їли все. Бачив, як їв чоловік, лигнув щось і кончився, кричав, бо щось його боліло в животі, і тут же вмер.

Ходив я по річці, збирав скальки. Все їли, аби не сконати, таке робили з нами, така власть була. Пішов був на хутор, до сестри Юзефи, а вона ніби здуріла, регочиться. Я в хату зайшов, дивлюсь – під осліном Віталькові ножки. Я в двері, а вона мене хотіла зарізати, я сам не знаю, як вирвався. Хотіли мене скантрабічити, а вони спотребили сина. От така жізнь. Таке було, не дай, Боже, нікому. Слава Богу, що

діти цьої біди не знають. І хай не знають, бо це горе велике. Морили людей, вони падали, ніби мухи, здихали».

Далі цілий ряд спогадів очевидців, жителів Довжку. Ось деякі з них.

**Тринчук
Михайло Савович
із довжанськими
школярами.**

Тринчук Михайло Савович, 1917 року народження. Він розповідав: «Починалась колективізація. Ніхто добровільно не хотів іти до колгоспу, люди змушені були під примусом ставати колгоспниками.

Палили хати і обіцяли: якщо люди підуть працювати у колгосп, то отримають черепицю на хату. Людину, яка не працювала в колгоспі, називали куркулем, у неї забирали усе, навіть їжу зі столу.

У 1932 році прийшли до мого батька і запропонували записатись у колгосп, але батько відмовився. На другий день батька викликали у штаб і все-таки змусили записатись до колгоспу. Через кілька днів він заяву забрав. Після того прийшов виконавець і сказав здати у колгосп 1 центнер зерна. Батько не встиг здати 1 центнера зерна, як з нього вже почали вимагати три центнери...

Пізніше мама сама вступила у колгосп. Я, будиши старшим із дітей у сім'ї, ходив сапати з мамою буряки. Мені було тоді 7 років. Я сапав один рядок, а мама - три рядки. Мама підсапає свої рядки, а потім мені допомагає. Який з мене був робітник у 7 років? Мамі давали повне горнятко їжі, а мені - половину горнятка.

Прийшов страшний 1933 рік. Рік голоду, рік смерті.

На той час наша сім'я складалась із шести чоловік: мама, тато, два сини і дві дочки.

Тато ходив до кацанів городи копати. Назбирає там гнилої картоплі і принесе нам, а ми і тим раді. Тато дві неділі ходив на ту роботу і захворів. Він ще тиждень полежав удома і помер. Потім з голоду помер брат, а за ним і сестричка. Мама теж скоро нас залишила. залишився я і сестра Софійка. Я ходив просити по селі, але ніколи нічого не крав. Ходив до млина, збирав там качани з кукурудзи, лушпиння, ловив у річці жаб, їли листя з дерев, кропиву, лободу.

Легше жити стало уже наприкінці літа 1933 року. Тому, що був новий урожай. За відпрацьований день у колгоспі давали трохи зерна. 1932 рік теж був урожайний, але український хліб або вивезли за кордон, або згноїли на складах. Це робилося для того, щоб знищити український народ, українську націю».

**Мандибура
Аделька Якубівна.**

Мандибура Аделька Якубівна (1926 р. н.) :

«Найстрашніше – це голод, який змушує людей звірити, робити страшні вчинки. Я була тоді ще маленькою, та пам'ятаю все, що було, як зараз. Змушували нас записуватися в колгоспи, мовляв, так буде краще. Батько не хотів, як і більшість селян; вважав, що він господар своєї землі.

Недалеко від нас була розташована контора, в якій приймали усіх бажуючих здати свою землю. І дійсно, хто був у колгоспі, той голодомор пережив легше.

Як зараз пам'ятаю: було у нас біля хати дві великі грушки. В одній із них було дупло, і ось коли прийшли забирати хліб, усе перевірили, навіть і те дупло, проте там нічого не знайшли.

Забрали все, що було: пшеницю, квасолю, цибулю – одним словом, усе; залишили помирати голодною смертю. І так було не тільки в нашій сім'ї, так було по всьому селі. Люди шукали різні засоби, щоб врятуватися.

У люту зиму люди ходили на річку, ловили рибу, раки, молюски. Деякі з них від холодної води хворіли і помирали. Я частенько бувала з батьком на такій риболовлі. Наловимо, бувало, риби, мати наварить – і їмо.

Жила по сусідству з нами одна сім'я, в якій був маленький хлопчик мого віку - тихий, спокійний, сором'язливий, з дому практично не виходив. І ось одного разу цього хлопчика не стало. Спочатку не помітили його зникнення, лише через деякий час здогадалися, що його з'їла мама. Такі випадки були не лише у нашому селі.

Багато людей вмирали голодною смертю, проте траплялись такі, які зуміли зберегти свої запаси від радянської влади.

Жили біля нас сусіди, надзвичайно розумні люди. Чоловік на прізвище Заєць, який прожив 120 років, був дуже начитаним і любив розповідати різні цікаві історії, тому у нього завжди збирались люди, щоб послухати. Поки він розповідав, його дружина топила піч і засипала пекти картоплю. Мені до цієї пори невідомо, звідки вони її брали?

Голод змушував людей робити божевільні вчинки, чинити безглузді звірства. Наприклад, була у нас в селі жінка Тодося. Вона украла курку у своєї свекрухи і закопала в землю. Це побачили сусіди і розголосили. Її вели селом і жорстоко били. Одяг у неї порвався, вона ледве перекидала ноги. А через 3 дні ця жінка померла.»

Голод був страшний, його неможливо ні з чим порівняти, проте він пройшов, залишаючи за собою чорну смугу в історії не тільки нашого села, а й всієї України.

Цікавою є розповідь про страшні роки Голодомору в Довжку пле-мінниці Григорія Яремовича Партеки **Ганни Бернацької**:

«Партека Григорій народився 1925 року у сім'ї плотника. На долю Григорія випало чимало важких випробувань: померла мама, коли йому було лише 5 років, а сестричці 8.

Згодом у їхній хатинці з'явилася молоденька жіночка невеликого зросту на ім'я Марійка. Але одна біда сама не ходить... В селі настав штучно створений голодомор.

Батько Ярема, щоб вижили його діти, змайстрував велику дерев'яну ложку з довгою ручкою і дерев'яну трубу, в яку ця ложка проходила. На схилі пагорба подалі від хати позначив кружечком, де була вкопана в землю та дерев'яна труба.

Це було їхнім порятунком, їхнім життям. Адже це була їхня схова-ванка для зерна. Батько Ярема щоночі ходив до того місця, яке було секретно позначене кружечком, відгортав землю, яку виносив далеко за межу і ложкою діставав зерно.

Пережили... Вижили...

Аж тут і війна. Після звільнення Довжку від окупантів у 1944 році Григорій Партека, залишивши вдома дружину і семеро дітей, був мобілізований. Воював у складі 2-го Українського фронту. Був важко по-ранений і 3 грудня 1944 року помер від ран. Похований в Угорщині.

**Гузол
Марія Кирилівна.**

Гузол Марія Кирилівна (1926 р.н.) :

«Згадувати це дуже важко... Мій батько був ко-нюхом. З ним працювали його друзі: Кость, Данило і Дмитро. На роботі вони взяли посліду у мішечки. Зовсім мало. Але Дмитро продав їх. Мого батька, Костю і Данила судили. Батька і Данила засудили на півтора року, а Костю – на два роки. Костя утік із в'язниці, а Данило не повернувся до своїх дітей, яких у нього було п'ятеро. Він помер у в'язниці.

Мого батька випустили з тюрми через півто-ра року. Він прийшов додому голодний, немитий, обдертий, і з повною головою вошей.

1933 р. неможливо забути. У хатах не залишалося ні стільця, ні верети, ні рушника. Усе вимінювали на склянку круп, на буряк. Їли лободу, кропиву, з сухого соняшничиння вибирали білий м'якуш і варили, щоб що-небудь їсти.

Мій батько працював у колгоспі, то голоду як такого ми не знали. У нас була корова, було трішки капусти, кукурудзи і науту. Але мама допомагала голодним людям, які приходили до нас. Одного разу до нас прийшов хлопчик Сьомка, в якого померли батьки від голоду. Цей хлоп-

чик ходив попід хати і співав церковні пісні. Йому за це давали їсти. Мама теж йому дала шматочок хліба, і він пішов далі.

У Клекотині хлопчик потрапив у хату, де проживали голодні мешканці. Вони його зарізали і з'їли.

Прикро, але таких випадків в Україні у 1933р. було багато.

Мого батька заставляли збирати податки. В однієї жінки він знайшов під соломою зерно, але його не забрав. Батько попередив жінку, щоб переховала зерно, бо прийдуть інші збирачі і заберуть. Так і сталося. Другого дня прийшли інші збирачі і забрали те зерно. Залишили сім'ю без зернинки, помирати з голоду. Це не одна була хата, таких хат було тисячі...

Людиноненависницький більшовицький режим вирішив голодом поставити український народ на коліна, змусити його будувати «комунізм» – квітуче життя для владної бюрократії – на кістках мільйонів людей.»

**Байдацька
Стефанида
Михайлівна**

Байдацька Стефанида Михайлівна:

«Червона мітла» по кілька разів проходила по всіх домівках. Знущанню, як згадують старожили, не було меж. Залякуючи виселенням у Сибір, забирали з хати все, що попадало їм на очі. Хліб забирали до останньої зернини.

Селяни, не маючи що їсти, варили юшку з бур'янів.»

У селі зникали коні, вівці, корови, птиця. Ловили та їли собак, навіть ворон і горобців. Багато жебраків ходили дорогами. Люди масово пухли з голоду і помирали цілими сім'ями, трупи валялися на вулицях. В результаті голодування в селі Довжок 1933 року померло 100 чоловік, що становить 12% жителів села.

Пройдуть роки, минуть десятиліття, а трагедія 1933 року все одно хвилюватиме серця людей – і тих, кого вона зачепила своїм чорним крилом, і тих, хто народився після тих страшних років. Вона завжди буде об'єднувати всіх живих одним спогадом, одним сумом, однією печаллю. Адже й нині живе у пам'яті народу прокляття тим, хто збиткувався над його долею і життям. Ще й досі у сні селян приходять ці похмурі тіні, ще й досі кровоточать роз'ятрені серця, болить душа, що звідала болю до краю.

Нехай кожен із нас торкнеться пам'яттю цього свяченого вогню – частинки вічного. А світло оцих свічок хай буде нашою даниною тим, хто навічно пішов від нас, хто заради торжества справедливості жертвував собою. Вони повинні жити в нашій пам'яті.

**Стригуль
Євдокія Артемівна**

Стригуль Євдокія Артемівна, народилася у 1917 році в с. Мурафа.

Але в три роки батько її віддав своєму братові, який проживав у с. Довжку:

«Прийшов 33 рік, рік голоду і рік смерті. За те, що не сплачували податки, забирали усе: зерно, картоплю, квасолю, пушку солі – і ту забирали.

Моя тітка хороший одяг і білизну сховала, щоб не забрали. Прийшли до нас за податками, і нічого не знайшли, тільки під припічком давню квасолю, яка уже почорніла, але й ту забрали.

Під час голоду дядько помер. Залишилась я із тіткою. Вона ходила на базар перепродувати одяг, який заховала від комісарів. А я, голодна, залишилася удома. Піду до сусідів, постою під дверима, винесуть мені дві ложки борщу, закроплюся ним і піду додому. Про це дізнався мій батько і забрав мене додому. Їли ми листя з липи, у кого було трохи муки, перемішували її із перетертим листям і випікали палянички. Тато вночі ходив на рибу. Наловить риби, а мама її навіть не чистила, щоб менше було відходів, наварить нам юшки з риби... так і виживали...

Одного дня я із братом залишилася вдома. Чуємо, що хтось стукає у двері. Довго стук було чути, а потім стихло. Ми були налякані, і тому не відчиняли. Коли тато прийшов додому, то на сходах під дверима побачив мертву дівчину. Тато із сусідом відвезли її на цвинтар і поховали. Люди у той час падали, вмирили, як мухи, пухли від голоду.

Бабка моєї невістки носила в Шаргород продавати білу глину. Продала глину і купила холодець, а в ньому були людські пальці. Міліція прийшла додому до тієї жінки, що продавала холодець – у хліві були ситі свині, які роздирали тіла мертвих людей.

У Довжку проживав чоловік, який служив у церкві. Під час голодомору вся його сім'я вимерла, тільки залишився один хлопчик. Він ходив попід хати і співав церковні пісні, за це йому давали поїсти. Але вижити хлопчикові не судилося, бо у Клекотині його зарізали і з'їли...

У 1933 році на Петрівку почалися жнива. Я записалася у ланку. Виїшла в поле – нікого немає; закинула серп і вузлик у жито побігла у Довжок до тітки. Вона зраділа моєму приходу. Метушиться по хаті і промовляє: «Добре, що ти прийшла.» Я вгледіла у тітки за спиною ножа, і не пам'ятаю, як вибігла з тієї хати, біжу, шпортаюся, землі під собою не відчуваю, а тітка услід кричить: «Маєш щастя, що утекла!..»

У 1933 році в Україні люди помирили на ходу, пухли від голоду, виживали хто як міг. А держава все зерно вивозила за кордон, якщо зерно було неякісне, то назад його не повертали, а висипали в море.

Це була масова і дуже жорстока розправа з українськими селянами за несприйняття колгоспного ладу.

Люди, які бачили чимало смертей, були вражені такою страшною загибеллю своїх односельчан. Євдокія Артемівна промовила: «Господи, щоб ніколи не повторились ті прокляті літа, щоб всі люди жили щасливо, щоб не платили за шматок хліба дорогою ціною, ціною свого життя, щоб нинішня весна принесла всім щастя».

Настали важкі 1932 - 1933 роки, роки голодовки. Люди пухли і вмирили цілими сім'ями. Особливо весною та літом 1933 року. Знеситені, опухлі люди накидались буквально на все, що могли жувати: на траву, нестиглі фрукти, городину. У тих селах, де були млини (Слобода Мурафська, Стара Мурафа, Хоменки, Насіківка, Плебанівка, Івашківці, Покутино і в тому числі Довжок та ін.) люди мололи сухі лушпайки картоплі, качани кукурудзи без зерна, навіть кору дерев їли...Це викликало страшенний біль і хвороби. Смертність від цього тільки збільшувалась.

При сільських Радах створювались спеціальні команди труповозів, які щодня з візочками в руках обходили хати, збираючи трупи. Вони завозили їх до цвинтаря, де не ховали, а закопували небіжчиків у страшних братських могилах - кагатках без усяких церемоній та родичів. А нерідко у цих померлих і родичів не залишалось. І часто до таких візків потрапляли ще живі люди...

Своїми спогадами про страшні роки штучно створеного в Довжку Голодомору розповідали в свій час багато людей. Велику й копітку роботу по вивченню страшних подій років Голодомору провели у 2008 році (до 75-ї річниці відзначення тих подій) учителі, учні місцевої школи та актив села. Серед таких:

Бернацький Володимир Йосипович,

Миронюк Аркадій Феодосійович,

Антонюк Лариса Григорівна,

Партека Тамара Володимирівна,

Пльонсак Іван Васильович.

Учні – старшокласники: Мандибура Іван, Антонюк Андрій, Мельник Олександр, Закордонець Аліна, Нестеров Максим та інші.

Живі свідки тих жорстоких часів розповідали про надзвичайно важке життя, яке склалося у них й у їхніх сім'ях в 30-х роках минулого століття. І всі вони у своїх розповідях шлють прокляття тодішній владі, Сталіну, комуністам.

Порівнюючи життя наших селян з минулим, мимоволі замислишся над цією драматичною ситуацією, яка склалася у 30-х роках минулого століття на Поділлі і на Шаргородщині зокрема. Сотні, тисячі селянських сімей фактично вели патріархальний спосіб життя,

тобто такий, як тисяча років тому, за часів татаро-монгольських набігів, та де там! Таке не порівняти. А порівняння це приблизно таке:

В середині XIII століття наш край Поділля у смертельній боротьбі із сильним і підступним ворогом втратив десятки тисяч людей і, переможений, повинен був платити переможцям, золотоординським ханам, десяту частину всього, що вироблялося на наших землях. В першій же половині XX століття Україна втратила десятки мільйонів (!) свого люду і, повергнута московським тираном Йосифом Сталіним, під страхом смерті, під загрозою суворої кари, невідворотнім голодом примушена була сплачувати данину в небувало великому розмірі – понад 90% продукції, котра вироблялася українським народом...

Татари всього не забирали. У 1932-1933 роках забрали все.

Люди конали... Одні – вдома, інші – в тюрмах.

Висновок від таких переконливих фактичних даних нехай зробіть читач...

30-ті роки минулого століття важко вдалися селянам. Колективізація, штучно створений голодомор, репресії – все це прийшлося пережити. За роки Голодомору 1932-1933 років в Довжку загинуло з голоду у 400 господарствах села майже 150 жителів. Списків, звичайно, ніхто не складав, смертей було значно більше. Для порівняння скажемо, що за роки Великої Вітчизняної війни з трьох сотень мобілізованих, загинуло 135 чоловік. В селі і загиблим на війні, і померлим з голоду встановлено пам'ятники. 150 голодних смертей лише в одному Довжку, це занадто багато і страшно. А в Шаргородському районі лише за період з 1932 року по 1934-й населення тільки за документами влади зменшилось більше, ніж на 13 тисяч чоловік. Враховуючи демографічну катастрофу, що нависла над Україною та навмисне замовчування причин смертей у реєстраційних документах, можна стверджувати, що в селах нашого району за роки Голодомору 1932-1933 років загинуло голодною смертю до 20 тисяч чоловік.

На жаль, усіх померлих селян із Довжку за роки Голодомору встановити не вдалося. Адже минуло 9 десятиліть. Але окремих заморених голодом людей, названі вище свідки таки назвали.

Дрозда Марія Гаврилівна (1933 р.н.) із синами Михайлом та Григорієм. Фото 2020 р.

**Список
загиблих односельчан – довжанців
у роки голодомору 1932 – 1933 рр.**

Буга Галина Григорівна 39 р.
Сауляк Микола Трифонович 1р.
Садова Тетяна Миколаївна 78 р.
Швець Марія Миколаївна 1р.
Мандзюк Юхим Григорович 66 р.
Копайгородська Тетяна Тодорівна 23р.
Рибак Афія Іванівна 16р.
Хмельовська Дорота Марківна 42 р.
Юзьков Василь Тодорович 5 р.
Хмельовська Броніслава Казимирівна 2 р.
Сауляк Дарина Миколаївна 65р. |
Попович Петро Якович 48р.
Байталюк Григорій Миколайович 8р.
Завируха Христина Петрівна 54р. |
Копайгородський Михайло Павлович 76р.
Рибак Іван Олексійович 56р.
Шарагов Василь Кирилович 4м.
Свідницька Вероня Антонівна 3р.
Шарагова Віра Пилипівна 6м.
Буга Галина Григорівна 39р.
Зілінська Ганна Тимофіївна 2р.
Буга Степан Григорович 1р.
Зілінський Янко Юзькович 1р.
Копайгородська Марія Савівна 1р.
Юзьков Іван Степанович 19р.
Григорієв Станіслав Степанович 1р.
Партека Марія Кіндратівна 2м.
Байталюк Зіновія Артемівна 12р.
Едипак Марія Левівна 6м.
Копайгородський Михайло Якович 54р.
Сауляк Ганна Андріївна 1р.
Свідницька Плюха Юзьківна 32р.
Шевчук Михайло Іванович 3м.
Антонюк Дмитро Левкович 1р.
Байталюк Петро Артемович 3р. ;
Сауляк Іван Людвович 24р.
Дрозда Петро Тодорович 5 м.
Копайгородський Петро Онуфрійович 4м.

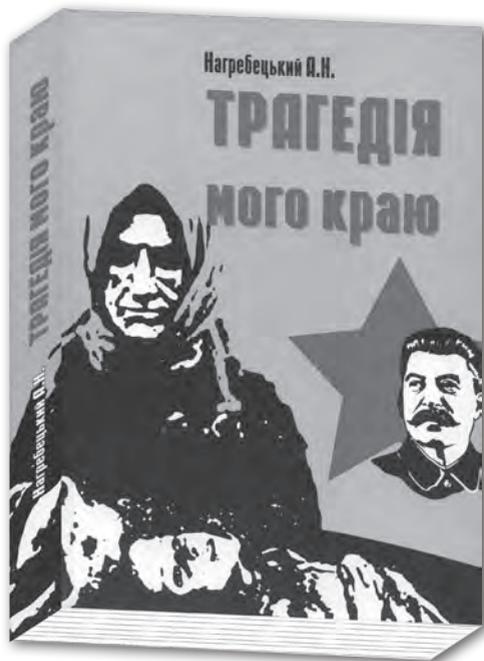
Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Копайгородський Петро Степанович 5м.
Копайгородська Аделька Антонівна 5м.
Копайгородська Ганна Іванівна 1р.
Глуговський Франко Казимирович 54р.
Куліковський Михайло Михайлович 2р.
Шарагова Марфа Іванівна 18р.
Шимкова Соломія Іванівна 42р.
Копайгородський Григорій Корольович 2р.
Копайгородський Микола Савович 53р.
Мандзюк Явдоха Несторівна 51р.
Копайгородський Павло Кузьмович 46р.
Антонюк Олександр Данилович 48р.
Єдипак Олена Андріївна 54р.
Буга Марцеля Мартинівна 50р.
Черкевич Василь Павлович 49р.
Шаповал Михайло Михайлович 48р.
Едипак Левко Арсентійович 33р.
Зелінський Левко Васильович 4 р.
Байталюк Артем Юхимович 41р.
Сауляк Явдоха Яківна 36р.
Заєць Петро Кузьмович 9м.
Слободянюк Кузьма Барткович 26р.
Качалаба Оксана Олександрівна 55р.
Дрозда Ганна Данилівна 63р.
Байталюк Дарина Левківна 54р.
Мідзяновський Петро Федорович 43р.
Моркот Афія Данилівна 40р.
Свідницька Рузя Янківна 4р.
Зелінська Лужбіта Яківна 41р.
Черкевич Назар Михайлович 52р.
Черкевич Іван Тодорович 20р.
Гуцол Григорій Трифонович 59р.
Шаповал Юзько Домінович 40р.
Зеленська Ганна Королівна 42р.
Едипак Стефанія Гильківна 34р.
Дрозда Тодор Тодорович 42р.
Балуник Семен Іванович 38р.
Дрозда Іван Годорович 11р.
Мишолов Бартох Васильович 52р.
Копайгородський Михайло Антонович 33р.
Швець Дмитро Леонтійович 2р.
Басюк Микола Артемович 7м.

Копайгородський Іван Антонович 2м.
Слободянюк Ганна Іванівна 9м.
Слободянюк Катерина Іванівна 7м.
Слободянюк Микола Іванович 3р.
Шимков Іван Савович 8р.
Шимков Григорій Савович 2р.
Едипак Арсентій Васильович 52р.
Бабій Марія Данилівна 2р.
Швець Іван Олександрович 42р.
Казьміришин Федір Михайлович 32р.
Зелінський Юзько Васильович 40р.
Мандзюк Тодосія Михайлівна 48р.
Березовський Петро Францович 3р.
Березовський Андрій Францович 5р.
Копайгороедський Сергій Данилович 8р.
Бабій Павло Йосипович 22р.
Копайгородська Ольга Антонівна 2р.
Шимков Василь Савович 8р.
Мандзюк Кирило Максимович 36р.
Сауляк Андрій Гилькович 34р.)
Мандибура Василь Павлович 19р.
Мандибура Динис Павлович 14р.
Мандибура Петро Васильович 4р.
Хмельовська Вероня Михайлівна 9р.
Копайгородський Іван Павлович 36р.
Шпак Катерина Антонівна 38р.
Копайгородський Віктор Іванович 56р.
Тринчук Сава Якович М
Тринчук Ганна 34 р.
Тринчук Іван Савович 4р.
Тринчук Афія Савівна 2р.
Шимкова Варвара Андріївна 36р.
Слободянюк Іван Данилович 6р
Слободянюк Зіновія Григорівна 3р.
Моркот Тодор Іванович 9р.
Шаповал Аделька Юзьківна 4р.
Шаповал Ганна Юзьківна 2р.
Антонюк Михайло Данилович 53р.
Зарицька Юзя Адамівна 56р.
Копайгородський Михайло Тодорович 3м.
Балуник Олександр Сергійович 16р.
Церковнюк Ганна Назарівна 5р.
Мідзяновська Пестина Лук'янівна 26р.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Лановий Тодор Тодорович 15р.
Лановий Дмитро Тодорович 13р.
Слободянюк Ліда Барківна 7р.
Казьміришена Ганна Петрівна 8р.
Ланова Євгенія Степанівна 13р.
Лановий Юхтим Вікторович 9р.
Черкевич Явдоха Лаврентіївна 54р.
Ланова Афія Степанівна 1р.
Байталюк Іван Артемович 5р.
Умнікова Наталія Мойсеївна 40р
Швець Пелагея Григорівна 36р.
Бабій Євгенія Данилівна 4р.
Глуговський Дем'ян 27р.
Глуговський Владислав Дем'янович 7р.
Глуговський Віталій 3р.

На жаль, пам'ять людська здатна забувати та й свідкам тих подій тоді було лише по 5-8 років, й самі вони ледь вижили...

Пошук імен, загиблих у Довжку від голоду, триває...

Не менш суттєвим наслідком Голодомору та колективізації стала не тільки жахлива чисельна смертність, а й соціально-психологічна ситуація, якої таки домогся режим Сталіна: перетворення сотень тисяч заможних, самостійних, чесних, працьовитих українських селян на люмпенів (люмпен-пролетаріат) – людей з декласованих верств

населення, які втратили зв'язок з виробництвом: босяки, злодії, старці, ледацюги та ін., з втраченою мораллю, які відтоді стали жити в умовах жорстокості, насильства, страху й до сьогодні перед владою, перед можливістю повторення подібної суспільної біди. Ініціатори масового голодомору намагалися вбити волю до опору, до будь якого прагнення незалежності українського народу, передусім селянських мас та інтелігенції. І цього їм значною мірою вдалося домогтися, поставивши людей у цілковиту залежність від радянської держави, примусивши налякану, безвільну масу колгоспників працювати на цього гігантського монстра – СРСР – за мізерну платню або й зовсім безкоштовно. Не виникає ніяких сумнівів і те, що керівниками і виконавцями тих дій та подій, що призвели до мільйонних втрат населення, були свої ж такі люди, які, виконуючи накази радянської влади в особі членів більшовицької партії ВКП(б), штовхали селян до невідворотної смерті, а тих, котрим судилось вижити, під страхом смерті змушували коритися. Крім того, серед людей, наприклад, було заборонено не тільки говорити, але і думати про протиправні дії влади відносно подій 1932 – 1933 років. А тому й зрозуміло, чому селяни з часом просто забували про страшну смертність на селі, а родичі померлих все рідше згадували небіжчиків. Боялися...

А той, хто бодай, пробував згадати, або промовити хоч слово про масову смертність чи встановити хреста на могилі, це вже був «ворог народу». Для таких наставляли 1937 – 1938 роки. Адже всім тепер відомо, кого репресували в селах району - тих, хто був небажаний або чимось заперечував місцевим керівникам чи «активістам». Такі знову зникали з життя, як і в 1932 – 1933 роках.

Отже, Голодомор 1932-1933 років вже не можна ні заперечувати, ні замовчувати. Та, незважаючи на це, і сьогодні серед нас є сили, які хочуть, щоб світ забув про злочини проти людства, вчинені червоною Москвою та її вождем-тираном, чи хоча б зменшити масштаби цих злочинів. Зокрема, до таких кроків вдавалися сучасні комуністи, яким хотілося б не показувати до кінця історичну правду, яка комусь «коле» очі, страшні сторінки історії їхньої партії та її колишніх лідерів. Вони пропонують, так би мовити, з розумінням поставитися до політики кривавого тирана Сталіна щодо української нації та її трагічної долі. Мовляв, час такий був... І це не геноцид, а голодовка... Це правда. Був такий час... В Плебанівці померло 900, в Рахнах – 1400, в Хоменках – 1100, в Івашківцях – 300, в Клекотині і Політанках – по 400 душ, у Довжку – 150... Це правда! Це не геноцид. І треба віддати належне тим колишнім і теперішнім комуністичним ідеалістам, які й досі твердять, що то був не геноцид.

Так, то був не геноцид, то був етноцид – вбивство або винищення народу за етнічною ознакою. Іншими словами - якщо ти українець

– помирай. Така тоді була воля диктатора з Кремля, така воля і у сьогоднішнього правителя, що сидить там же, в Кремлі.

А причину смертей придумати (для преси) можна. Наприклад, із газетних матеріалів того періоду стає добре зрозуміло і видно, яку політику вела керуюча партія більшовиків, яка твердила про «причини» голоду в Україні. Це, мовляв, через «розкрадання та розбазарювання», «відсутність належного контролю за виконанням державних планів хлібозаготівлі» люди голодують.

Цинізму немає меж!..

Виявляється, не Сталін розбазарював державний хліб, який часто гнив у портах країни та в припортових складах, а українські селяни самі розікрали, «розбазарили» свій хліб і через це самі сотнями, тисячами почали вимирати від голоду на селі...

Минає 90 років з часу подій голодомору. Сьогодні зовсім мало залишилося свідків та його очевидців. Вимерли вже й виконавці сталінських указів та директив. Але залишились ще їхні співчуваючі, проросійськи налаштовані українці. Довгий час вони плекали надії на свою, ще досить впливову партію. (До речі, представлену раніше значною кількістю депутатів у вищому органі законодавчої гілки влади – Верховній Раді України сьомого скликання).

Але під тиском демократичних сил, які суттєво впливають на політичні події в Україні, виборці України своєю переважною більшістю голосів на виборах до Верховної ради відправили комуністів та проросійськи налаштованих депутатів з донедавна правлячої Партії регіонів у небуття. Комуністів у Верховній Раді не стало.

Ще й сьогодні окремі українські народні депутати ніяк не змиряться з тим, що Україна таки стала на шлях незалежності, на шлях без «страшного старшого брата», який постійно брязкав і брязкає зброєю по Україні і навколо неї, як той пес ланцюгом, котрому ніяк не втямки, що його хата – це буда. І видається вона йому замалою і тісною.

Після 1991 року ця «буда» таки добре поменшала. І дай, Боже, щоб з часом її зовсім не стало! Але, на превеликий жаль, московити на чолі з путіним 24 лютого 2022 року не просто побрязкали зброєю, а вчинили агресію, яку їхній «цар» назвав «спецоперацією», а насправді розпочав широкомасштабну терористичну війну росіян проти незалежної України.

Війна ця готувалася роками, якщо не десятиліттями. Війна на знищення непідвладної їм України як держави разом з її народом способом тероризму.

Тому й приходиться нашим хлопцям, які платять своїм життям, стояти на захисті Донбасу, Херсону, Миколаєва, Харкова, щоб не повторювалися минулі трагедії. Адже відомо, за підрахунками історич-

ків, що тільки за роки існування більшовицько-московської влади загинуло від 90 до 110 мільйонів людей тільки з числа колишніх країн СРСР. Серед них кожен третій – українець. А ще ж існував так званий «соціалістичний табір» (вислів он який придумали – «табір...»). Так ніби-то табір для худоби), в якому гинули і наші українці.

Загалом, нам, українцям, практично доводиться воювати з московитами уже цілих сто років!

Із-за волі здичавілих московитів українці гинули під час громадянської війни 1918-1920 рр., куди вони нагло вмішалися, під час штучно створених ними ж голодоморів та репресій. І весь час Росія намагалася і тепер намагається знищити український народ, Україну як державу.

Не виїде! Україна жила, живе і буде жити! Але українці повинні знати, хто є хто...

Духовний гімн України

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки й щедроти
Ти на люд наш зверни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

Будівництво соціалізму в Довжку

XX століття для радянської влади розпочиналось із 20-х - 30-х років. В державі СРСР скрізь відчувалися нестатки, особливо вони були відчутні в Україні.

Голодні роки для українців не новина. Вони були і у 1921-му, 1924-1925-х і у 1932-1933-х, і у 1947-му. І кожен раз працелюбні українці знаходили способи виживання, коли в дім приходив голод. Працелюби бралися до різних справ, щоб дати раду сім'ї. В роки недороду, засухи чи інших природних негараздів господарська діяльність потребувала і шукала іншого виходу.

Штучно створений голодомор у 1933 році таки виконав своє завдання - примусив більшість людей села записатись до колгоспу. Людей просто залякували репресіями. Село поступово ставало колективізованим.

Незважаючи на те, що люди були голодні і ледве рухались, вони змушені були ходити на колгоспні роботи. Стимулом було те, що працюючі отримували пайку «баланди» (мучної затірки), яку видавали людям, що працювали на території колгоспу. Польові робітники отримували мізерну плату зерном та крупами, а купити щось з продуктів було неможливо. Виживали, хто як міг.

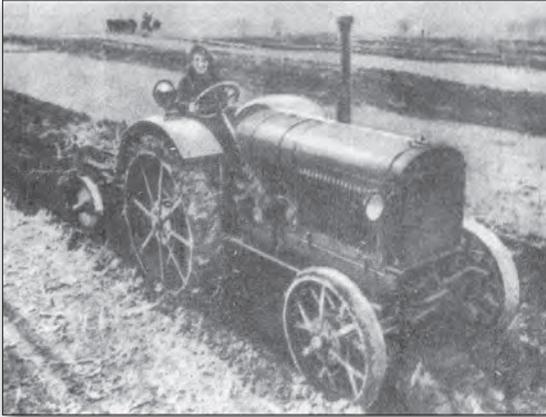
Нове радянське життя давалося селянам дуже нелегко. 1930-1935 роки – роки страху і репресій. Але попри всі негаразди в селі розвивалися колективні господарства. Їх у Довжку в 30-х роках, як уже згадувалось, було два. Колгосп «Нове життя» очолив при його створенні у 1930 році місцевий селянин Гуцол Дмитро Левкович.

Найбільший колгосп, до якого потім приєднався другий, був колгосп «Червоний факел», який до 1936 року очолював Копайгородський М. У 1935 році при цьому голові колгоспникам вперше було видано по 500 грамів хліба на вироблений трудовдень. Працюючим організовувалось харчування. Основною стравою для них був суп гороховий, який варили прямо в полі. Часто було так, що буряки люди сапали за суп...

В колгоспі була молотарка, якою обмолочували снопи, вижаті вручну колгоспницями. Місцем обмолоту зерна було поле. На полі, там, де росла пшениця, робили площадку (тік) і там же працювали, часом і вдень, і вночі.

У новостворених колгоспах «Червоний факел» і «Нове життя» не вистачало освічених кадрів. Молодь села направлялася на навчання на різні курси.

Сільськогосподарські курси були організовані у Мурафі при робітфаку, який тут функціонував у 30-х роках минулого століття. Тут

Такими тракторами управляли довжанські жінки

навчалось на курсах трактористів багато молоді з Довжанку. Серед довжанської молоді були не тільки юнаки, але і дівчата. Село пам'ятає жінку – трактористку Ганну Олексієву, яка, закінчивши курси, довгий час працювала трактористкою.

Курси трактористів діяли і при Джуринській МТС (машино-тракторна станція). Звідси довжанські колгоспи одержували перші трактори та іншу техніку, а молодь після

закінчення курсів, одержавши «коня», ставали працівниками Джуринської МТС, яка розподіляла тракторні екіпажі по усіх колгоспах району, в тому числі і у довжанський колгосп. Завдяки появі нової техніки дещо збільшились врожаї зернових культур та цукрових буряків.

Довжок після адміністративно – територіальної реформи 1930 року залишався у складі Шаргородського району.

(С.Довжок до подій 1917 року і пізніше належало до Подільської губернії Ямпільського повіту Мурафської волості. З 1922 року Довжок увійшов до складу новоствореного Джуринського району Могилів-Подільського округу до 1930 року.

ДАВО, ф.р. -4422, оп.1, спр.2, арк.9.)

Урожайність сільськогосподарських культур у Довжанському колгоспі, як і у всій області, була низькою, що добре видно із наведеної таблиці.

**Урожайність
сільськогосподарської продукції у Вінницькій області
у 1931-1932 роках**

Назва культури	Урожайність, ц з 1 га	
	1931	1932
Пшениця озима	9,9	6,9
Жито	8,0	6,9
Ячмінь	9,0	7,4
Цукрові буряки	104,7	90,0
Картопля	42,9	67,0

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Але слід відмітити, що колгосп «Червоний факел» у нелегких довоєнних роках (1934 – 1940) домагався високих на той час показників урожайності зернових культур. По 15,3 центнери з кожного гектара. Це був один із найвищих показників у Джуринському районі.

У Довжку ще вищою була урожайність основних культур у 1936 році. А тому тодішній голова колгоспу «Червоний факел» Мирон Копайгородський своїм рішенням видав колгоспникам по 500 грамів зерна на один вироблений трудовдень. І вже у наступних роках довжанські колгоспники одержували по 3-4 кг зерна на трудовдень.

Очолювати нову форму господарювання (колгосп) у 30-х роках було дуже нелегко. А тому ці керівники безперервно змінювались. Так, від старожилів Довжку стає відомо, що головами колгоспів працювали: Матей (Мирон) Копайгородський – 1932 – 1936 рр.; Свідницький Станіслав – 1936 – 1938 рр.; Бартох Дрозда – 1938 – 1939 рр.; Артем Садовий – 1939 – 1940 рр.

Пізніше, уже перед початком війни, колгосп очолив Артем Басюк. У колгоспі були певні успіхи. Щорічно збільшувалися врожаї зернових і технічних культур, збільшувалась кількість техніки, особливо тракторів. В господарстві з'явилися передовики. Серед працюючих організувалося соціалістичне змагання. Перших передовиків-трудівниць називали «ударницями». Вони уміли і сапати, і жати, і молотити. Правління колгоспу проводило нагородження ударниць, вручаючи таким різну тканину (біле полотно) або хустину. Їхні фотографії вивішувалися на видному місці.

Їх виселили з своєї хати. Фото 1930 р.

Комуністична організація відіграла основну організаторську і керівну роль у соціалістичному будівництві у Довжку. Керівниками усіх організацій, що діяли в селі, були комуністи. Таких у селі було

лише чотири і один кандидат. Робота, в основному, здійснювалася з максимальним залученням активістів села на громадських засадах. В селі їх часто називали «голодранці».

Сільські активісти ревно перетворювали в життя лозунг «Знищити куркуля, як клас!». Особу куркуля визначала сільська влада не тільки по кількості десятин землі, але й по оселі господаря. Якщо працюючий чоловік побудував хату під залізним дахом, та ще й з ганком, це вже був великий куркуль. Такого «куркуля» не тільки обчищали до зернини, але й виганяли з хати, садили в тюрми, а обійстя конфісковували.

Штучно нагнітались протистояння між бідними і більш заможними верствами населення, що ніяк не сприяло згуртованості і приязни людей в селі. Як стверджують очевидці, 1931-1933 р.р. були самими жорстокими, бо керували людським життям не закон і справедливості, а лиходійство і ненависть.

Вказівки зверху були завжди, вони є зараз і будуть в майбутньому. Але їх реалізація залежить від характеру і людяності керівної особи до підлеглого. Тогочасні діячі всіх рівнів, в більшості малописьменні і невиховані, ще не вміли змінювати взаємодійності між людьми

на краще. А діяли так, як при царському режимі, погрозами і покаранням.

Як зрозумів читач, основною причиною голоду стала широкомасштабна колективізація сільського господарства.

Мета її теж відома – забрати у селянина землю, яку наділила йому після жовтневого перевороту радянська влада. Спочатку дали, а потім забрали. Обманули.

Селянин не хотів добровільно віддавати державі хліб, вирощений на своєму полі важкою працею. Отже, належало усупільнити зем-

Фото газети «Прapor Комуни» від 19.10.1932 р.

лю силою. Наступ розпочався на найкращих хліборобів – куркульів і середняків. Але як розрізнити, хто куркуль, а хто середняк? Під цю мірку часто-густо потрапляли селяни, які мали кілька десятин землі, пару коней і гарну хату.

Найближчий соратник Сталіна Молотов радив йому: мовляв, хоч-лів може загнати до колгоспів тільки голод. Так, люди помирали тисячами і в Україні, і на Кавказі, в Казахстані. Проте Сталін заборонив говорити про голод. Слова «голод у селах» він оголосив «контрреволюційною агітацією». Водночас на тлі цього нещастя країна співала, славила колективізацію, на Красній площі влаштували паради. І жодного рядка про голод – ні в газетах, ні в книжках сталінських письменників. Села вимирали мовчки..

Про що писала наша районна газета у ті роки? У своєму домашньому архіві автор знайшов таку газету Шаргородщини з назвою «Прапор Комуни» від 19 жовтня 1932 року. Коротко тільки про заголовки, що рясніли на сторінках пожовклої газети:

- Джурин: 30 відсотків буряка злочинно нищать;
- Теклівка: продовжує гальмувати виконання хлібозаготівлі;
- Будне: куркульські дії Кісіля;
- Лозова: ідуть по кроках куркуля;
- Пасинки: трактористи Білоконь і Шклярук зривають сівбу;
- Хоменки: заготівлю картоплі свідомо не виконують;
- Козлівка: уповноважений Черняєв заскучив за Шаргородом;
- Шаргород: зривають партнаванчання і т. д.

Але є на першій сторінці фото шостаківського колгоспника - ударника Петренка, який вручну лопаткою копає буряки. Урожайність буряків у цьому селі була у 1932 році 140 центнерів з гектара. Отже, рік перед Голодомором був урожайним.

Далі дивимось у газеті зведення про виконання засів-кампанії по району станом на 17 жовтня 1932 року. Довжок, «Червоний факел» - план сівби по колгоспу виконано на 67%, «Нове життя» – на 75%. По одноосібниках у решти населення теж – 75%.

Як бачимо, про голод в селах – ні слова...

Замовчувалося це лихо і по всіх селах. Ми переглянули протоколи засідань і зборів Шаргородської партійної організації за 1933-1938 роки, і не натрапили на обговорення комуністами питань стосовно голодомору чи репресій. Йшлося лише про підготовку до весняної та осінньої посівної кампанії, ремонт техніки в МТС-ах, хлібоздачу державі, збирання зерна і цукрових буряків. Та чи не найбільше приділялось уваги більшовицькій пильності у боротьбі із троцькізмом і іншими антидержавними явищами: підлягали критиці і керівники колективних господарств за слабкий підбір кадрів, низьку пропаган-

Зведення РЗВ про виконання засів кампанії.
На 17-Х 1932 року.

Назва сія та колгоспів	% до		Назва сія та колгоспів	% до	
	к-сях	по од. посів.		к-сях	по од. посів.
Андріївка „Незалежність“	105	80	Білівська ім. Ворошилова	56	29
Будак „Леніна ім. Шлях“	85	38	Мурафа „8 Березня“	110	—
„Нова Життя“	89	—	Довжок „Нове Життя“	75	75
Гибалівка Сільська Праця	84	150	„Черв. Факел“	87	—
Деревчанка ім. Сталіна	100	71	Садівці, Черв. Перемога	100	82
Івашівці „Праця“	72	64	Савіжанка „Друг Робіт.“	92	100
Калинівка ім. Леніна	90	80	Писарівка ім. Сталіна	98	17
Козлівка „Черв. Прапор“	95	81	Політанки „Зоря“	100	98
Колетирів Нове Життя	106	41	„ім. Петровського“	100	—
„Золота Нива“	71	—	„Зелений Гай“	109	—
Клементівка „Комунар“	68	63	Хомівки Кузьмоліборів	38	49
„Бетруд“	95	—	„Новий Господар“	82	—
ім. Леніна	72	—	„Черв. Зірка“	90	—
Лозова „Прогрес“	99	65	Голчанівці Черв. Незам.	70	—
„Нове Життя“	93	—	„Черв. Шлях“	100	—
„Перемога“	100	—	„Весела Праця“	64	—
Ст. Мурафа „Добра“	76	80	Деребчан ім. Калиніна	79	100
Насівська До Соціалізму	76	77	„ім. Сталіна“	78	—
Папторова „Ковар“	73	51	„ім. Петровського“	94	—
Павлівка Черв. Клауцтар	95	100	Джурин „Черв. Орчак“	70	100
„Черв. Зірка“	81	—	„Секробр“	100	—
ім. Сталіна	58	—	„Весела Праця“	70	—
„Черв. Орчак“	84	—	„ім. Молотова“	80	—
Плебанівка Нова Громада	100	92	„Черв. Хлібороб“	66	—
Гудаківська Нова Громада	75	82	„Черв. Серп“	98	—
„Вільшовик“	100	—	М.Деребчанка „Авгніст“	70	139
„Робітник“	114	—	Косенківка ім. Ільча	59	58
Сл. Шадр. „Незалежність“	54	100	Мех. Ялівка „Вілен“	89	78
Сл. Мурафа ім. Чубара	100	109	Семетівка „Перемога“	76	71
Сурогатка „Ленін Шлях“	95	78	Рожнятівка „Боротьба“	47	67
„Жовт. Перемога“	70	—	„18-річ. Жовтня“	59	—
Теклівка „Праця“	104	100	„ім. Ворошилова“	62	—
Шостайівка „Перемога“	85	92	Калитинка ім. Сталіна	90	60
Шаргород „Черв. Орчак“	100	100	Покутанов „Черв. Вихід“	116	114
„Молодий більшовик“	27	—	„Черв. Зірка“	128	—
Федорівка „Перемога“	94	100	„Світлова Зірниця“	87	—
			Всього по району	77	77

(ДАВО. ф. 2218. о.-1, спр. - 5. с. 431)

Сталін борюся з непокірними випробуванним способом – терором. У серпні 1932 року особисто написав закон, яким суворо заборонялося красти державне і суспільне добро. Приміром, за крадіжку жмені колосся людина ув'язнювалась від 5 до 10 років.

Станом на 1 січня 1933 року за крадіжки було ув'язнено в країні 55 тисяч осіб і 2 тисячі розстріляно. Незважаючи на голод, експорт зерна до Європи не припинявся. Потрібні були кошти для будівництва нових заводів, які могли б виробляти озброєння для захисту молоді соціалістичної держави.

Тим часом вмираюче, ослаблене село покійно, врешті-решт, сприйняло насильницьку колективізацію.

Невтішні результати кабальної праці привели до зниження добробуту селянських родин, а там і голодних років. Сьогодні нам відомі причини Голодомору 1932-1933 рр., але в той час люди не могли зрозуміти – чому? Коли є зерно в коморі, його не дають колгоспникам?

ду партійних рішень, вказівку товариша Сталіна.

Майже у всіх протоколах нагадувалося про завершення боротьби з класовими ворогами – куркулями, адже деякі з них проникли до керівництва сільськими радами, колгоспами, сільськими споживчими товариствами і т. ін. Підлягали шаленій критиці попівство й монашество, які у своїх проповідях закликали мирян до непокори радянській владі. Називались конкретні факти. Та майже у всіх виступах комуністів проголошувалась похвала і слава Великому Сталіну, який, незважаючи на перешкоди ворогів, сміливо веде народ до соціалізму.

А відповідь проста - національний дух українців треба було знищити, заморити голодом і налякати новими смертями! Новій владі треба було захищати, берегти все те, що з таким трудом встановлювалося. Треба було берегти народне добро, якого, на жаль, ще було недостатньо, особливо у колгоспах. Тому 7 серпня 1932 року була видана згадана вище Сталінська Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про застосування розстрілу і десятирічне ув'язнення за розкрадання колгоспного майна». В народі її назвали «законом про п'ять колосків». Відтепер селянин міг потрапити в концтабір на 10 років за найменшу провину - збір колосків чи картоплі, буряків, що залишилися на полі після збору урожаю. А ще, влітку і восени 1932 року із колгоспів вивезли все зерно. Те, що вдалося селянину приховати, забрали пізніше, обізвавши «злісним саботажем хлібозаготівлі». Як висловився «кровавий» вождь Сталін: «..українці - всі націоналісти, а їх селяни заражені приватновласницькою психологією і їм не місце в соціалістичному суспільстві». (Ось так, малороси, знайте своє місце!). Хоч за статистичними даними при урожайності зернових від 6,9 до 13,5 ц. га можна було б забезпечити населення мінімумом продовольства.

Ніхто в Довжку на допомогу від держави у 30-х роках минулого століття не очікував. Селяни виживали самотужки.

В домі усе було направлено на те, щоби прожити. Коровам в хаті готували пійло, розігрівали мерзлий жом, тут же, в хаті грілися щойно народжені ягнятка, телятка. В хлівах потрібно було поїти і годувати худобу, прибирати гній і т. ін.

Старші члени сім'ї цілу зиму молотили снопи жита, ячменю, проса, вівса, пшениці. Хліб дістався дуже важко. Треба було підготувати насіння, орати поле, сіяти, косити, в'язати, перевозити снопи до дому, складати їх в stodолі, молотити, сушити зерно, молоти. І все це повністю ручна праця. А вже потім була робота жіночих рук – пекти хліб.

Кожен рік відчувалася нестача хліба. Його до нового врожаю завжди не вистачало. Але вже коли в домі з являвся хліб з нового врожаю, в сім'ї поселялися радість, веселість. Як свято! У ті далекі 20-30-ті роки минулого століття хліб цінували й поважали по-особливому. На обідньому столі ніколи не залишали кришок хліба, а коли кусочок хліба ненароком впаде на земляну підлогу, то обов'язково той, хто підніме його, старанно цілує і хреститься.

Хлібові завжди поклонялися, поклонялися і тим, хто його вирощував. **Хліб – це життя, любов, добро і правда!**

Багатостраждальна історія нашого народу... Ми не повинні забувати страшних її сторінок. Жахливо навіть через багато років ступати стежками страшної трагедії, яка сталася на благословенній землі квітучого українського краю. Досі не віриться, щоб тут – у житниці

України – раптово зник хліб, люди залишилися без зернини. І це у врожайний 1932 рік. Пухли старі і малі, вимирали роди й села... Смерть чатувала на шляхах, на полі, в хатах.

Відомий на Вінниччині історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Державного архіву Вінницької області, кандидат історичних наук, дослідник Голодомору 1932-1933 років Петренко Володимир Іванович у своїй праці *«Більшовицька влада та українське селянство у 20-30-х роках ХХ століття»* детально дослідив та описав про наслідки Голодомору в окремих районах нашого краю.

Район Вінниччини	К-сть жителів станом на 01. 02. 1932 р. (чол.)	К-сть жителів станом на 01. 05. 1934 р. (чол.)	К-сть померлих за період з 01. 02. 1932 р. по 01. 05. 1934 р. (чол.)
Брацлавський	83002	63826	19176
Немирівський	94050	67854	26196
Томашпільський	87073	62610	224463
Тульчинський	55461	43093	12368
Шаргородський	91142	72500	18642

18642 душі - це вже офіційна цифра кількості померлих на нашій Шаргородщині у роки Голодомору. А в дійсності, через навмисне знищення владою документів тієї пори, число загиблих значно більше. Майже кожен четвертий шаргородець помер від голодної смерті, у тих страшних 1932-1933-х роках. Довжок, із населенням біля 1,5 тисячі, які проживали у 400-х домогосподарствах, голод порівняно з іншими селами дещо обійшов стороною. Але все ж таки півтори сотні померлих довжанців таки на совісті тодішньої влади.

Московська влада із столиці вимагала від її підлеглих, комуністів, одного - повної покори через колективізацію та усуспільнення власності населення. Для цього вони використовували всякі методи, в тому числі й підступні. Особливо такі методи застосовувалися до українців. А тому довжанцям, як і усьому населенню Поділля, судилося пережити ще одну страшну трагедію – р е п р е с і ї.

«Правосуддя» по-радянськи

*Твоя слава – у могилі,
А воля – в Сибіру.
От що тобі, матусенько,
Москалі зробили!*

Після колективізації та штучно створеного голодомору нашим селянам судилося пережити ще одну трагедію - репресії. Репресувати могли будь за що. Наприклад, лист від родичів з Польщі, чи якоїсь іншої країни. Часто людей заарештовували на підставі необґрунтованого доносу сусіда чи недруга. Заарештовували колишніх воїнів царської армії; священнослужителів. Знищенню підлягали учасники колишніх повстанських загонів, учасники селянських виступів, арешту підлягали навіть ті, хто за походженням називав себе поляком, заарештовували навіть за спроби пожартувати на політичну тему.

Арешти, в основному, проводилися уночі, найпізніше вранці. Звичай, співробітників було троє: озброєний міліціонер у формі, агент НКВД у цивільному і представник місцевої влади села. Арештованого із зв'язаними руками садовили на воза (рідко у автомашину) і везли спочатку до сільради, а потім у район. Там проводили «інструктаж» про правила поведження в'язня, а далі проводився допит...

Усіх арештантів відправляли із Шаргорода до Вінницької тюрми. Там допит продовжувався... Арештанта від сутінків до самого ранку «обробляли», хто відмовлявся підписувати неправдиві і фальшиві протоколи слідчих. «Обробляли» з піднятими догори руками, били у найчутливіші місця, роздягали догола і сікли скрученою дротиною чи лупили дрючком по голові, по спині, по ногах, або різко садовили

на ніжку перевернутого стільця... Знепритомнілих відтягали в куток і заводили наступного, щоб той побачив попередню жертву.

Умови перебування у Вінницькій в'язниці були жахливі. З вікна не було видно навіть неба, у камері бруд і сморід, ніхто не змінював білизни чи одягу. Спали в'язні по черзі, через тісноту лежали усі на один бік.

За версією чекістів на Вінниччині існував антирадянський блок українських, польських, румунських та троцькістських контрреволюційних сил. А тому усі арештовані звинувачувалися в більшості за статтею 54-10 Карного Кодексу УРСР (контрреволюційна пропаганда та агітація).

Щоб краще зрозуміти яким чином і чому більшовицька влада творила таке свавілля, звернемось до документів тих часів.

Дивне повідомлення знаходимо у Хмельницькій районній газеті «Червоний прапор» від 29 квітня 1967 року, де було опубліковано кореспонденцію ленінградського журналіста М. Тулякова під заголовком «У штабі Великого Жовтня». (Очевидно, цей матеріал розіслали до всіх газетних видань Радянського Союзу з нагоди 50-річчя більшовицького перевороту).

У ньому повідомляється, що для безпосереднього керівництва збройним повстанням у Смольний нелегально прибув Ленін. Йдеться також про створення ним радянського уряду. Водночас про його найближчого соратника Сталіна не сказано жодного слова. Ніби він взагалі не брав участі у цих історичних подіях.

Як швидко міняється історія Комуністичної партії. До розвінчання культу особи Сталіну постійно і надоїдливо співали вихваляючи, підносячи його ім'я до небес. А потім відкинули його політичну діяльність, припорошену мудрістю, на задвірки. Виявляється, обидва вожді вирішили не ризикувати, бо не вірили в успіх перевороту. Тому й не перебували у той відповідальний час у штабі революції. Коли ж більшовики на чолі з Троцьким перемогли, Ленін із Сталіним прийшли, як кажуть, на готове, взявши владу до своїх рук.

У перші роки цих подій вони не могли змиритися з думкою неучасті в перевороті. І щоб лишитися найближчих свідків, вирішили ветеранів революції відправити, за словами Леніна, «к праотцям». (Саме таку ініціативу нав'язав Леніну Коба - Сталін). Спочатку вислав за межі країни найталановитішого революціонера Льва Троцького. Потім розправився з найближчими соратниками – Каменевим, Зінов'євим, Бухаріним та іншими. Усіх, хто не підтримував політику вождя, він називав троцькістами.

Будучи Генеральним секретарем ЦК КП(б), Сталін зрозумів: щоб правити великою державою з масою людей різних національностей, **необхідно використати страх**. Після розправи над учасниками

Жовтневого перевороту та представниками інтелігенції, взявся за іншу категорію громадян. Особливо після запланованого вбивства «брата Кірова».

Розпочати масові репресії було доручено керівникові НКВС і творцю ГУЛАГу Ягоді (справжнє єврейське прізвище Генріха Григоровича Ягоди – Єнон Гершкович Ієвгуда). Він дуже сумлінно виконував настанови свого хазяїна. Не одну тисячу невинних людей відправив на той світ. Але згодом Сталін таким же чином поквитався із своїм холуєм, призначивши на його місце людину з незакінченою початковою освітою Миколу Єжова.

Особливий відділ НКВС тепер вів нагляд за всіма органами партії аж до ЦК. У самому ж НКВС було створено особливі секретні відділи, які вели спостереження за працівниками органів внутрішніх справ на місцях.

1937 рік став вершиною сталінських репресій. «Ворогів народу» стали виявляти в усіх галузях народного господарства. Не минули й сільської місцевості. **«Залізною рукою загнати людство до щастя»** – таким і подібним до цього лозунгу, зустрічали безневинно репресованих тюрми і табори Росії.

Особливого розмаху репресії набрали після того, як Єжов 30 липня 1937 року підписав наказ № 00447 «Про операцію на репресії колишніх куркулів, злочинців, священників та інших антирадянських елементів». Внаслідок цього нормативного акту в Радянському Союзі було репресовано 770 тисяч осіб, половину з яких розстріляли.

І все-таки, чому з'явився цей наказ? Хто став ініціатором його «народження»? Пояснимо.

5 грудня 1936 року стала діяти нова Конституція СРСР, названа у народі «сталінською», яка надавала громадянам широкі права (на словах). За нею було підготовлено проект закону про вибори до Верховної Ради і місцеві ради, в якому передбачалась участь декількох кандидатів, причому висунутих не тільки парткомми. Цей проект і викликав лютість у тодішньої партноменклатури, яка боялась втратити владу на місцях. На Пленумі ЦК КП(б), який відбувся 23-29 червня 1936 року, слова попросив секретар Західно - Сибірського крайкому Роберт Ейхе, який повідомив про «підпільну повстанську організацію куркулів», котрі готуються виступити проти порядків радянської влади. Ейхе вимагав застосування надзвичайних заходів та особливих уповноважень для трійок, до складу яких входили перші секретарі, прокурори, начальники НКВС міста, області або краю.

До Ейхе приєдналися (мабуть, все це готувалося заздалегідь з дозволу Сталіна) й інші партійні вожаки. Вони говорили про сотні і тисячі «ворогів народу», котрі погрожують ліквідувати соціалістичний лад, і з якими настав час безпощадно розправитися. Сталін «змуше-

ний» був погодитися з вимогами перших секретарів партії. На їхню «вимогу» у червні 1937 року за особистим розпорядженням Й. Сталіна був виданий секретний «Наказ» міністра Внутрішніх справ Єжова про розстріл протягом чотирьох місяців всіх сповідників, релігійних діячів і активістів католицької та православної віри, які знаходилися на засланні чи в таборах ДПУ. Згідно цього наказу знищенню підлягали також колишні куркулі, що ховалися від розкуркулення, офіційно небезпечні елементи, котрі перебували в повстанських терористичних і бандитських організаціях, карні злочинці, учасники козацьких та білогвардійських організацій, а також злочинці, що перебувають під вартою, але їхні справи ще не розглянуті, карні злочинці, що перебувають у таборах і трудових поселеннях, які ведуть там злочинну діяльність.

Репресовані поділялись на дві категорії. До першої належали найбільш ворожі перераховані особи. Вони підлягали розстрілу. До другої категорії - решта, менш активна, але вороже налаштована, їхнє місце в таборах терміном від 8 до 10 років, і де вони, згідно наказу Сталіна, «безслідно зникали»... Ось куди насправді поділися довжанські чи плебанівські репресовані, так завзято розшукувані на протязі десятиліть своїми рідними аж до сьогодні. Їх знищували тисячами... там, по тюрмах Росії.

Між іншим, більшовики слово «тюрма» викреслили із свого лексикону, замінивши його на ВТТ (виправно - трудовий табір).

Якщо уважно проаналізувати убієнних довжанських чи плебанівських громадян з числа куркулів, то таких можна перерахувати на пальцях однієї руки, решта - середняки, які день і ніч трудилися босоніж біля землі. Отже, ні один не належав до числа «ворогів народу». Та пощади не було нікому. Хіба про це не відав «батько народів»?

Велика «заслуга» у виявленні цих ворогів належала і Микиті Хрущову. Обіймаючи пости секретаря Московського міського і обласного комітетів ВКП(б), він за сприяння працівників НКВС «розшукав» у Московській області 41305 колишніх куркулів і кримінальних злочинців, привселюдно заявивши:

«Нужно уничтожить этих негодяев. Уничтожая одного, двух, десятков, мы делаем дело миллионов... нужно переступить через трупы врагов на благо народа».

(Сталин. Прес-кур'єр Україна, Київ, 2015, стр.37-40).

Від автора. Аналогічних ініціатив з надлишком вистачало і на периферії. На честь державних свят ці «ініціатори» перевиконували плани щодо виявлення «ворогів народу», отримуючи грошові премії та подяки від вищих партійних керівників - комуністів.

У Довжку теж не обійшлося без вищезгаданих акцій тодішньої влади.

Автору у свій час при написанні книги «Моя Плебанівка» пощастило розмовляти із двома колишніми в'язнями, яким пощастило, що у Вінницькій в'язниці їх не розстріляли, а засудили на 10 років виправно-трудова таборів (ВТТ). На щастя, але скоріше на жаль, із п'ятдесяти репресованих плебанівчан лише цих двоє повернулися додому. Отже, їм слово (мовою оригіналу). Розповіді автор записував до їх кончини у 1979 році, коли вже колишні в'язні перед смертю заговорили... бо і говорити не можна було – боялися.

Із розповіді репресованого Івана Антоновича Мокрого, жителя с.Плебанівка:

«У віці 36 років без суду і слідства був ув'язнений спочатку у Вінницьку тюрму, комендантом якої в 1937-1938 роках була жінка. Дужий її голос надовго вривався у мою пам'ять.

Потім нас відправили на лісорозробки в Архангельську область. Робота була дуже важкою. Кожному довели норму виробітку: за день вручну зрубати 10 дерев діаметром більше півметра.

Були дні, коли зрубав 1-2 дерева і більше не міг. Покарання за невиконання норми було дуже простим - не давали їсти. Коли тіло моє стало важити менше 30 кілограмів, то мене випустили, і я пішов додому. Надії добратися не мав, але так сталося, що дійшов до села, вижив, за що в селі мене прозвали «котом».

Іван Антонович помер у 1979 році. Часто і з боєм розповідав про свої митарства, жалкував, що селянам довелося витерпіти такі знущання.

Із розповіді репресованого Михайла Петровича Михайлишина, жителя с.Плебанівка: *«Забрали мене 27 грудня 1937 року вночі. Три місяці тримали у Вінницькій тюрмі; яка була дуже переповнена. Я потрапив ... до загальної камери. Над входними дверима камери зберігся іще напис з царських часів старим російським правописом: «Камера №12 на 16 мест». Часто загадую про те, якими методами слідчі «вибивали» з мене потрібні їм зізнання. Били по щелепі, по голові, примушували час стояти на ногах, а якщо й садовили, то на ніжку перевернутого стільця... Потім відправляли в камеру. Коли відчинили двері, я не зміг туди ввійти, бо не було куди. Тоді конвоїри сильно пхнули мене за плечі і закрили двері. Камера розрахована на 16 чоловік, а нас було там аж 200. Щоб лягти, я мусив боком втиснутися поміж двох сусідів. Коли кому заходила потреба перевернутися на другий бік, він мусив спершу висмикнутися з маси тіл, перевернутися в повітрі і тоді тільки другим боком втиснутися поміж інших. Вдень сиділи в тісноті, в темноті, надвір випускали лише один раз на добу, та й то на 5 хвилин. Я трохи володів гіпнозом, вмів скласти вірша. Це й врятувало мене від голодної смерті».*

Про своє гірке життя Михайло Петрович розповів у вірші, написаному простими і влучними словами там, у селі Талага Архангельської області:

*Часто, братцы, вспоминаю,
Как на воле проживал.
Сижу сейчас за проволкой,
Задаром ведь сюда попал.*

Далі автор згадує про те, що, приїхавши додому, обов'язково подивиться прямо у вічі тій людині, яка внесла його до «списку 50-ти», написавши брехливе донесення. Решта 48 чоловік до рідної Плебанівки не повернулись. Невідомі їхні могили.

План – ліміт на 50 арештантів, доведений згори, в Плебанівці був виконаний до травневих свят 1938-го року. І пішли селяни навіки з рідного дому, залишивши сиротами дітей, залишивши землю, дім, село, щоб десь на лісорозробках чи за тюремними ґратами зникнути з життя навічно.

(Нагребецький А.Н., Моя Плебанівка, Вінниця, 2004 р., с.с. 71-92)

На жаль, в період необмеженої сталінської влади кати намагалися знищити документальні сліди своїх злочинів, а репресованих знищували прямо у Вінницькій тюрмі, закопували у масових могилах-кагатах у Вінниці в саду по вул. Підлісній, обдурюючи родичів, що нібито репресованого відправлено в далекі табори без права переписки.

Знали ж, що мертві не напишуть... *(А. Трамбовецький, «Вінниця. Злочин без кари». 1954р.)*

Офіційної статистики про таких не існує... Все було засекречено. А родичі носили ярлик «ворог народу» і боялися щось розповісти, або й згадати. Боялися вони не дарма. 8 червня 1934 року сталінським урядом була прийнята Постанова про відповідальність членів сім'ї та родичів за несвоєчасне повідомлення влади про скоєний чи намір скоєння злочину членами їх родин чи родичів. Тому й боялися.

Заарештовані власноручно підтверджували всі, навіть найнеймовірніші звинувачення. Бо коли не вистачає сили протистояти тортурам, замордована, доведена диким бодем до нестями людина підпише будь-що. А тортури застосовувалися широко, така практика слідчих НКВС не тільки не переслідувалася, а навпаки... Обов'язковість тортур «освятив» вождь Йосип Сталін (мовою оригіналу):

Підписую сам на себе...

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

*(«ЦК ВКП/(б) считает, что метод физического воздействия должен **обязательно** применяться и впредь в отношениях явных врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод»...*

Зрозуміло, після виходу таких документів, на практиці тортури ставали правилом... Люди безслідно пропадали...

Вивчаючи архівні документи, які недавно були розсекречені і дозволені до перегляду та вивчення, автору була змога ознайомитись із процедурою розстрілу в'язнів у Вінницькій тюрмі.

Нерідко смерть наступала внаслідок нелюдських катувань слідчими. Це часто траплялося від крововиливів у внутрішніх органах. Хто ж вижив під час тортур і був засуджений «трійкою» до розстрілу – очікував його. Таке очікування для засуджених перетворювалося на душевні тортури.

Встановлено, що у Вінницькій в'язниці лише за 1937-1938 роки знаходилось під слідством понад 40 тисяч арештованих подолян. *Кожен четвертий* був розстріляний.

Дійство розстрілу було не менш жахливим. Під гул моторів, щоб не було чути пострілів, в'язнів одного за одним розстрілювали. Якщо однієї кулі не вистачало, жертву добивали другою чи третьою. Коли жертва падала на землю і ще виявляла ознаки життя, кат розтросував їй череп сильним ударом по голові. Вбиті жертви, що ще стікали кров'ю, одну за одною кидали на автомашину.

Стріляли в спину, щоб не бачити у снах очей убитих...

Для економії боєприпасів розстріл проводили з дрібнокаліберної зброї. Різновидів смертельного розстрілу було два. Стріляли або в потилицю, з таким розрахунком, щоб куля пробила малий мозок, або пускали кулю в шию, щоб та пробила продовгуватий мозок. У обох випадках наступала смерть.

Хто ж із людей Довжку потрапив під жорна сталінських репресій? Ось вони, ці безвинні жертви.

**Список
репресованих у 30-х роках ХХ століття
жителів села Довжок Шаргородського району**

– Буга Матвій Мартинович, 1879 р.н., **поляк**, із селян, малописьменний, одноосібник, одружений. Арештований 22.07.1930 р. Звинувачений за ст.54-10 КК УСРР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою прокурора Мог.-Под. округи справа 6.06.1931 р. припинена.

– Висоцький Станіслав Томашович, 1895 р.н., **поляк**, їздовий ст. Дербчин. Звинувачений за ст. 54-10 КК УСРР (контрреволюційна пропаганда та агітація). Арештований 25.12.1937 р. За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР **розстріляний** 19.01.1938 р.

– Грек Ян Вікентійович, 1896 р.н., **поляк**, колгоспник. Арештований 25.12.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УСРР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР **розстріляний** 02.01.1938 р.

– Гуцол Лука Лук'янович, 1898 р.н., поляк, із селян, малописьменний, столяр. Арештований 27.01.1933 р. Звинувачений за ст. 54 – 11 КК УСРР. За рішенням трійки ДПУ висланий до Сибіру. Подальша доля невідома.

– Єдинак Леонтій Овксентійович, 1900 р.н., українець, із селян, малописьменний, одноосібник, одружений. Арештований 14.03.1930 р. Звинувачений за ст.54-8, 10 КК УСРР. За постановою Трійки ДПУ УСРР Вінницької області 5.05.1930 р. ув'язнений на три роки концтаборів.

– Завадовський Віктор Дмитрович, 1880 р.н., українець, проживав в с.Довжок Шаргородського району, освіта – Подільська Духовна Академія, протоієрей, одружений, Арештований 12.12.1932 р. Звинувачений за ст. 54 – 6, 11 КК УСРР (шпигунство, контррев. організаційна діяльність). За постановою Трійки ДПУ УСРР від 3.03.1933 р. засуджений на три роки до Крайньої Півночі. Помер у ВТ таборі 26.12.1933 р.

– Зарицький Рафаїл Олександрович, 1902 р.н., **поляк**, їздовий колгоспу. Арештовано 12.10.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК

УРСР(контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою Трійки УНКВС Вінницької області 20.04.1938 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

- Костюк Тодосій Федорович, 1908 р.н., українець, із селян, одноосібник. Арештований 14.03.1930р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УСРР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою ОН ДПУ УСРР від 6.04.1930 р. ув'язнений на три роки концтаборів.

- Котляр Нухим Шмульович, 1894 р.н., с.Довжок, єврей, освіта початкова, касир Мурафської ощадкаси, одружений, 2 дітей. Арештований 31.10.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою ОН НКВС СРСР від 14.12.1937 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

- Приянчук Карпо Теофанович, 1889 р.н., українець, із селян, освіта початкова, одноосібник, одружений, 3 дітей. Арештований 1.04.1932 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УСРР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою Вінницького облвідділу ДПУ від 23.04.1932 р. справа припинена. Вдруге арештований 20.03.1933 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР. За постановою ОН ДПУ УСРР від 4.07.1933 р. ув'язнений на три роки концтаборів.

- Сауляк Гаврило Михайлович, 1894 р.н., українець, із селян, освіта початкова, одноосібник, одружений, 4 дітей. Арештований 27.11.1932 р. Звинувачений за ст. 54 – 6,8,9 КК УСРР (шпигунство, тер. акти, диверсійні акти). За постановою Трійки ДПУ УСРР від 17.03.1933 р. **розстріляний** 26.03.1933 р.

- Сауляк Петро Якович, 1898р.н., українець, із селян, освіта початкова, одноосібник, одружений, 4 дітей. Арештований 27.11.1932 р. Звинувачений за ст. 54 – 6,8,9 КК УСРР (шпигунство, тер. акти, диверсійні акти). За постановою Трійки ДПУ УСРР від 17.03.1933 р. **розстріляний** 26.03.1933р.

- Свидницький Антон Михайлович, 1905 р.н., **поляк**, із селян, освіта початкова, їздовий колгоспу. Арештований 30.01.1938 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР (контрреволюційна пропаганда та агітація). За постановою Трійки УНКВС Вінницької області від 20.04.1938 р. розстріляний 29.04.1938 р.

- Свидницький Станіслав Францович, 1886 р.н., **поляк**, із селян, освіта початкова, голова колгоспу, одружений, 2 дітей. Арештований 24.05.1938 р. Звинувачений за ст. 54 – 4, 6, 9, 11 КК УРСР (допомога міжнародній буржуазії, шпигунство, диверсійні акти, контрреволюційна організаційна діяльність). За постановою Трійки УНКВС Вінницької області від 12.09.1938р. **розстріляний** 22.09.1938 р.

- Свидницький Франц Антонович, 1900 р.н., **поляк**, із селян, освіта початкова, колгоспник, одружений, 2 дітей. Арештований

30.11.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10,1 КК УРСР (контрреволюційна діяльність та пропаганда, контрревол. злочин). За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР від 26.12.1937р. ув'язнений на 10 років до Сибіру.

– Хмельовський Михайло Рафаїлович, 1909 р.н., **поляк**, із селян, освіта початкова, ветеринарний санітар колгоспу, одружений, 2 дітей. Арештований 29.11.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР (контрреволюційна діяльність та пропаганда). За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР від 26.12.1937 р. ув'язнений на 10 років ВТТ.

– Хмельовський Антон Феліксович, 1880 р.н., **поляк**, із селян, неписьменний, хлібороб, одружений, 3 дітей. Арештований 30.11.1937 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР (контрреволюційна діяльність та агітація). За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР від 16.01.1938 р. **розстріляний** 1.02 1938 р.

– Шпак Іван Севастьянович, 1901 р.н., **поляк**, із селян, проживав в с. Травна, освіта середня спеціальна, агроном Чернівецької МТС, одружений, 3 дітей. Арештований 6.04.1932 р. Звинувачений за ст. 54-4, 10 КК УСРР (допомога міжнародній буржуазії, контрревол. діяльність та пропаганда). За постановою Шаргородського РВ ДПУ від 25.10.1932 р. справа припинена. Вдруге заарештований 9.09.1937 р. Звинувачений за ст. 54 – 7, 10 КК УСРР (економічна контрреволюційна діяльність). За рішенням Наркома ВС і Прокурора СРСР від 1.12.1937 р. **розстріляний** 15.12.1937 р.

– Яковенко Василь Дмитрович, 1903 р.н., с.Довжок Шаргородського р-ну, українець, із міщан, проживав в м.Козятин, освіта початкова, проповідник релігійної громади адвентистів сьомого дня, одружений, 2 дітей. Арештований 12.11.1934 р. Звинувачений за ст. 54-10 КК УРСР (контрреволюційна діяльність та пропаганда). За постановою ОН ДПУ УРСР від 7.04.1935 р. ув'язнений на 5 років до Сибіру.

Із розповідей старожилів Довжку та із спогадів очевидців тих подій, які залишили свої записи, дізнаємось, що репресій у тих роках зазнали також жителі села, яких місцева влада включила до списку куркулів. Серед них: Андрій Качалаба, Назар Манзюк, Полікарп Партека, Кіндрат Шарагов, Юзьков Панкратій і два його брати та ін.

Пошук імен безвинно репресованих довжанців триває.

Примітка. Список деяких скорочень, використаних у цьому розділі:

ВО – військовий округ

ВТ – військовий трибунал

ВТТ – виправно-трудова табір

ДПУ – Державне політичне управління

Нарк. ВС – народний комісар внутрішніх справ

НКВС – народний комісаріат внутрішніх справ

ст.54 – 10 КК – стаття Кримінального Кодексу

ОН НКВС – особлива нарада НКВС

ОН ДПУ – особлива нарада ДПУ

Трійка – розстрільна трійка із числа першого секретаря обкому КП, прокурора області, начальника НКВС області.

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка (до 1932 р.)

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка (після 1933 р.)

Усі, без виключення, репресовані: і засуджені, і розстріляні, через десятиліття були реабілітовані за... відсутністю будь-яких доказів обвинувачень. В жодній особовій справі репресованого немає головного – доказів вини. Були тільки зізнання арештованих, а в багатьох випадках немає як зізнання, так і навіть протоколів допиту.

«Кажси, що так було...»

А більше нічого і не вимагалося, потрібно було лише виконувати доведені партією ліміт-завдання **по кількості** репресованих.

Ось виписка з протоколу засідання Політбюро ЦК ВКП(бб) від 17 лютого 1938 року:

*«Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на тройке, увеличив **лимит** для НКВД УССР на тридцать тысяч...»*

Термін он який використовували - «ліміт», ніби мова йшла про зерно, бензин чи корів, а не про живих людей. Такі рішення про збільшення лімітів на репресованих українців приймалися часто.

Слід пам'ятати, що репресії застосовувались протягом усіх років існування московської влади: і у 20-х, і у 30-х, і у 40-х роках. Були репресії, і у 50-70 роках минулого століття. Останній політв'язень вийшов з радянської тюрми у 1988 році – за два роки до розвалу радянської держави СРСР. Але у 1937-1938 роках репресії досягли апогею. Людей забирали в тюрми без суду і слідства цілими групами, виконуючи «ліміт» партії комуністів. Так, у моїй Плебанівці тільки за 1937-1938 роки заарештовано і засуджено, як уже згадувалось, без суду 50 чоловік. Із них повернулись додому тільки двоє. Старожили села згадували, коли і як заарештовували плебанівчан. Поетапно. Наприклад, перший етап арештів припав на грудень місяць 1937-го. Жінки згадують і пов'язують цей етап зі святом «Андрія». Потім були «м'ясниці», після Різдва, – другий. Завершувався доведений сільській

владі план – ліміт 50-ти у квітні, саме на день народження Володимира Леніна. Всього ж з моєї Плебанівки за всі роки радянської влади репресовано 72 чоловіки.

Забирали з села масово – по 10-15 чол. разом. Так само масово їх і розстрілювали. Свідченням цього є розсекречені тепер документи НКВС, у яких автор особисто побачив і прочитав страшну правду про те, що, наприклад, тільки за один день 3 жовтня 1938 року у Вінницькій тюрмі було розстріляно 12 плебанівчан, які були арештовані у той «знаменний» день народження Леніна - 22 квітня.

Мало того, у їхніх черепках виявлено по 2-3 отвори від куль. Боеприпасів енкаведешники не жаліли...

Вивчаючи документи про репресії у різних селах нашого району, автор помітив такий факт: арешти «енкаведешники» проводили (очевидно по вказівці зверху) для виконання планів репресій для певних категорій населення. Так, наприклад, у моїй Плебанівці 18 травня 1938 року був арештований агроном, заступник голови колгоспу Нагребецький Гнат Тодосійович, якого забрали прямо вдень із колгоспного поля. У той же день, на робочому місці був арештований голова колгоспу, колишній голова сільради, козлівчанин Марчук Самуїл Іванович. Тоді ж у травні 1938 року у Довжку був арештований голова колгоспу Свідніцький Станіслав Франкович. Їм трьом вліпили статтю КК УРСР №54 - 4, 6, 9, 11. Ця стаття визначає:

- Зв'язок із міжнародною буржуазією у здійсненні ворожої діяльності проти СРСР;
- Шпигунство;
- Диверсії;
- Контрреволюційна діяльність.

Всіх трьох репресованих - Нагребецького Г.Т., Марчука С. І. та Свідніцького С.Ф. в один день і розстріляли. Вину було «доведено»... Це відбулося 22 вересня 1938 р. І вже в наш час дізнаємось із архівних документів, що на свого ж агронома Нагребецького написав донос голова плебанівського колгоспу Горенюк Іван, побоюючись, щоб він не зайняв його посади.

Такий же донос зберігається у архівній справі на Самуїла Марчука з Козлівки, і на Свідніцького з Довжку.

Пам'ять про наших односельчан змушує задуматися над причинами, механізмом та наслідками жакливого молоху репресій. Адже час невпинно летить вперед. Багатьох із тих, хто став жертвою або був свідком масового вбивства людей державою, вже давно немає серед живих, а їхні нащадки, вступаючи у доросле життя, як ніхто інший, гостро відчувають дефіцит правди і справедливості. Яка ж вона правда?

Кілька років тому у нашій пресі було оприлюднено результати міжнародної комісії, яку організували німці, викриваючи советських розбійників.

Весною 1943 року спеціальна комісія за участю німецької адміністрації, почала досліджувати розкопки могил жертв більшовицького терору у м.Вінниці. 24 травня 1943 року було розкрито першу велику могилу. Потім таких могил було 69!

Квадратні могили у формі траншей копали так, що землю з наступної ями закопували трупи попередньої могили. Траншеї розміщувалися одна біля одної в саду на вулиці Підлісній, наче доріжки. Могили рили дуже глибоко, до трьох-чотирьох метрів. В окремих могилах трупи та одяг пересипані вапном. У тих могилах, де вапна було мало, одяг зберігся так, що його можна було розпізнати.

Вже в червні 1943 року на місце розкопок прибули близькі родичі репресованих із сіл нашого району. Розглядаючи численні речі, які висіли на дротах між деревами в саду, а то й так на купі, жінки знаходили знайомий одяг, речі, взуття своїх рідних.

В багатьох трупах при розтинах комісія виявила в трахеї (стравоході) глину, а це свідчить про те, що поранених людей скидали в ями ще живими і вони загинули від асфіксії (удушення).

На кожному черепі вбитого видно по 2-3 отвори від кулі. Боєприпасів енкаведисти не жаліли, хоча в багатьох черепах видно сліди проломів твердим предметом.

Страшним видовищем було розкриття таких могил. На жаль, частина наших людей ще й тепер до кінця не збагнула, яке жахливе лихо сталося у Вінниці у тридцятих роках минулого століття, коли комуністично-більшовицький режим скоїв страшний злочин проти нашого народу.

Біля десяти тисяч прізвищ вінничан потрапили у списки згаданої комісії, матеріали якої читали народи Словачії, Франції, Бельгії, Угорщини, Румунії, Польщі, Болгарії, Фінляндії, Італії, Хорватії, Швеції, Данії, Греції (прим. – А.Н. – члени комісії були представлені із перелічених країн). Не читали тих списків тільки ми – українці.

Всього ж у Вінниці за літо 1943 року відкопано 9439 «ворогів народу». Тіла розпізнати було неможливо. Їх імена відомі тільки одному Господу.

Нам же відомо лише те, що заарештованих людей звинувачували за наклепом. Силою домагалися потрібного їм зізнання і потім частину приречених без суду відправляли у далекі табори. Решту – розстрілювали. Перед розстрілом роздягали до білизни і кількома пострілами в притул до потилиці безжалісно вбивали.

Вбивства чинилися у дворі будівлі НКВД м. Вінниці (частина двору оточена зі всіх сторін автомобільними гаражами). Свіжі сліди рі-

*Випорожнені могили.
Старий цвинтар. Вінниця, 1943 р.*

Виймання тіл. Вінниця, 1943 р.

чок крові змивали зразу ж за допомогою наявної мийки для машин. Під час розстрілів, щоб не було чути стрілянини, працювали двигуни кількох вантажних машин, готових до перевезення тіл у Грушевий сад, що на вулиці Підлісній. Із спостережень вищезгаданої комісії випливає, що стрільба в жертви (стрільба, а не розстріл – А.Н.) виконувалась досить досвідченим персоналом, майже кожен раз у потилицю або шию. Повторні постріли в ту саму жертву, рани на якій у багатьох випадках розміщувались близько одна від одної; свідчать про те, що приречених, імовірно, тримали за плече, і таким чином не давали їм упасти або сповзти набік, доки не було зроблено другого, третього чи навіть четвертого пострілу...

*Вбивці, які стріляли у спину..
1937 р.*

Слід відмітити, що майже всі чоловічі трупи знайдені зі зв'язаними руками, а в деяких випадках – і ногами. Як правило, руки або кисті були зв'язані за спиною.

Однаковий спосіб зв'язування на кількох тисячах обстежених ще раз вказує на те, що процедуру виконував досвідчений персонал.

А щоб заглушити крики жертв, катом застосовувалися звичайні кляпи з тканини, які залишалися запханими глибоко в рот чи горло аж до розстрілу і знайдені в окремих трупах.

У багатьох випадках виявлені великі ушкодження голови внаслідок застосування грубої сили (удар прикладом чи рукояткою нагана), від чого з'явилися переломи щелеп та черепа.

Як уже згадувалось, майже у всіх жертв, крім жінок, руки професійно зав'язані ззаду мотузкою. Кількох чоловіків залишали перед розстрілом одягненими і живими, нібито даруючи їм життя. Вони ж вантажили і розвантажували трупи і потім поверталися до камер. По дорозі в камеру, в довгому коридорі їх розстрілювали, як і всіх – в потилицю... Свідків не залишали.

Похорони після розкопок у Вінниці тривали з 12 червня по 3 жовтня 1943 року. Всього поховань відбулось дев'ятнадцять. Всі за участю єпископів з різних міст України.

12 червня 1943 р. - перше перепоховання тіл репресованих, розстріляних НКВС у 30-х рр. в м.Вінниці. Поховано 230 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

24 червня 1943 р. - друге перепоховання в м. Вінниці. Поховано 600 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

6 липня 1943 р. - третє перепоховання в м. Вінниці. Поховано 260 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

14 липня 1943 р. - четверте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 232 тіла. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

16 липня 1943 р. - п'яте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 292 тіла. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський) і Рівненський і Острозький Федір.

21 липня 1943 р. - шосте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 275 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

23 липня 1943 р. - сьоме перепоховання в м. Вінниці. Поховано 250 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

28 липня 1943 р. - восьме перепоховання в м. Вінниці. Поховано 255 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

31 липня 1943 р. - дев'яте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 350 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

6 серпня 1943 р. - десяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 515 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

12 серпня 1943 р. - одинадцяте перепоховання в м.Вінниці. Поховано 600 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський) і єпископ Мелітопольський Серафим.

19 серпня 1943 р. - дванадцяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 600 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

24 серпня 1943 р. - тринадцяте перепоховання в м.Вінниці. Поховано 750 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

31 серпня 1943 р. - чотирнадцяте перепоховання в м.Вінниці. Поховано 700 тіл. Панахиду очолив єпископ Житомирський і Вінницький Григорій (Огійчук).

7 вересня 1943 р. - п'ятнадцяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 510 тіл. Панахиду очолив єпископ Вінницький Євлогій (Марковський).

17 вересня 1943 р. - шістнадцяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 500 тіл.

23 вересня 1943 р. - сімнадцяте перепоховання в м.Вінниці. Поховано 1000 тіл.

30 вересня 1943 р. - вісімнадцяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 560 тіл.

3 жовтня 1943 р. - дев'ятнадцяте перепоховання в м. Вінниці. Поховано 960 тіл.

Свідками перепоховань у Вінниці були і наші люди з шаргородських сіл. Повертаючись додому, вони розповідали подробиці. Розстріляних шарами складали в траншеї і прикидали їхніми ж речами, одягом. По цих речах – гребінцях, кисетах, по одягу, взуттю люди й впізнавали своїх...

Конкретним свідком перепоховань у Вінниці, яка своїми очима бачила трупи тисяч безвинно убієнних і впізнала по одягу свого чоловіка, була жителька Довжку Аделя Висоцька – дружина розстріляного Станіслава Висоцького. Вона впізнала його штани, піджак і сорочку, яку сама своїми руками шила і вишивала.

Із протоколу опитування 3 липня 1943 року.

Зголосилася до нижчепідписаних **Аделя Висоцька з с. Довжок Шаргородського району**. Свідчення її наведено в долученій стенограмі:

«Мій чоловік Станіслав Висоцький, 1895 року народження, працював іздовим у Дербчинському цукрозаводі. На вихідні приїжджав додому в Довжок. На наше Різдво 25 грудня 1937року вночі його арештували

і забрали. Наступного дня був проведений обшук, під час якого забрали документи мого чоловіка. На моє запитання, за що його арештували, мені ніякої причини не повідомили.

Арешт провів Шаргородський НКВС. Чоловіка відвезли до Шаргорода. Я приносила йому туди, в міліцію, харчі та одяг. Через кілька днів я знов прийшла туди, але його вже там не було і мені не вдалося дізнатися, де він. Але я здогадалась, що він у Вінниці.

З тих пір я вже про свого чоловіка нічого не чула. Коли дізналася про розкопки у Вінниці, то прийшла туди і знайшла чоловіків піджак, штани і сорочку. Штани впізнала по латках, які сама й пришивала, а сорочку впізнала по тканині і вишиттю. Помилки бути не могло, бо в кишені штанів знайшла хустинку з іменем «Станіслав», яке я вишила сама.

Хочу сказати, що чоловік мій ніякий не поляк, він українець, але ми разом відвідували Мурафський костел. То за що його арештували, я не знаю».

Прочитано, погоджено і підписано:

/ Підпис / Аделя Висоцька

За правильність перепису:

/ Підпис / Ціглер

м.Вінниця 3 липня 1943 р.

(Трамбовецький А. Злочин у Вінниці, США, 1943 р.)

Впізнавали й інші жінки свої домашні речі й одержину.

Це була страшна дивоглядь. Не дай, Боже, такому страхіттю, що творила радянсько-московська влада, повторитися.

Ось свинцеві рядки із документальної книги «Jum Massenmord von Winniza» (Берлін, 1944). – «Про масові вбивства у Вінниці», де йдеться про похорони замордованих.

«Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо 1943 року. Нещасним порозв'язували руки, поклали у довгі братські могили по 150-160 тіл. Ще ніхто ніколи в світі не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількості на п'ятому році після страти.

Не можна описати горя і сліз, що пролилися на вінницькій землі. Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трунами і линув у блакить неба. Був Спас. Давнє свято української землі. Співав хор. Над могилою з проповіддю виступив вінницький єпископ Григорій.

– Хто любив правду, хто почитав Христа, то був замучений за релігійні переконання по клепу і потрапив у ями цього страшного саду.

На могили кладуть вінки, квіти, привезені з (...) Плебанівки, Шос-

таківки, Розкоші, Соснівки, Андріївки, Насіківки, Мурафи, Козлівки, Пацірової, Лозової, Михайлівки, Травної, Клекотини, Пасинок, Дербечина, Мовчанів, Ялтушкова, Сніткова, Верхівки, Поповець, Заячівки, Шпикова, Семенівки, Голинчинець, Юліямполя, Рахнів, **Довжку**, Попелівки, Грелівки, Юхимівки (...).

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть подумати скоїти такий злочин (...).

Ці страшні, документовані з німецькою точністю, матеріали автор цієї книги побачив і почув на Міжнародній науково-практичній конференції «Політичні репресії на Поділлі в ХХ столітті», яка відбулася 23-24 листопада 2001 року у м.Вінниці, в роботі якої довелося взяти участь і виступити з 10-хвилинною промовою.

Тепер, коли у нашій державі відкрито усі архівні таємні документи і справи колишнього НКВС, дізнаємось про жахливе знищення людей, кого кулями, кого голодом... Але пам'ятаймо ж, започаткувалося все те не в тридцятих, як ми вважали, а ще тоді, на початку двадцятих років ХХ століття, або й раніше... На таке життя ми були приречені утопією, яку вигадали основоположники країни Рад, назва якій «комунізм».

Важка й велика робота міжнародної комісії, що дослідила моторошну картину розстрілів у Вінниці, не викликає сумніву. У нас немає підстав запідозрювати німецьких учасників цієї комісії в якійсь фальсифікації.

Чесна й розумна теперішня людина повинна шукати істину нашої людської трагедії. Якщо ми хочемо кращого життя, мусимо самі ставати кращими й пізнавати себе у своїй історії. Вистраждана дорога правди вимагає нині ковтати гіркий лік. Та мусимо йти вгору. І порятунок наш, і порятунок усіх людей землі - в поверненні на дорогу, освітлену Заповідями Господніми.

Серед істориків давно існує думка, що якби не більшовицький переворот в 20-х роках минулого століття, то Росія з часом могла б перегнати США по всіх видах свого розвитку: і в промисловості, особливо у військовій, і по виробництву сільськогосподарських продуктів, культури, освіти та ін. Ленінський експеримент по Росії не вдався... Комунізм пройшов від Балтики до Тихого океану тільки приви́дом. Як влучно сказано:

«Привид ходить по Європі, привид комунізму...»

* * *

Після 1917 року здавалося, що з панством закінчено назавжди і задовільнити свою пристрасть можна було хіба що на своїй садибі, виростивши своїми руками і горбом дещо до столу. Ще можна було, шепнувши чи написавши кому треба на сусіда у відповідні органи, і з душевним трепетом спостерігати з-за власного тину, як його воло-

кли в чорний воронок. Та останнім часом у теперішні роки демократії органи перестали прислухатись до шепоту чи писанини – зате знову з'явилися пани...

Автор навмисне нагадав читачеві про анонімників, які розвелись у часи радянщини і так дошкуляли людям. Через них важко страждали сотні людей по селах, та й у державі. Така була держава, яка трималася на анонімниках і на тюрмах.

Але ж не було панів...

Автор звертається до всіх, хто читатиме цю книгу, щоб кожен сам зробив свій висновок після прочитаного.

Кожен несе у житті свій хрест:

*І той, хто зберіг, і той, хто втратив честь,
І той, хто лукавив й хто правду казав,
І той, хто сидів й хто доноси писав,
І той, хто молився, і той, хто вбивав, /
І той, хто трудився, і той, хто все крав,
І той, хто в житті сам висот досягав,
І той, хто за гроші усе купував,
І той, хто від роду свого відвернувся,
І той, хто здалеку в свій край повернувся.*

Фольклор тієї пори

*Вставай, Ленін, подивись,
До чого ми дожились...
Влада була в нас советська,
На жаль, стала «соловецька»...
(слова народні)*

Вже добре відома нам політика тоталітарного комуністичного режиму за період сталінської доби наклала свій трагічний відбиток не тільки на соціально-економічне, але й на духовне життя, у тому числі на тодішню усну народну творчість колгоспного селянства. Поряд з творами видатних українських поетів і прозаїків, які зайняли визначне місце в історії національної культури, творився так званий антирежимний фольклор: гумор і сатира, частівки, пісні, вірші та анекдоти. Це був свого роду «фольклор протесту». В ньому знедолений народ відгукувався практично на всі сторони трагічних подій 30-х років минулого століття. Колективізація, розкуркулення, грабівницькі методи «ударних темпів хлібозаготівель», голодомор, сталінський терор – усі ці страхітливі явища знаходили своє відображення в усній народній творчості.

І зовсім не дивно, чому в ті роки шаргородці не декламували сатиру і гумор, наприклад, свого улюбленця і вихованця Степана Руданського, твори якого були так поширені у нашій місцевості колись і тепер.

Під гнітом і діями нової комуністичної влади народжувались нові, сучасні в ті роки, рядки віршів та пісень. Простими й загальнодоступними словами та висловами наші селяни влучно характеризували події тих років, часом не завжди з точним збереженням початкового тексту та рими. Вони додавали до віршованих фраз нові та цілі строфи, часом видозмінюючи зміст згідно до вимог часу і моменту.

Прояв антирежимного фольклору був і у Довжку. Дуже дотепно висловлювалися у віршах наші селяни не тільки на адресу місцевого керівництва, а й на найвищих керівників держави:

*Вставай, Ленін, подивись,
До чого ми дожились,
На подвір'ї - одна хата,
А на хаті - одна лата,
А на латі - один куль,
Та й то кажуть, що куркуль...*

Часто серед жителів Шаргородщини звучали твори усної словесної найстрашнішої тематики: про голод, про людські страждання, про антилюдську комуністичну владу та її провідників:

*А як Ленін умирав,
Сталіну наказував.
Щоб людям хліба не давав,
Й сала не показував.
В тридцять першому году
Вже пізнали ми біду,
В тридцять другому году
Їли люди лободу,
В тридцять третьому году
Помирали на ходу.*

А в селі Хоменки про дітей співали такої:
*Мамцю, їсти! Татку, їсти!
Надриваються малі. -
Все забрали активісти -
Голод на селі.*

На жаль, нам невідомі автори цих сумних рядків, але добре відомо, що ці рядки народжувались від щирого серця і душі, висвітлювали дійсну ситуацію.

В Плебанівці народ виспівував частівки, відомі вже по всій Україні, але тут добавляли свій особливо гострий і сумний сарказм про сільських «гепів». Таких назв активістів у інших селах не зустрічалося:

*Нема хліба, нема сала,
Бо совєцка власть забрала.
«Гепи» хату розібрали, .
А батьків в Сибір погнали.*

Далі невідомий автор конкретно каже, як жив селянин:

*Ні корови, ні свині,
Тільки Ленін на стіні.
І показує рукою,
В Довжок їхать за мукою.*

Такі віршовані рими миттєво поширювались від села до села.

Але вже у Насіківці, Андріївці, Шостаківці і Козлівці співали частівки з деякими змінами, витримуючи той же сумний колорит:

*Нема хліба, нема кики -
Тільки кіно і музики.
Ми голодні і сумні,
З нами Сталін на стіні.
Батько в ТСОЗі, мати в ТСОЗі,
Діти лазять по дорозі.
Нема хліба, нема сала -
Все совєцька власть забрала...
Хата раком, клуня боком,
Ще й кобила з одним оком..
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні.*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Поширеними й відомими фольклорними рядками на Шаргородщині були слова, які автор почув і запам'ятав ще в 60-х роках від сестер сім'ї Собкових у селі Політанки. Крадькома у тісному крузі друзів-слухачів голосисті сестри Марія, Катерина, Ганна і Ольга співали:

*Пийте воду, їжте січку –
Виконуйте п'ятирічку.
Пузо голе, лапті в клітку,
Виполняєм п'ятилітку.*

Або:

*Половняники, картопляники,
Лободяники, голодняники
Голодом наречені,
На сльозах запечені
Хай би ті, що хліб забрали,
Весь би вік їх споживали!*

Ось такі найменування страв з полови, лободи запам'яталися людям у наших селах. Після сумнозвісного арешту довжанського голови колгоспу Станіслава Свідницького за недозволену ним роздачу хліба голодуючим колгоспникам, невідомий автор зразу ж висловив події в селі частушкою:

*Голова під добру руку
Дав нам хліб на свою муку.
І був суд: «...Порушив міру...»,
Вмить забрали до Сибіру.*

Про нелегке колгоспне життя, про важку працю від ночі до ночі, про горезвісні радянські трудовні селяни склали чимало пісень, приказок, частушок. В Клекотині про це співали так:

*Сидить дівка на рядні
Та рахує трудовні:
«Трудодень, трудодень,
Трудоодиниці –
Батько ходить без штанів,
Мати – без спідниці».*

А вже в Мурафі на цю тему співали так:

*Сидить баба на рядні
І щитає трудовні:
«Трудодень, трудодень,
Дай нам хліба на щодень...»*

За горезвісним антилюдським законом Сталіна про «п'ять колосків», тисячі селян, навіть дітей, були покарані багаторічними засланнями до концтаборів, звідки вони часто-густо не поверталися живими.

Наступна правдива частушка, і це зовсім не перебільшення, колись звучала у Довжку:

*Він зерна набрав у жменю;
Хтось побачив і шепнув...
Знайшли кражу у... кишені –
В Соловецькі аж загув.*

У Сапіжанці, уже згодом, після подій 1932-1933рр., уродженець Сапіжанки Василь Рябий декларував комуністичної доби патріотичні слова, які, мабуть, межують з ідіотизмом:

*Нам сонце не светит,
Нам партія светит!
Нам денег не надо –
Работу давай!*

А ось приклад геніальної народної приказки, почутої у нашій Калинівці, яка побутувала в селі за часів сталінського компартійного з'їзду «победителей»:

*На хаті – серп і молот,
А у хаті – смерть і голод ...*

У цих коротких словах глибокий трагічний і сатиричний зміст, весь драматизм сільського життя.

*На хаті – серп і молот,
А у хаті – смерть і голод ...*

У нашому селі звучали багато уже відомих по всій місцевості частівок та співанок. Наприклад:

*У колгоспі добре жить –
Десять робить – сто лежить.
А як сонце припекло,
То й тих десять утекло.*

На цю тематику багато написано у книзі відомого українського письменника-вільнодумця Олеся Волі «Мор: Книга буття України». Великий літописець збирав матеріали про Голодомор зі всіх регіонів

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

України, в тому числі про усну народну творчість цієї доби, де часто йшлося про найбільших грабіжників і душогубів на землі – Сталіна з Молотовим і Кагановичем та їхніх українських прислужників:

*Сталін курить папіроси,
Молотов сигари,
Все забрали з України
Залишили мари.
Сталін дивиться на місяць,
Каганович - в лупи.
Все забрали з України –
Залишили трупи...*

А трупів на Україні, за підрахунками істориків, краєзнавців, науковців, залишили мільйони!

Трупи людей складали на воза як дрова...

І тоді в репертуар українського народу ввійшли пісні-думи про Україну та її заклятих ворогів-іудів Леніна, Сталіна, Кагановича, Молотова, Постишева, Косіора... Ці діячі – головні персонажі народного фольклору трагічної доби. Виконавці цих пісень відводили душу собі і людям такими трагічно-сатиричними творами:

*Просить Сталін до столиці
Україну в гості...
Ой, не можу рідний тату –
Залишились кості.
Просить Сталін Україну:
Приїдь, хоч побачу!
Ой, не можу, рідний батьку –
На цвинтарі плачу.
Просить Сталін, умовляє
Вкраїну послухать.
Ой, не можу й говорити –
З голоду опухла.*

Звучали з вуст самодіяльних співаків і такі слова:

*Сидить Сталін у столиці,
Їсть українські паляниці,
Що у нас забрав
Й за кордон продав.
Продав Молотов пшеницю
З України за границю,
А ми їмо лободу
І мремо на ходу...
На ходу померла мати,
Діти пухлі коло хати.
Славимо Кобу,
Хвалимо Кобу...*

(Коба - псевдонім Сталіна).

(Воля Олесь. Мор: Книга буття України, стор. 453-458).

Але це була заборонена владою творчість, за яку не один українець провів довгі роки заслання, як плебанівчанин Михайлишин Михайло, або й навіки залишився там, у мерзлій сибірській чи північній землі великої Країни Рад - матушки Росії.

Що ж було дозволено писати, читати, співати у ті роки, уроки «світлого» майбутнього людства? Офіційна народна творчість, яка не заборонялася, а навпаки, пропагувалася, була іншою. Знаю її з власного досвіду післявоєнного періоду, коли в моїй школі співали: |

*Для бідних і трудящих
Створимо ми рай,
А всі попи, буржуї -
На небо вилітай!*

Ось таке, далеко не повне, відображення усної народної творчості, яка в 30-х роках минулого століття проявилась, існувала та існує і понині у селах нашої Шаргородщини. У ній, і це цілком природно, не дотримано високих художніх критеріїв, але її сила і значення в тому, що вона знаходила могутній відгук в душах людей, пересічних селян, колгоспників.

Більшовицька влада боялася цієї творчості. Вона розглядала її як антирадянську, як таку, що загрожує самому тоталітарному сталінському режимові.

Але, попри все, така народна творчість має свій високий статус не тільки у нашому краї, а й у всьому світі. Це особливий вид пізнання минувшини, білих плям історії. Він є незаперечним свідченням страхітливих подій трагічної доби Голодомору 1932-1933 років, який теперішній світ визнав геноцидом, а також масових репресій українського народу у тридцятих роках минулого століття.

Народні ремесла та промисли довжанців

Про допоміжні промисли та ремесла, якими займалися селяни Довжку, автору повідомили старожили села. Адже таких даних у архівних джерелах не знайдеш і не прочитаєш. Залишається скористатися тільки спогадами старожилів. З їх розповідей стає відомо, наприклад, про один із видів господарської діяльності у нашій місцевості – *мисливство та рибальство*.

Довжок багатий на великі водоймища та річку Мурафу. А тому такий вид промислу, як рибальство тут дуже поширений. А мисливством наші люди займалися здавна і займаються й тепер. Адже селу нашому належать хоч і невеликі лісові масиви, але багаті на здобич. А тому протягом кількох століть у нашому селі окремі жителі й займалися мисливством. Об'єктом мисливства були колись і є тепер зайці, лисиці, кози, вепри і рідше бобри, видри, а також різна водоплавна дичина – гуси, качки.

Для полювання користувалися, крім вогнепальної зброї, різноманітними пастками, капканами, сільцями, сітками, петлями.

Багатовіковий народний досвід створив численні допоміжні засоби полювання. Щоб імітувати голос оленя, качки чи перепілки, використовувались різні сопілки, манки. Для маскування мисливці ви-

користували різні засоби одезі та ін. В давні часи практикувалося полювання із тренуваними собаками, на конях.

Але таке полювання дозволяли собі тільки поміщики та заможні люди, які утримували іноді великі зграї гончих псів.

В селі й донині добре відомі імена давніх запопадливих мисливців – спадкоємців. Серед них: Купчак Микола Михайлович, Дрозда Василь Григорович, Пльонсак Михайло Віталійович, Моркот Сергій Дмитрович, Гуцол Василь Михайлович та інші.

Ці ж любителі природи займалися і рибальством, виїжджаючи на улови до великих водоймищ на річці Мурафі. Сьогодні село називає відомих рибалок: Русіна Петра Івановича, Копайгородського Івана Андрійовича, Дрозду Василя Григоровича та ще багато інших любителів рибальства.

Серед продуктів харчування риба завжди займала у жителів села значне місце. Її вживали у свіжому, солоному, копченому чи в'яленому вигляді, а також збували в інших населених пунктах. Снасті та способи рибальства були найрізноманітнішими. Але в основному риболови ловили рибу вудками із саморобними гачками, що поширилися в нашій місцевості наприкінці ХІХ століття. Ловили рибу також *хватками* (в селі кажуть «фатками») – конічними сітками невеликих розмірів від 2-х до 3-х метрів, прикріпленими до лозяної дуги, яка приєднувалася до довгої жердини.

Деякі риболови використовували *ості* – дуже давній тип рибальського знаряддя. Це невеликі три-, чотиризубі вила з гачками на кінцях. Користувалися також для ловлі риби сітчастими *ятерами*, робили саморобні *верші* з лози. Поширеними знаряддями рибака в Довжку були *сак* і *хватка*. На ставках, що розкинулись по р.Мурафі завзяті риболови створили у 2015 році громадську спілку рибалок.

* * *

Поділля було колись і є тепер дуже зручною базою для розвитку *бджільництва*. Через дуже велику кількість роїв у нашій місцевості бджільництво мало характер лісового промислу. Це означає, що для людей було завдання тільки відшукати місце, де знаходився рій, щоб забрати потрібні продукти. Пізніше бджільництво стало «домашнім» промислом. Особливо воно «одомашнилося», коли винайшли спеціальний рамковий вулик.

У Довжку мед натуральний відігравав важливу роль у харчуванні та лікуванні людей. Весь свій вік бджільництвом займалися сім'ї Дрозди Федора Григоровича, Дрозди Михайла Івановича, Пленсака Івана Васильовича, Молнара Івана Якимовича, Дрозди Віктора Віталійовича, Назарчука Вадима Володимировича, Нестера Михайла Івановича, Русіна Миколи Івановича, Мандибури Івана Карповича (учас-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

ника Всесоюзної с/г виставки в Москві в 1957 році), Хмельовського Адолька та ін. Люди сьогодні ласують смачним медом бджолярів, дякували і дякують тепер їм.

Мандибура Іван Карпович
крайній справа

Заядлим любителем бджільництва є Шаргало Анатолій Броніславович. У вільний від роботи час він з великою любов'ю доглядає своїх трудолюбивих улюбленців – бджілок і має від цього, крім меду, велике душевне задоволення, слухаючи гудіння та перешіптування дорогих йому комашок.

Анатолій Броніславович організував при довжанському господарстві, яким управляє ще з 1994 року, велику пасіку, де довгі роки працюють місцеві

Мандибура Іван Карпович
(нижній ряд, справа третій)

жителі, теж любителі бджільництва, Русин Євген Трифонович, Русин Григорій Трифонович, Дрозда Федір Григорович, Дрозда Таїсія Антонівна, Партека Микола Іванович та ін.

* * *

Цікавим домашнім промислом являлися обробка вовни і волокна, а також вироби із них. Колись у давнину, до і після воєнних важких років цей промисел був у Довжку невід'ємною частиною домашніх занять кожної селянської сім'ї. Займалися цим в основному жінки у кожній хаті.

Освоїти цей промисел примусила нехватка мануфактури для пошиття одягу та взуття. Такий промисел відомий науці ще з часів трипільської культури (III тисячоліття до нашої ери).

Для виготовлення кручених ниток із вовни чи з конопель треба було:

– теплою весною постригти овець. Перед цим їх мили річковою водою, потім стригли *вівчарськими ножицями*. Настрижену вовну знежирювали, добре промивали, сушили і перебирали руками – *субли, били і вичісували* на дерев'яних гребнях – *драчках*. Кращу, більш м'яку вовну, пряли на нитки на спеціальному пристрої – *кужелі* (куделі). Решта вовни використовувалась для виготовлення грубої тканини або повсті.

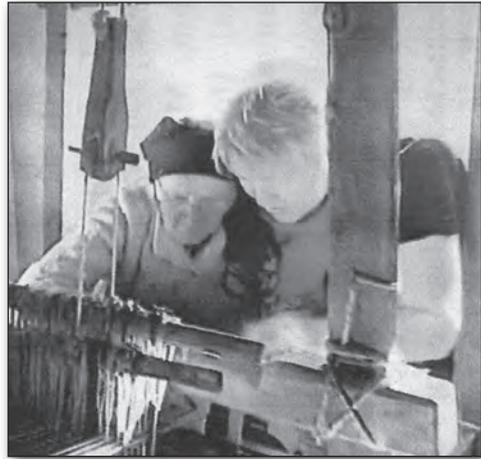
– обробка волокна із коноплі вимагала більшої праці, ніж обробка вовни. Коноплі мають чоловічі і жіночі стебла, причому чоловічі дозрівають скоріше, а волокно з них ніжніше. Підготовчий процес був нелегким. Коноплі *вибирали, сушили і мочили* два тижні у воді. Жіночі стебла, які набагато твердіші, вибирали аж восени, в'язали у снопики, обмолочували і мочили три тижні, після чого висувували і били.

У місцевих ставках, копанках, річці Мурафі чи у різних ямах з водою їх можна було часто бачити. Сушили коноплі на сонці. Потім їх *тіпали* – відділяли кострицю від волокна. Із розповіді старенької довжанської жінки Ганни Іванівни Дрозди – Яковишиної це робилося так: жменьку конопель ділили на частини, ламали, тіпали об стовпи або дошку, м'яли на *бительні* й на кінець терли на *терниці*. Після цього пасмо волокна микали на *гребені* (щітка із залізними зубцями), надаючи кожній волокнині одного напрямку. Готове прядиво складали у більші пасма, які згодом у зимові дні пряли на *веретені* й на *прядці*. Слід зауважити, що прядку винайшли уже значно пізніше (поч. ХХ ст.).

Готові нитки змотувалися на *мотовило* і перемотувалися у клубки, потім розмотували на *снувальню*. І вже зняту звідти пряжу (основу) *парили, золили, прали*, деякі господині білили ці нитки на сонці чи на морозі, при потребі фарбували місцевими рослинними і тваринними барвниками без всяких хімічних сполук.

Ручна прядка для виготовлення конопляних ниток, що зберігається й донині у сільських господинь. Фото 2011 р.

Ткацький промисел освоює молодь. Фото 2017 р.

Деякі, а їх було небагато, довжанські майстрині уміли користуватися ткацьким верстатом. На жаль, у селі їх уцілілих не залишилось, автору пощастило побачити у господарстві Яковишиної Ганни тільки їх рештки. Старожили села й досі пам'ятають, а деякі й донині зберігають вироби із вовни та конопель, що їх виготовляли на ткацькому верстаті майстри ткацької справи Трифон Русин, Леонід Пахольчак та ін.

На такому ткацькому станку наші господині у XIX–XX ст. виготовляли різні вироби із вовни та конопель

Спеціалісти-ткачі виготовляли із конопляних ниток біле полотно (грубе). Таке полотно ще треба було виполоскати у проточній річковій воді і висушити на сонці.

Ще багато жителів добре пам'ятають, коли в селі на долинах сушили довжелезні (по 10-15 і більше метрів) смуги білого гребінного полотна, з якого уже інші спеціалісти шили сорочки, вишивали на них різні узори або шили простий одяг. Між іншим, таку сорочку, коли її намочити у річці чи копанці, то сушити можна було таким чином: ставити вертикально тут же на березі річки. Часом це була справжня дивоглядь, коли намочені з грубого домотканого полотна довгі жіночі сорочки стоять поряд одна біля однієї на березі р.Мурафа. Село пам'ятає таких спеціалістів – самоучок і називає їхні імена: Шаповал Ганна Василівна, Байталюк Софія Петрівна, Дрозда Ніна Миколаївна, Димченко Марія Леонідівна, Слободянюк Дарія Федорівна, Мандибурра Марія, Яковишена Ганна, Копайгородська Марія, Качалаба Мотря та інші.

Такий одяг тепер можна побачити у лише у скринях стареньких бабусь. А верети, килими із вовни, виготовлені сільськими майстрами, можна побачити сьогодні і в домі господинь, і в церкві, і в школі, і в музейній кімнаті.

*Довжанці у музеї.
Екскурсовод Піх Надія Михайлівна, 2002 р.*

* * *

Поширеною в селі на протязі довгого часу була ковальська справа. Ковалі були місцеві (осілі) й мандрівні (з числа циганів, що влаштовувалися на літні місяці біля села, на долинах, біля річки Мурафи. Мандрівним ковалям-циганам селяни вимушені були нести своє вугілля

й платню за роботу (в основному натурою продукти харчування). А тому такі ковалі були не вигідні для населення. Своїх же ковалів у Довжку було у свій час чимало. Якщо у сусідніх селах у XIX столітті таких налічувалось один-два, у нас їх завжди було кілька. Місцевий господар влаштовував кузню у вигляді однокамерної хатини. Вона була обладнана горном, ковальським міхом, коритом та діжкою з водою для гартування, стояком для підковки чобіт. Часто перед кузнею на подвір'ї лаштувалися навіс і стовп для прив'язування коней під час кування. До ковальського інструменту входили ковадло з конусом з одного боку і приплюснутою *почвою* з другого, маленьке ковадло, молот дворучний, молот одноручний, молот-пробійник, рубило, зубило, лещата, ножиці, розточка для копит, ножівка, ключі та інструмент для нарізання різьби на гвинтах тощо.

Найчастіше ковалі працювали над виготовленням сільськогосподарського реманенту для селян: плуг, борона, сапа, серп, коса, підкова, цвяхи, оковка коліс та ін. Часто ковалі використовували значний обсяг слюсарних робіт. Таких людей в селі добре знали. Згадують їх і тепер. Серед них колгоспні ковалі Хмельовський Адолько Михайлович, Копайгородський Михайло Васильович, Мандзюк Микола Йосипович та інші. Добрими спеціалістами у ковальській справі селяни вважають земляків Копайгородського Івана Андрійовича, Басюка Григорія Григоровича, Пахольчака Максима, Бурдинюка Івана Полікарповича та ін. Своїм умінням наші ковалі завжди ставали у пригоді селянам.

Теперішній читач молодшого віку буде дивуватися, що в селі в минулому не було ні взуття щоб придбати, ні одягу, ні посуду, ні паперу, ні чорнила, ні меблів, ні покрівельного матеріалу. Практично у держави не було нічого. Люди виживали самотужки, усе потрібне виготовляли вручну. Тоді не було ні пакетів, ні сумок, ні портфелів, ні тим більше рюкзаків. Але ж в господарстві потрібно було багато чого.

Великим умільцем по виготовленню кошків з лози був місцевий житель Фадей Копайгородський. Такого матеріалу, як лоза, над річкою було більш ніж достатньо. Копайгородський заготовляв матеріал ще з зими і потім сплітав зручні і необхідні для домашніх потреб кошики.

Неперевершеним майстром по виготовленню капелюхів з соломи був Михайло Сауляк. Його роботи неодноразово бували на районних та обласних виставках образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Михайло Петрович був відомий далеко за межами Довжку, району та області. В селі свої брили він часто дарував друзям та знайомим як сувеніри. Більш детально про майстерну роботу Михайла Петровича дізнаємось у книзі пізніше.

* * *

На той час в селі набувають поширення дрібні селянські промисли, що базувались на використанні дешевих місцевих матеріалів - глини, дерева, каменю. З глини робили різні гончарні вироби. Але основним заняттям у Довжку було виробництво товарів з дерева. Виготовляли сани, вози, «безтарки», колеса до них, бочки, столи, вулики, ложки, веретена, куделі, макогони. Робили навіть ткацькі станки, які, на жаль, не збереглися до наших днів. Уміли наші майстри виготовляти і музичні інструменти - сопілки, цимбали тощо. Цей промисел із дерева був у Довжку масовим.

Неперевершеними спеціалістами в цьому промислі в Довжку у свій час були *стельмахи, теслярі, столярі*: Гуцол Іван Михайлович, Швець Харитон Семенович, Лановий Данило та ін. До речі, це були умільці, котрі уміли випарювати обід до колеса, виготовляти колеса до воза, виготовити самого воза, сани та ін.

* * *

Висококласними майстрами своєї справи селяни Довжку пам'ятають будівельників. Серед них: Саламаткін Володимир Петрович, Колісник Іван Васильович, Моркот Дем'ян Омелянович, Буга Іван Миколайович, Гуцол Василь Михайлович, Дрозда Іван Гнатович, Швець Іван Харитонович, Вдовиченко Григорій Антонович, Яковишин Іван Ульянович та інші.

Гідно продовжують добрі справи колишніх умільців-будівельників теперішні мешканці. Особливо це проявилось під час будівництва в селі колгоспних будівель та нових храмів. Тут свої знання і навички показали:

Швець Микола Антонович
Карчевський Михайло Станіславович
Байталюк Петро Бенедійович
Боднар Іван Іванович
Копайгородський Михайло Фадеєвич
Копайгородський Іван Фадеєвич
Копайгородський Петро Фадеєвич
Копайгородський Віктор Фадеєвич
Антонюк Олександр Васильович
Моркот Микола Михайлович
Керничний Микола Іванович
Мельник Андрій Васильович
Мельник Іван Андрійович
Мельник Володимир Андрійович
Копайгородський Микола Петрович
Белінський Роман Вікторович

Мандибура Олег Михайлович
Мандибура Михайло Іванович
Дрозда Михайло Іванович
Сташишин Іван Антонович
Лопатін Володимир Васильович
Дрозда Йосип Іванович
Василевський Віктор Іванович
Лановий Федір Степанович
Балуник Петро Іванович
Кушпіта Валерій
Дмитрук Володимир Іванович
Юзьков Анатолій Васильович
Гончарук Анатолій Іванович
Копайгородський Іван Андрійович

та багато інших місцевих майстрів. Про авторитет і славу їх знають і за межами села. Сьогодні сільські умільці продовжують давню традиційну професію муляра, столяра, стельмаха й плотника, штукатур та інших будівельних професій. Село пам'ятає таких. Це Мельник Василь, Білінський Роман, Закордонець Володимир, Мандибура Михайло та інші.

* * *

Популярними в Довжку, та й у сусідніх селах, стали місцеві умільці-пічники Моркот Дем'ян Омелянович, Моркот Михайло Михайлович, Русин Григорій Трифонович, Буга Іван Михайлович, Копайгородський Микола Онуфрійович, Садовий Віктор Фадеевич, Мельник Михайло Михайлович, Лановий Іван, Боднар Іван Іванович та інші, які самотужки навчились класти печі для опалення житлових будинків. Цим вони завоювали неабиякий авторитет серед мешканців села і району.

* * *

Деякі жителі нашого села вміли шити кожухи та чоботи з оброблених овечих шкур. Ці та інші товари селяни продавали на ярмарках.

Людей, які вміли виправляти шкури, називали *кушнірами*. В селі й досі пам'ятають таких спеціалістів. Серед них називають Миколу Кривого. Він з спадкового роду кушнірів. Серед шевців, що вміли шити чоботи, капці, кожухи, в Довжку згадують імена братів Миколи та Євгена Русинів. Ці спеціалісти вміли не тільки виправляти овечі шкури і шити з них одяг чи взуття, вони вміли шити зброю для коней, обшивати меблі, підбивати нові підшви до чобіт та ін. Селяни-земляки були вдячні їм за їхню працю, тому що на той час у державі дуже не вистачало одяжі та взуття.

* * *

**Подільянка у національному вбранні.
На фото 1926 року добре видно набір різноманітного
намиста, кольоровий пояс, власноручно вишиту сорочку
та запаску, модельні чоботи.**

Варто нагадати імена окремих довжанських жіночок, *швачок-кравчинь*, які вміли і вміють шити для людей різний одяг: костюми, плаття, спідниці, кофти, сорочки та ін. Серед таких в селі називають Юзькову Зіну, Побрежник Марію, Садову Людмилу, Дрозду Ніну, Копайгородську Марію, Побережник Марію, Димченко Марію та ін.

* * *

Хоча й без зайвої розкоші, але урочисто і цікаво проходили весільні обряди та інші свята. Їх завжди супроводжували музика і співи. Довжок здавна славився своїми *музикантами*. Найпоширенішими інструментами раніше були скрипка, бас, бубон і цимбали, а також сопілка і кларнет. У селі й донині пам'ятають імена учасників духових оркестрів. Серед таких були Шарагов Микола Омелянович, Гуцол Іван Іванович та ін. (До складу оркестру входила частина хоменських музикантів. – А.Н.)

Заслуженим авторитетом у Довжку здавна славляться шкільний духовий оркестр та інструментальний ансамбль при Будинку культури. В минулому до складу ансамблю входили: Хмельовський Степан Андрійович – баян, Хмельовський Михайло Андрійович, Хмельовський Віктор Андрійович, Русин Степан Трифонович, Белінський Валерій Вікторович, Грек Степан Антонович – баян, Русин Микола Сте-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

панович, Сауляк Анатолій Онуфрійович та теперішня відома співачка – вокалістка з неперевершеним талантом і голосом місцева жителька Дерев'янка Маріанна Віталіївна.

Збірний духовий оркестр сіл Довжку і Хоменок. 1960-ті роки.

* * *

Довжку гарно будували й оригінально оздоблювали сільські оселі. Як будівельний матеріал використовували камінь, дерево і перемішану з соломою глину. Хата на-

кривалася чотирискатним солом'яним дахом з невеликим звісом. Наші умільці прикрашали покрівлю по краях рядами уступчастих гребенів із снопів. Справжнім майстром, який досконало умів прошивати житньою соломою дахи будівель у Довжку був Швець Фока Семенович. Пізніше, коли в селі жителі почали покривати свої домівки залізною

бляхою та шифером, *майстрами-жестяниками* були Побережник Василь Іванович, Дрозда Андрій Леонідович, Байталюк Петро Бенедійович, Гуцол Віталій Анатолійович, Белінський Роман Вікторович та інші. Їх роботи й досі видно на будинках селян у Довжку.

Читачам слід нагадати, що мова про будівельні роботи йдеться не про теперішній час, а про життя селян кінця XIX-го та XX ст. Це було тоді, коли ще хатні двері навішували на бігунах - дерев'яних осях через відсутність завіс. А невеликі вікна до хати ставили чотирикутними або круглими - в залежності від придбаного скла.

Великого символічного значення наші предки надавали печі. Вона не тільки осередок тепла - це духовний символ. Біля домашнього вогнища родина знаходила мир і спокій. Господиня розмальовувала піч візерунками. Найчастіше це були квіти або голуби.

Окрім печі, важливим місцем в оселі вважалось ліжко. Подружнє ліжко покривалось ліжником, на якому вишивався орнамент у вигляді ромбів, що є символом родючості. При народженні дитини наші предки благали Господа Бога, звертаючись до його зображення на іконі, яка беззмінно висіла над ліжком чи в кутку кімнати, послати новій людині щасливу долю.

Місцем для спання здебільшого служив настил з дощок, накритий солом'яним матрацом.

У хаті стояла ще нерухома лавка, на якій також спали вночі, а вдень до неї прикріплялась куделя для виготовлення ниток з пряжі. Під вікном знаходився стіл, поруч мисник для посуду та скриня для одягу. А посеред хати завжди гойдалась підвішена до стелі колиска для немовлят з лози, яку своїми руками уміли виготовляти жителі сусідніх сіл. Вироби із лози та соломи у Довжку відновили уродженці села Копайгородський Фадей Петрович, Сауляк Михайло Петрович, Швець Ірина Яківна, Русин Ганна Фоківна. Сплетені власними руками їх вербові кошики, корзинки, декоративні люльки, корзини для грибів, меблі, підставки під гарячий посуд, хлібниці, крісла-качалки та багато чого іншого користуються попитом серед жителів села та навколишніх сіл. Ще донедавна в людей села зберігалися саморобні колиски та кошики. І коли в хаті з'являлось мале дитинча, гойдалась колиска з лози, підчеплена під сволоком. Гойдалась під мамину пісню коліскову, і виростали в тій колісці майбутні господарі, косарі, женці, ковалі, столярі, дівчата-красуні та гарні парубки. А після колиски дитя починало загартовуватись, рачкуючи по голій глиняній долівці.

Стіни всередині хати і на фасаді білили, а бокові і задню стіни

Михайло Сауляк

Нам, подолянам, теплозбереження в домівках знайоме здавна

обмазували жовтою глиною. На зиму навкруги хати робили загату (обкладали хату соломною, сніпками з кукурудзи, околотами), тобто – утепляли.

У селі панувала бідність, а тому під одним дахом скупчувалась ціла селянська родина разом із худобою і птицею. Податки сплачувалися від кількості димарів на хаті (кожна сім'я мала свій комин). Значно рідше у дворах заможніших селян стояла стодола для збіжжя чи коня і ще рідше будували комору.

Будинок з двома коминами, в якому у XIX–XX століттях проживали два господарі

* * *

Певною частиною заробітків довжанських селян для забезпечення умов життя членів їх сімей була робота по заготівлі лісоматеріалів та дров. Адже за селом завжди шуміли старі лісові масиви листяних та хвойних дерев (дуб, граб, клен, липа, сосна та ін.), з яких сільські умільці виготовляли різні знаряддя праці та вжитку. А щоб щось виготовити із дерева, треба було вміти виготовити із дерев'яної колоди дошки. Їх різали *трачі* спеціальними пилами. До таких, що вміли

*Так колись трачі пиляли лісоматеріал на дошки.
Фото 1958 р.*

різати пилою колоду дерева на дошки були: Балунік Іван Федорович, Юзьков Василь Іванович, Копайгородський Василь Гнатович, Антонюк Григорій Прохорович.

Основною частиною доходів до сімейного бюджету була також заготівля дров для продажу. Селяни відвозили їх кіньми та волами до найближчих єврейських містечок Мурафи та Шаргорода і там збували місцевим жителям. Такий промисел в Довжку існував раніше.

* * *

Нелегким деревообробним промислом у Довжку було колись *бондарство*. Асортимент виробів бондарів був дуже широким. Це і бочки, і діжки, і цебри для води, і відра, і балії, і коновки для поливу, і дійниці та ін.

Бондарський промисел вимагав від ремісника високої майстерності і необхідних навичок. Досить складною технічною операцією було встановлення дна посудини. Нелегким було й скріплення клепок кількома дерев'яними обручами. Це вже пізніше, у наш час, стали використовувати залізні обручі. Їх стягування було також ділом неабияким.

Старожили з повагою називають імена бондарів Серед них житель села з вадами слуху дід Швець Харитон Семенович, 1902 р.н. Майстер був добре обізнаний з якостями й властивостями різних порід дерева, підбираючи конкретно для кожного виробу чи його деталей спеціальні місцеві сорти: твердіші - дуб, березу, граб чи бук або м'якіші - наприклад, осику. Деревина заготовлялася заздалегідь. Зрубані дерева розпилювали вручну, висушували, сортували тощо. Чудовими умільцями по виготовленню бондарських виробів у Довжку старожили села називають Мандибуру Михайла Івановича, Гуцола Івана Михайловича, Басюка Івана Пантелеймоновича, Мельника Мойсея, Садового Дмитра, Партеку Ярему, Партеку Петра. Деякі їхні вироби з дерева збереглися в селі і донині.

* * *

Основною їжею бідного селянина в будні були чорний хліб, картопля, пшоняна каша. Картоплю їли майже завжди без жирів, з солоним огірком або кислою капустою. М'ясні і молочні продукти вживалися здебільшого в свята. Їжу варили на світанку і одразу на весь день, до обіду тримаючи її в печі. Кухонний посуд був в обмеженій кількості, переважно глиняний – макітри, глечики для молочних продуктів, миски. Ніж, як правило, був один, зрідка була виделка для гостя, а ложки дерев'яні. Вся сім'я їла разом з однієї миски.

У селянських родинх обід розпочинався молитвою про «хліб наш насущний», бо надто складним був шлях хліба від землі до столу.

Старожили Довжку до сьогодні пам'ятають і згадують ті старовинні страви, які були поширеними в селі. Їх вживали у кожній хаті, їх смак запам'ятався донині. Це були мамалига, лемішка, затерка та ін. Для сьогоднішніх довжанців нагадаємо, що мамалига варилася із кукурудзяних круп чи муки і помашена зверху кислим сиром із шкварками. Лемішка – це каша із пшеничної муки, залита узваром із сухих яблук і груш. Затерка – це замішане тісто і відщеплене руками маленькими кусочками й зварене у молоці.

Автор сам добре пам'ятає смак всяких вареників із рязової (не зовсім білої) муки. З такої ж муки пекли в печі пироги.

Через постійні нестатки в хаті господиня часто використовувала терте насіння конопель, щоб помастити ту чи іншу їжу. Це була справжня смакота!..

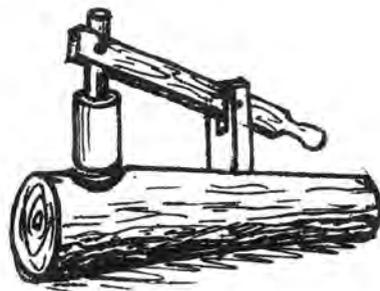
Зерно розмелювали на борошно в ручному млині, який називається жорнами. Для подрібнення зерна на крупу і борошно використовували жорнові зернотерки, які склалися з двох каменів. Одного плоского і широкого. Другого круглого, якого ще називали – розтирач. Залишки таких зернотерок збереглися у Довжку в деяких господарствах та у сільському млині. Замішували тісто для хліба в ночвах

Ціп

Жорна

Ступа

(нецьках). Випікали хліб на капустяних листках у добре натопленій печі, з якої вигрібали жар крючком чи коцюбою. Вставляли тісто в піч і виймали хліб, користуючись дерев'яною лопатою. Згодом сільські умільці навчилися виготовляти спеціальні металеві форми для випічки хліба.

Більшість селянських родин мала мізерні наділи землі. Багато селян мали тільки садиби – їх називали «городниками». А селян, у яких зовсім не було землі, називали «халупниками».

На своїх городах селяни сіяли жито, бо потрібно було мати хліб і околотити з соломи для покрівлі хати.

Садити капусту, вирощували огірки, які заквашували на зиму і зберігали в погребях. З червоних буряків настругували борщ (заквашували буряки в діжках і використовували до борщу). Ще мали картоплю, цибулю, часник, квасолю, біб. Садити соняшники, сіяли мак. З молока заготовляли сир і солили його на зиму, бо коли запускалась корова, то з того сиру можна було зварити вареника. З часом в селі почав працювати сепараторний пункт для переробки молока. Адаже в селі було багато корів, кіз і овець. Згодом молоко на переробку стали возити у с.Мурафу, а пізніше – на Шаргородський маслозавод.

Всі харчові продукти селяни заготовляли на зиму самі, адже супермаркетів та холодильників в той час не було, а дещо купити можна було тільки на ярмарках, що відбувалися далеко за межами села (Мурафа – вівторок, Джурин – п'ятниця, Шаргород – четвер, неділя). І ота звичка по заготівлі продуктів для себе і не надіятись ні на кого, в селян збереглась до наших днів. Тепер погріб кожного селянина забитий на зиму різними консерваціями. Довжанські господині змагаються між собою, хто краще приготує оті запаси. А в селі люблять і вмюють готувати. З давніх-давен село славилось умінням приймати гостей.

* * *

Вмілими довжанськими *кухарками* славилися колись і славляться тепер, які вдало уміли приготувати безліч різних страв для багатьох учасників чи то весілля, чи то хрестин, чи проводів, чи похорон та ін. До таких старожили села відносять Шарагову Меланію Федорівну, Байталюк Софію Петрівну, Качалабу Стефаниду Філімонівну, Шуляк Ганну Яремівну, Петришину Віру Степанівну, Слободянюк Ганну, Копайгородську Наталію та ін.

Окремі кухарки мають неабиякий авторитет не тільки у Довжку, але і за межами села. Їх запрошують готувати їжу на різні okazji у Шаргород, Мурафу та інші сусідні села. Також відома кухарка не тільки в селі, а й за його межами – Василевська Оксана Василівна. Вона організувала у своєму домашньому господарстві виїзду кафе – кухню, яка в даний час користується великим попитом.

Слід відмітити тридцятирічну працю повара при довжанській школі Дмитрук Віри Трифонівни, яка, незважаючи на свій поважний вік, добросовісно працює і готує смачну їжу для великої кількості шкільних дітлахів.

Почесну і таку постійно необхідну справу кухарки у Довжку продовжують виконувати багато інших місцевих жіночок:

Мідзяновська Світлана Дмитрівна
Партека Юзя Михайлівна
Партека Катерина Петрівна
Байдацька Анастасія Ульянівна
Русін Олена Савівна
Швець Ганна Іванівна
Слободянюк Людмила Михайлівна
Гуцол Іванна Михайлівна
Кринична Галина Миколаївна
Боднар Марія Миколаївна
Гнатюк Тетяна Михайлівна
Неминок Любов Миколаївна
Качалаба Олександра
Дрозда Ганна
Сауляк Марія та ін.

Ні одна значна okazія в селі не обходиться без прославленого подільського короваю. Не кожна господиня візьметься приготувати і випекти гарний і пишний коровай. А Юзькові Вірі Степанівні короваї завжди вдавалися на славу! Такі ж чудові та смачні короваї вміють випікати місцеві жительки Коваль Віра Іванівна, Партека Тамара Володимирівна, Копайгородська Ніна Микитівна та ін.

І поласувати шматочком їхнього короваю для кожного гостя є одне задоволення.

Це все можна оцінити, побувавши на весіллі, хрестинах, імени-

нах або на іншій оказії. Тепер чого тільки вже на тих столах не побачите! І кожна господиня старається зробити краще, ніж у куми було... А як уміють у Довжку припросити, то, мабуть, і мертвий не втримається. Автор не один раз відчував це на собі...

Довжанські короваї

Але слід відмітити, що на таких оказіях раніше основне місце відводилось не стравам, а пісні. Старше покоління пам'ятає ті часи, і трохи стає прикро, що в наш час збідніло село на гарну українську пісню, на запальний танець з присядками у парі, хоча можливості для цього є.

* * *

Весілля у Довжку

А ще Довжок славився і славиться на всю округу вмінням зробити «первак», тобто добрий міцний напій – самогон. Колись за селом, де сходилися три дороги – «Три кінці», була корчма, яку тримав єврей на ім'я Шмуль часто сходились туди мужики на раду – пораду.

Бурякову горілку в Довжку почали виготовляти під час Другої світової війни, за румунів. Буряки варили, давили з них сік, той сік на

заквасці ставили бродити і по закінченні бродіння пропускали через традиційний самогонний апарат, який був не у кожного господаря. Часто цей апарат переходив в оренду з рук у руки.

Пізніше навчилися гнати самогон з натертих буряків. В них кидали дріжджі і чекали, коли переграє, а тоді гнали. На сучасному етапі горілку в селі гонять з цукру за тією ж технологією. І ставало радісним обличчя господині, та й господаря, коли із зміювика (холодника) через колосок бігла в сулію чиста, як сльоза, самогонка, виграючи коралями (пацьорками) на поверхні й мала аж зеленкуватий відтінок.

Крім самогону деякі селяни Довжку здавна виготовляли саморобне домашнє вино. Цей чудовий напій завжди доповнює святкові столи господинь на різні свята. Неперевершеними умільцями-виноробами автор називає жителів села Сергія Побережника, Івана Пльонсака, Володимира Смалюха. Виготовлене ними у домашніх умовах виноградне вино має чудові лікувальні властивості.

Тепер селяни женуть самогон тільки для своїх потреб, а після війни люди гнали його, щоб продати в Мурафі чи Шаргороді або й в селі (з-під поли!) і заплатити до сільради податок.

* * *

У післявоєнних роках Довжок зазнавав нестачі різного взуття та одєжі. В селі вимушено з'явилися *шевці* – *взуттєвики*, які своїми руками вмiли пошити постолы, туфлі, модельні жіночі чобітки, валянки. Таким промислом займалися Партека Іван та Кривошия Іван. Ці люди «взували» село, рятуючи від нестачі товарів взуття.

* * *

Багато хто в Довжку вирощував *тютюн*. Вирощували його у себе на городі. А найкращий самосад робив старий Швець Фока Семенович та його брати: Швець Василь Семенович і Швець Харитон Семенович, а також Слободянюк Фома.

Тютюн – рослина вибаглива. За радянських часів його в сусідніх Перепільчинцях вирощували на полях прямо цілими плантаціями. Це тоді, коли навколишні села успішно віками ростили цукровий буряк. Тютюн давав мало прибутку через те, що у нашій місцевості ця рослина не завжди дозрівала. Особливо, коли дощове літо. Тоді він масово догнивав на колгоспних полях.

Про походження назви тютюну автору особисто довелося чути в с. Корчми (Юліямпіль) таку оповідь. Зупинились у степу чумаки й почали варити вечерю на могилі, яка поросла якоюсь особливою травою. Коли потім трава ця від вогню підсохла й загорілась, один чумак, вражений невідомим доти ароматом, що поширювався довкола, з подиву вигукнув: «Ти ба!» Нерозчувши, як слід, другий чумак, украй здивований, перепитав: «Табак?» – «Тю-тю» – «затюкав» на нього

перший. – «Тютюн?» – знову спантеличено перепитав той, знов не розчувши. З того часу і стали називати нововідкрите зілля табаком і тютюном.

* * *

Знали селяни Довжку, яким нелегким промислом було для окремих жителів *чумацтво*. Окремі з них уже у XVIII-XIX століттях були активними учасниками цього промислу.

А взагалі чумацтво, як торговельно-візницький промисел на Україні, відоме в XVI-XIX століттях. Після приєднання нашого краю до Російської імперії і заснування Одеси (1794 р.) чумацька валка в кілька десятків возів вирушала в квітні від Бару і прямувала до Одеси в межах Поділля по Кучманському шляху (Бар – Маньківці – Станіславчик – Вознівці – Юхимівка – Михайлівка – Мурафа – Джурин – Комаргород – Вапнярка – Крижопіль), а далі вздовж вододілу річок Дністра і Бугу. Часто селяни сіл Мурафи і Довжку зустрічали і проводжали каравани возів, запряжених волами (коні хоч і швидше рухались, але менше могли тягнути ваги), які щоразу робили зупинки біля корчмів, що стояли на їх шляху у наших селах. Ті місця, де стояли корчми, збереглися в селах й донині.

Має свою цікаву історію місцевість біля Довжку, яку і тепер звуть «Три кінці», тобто три дороги. Тут сходяться шляхи на Джурин, Хо-

«Три кінці». Тут стояла корчма, а біля неї криниця. Фото 2022 р.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

менки і Мурафу. Саме тут, на «трьох кінцях» у XVIII – XIX століттях стояла корчма. Біля неї була криниця, залишки якої автор побачив наяву (2022 р.).

Деякі жителі Довжку стверджували, що корчма була в селі. Але підтвердження цьому факту немає ні в архівах, ні у записах старожилів села. Корчма біля Довжку була на чумацькому шляху від Бару до Одеси. А тому треба думати, що і наші довжанські селяни займалися чумацьким промислом – в Одесу везли продукти харчування, різні саморобні вироби.

Ідучи поїздом до Одеси, тепер можна побачити значні ділянки залізниці, прокладені по шляху подільських чумаків, які долали його тоді на волах туди і назад майже за три місяці.

Чумацтвом в нашому краї займалися міщани і приписана до міщан дрібна українська шляхта, що проживала в селах Пеньківка, Строрінці, Семенівка, Зведенівка, Юліямпіль, Голинчинці, Юрківка та ін.

На своїх пароволових або четвероволових дерев'яних возах (мажах) везли до Одеси зерно, ліс, дьоготь, кустарні вироби, а звідти – на пароволу мажу вантажили до 60 пудів солі (близько 1 т.) або в'ялену рибу, імпорتنі (переважно бакалійні) товари.

Барська чумацька валка поповнювалася в дорозі і до Кодими (Одещина) сягала сотні возів, де вже обирався отаман, який організовував охорону валки, збут привезеного та завантаження на зворотний шлях.

Особливо пошавилося чумакування в нашому краї після 1817 року, коли Одеський порт став безмитним, що притягло туди багато значних іноземних купців. Були роки, коли подільські чумаки за сезон (квітень-жовтень) двічі водили свої валки до Одеси. Кожна поїздка пов'язувалась з ризиком нападу більших ватаг кочівників, розбійників, просто волоцюг. В одних випадках чумаки відкуплялися від грабінників, в інших - відбивалися силою.

На кожному привалі в степу на ніч обоз готувався до можливого нападу, виставлялася варта, мажі ставили замкнутим чотирикутником.

В 50-60-ті роки XIX ст., останні роки подільського чумацтва, коли дорога до Одеси стала безпечнішою, чернову китичку величиною з

волоський горіх - ознаку чумацького отамана – носили в дорозі по черзі досвідчені чумаки, а сіль, рибу, інші товари кожен вже закупляв на свій розсуд. З відкриттям залізниці до Одеси чумацтво припинило своє існування.

* * *

Як бачимо, українські селяни, в тому числі і довжанські, виживали як могли і у ХІХ столітті, і у ХХ-му радянському столітті. Виживали завдячуючи своїм чудовим і разом з тим простим творчим проектам, які всяко втілювали в життя.

Руки українців здатні творити чудеса! Вони і шиють, і будують, і малюють, і варять, і вишивають. А фермери сіють зерно і збирають врожаї, утримують худобу, незважаючи на перешкоди. Цим самим створюють основні блага для прожиття, для існування роду свого.

Українці налаштовуються залежно від обставин, що склалися у їхньому житті. Так було, так є сьогодні, так буде і в майбутньому. Від нашого земляка з Мурафи Івана Сірка (1610 р.) і до Олександра Юзькова, Миколи Опальнюка, Володимира Бабія, Шуляка Руслана Анатолійовича, які героїчно загинули у 2022 – 2023 роках у боротьбі з московськими загарбниками. Вічна пам'ять Героям!

Іван Сірко, 1610 р.н.

*Олександр Юзьков,
1975 р.н.*

*Микола Опальнюк,
1986 р.н.*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Такі вони, українці – були, є і будуть! І Іван Сірко, і Олександр Юзьков, і Микола Опальнюк, і Володимир Бабій, і Шуляк Руслан Анатолійович боролися за свободу, за незалежність рідного краю.

**Володимир Бабій,
1972 р.н.**

**Руслан Шуляк,
1980 р.н.**

Простий довжанський народ проводить тепер на війну з російськими рашистами кращих своїх юнаків та чоловіків. І в лихі часи село вміє виживати, люди знаходять можливість допомагати своїм воїнам. Свій посильний вклад для Збройних Сил України роблять довжанські селяни, випікаючи різні смаколики, заготовляючи продукти харчування чи купуючи необхідні речі для бійців. Люди збирають кошти на різне обладнання та зброю, аби прискорити нашу перемогу.

Усе для перемоги над озвірілим окупантом, який здавна звик жити за рахунок українців. Старші люди Довжку добре пам'ятають, куди за радянських часів відправлялися молочні та м'ясні продукти, вирощені та вироблені у наших колгоспах та у власних господарствах. Все йшло на Москву та Ленінград. Усе вивозилося згідно московського плану. А тим, хто це все вирощував, залишались лише «ріжки та ніжки», ну ще може коров'яче вим'я... Високоякісне українське м'ясо йшло на виготовлення дешевої докторської ковбаси по 2 крб. 20 коп. за кілограм. Дешевої тому, що м'ясо було фактично вкрадене у нас за безцінь. Але купити простому селянину – довжанцю такої ковбаси можна було лише у вище названих містах. Росія вигідно лише для себе підпорядковувала наші українські землі, наше Поділля ще з кінця XVIII століття.

Нелегко жилося довжанцям у ті роки. Не краще стало жити і з приходом нової влади – радянської. Москва міцно причепилася за українські землі. Адже Україна була житницею Росії. Згадаймо слова Троцького: «...Без України немає Росії... без українського хліба... Чорного моря Росія існувати не може. Вона задихнеться... і ми з вами...»

Сюди з Москви слали нові і нові вказівки, щоб перетворити українського селянина-хлібороба на раба-колгоспника. В хід ішли всякі методи. Найстрашнішим з них був метод морити голодом, щоб таки змусити українського селянина записатися до колгоспів. Не вийшло. Україна таки вижила, хоч і втратила понад 7 мільйонів своїх людей, серед яких найбільше загинуло дітей. «Дитячий голодомор» – так назвав це лихо Президент України Віктор Ющенко.

А вже наступний президент – втікач Віктор Янукович (посланець Москви) скоротив і майже розпустив Українську армію, створивши прекрасні передумови московитам для захоплення Донбасу, Криму, а тепер і всієї України.

На жаль, Україна має ще чимало зрадників та колаборантів, що особливо помітно на тих територіях, які тимчасово окуповані. Та партизанський рух і рух спротиву активно діють в тих місцях. І це відчують ті, хто зрадив свою Батьківщину. А зрадники завжди отримували заслужене покарання, які б часи не були.

Дякуючи нашим Збройним Силам, в лавах яких вірно служать своєму народові і довжанські чоловіки.

Список жителів села Довжок, що брали участь в АТО (ООС) та в бойових діях у війні України з московськими рашистами

Бабій Володимир Юхтимович - 1972 р.н.

Байдацький Олег Анатолійович - 1996 р.н.

Байдацький Сергій Іванович - 1971 р.н.

Балунник Юрій Петрович - 1999 р.н.

Безп'ятчук Петро Павлович - 1991 р.н.

Боровський Ярослав Леонідович - 1996 р.н.

Бургела Максим Васильович - 1996 р.н.

Гелетей Артем Васильович - 2000 р.н.

Гнатюк Валерій Олексійович - 1971 р.н.

Гончарук Віктор Іванович - 1976 р.н.

Гох Роман Михайлович - 1981 р.н.

Гуцол Віктор Іванович - 1991 р.н.

Гуцол Віталій Анатолійович - 1980 р.н.

Гуцол Михайло Михайлович - 1969 р.н.

Дишкант Оксана Григорівна - 1975 р.н.

Заграй Сергій Миколайович - 1971 р.н.

Килівник Володимир Вікторович - 1989 р.н.

Килівник Олександр Вікторович - 1992 р.н.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Копайгородський Олександр Васильович - 1983 р.н.

Копайгородський Сергій Петрович - 1971 р.н.

Крамар Сергій Вікторович - 1972 р.н.

Кулик Дмитро Вячеславович - 1990 р.н.

Купчак Роман Миколайович - 1991 р.н.

Кушпіта Віталій Валерійович - 1985 р.н.

Лановий Іван Андрійович — 1993 р.н.

Лобач Віталій Леонідович - 2002 р.н.

Луцик Костянтин Анатолійович - 1983 р.н.

Мандзюк Валентин Іванович - 1978 р.н.

Мандибура Іван Станіславович - 1990 р.н.

Мельник Олександр Петрович - 1981 р.н.

Моркот Сергій Олексійович - 1993 р.н.

Надеждін Валентин Євгенович - 1979 р.н.

Опальнюк Микола Григорович - 1986 р.н.

Партека Ігор Михайлович - 1991 р.н.

Партека Олександр Сергійович - 1991 р.н.

Побережник Сергій Сергійович - 1991 р.н.

Пухальський Володимир Павлович - 1983 р.н.

Русін Микола Іванович - 1967 р.н.

Садовий Василь Михайлович - 1978 р.н.

Сайнецький Анатолій Михайлович - 1976 р.н.

Саламаткін Петро Володимирович - 1965 р.н.

Слободянюк Леонід Володимирович - 1968 р.н.

Смалюх Дмитро Володимирович - 1993 р.н.

Тонкошкур Петро Петрович - 1975 р.н.

Хмельовський Юрій Михайлович - 1974 р.н.

Шаповал Василь Миколайович - 1996 р.н.

Шаповал Сергій Миколайович - 1987 р.н.

Шарагов Павло Олександрович - 1993 р.н.

Швець Валентин Сергійович - 1995 р.н.

Шуляк Руслан Анатолійович - 1980 р.н.

Юзьков Олександр Анатолійович - 1975 р.н.

Яковишен Олег Іванович - 1980 р.н.

Україна бореться з лютим ворогом. І не просто бореться з агресором, а впевнено перемагає його!

Життя триває... І навіть в умовах військового стану люди продовжують одружуватись, народжувати дітей. Віримо, що всі, хто народився у цей непростий час, зростатимуть під мирним небом своєї Батьківщини, а всі новостворені родини стануть надійним фундаментом нашої вільної, міцної, незалежної держави з прекрасним іменем – Україна!

Довжок у роки війни 1941 – 1945 рр.

Жителі Довжку, які з 1930 року входили до складу Шаргородського району, з болем і гнівом сприйняли звістку про віроломну гітлерівську навалу.

Напад німецьких військ на СРСР 22 червня 1941 року був повною несподіванкою для керівництва держави, яке таємно готувалося до свого нападу на Німеччину, а не до оборони від неї. Адже не секрет, що після війни з Фінляндією радянське керівництво перебазувало основні свої військові сили на західний кордон. Але Гітлер плани Сталіна випередив буквально на два тижні наперед.

І РОЗПОЧАЛАСЬ ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА.

З перших же днів війни на фронт з села вирушили:

Байталюк Петро Григорович

Байталюк Петро Ілліч

Балуник Олександр Сергійович

Балуник Олексій Олександрович

Балуник Федір Мойсейович

Дрозда Бартох Северинович (секретар сільської Ради)

Каськов Іван Захарович

Копайгородський Василь Юхимович (колишній голова колгоспу)

Копайгородський Мирон Андрійович (політрук)

Копайгородський Олексій Сафонович

Копайгородський Федір Михайлович

Манзюк Петро Федорович

Мідзяновський Юхим Гаврилович

Паремський Леонід Петрович

Партека Іван Максимович

Русін Петро Семенович

Сауляк Михайло Трифонович

Свидницький Микола Михайлович

Швець Михайло Миколайович

Юзьков Тодір Іванович

Яковишин Олексій Михайлович та інші.

Село пам'ятає про те, що багатьох наших земляків війна застала у військових частинах та на кораблях. Для них вона розпочалася з першого ж дня. Це наші громадяни:

Юзьков Григорій Іванович, кадровий офіцер, ст.лейтенант

Брацлавський Омелян Степанович

Дрозда Іван Северинович

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Басюк Пантелеймон Пантелеймонович

Качалаба Пантелеймон Кузьмич

Завірюха Гордій Григорович, який загинув 4 травня 1945 року, не доживши до перемоги всього 5 днів

Копайгородський Микола Данилович

Копайгородський Онуфрій Петрович

Кубишин Кастан Йосипович

Мандибура Михайло Карпович, який отримав звання Героя Радянського Союзу

Мандибура Микола Іванович

Хмельовський Сігізмунд Пилипович

Сауляк Олексій Степанович, який до червня 1941 року вже побував на війні з Фінляндією

Яковишин Михайло Улянович та інші.

В той грізний для країни час чоловіки залишали село, сім'ї і відправлялися на збірні пункти військкомату, які діяли у нашій зоні в Соснівці, Джурині, Мурафі та Шаргороді. Мобілізація проводилася протягом місяця і у кілька етапів. Колони мобілізованих під керівництвом військових вирушали пішки до військових частин на схід. Велику організаційну роль у перші дні війни відіграла сільська рада та її працівники, а також голова колгоспу Артем Басюк, який відповідав за евакуацію колгоспної худоби на схід країни. Очолював сільраду присланий з Деревчина Ігнатій Снігур, секретар - Дрозда Бартох Северинович, який після звільнення села від окупантів згодом очолив сільраду. В село поступила команда про те, що треба евакуювати деякі сім'ї та колгоспну худобу. Стадо корів, разом з погоничами, вирушило на схід в бік Росії. Але, як і колони мобілізованих чоловіків, так і стадо колгоспних корів, волів та коней часто попадали під нальоти німецьких літаків. Одну з таких колон, яка рухалася у напрямку на Умань і в якій було багато наших довжанських людей, німецькі літаки розбомбили. Звичайно, після таких нальотів учасники маршу, які дійшли до Брацлава, повертались манівцями додому, де і знаходились на окупованій території аж до визволення села.

Старожили села, зокрема вчитель місцевої школи Миронюк Аркадій Феодосійович та Швець Харитон Семенович, 1902 р.н., який вперше був мобілізований у червні 1941 року, але через бомбові удари за Джурином вимушений повернутися додому і вдруге мобілізований у квітні 1944 року, у своїх спогадах згадують, що перша група мобілізованих довжанців успішно добралася аж до Умані. Бомбові удари німців минули їх. Багато з них воювали з перших днів війни – хто до загибелі, хто до Перемоги. А були й такі команди мобілізованих, що зайшли тільки за Джурин і там їх накрила німецька авіація. Всі порозбігалися... А вже у 1944 р. пішли на фронт.

22 липня 1941 року німецькі війська захопили Джурин, Шаргород і села районів. Захоплення Довжку відбулося без бою. Окупанти з'явилися в селі з боку Хоменок 22 липня.

Але запах війни населення Довжку відчуло ще 4 липня 1941 р., коли над селом вперше з'явилися німецькі літаки. Слід нагадати читачам, що місто Могилів-Подільський німецькі завойовники бомбили ще з першого дня війни. Там діяли наші укріпрайони, де понад р.Дністер були побудовані ДОТи, ДЗОТи. Зі спогадів старожилів нам відомо, що під час відступу радянських військ тут відбувалися часті хаотичні перестрілки. Бувало, що стріляли з гармат свої ж таки, в своїх.

Починаючи уже з 4 липня, німецька авіація часто з'являлася над Довжком. Літаки, на крилах яких замість червоних зірок чітко виднілись чорні хрести, скидали свій смертоносний вантаж на важливі об'єкти: на Соснівський цукрозавод, а також на Шаргородські склади, магазини, костел та житлові будинки. Їх відганяли наші радянські «Яструбки», що базувалися у Насіківці та Мурафі.

Після бомбових ударів люди, оцінивши ситуацію, ламали замки на складах і базах, розбирали все те, що бачили і могли взяти.

Такого погрому зазнали шаргородські склади райспоживспілки і склади мурафського сільпо. Як переказують довжанські свідки-старожили, за тиждень з початку оголошеної війни у Довжку не залишилось жодного комуніста, настало повне безвладдя: ніхто не йшов на роботу в колгосп, полями бродила бездоглядна колгоспна худоба. Над селами нависла гнітюча атмосфера передчуття чогось страшного і невідомого. Люди збиралися гуртами, шукаючи один в одному підтримки. В селі проживало кілька сімей євреїв, частина яких спішно зібралися і виїхали.

Слід зазначити, що Сталін своїм указом велів виселити ненадійних українців, які проживали вздовж західного кордону, в глибинки Росії, а найбільш ворожих до влади людей просто знищити. Сотні тисяч українців на прикордонних територіях у перші дні війни було розстріляно. Шаргородський край це лихо оминуло.

Вздовж уже «очищеного» кордону будувалися оборонні лінії.

На території Вінницької області такі оборонні об'єкти були побудовані ще до 1941 року між Могилевом-Подільським і Баром, залишки яких зберігаються й до нині там.

Напад Німеччини спричинив безладний відступ Червоної армії, прославленої в піснях, бійці якої масово здавалися у полон німцям.

Якщо ж розглядати шляхи нападу німецьких військ у межах Вінницької області та Шаргородщини зокрема, то можна відзначити наступне: фашисти намагалися захоплювати наші території шляхом

Довгочасна оборонна споруда (ДОТ). с. Верхівка Барського р-ну. Фото 2018 р.

обходу оборонних об'єктів, зайнятих радянськими військами. Вони обминули систему оборони у Муровано-Куриловецькому та Барському районах і уже 16 липня 1941 року захопили Муровані Курилівці, Копайгород, Станіславчик, Ярошенку. Тим самим, створивши такий собі «котел» з відступаючими радянськими військами, які безладно рухались з боку Ямполья і Могилева в бік Шаргорода, відрізали 96-ту сухопутну дивізію радянських військ, що входила до складу 17-го стрілецького корпусу, який відступав на схід в бік Гайсина та Умані. Цілий місяць радянські війська стримували наступ німецьких військ.

Тут, у нашій зоні, по лінії Шаргород-Мурафа-Юхимівка відбувалися запеклі бої. Так, 20 липня 1941 року між селами Клекотина і Юхимівка відбувся великий бій, в якому було вбито і поранено понад 700 німецьких солдатів і офіцерів. Цілий 229-й полк 101-ї німецької піхотної дивізії був знищений. Радянськими військами було захоплено штаб цього полку зі всіма документами і картами, штабний автомобіль. Ворог втратив у цьому бою 15 бронемашин, 40 бронемобілів, один генеральський легковик, 2 мотоцикли і велику кількість велосипедів, на яких німецькі солдати рухались на схід.

Були втрати і з нашого боку. 96-та дивізія втратила 120 радянських бійців вбитими та пораненими. Але сили були нерівні і вже 22 липня вся територія Вінницької області, в тому числі Шаргородщина, була окупована фашистами.

(Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. (хроніка подій), Київ, 1965, с.с. 3, 5, 16, 17).

Із розповідей колишнього жителя села Юхимівки лісника Матусяка Михайла, який проживав на хуторі у лісі під назвою «Безден-

чик», дізнаємось, що його ліс і поле навколо лісу були встелені трупами німецьких солдат. Згодом, уже при німецькій владі, у липні-серпні 1941 року місцеві люди звезли і знесли трупи у велику могилу і насипали землі у вигляді невеликого кургану. (Тепер у тому лісі проживає сім'я Василя Матусяка – сина лісника Михайла Матусяка – А.Н.)

Про початок Великої Вітчизняної війни або продовження Другої світової на території села Довжок певне уявлення дають нам, на жаль, не документи з архівів, а свідки очевидців тих перших днів початку війни та окупаційного періоду. Якраз до спогадів старожилів села автор звертається кожен раз при творенні книги про село. Про такі міста і містечка, як Вінниця, Могилів, Немирів, Жмеринка, Тульчин та ін. ще можна щось відшукати у архівах. Але цього не знайдеш там про Довжок.

Нам відомо, що станом на 1941 рік територія Вінницької області оперативно входила до складу Київського особливого військового округу, а з початком бойових дій вона ввійшла в зону дій Південно-Західного фронту. Вночі люди просиналися від гулу німецьких літаків, які летіли бомбити радянські міста. До Довжку линули звуки розривів авіабомб. Це бомбили Джурин, Ярошенку. Одна з бомб впала біля

Відступ радянських військ на Схід. Липень 1941 р.

вокзалу у Ярошенці, інша на лісовий масив, де тимчасово стояла військова частина відступаючих з боку Шаргорода радянських військ.

Для боротьби з ворожими диверсантами у населених пунктах Вінниччини були організовані спеціальні винищувальні загони. Такий винищувальний загін був створений і у Довжку. Молоді хлопці та

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

дівчата по черзі групами по 4-5 чоловік чергували в селі. Усе, що було помічено підозріле - повідомлялося у сільську раду. Але чергування таке тривало всього кілька днів...

В селі у перші ж дні початку війни почалася масова мобілізація. Її організовувала сільська рада, яку очолював Снігур І. Усі вказівки голова одержував із райвійськкомату. Мобілізовані чоловіки організовано направлялися до призовних пунктів району. Найближчим таким пунктом для Довжку були Джурин і Мурафа. Звідси пішим ходом під командуванням військових мобілізовані чоловіки направлялися на Схід країни, тобто в бік Брацлава, Гайсина, Умані.

Цілий місяць радянські війська стримували наступ німецьких військ. Але 22 липня 1941 року влада у селі змінилася. Село ще жило радянським життям до 22 липня 1941 року. Цього числа, через місяць від початку війни, вже офіційно у Довжок прийшла окупаційна влада, що належала румунським союзникам Німеччини. Німецьке керівництво не передбачало жодної автономії для України. Вінницька область була поділена на 2 частини: північна відійшла до німецької зони окупації, південна - до румунської зони. Відмежована лінія між

Німецький генерал-майор з українськими дівчатами в національних костюмах. «Фото не раніш як 1942 року: знімок в інтернет-проекті «Военный альбом» – цифровому архіві фотографії Другої світової війни

зонами окупації у нас на Вінниччині проходила річками: Лядова, Рів і Південний Буг.

Румунська зона окупації (Трансністрія) була поділена на 13 пові-

тів. Джуринський і Шаргородський райони відносилися до Могилівського повіту. В селі замість посади голови сільради була введена посада старости села, яким у липні 1941 року став місцевий Влас Копайгородський, 1888 року народження, начальником примарії – Дем'ян Качалаба. В селі також були призначені поліцаї з числа місцевих жителів.

Варто зауважити, що нова влада не захотіла міняти стиль господарювання на селі. Вона залишила вже більш-менш організовані колгоспи, перейменувавши їх у громгоспи (громадські господарства). Головою громгоспу було призначено місцевого поміркованого чоловіка Юзькова Павла.

Такі господарства були вигідні для будь-якої влади – можна організовано викачувати з села продукти харчування, майже не залишаючи нічого тим, хто вирощував їх. Люди ж працювали від зорі до зорі на полях, на фермах. Плата за працю була мізерною, але владою, яку представляли поліцаї (начальник поліції Дем'ян Качалаба), працюючі заохочувалися різними крадіжками. Бували випадки, коли сам поліцай завдавав на плечі працюючим жінкам у полі, що йшли додому, мішки з зерном.

Примарією навіть видавалися паспорти окремим жителям села, які їм були потрібні для виїзду за межі села. Паспорти видавалися двома мовами – румунською і українською. По ініціативі примарії у населення було відібрано 12 голів коней та 12 голів свиней, а також зерно та теплий одяг для окупантів. Румуни заставили жителів села зносити назад все, що було забрано ними з господарства в перші дні війни. Люди підкорилися окупантам, але повернули набагато менше, ніж забрали...

Оскільки були утворені всі органи місцевої і господарської влади, окупаційна адміністрація зобов'язала всіх жителів села приступити до збирання врожаю, який вже почав осипатись. Лани пшениці, жита, ячменю чекали коси і серпа, бо наявна техніка стояла без пального. Тим більш, що врожай видався в тому році кращий за всі попередні.

І не дивлячись на те, що йшла війна, що хліб попаде не нашим людям, а окупантам - майже все доросле населення Довжку вийшло на жнива. Бо все ж надіялись, що за працю на збиранні збіжжя повинні щось заплатити, в кращому випадку, буде змога хоч якусь торбину натеребити зерна додому. Цікавим є й тепер той факт, що селяни розуміли, що хліб у жнива (липень – серпень) треба збирати під час будь – якої влади. Що вони й робили, забезпечуючи насамперед себе і свої сім'ї хлібом.

В тогочасних колгоспах механічної збиральної техніки майже не було, а перші причепні комбайни «Сталінець» більше працювали на стаціонарі як молотарки. Тепер і вони, і трактори стояли без пально-

го. Вся надія, як і раніше, була на ручну працю. Серпами, косами, двома лобогрійками і самоскидкою майже за місяць справилися з жнивами. 15 скирт збіжжя з дорідним зерном стояли на довжанських полях. Такий же врожай був і по інших селах нашого району.

Румунія мала власне нафтове родовище і заводи по її переробці, тому питання про пальне швидко було погашене. На Могилівську нафтобазу почав поступати румунський гас і бензин.

Але до обмолоту збіжжя селяни не спішили з різних причин. Правда, жито обмолочували ціпами з перших днів жнив на території господарства. І не виключно заради зерна, а заради покрівельного матеріалу – соломи. Адже всі господарські будівлі в колгоспі і 95% будівель в селі були під солом'яними стріхами. Ці стріхи, як і зубчасті кутки солом'яного даху можна було пошити тільки житніми сніпками. Для цього потрібно було мати певну кількість околотів на кожний об'єкт.

В селі цінилися майстри – пошивальники, бо не так просто, як здається, можна гарно і надійно пошити хату, щоб не протікала і вітер не розривав сніпків. Багато людей бралось за це ремесло, але неперевершеним майстром був чоловік на ім'я Фока або попросту – «Фока-пошивальник». Таким же ремеслом в селі займалися й інші спеціалісти.

Житні сніпки були і стратегічною сировиною, особливо в колгоспі, як при окупації, так і далеко після війни. Бо коли навесні не було що кинути за драбину коням чи волам, починали розшивати покрівлю, з неї різати січку для худоби. Це допомагало вижити до жнив, а там знову відновлювали покрівлю до наступної осені.

Не можна твердо сказати, що самі люди затилювали обмолот вже зібраного в скирти врожаю. Про те, що вони не були зацікавлені в нагальному закінченні жнив, не викликає сумніву. Але обмолот хлібів таки вівся, бо підходили строки сівки озимини, треба було готувати насіння, та й румуни щоденно черпали дармове зерно як контрибуцію. Селяни в цій ситуації міркували по-своєму, що якщо обмолот затилюється, то буде шанс щось прихопити додому, або попросту вкрасити. Попереду чекала кожного жорстока зима, і ніхто із влади поки що не цікавився, як же житимуть люди. Тому кожен дорослий чоловік міг розраховувати тільки на свої ноги і руки.

Пізніше румунська адміністрація дозволила керівникам сільських господарств видати працюючим по кілограму зерна на трудовий день. Але до того кожен не лінивий мав багато більший запас. Сільська поліція несла свою службу формально, для вигляду, тільки вдень. А темна нічка, підігріта «бурячанкою» (самогонкою, виготовленою з цукрового буряка, звідки й народна назва), багатьом додавала сміливості для вирішення різних задумів.

Для загального нагляду за діями місцевої влади і поліції в кожне село направлялось по два жандарми. Були вони і в Довжку, без офіцерських звань, звичайні румунські солдати, одягнуті у військову форму з допотопною «люшнею» за плечима. Але вони мали великі повноваження, і при наявності зброї, в певних обставинах, могли її застосувати. Проте за весь час окупації в селі не було жодного випадку збройного конфлікту. На весіллях і хрестинах їх запрошували за стіл, як почесних гостей, і вони пили бурячанку (цуйку по рум.) на рівні з місцевими чоловіками. Не тільки в нашому селі, але, мабуть, в інших селах району люди більше боялися своїх поліцаїв, ніж чужинців – румун.

Не секрет, що за роки окупації при румунах наші селяни навчилися красти. Адже із спогадів старожилів відомо, що до війни, наприклад, працюючі колгоспники на сівбі зернових часто залишали прямо на полі не використане за день насіння на ніч без всякої охорони. І ніхто ні разу не смів не те що вкрасти, але й підійти до залишених в полі мішків із зерном.

На жаль, звичка вкрасти у колгоспі стала звичним явищем у післявоєнні роки.

Переважна більшість селян не втрачала надії на повернення Радянської влади, що Червона Армія бодай на Дніпрі зупинить нахабну німчуру і пожене їх назад, в «Дойчланд».

Ще досить свіжі в пам'яті молодих людей звучали слова бадьорої пісні:

*«И на вражьей земле мы врага разобьем,
малой кровью, могучим ударом».*

Але були й такі, що вірили німецькій пропаганді і, не задумуючись, йшли на службу до окупантів. Не знаю, яку платню вони отримували, але задарма вони не служили, це факт. Не румуни, а самі місцеві поліцаї достовірно знали статки своїх сусідів чи родичів, і на кого мали «око», часто наводили румунів для обшуку. А знайти щось підозріле було запросто в таких людей. І хоч все закінчувалось мирно з допомогою традиційного могорича і значного хабара, потерпілий був радий і цьому. Адже могло бути і гірше.

Якщо німці карали смертю тих, котрі займалися самогоноварінням, то румуни заохочували таких, щоправда, переслідуючи при цьому мету отримання економічного зиску.

« 11.02.1942 р. Старості с.Джурин

На основі наказу губернатора Трансністрії №1092 1942 року про те, що можна видавати дозвіл приватним особам на виготовлення горілки із хліба, фруктів та інших продуктів (не дозволялось виго-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

товлення горілки тільки з цукрових буряків [656, арк.53]. С.Г. (Сергій Гальчак – А.Н.), про що маємо честь довести Вам до відома і оголосити населенню про те, що бажаючі особи приступити до цього виробництва, повинні мати дозвіл районного претора, довідку лікаря про стан приміщення, в якому здійснюватиметься робота, реєстрацію райфінвідділу. Виготовлення горілки дозволяється на таких умовах: половина продукції, яка буде виготовлена, повинна надійти в рахунок держави в РФО, а інша – виробнику. Особи, що не мають дозволу на виготовлення самогону, будуть оштрафовані до 100 марок.

Претор райуправи
Зав. райфінвідділом
Секретар райуправи
[657, арк.85].

Гайдауцу
Кудик
Назаров»

Так проходили 1941, 1942, 1943 роки.

Румунська окупаційна влада була набагато лояльнішою відносно німецької. Відомо, що німці масово знищували єврейську націю. В Шаргороді і Джурині ж румуни мирно співіснували з місцевими євреями, а також із депортованими буковинськими та бессарабськими євреями.

Частина депортованих буковинських євреїв із Шаргорода була переселена в села району: Руданське, Пасинки, Копистирин, Івашківці, Плебанівку, Деревчин, Лозову, Писарівку. Були такі переселенці із Бесарабії та Буковини й у Довжку. 9 вересня 1943 року таких у селі було понад 40 євреїв. Їх використовували на польових роботах громадсько-господарств. Деякі євреї померли від хвороб і поховані в Довжку.

З настанням 1944 року раною весною в село дійшли чутки про успішні дії радянських військ на фронтах проти фашистів. На окупованій території, починаючи з 1943 року, почали діяти підпільні партизанські загони, з якими тримали зв'язок і місцеві підпільники. Серед таких активним учасником підпілля у Довжку був Людвиг Свідницький. Він постійно обмінювався різного виду інформацією з джуринськими та чернівецькими підпільниками. Йому допомагали у підпільній роботі його товариші:

Володимир Бернацький,
Сигизмунд Хмельовський,
Леонід Сінчук.

Джуринські підпільники тримали тісний зв'язок із довжанською групою. Зв'язок здійснювали через довжанську дівчинку, яка одержувала певну інформацію і доставляла її до Джурина. Спосіб доставки інформації був такий: дівчинці заплітали у косу лист з інформацією і вона безпечно проходила жандармські пости. У Джурині її зустріч

відбувалася на конспіративній квартирі одного єврея. (На жаль, встановити ім'я цього єврея, як і дівчинки, не вдалося. – А.Н.). Зате ми тепер достеменно знаємо, що підпілля у Довжку під час румунської окупації діяло.

Але не дримали і фашистські окупанти. Влітку 1943 року у селах Шаргородського та Жмеринського районів було проведено арешти місцевих підпільників. До таких потрапив і Людвіг Свідницький з Довжку. За підпільну і пропагандистську роботу серед населення села Людвіг був арештований румунськими властями. Спочатку його катували тут, в селі, шомполами та палицями, а потім віддали під суд, який присудив йому 25 років ув'язнення. Покарання Людвіг Свідницький відбував у в'язниці м.Тирасполя. Свідченням цьому є батькові листи автора цієї книги Нагребецького Никифора Петровича, який теж у Тираспольській в'язниці відбував покарання за підпільну роботу у. В одному з листів Нагребецький Н.П. повідомляв свою дружину в Плебанівці, що (дослівно): « ... це письмо я передаю **довжанським чоловіком**, звати Людва, який сидів зі мною в одній камері, а тепер вийшов з тюрми по амністії губернатора Алексяна і їде додому».

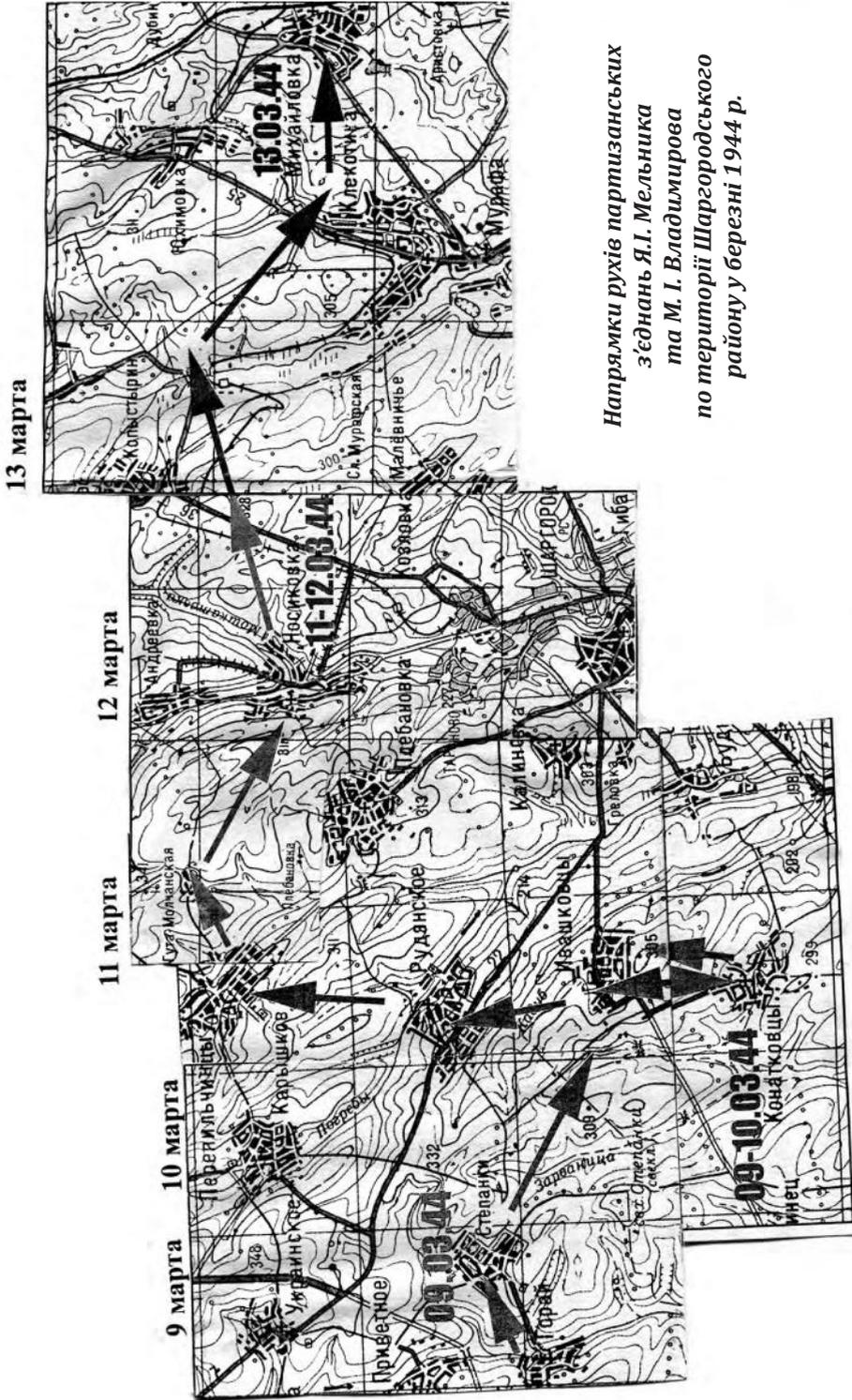
В лютому місяці 1944 року у нашій окрузі з'явилися великі бойові партизанські загони, що проходили рейдом у селах Садківці, Чернівці, Гонтівка, Тропова, Конатківці, Івашківці, Руданське, Перепільчинці та ін. (10-21 лютого). Другий рейд партизани здійснювали у березні 1944 року. Це було велике Вінницьке партизанське з'єднання під командуванням Якова Мельника.

Докладно про події цих походів можна прочитати у книзі «554 дня партизанской войны: дневник, документы». Її написав і видав внук командира партизанського з'єднання Якова Мельника А. Добровольський. Книга вийшла у 2006 році в Москві.

Велике трьохтисячне Вінницьке партизанське з'єднання, перебуваючи у середині березня 1944 року в районі Голинчинець, Русави, Рожнатівки, Саїнки, Садковець та ін. постійно поповнювалось за рахунок місцевих жителів навколишніх сіл.

Партизани Якова Мельника пройшли 10 – 17 березня шаргородськими селами Конатківці (де вели

великий бій з румунами), далі Івашківці, Руданське, Перепільчинці, Лука Мовчанська, Гута Мовчанська, Насіківка, де звільнили понад 1000 полонених радянських людей, яких німці мали відправити до Німеччини, далі були села Копистирин, Клекотина, Михайлівка, Дербчин, Зведенівка і Голинчинці.

Перебуваючи у районі Голинчинець, партизани дали доброї прощуханки відступаючим німецьким воякам. Внаслідок боїв у голинчинських лісах німці панічно тікали у бік Могилева.

Поповнивши ряди партизанського з'єднання за рахунок джуринських, мураховських, шаргородських, томашпільських та чернівецьких юнаків, Яків Мельник і Михайло Владимиров повели своїх воїнів на переформування до Вінниці. Майже всі партизани, переформувавшись, поповнили ряди Червоної армії і вирушили визволяти Європу.

Щодо перебування партизанів у районі с.Довжок, то їхні дії оминули наше село. Тут не було ніяких великих боїв за визволення села. Зате у сусідніх селах Мурафі та Клекотині 19 березня 1944 року відбувся великий бій між відступаючими німецькими вояками та радянськими військами. В цьому бою загинуло 23 радянських бійців, які поховані у братській могилі в селі Клекотина.

Бої за визволення від окупантів відбувалися і в Дербчині, Клекотині і Мурафі, Джурині, Голинчинцях, Політанках, Івашківцях. І в кожному запеклому бою гинули наші воїни...

Дорогою ціною дісталось визволення наших сіл. 19 березня є Днем визволення села від окупантів. В цей день пролилося багато людської крові у сусідніх Мурафі і Клекотині. 19 березня 1944 року був недільний день. А в переддень з села тікали румуни. Разом з ними втекли і поліцаї. Подальша їхня доля невідома.

Але війні ще не кінець...

Березень 1944 – го

В ці березневі болотні дні 1944-го нашими селами йшли на захід одиноко чи групами німецькі солдати. Румуни уже з села всі повтікали разом із поліцаями. Зморені, обмоклі, кульгаві німецькі вояки, часто опираючись на гвинтівку, як на палицю, вони заходили по селах до хат, щоб обігрітись, обсушитись та щось з'їсти. Одна з таких груп німців опинилась у Довжку.

До села долинали звуки автоматних та кулеметних черг і вибухів гранат. Це ішов бій у Клекотині і Мурафі. Радянські воїни 40-ї і 27-ї Армій 2-го Українського фронту звільняли села Шаргородщини. А тут раптом такі колишні зухвалі й самовпевнені німецькі вояки тепер виглядали зовсім не по-вермахтськи... Проходили повз селянські хати і просили їсти...

Давно відомо - український народ завжди був гостинним і доброзичливим для всіх, в тому числі й до непрошених зайдів. І, пам'ятаючи слова молитви Божої «...Хліб наш насущний дай нам сьогодні й прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим...», окремі довжанські жінки, побачивши жалюгідних німецьких вояк, виносили хліба винуватцям. Але в душі кожної були сумні думки. Кожна думала про свого солдата, який теж десь на чужині або вже лежить в землі, або просить допомоги...

19 березня у 1944-му році було недільним днем. Через село з боку Клекотини і Мурафи по ґрунтових польових дорогах рухалися наступаючі радянські війська. Сказати, що вони рухалися, це ще нічого не

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

сказати. Під ногами було непрохідне болото. Березень 1944-го був майже без морозів. Коні ледь тягнули свої вантажі, а солдати могли

рухатися самі, та ще й допомагати коням і машинам.

Дату 19 березня. селяни запам'ятали як день визволення їх від окупації нацистами. Цього дня в селі було відновлено радянську владу. Зразу ж запрацювала Хоменська сільська рада. (У Довжку сільська рада почала свою роботу лише з 1945 року. Її очолив демобілізований Дрозда Варфоломій Северинович.)

Першочерговим завданням Хоменського керівника було мобілізація військовозобов'язаних чоловіків. Таких в селі назбиралось понад двісті. Майже всі вони на протязі 2-х місяців, без всяких заперечень, вступали до лав Червоної армії. Більшість з них потрапляли служити до Першого і Другого Українських Фронтів. Їхній шлях був на Європу. У селі залишилися лише інваліди, пенсіонери та хворі чоловіки. Жінки і діти взяли на себе домашні турботи і роботу в колгоспі.

У таких умовах по нашому бездоріжжю доводилось наступати радянським піхотинцям у березні 1944 р.

На жаль, часто зовсім не підготовлених молодих бійців зразу ж кидали у вогняне пекло в Молдавії, Румунії, Угорщині. Багато наших довжанців уже ніколи не повернуться з тих фронтів. Більшість загиб-

лих там і покоїться – у Румунії та Угорщині. Гинули наші хлопці часто тільки через те, що були слабо або й зовсім не озброєні, не підготовлені, не обізнані у військовій справі. Ці люди ставали явним гарматним м'ясом, а Україна – великим плацдармом з живим матеріалом. Це є ще одним доказом того, як радянська влада цінувала життя своїх людей.

Багато загинуло новобранців під Яссами, що в Румунії, а ще більше в Угорщині. Чимало молодих українців полягло навколо озера Балатон. Наші довжанські хлопці поклали свої голови на австрійській, чехословацькій, югославській, польській землі, а також на землях Німеччини. Добре озброєні німецькі підрозділи із зручних позицій перехресним вогнем кулеметів та гармат безжально нищили лави щойно мобілізованих українських селян і робітників. Відомо, що гнав їх у штрафні підрозділи прославлений маршал Жуков. Українці своєю кров'ю мали спокутувати гріхи за те, що у важкі для країни часи відсиджувалися у домітках. Інші ж боролися «за Родіну, за Сталіна»...

Там, на фронті в Карпатах Румунії, наших беззахисних і беззбройних юнаків у цивільному одязі називали «одноразовими солдатами». Таких при визволенні Києва загинуло понад пів мільйона чоловік! Але часом ці одноразові солдати творили чудеса. Пропонуємо уривок із книги А. Нагребецького **«Ветерани Шаргородщини в роки Вітчизняної війни»**. На сторінці 430 йде мова про нашого земляка із Гибалівки Василя Шаварана, який був призваний до армії в березні 1944-го разом із довжанськими, шаргородськими 20-тирічними юнаками. У заголовку «Перший рукопашний бій без зброї» учасник цього бою Гречаний Микола Микитович згадує:

«Перед ранком у сутінках ночі злетіла зелена ракета, а за нею зразу дві червоних. Зрозуміло, що це якийсь сигнал.

Хлопці! Якщо буде напад на нас, – сказав Василь Шаваран, – падайте всі на землю, так добре видно противника! Хапайте за ноги ворогів! Виривайте зброю! Бийте хто чим може!

Це було останнє, що можна було почути, бо стрілянина розпочалася така шалена, що далі діяв кожен як міг. Бій продовжувався недовго, хоч кожна хвилина здавалася вічністю.

Врятувала остання Василева підказка: лежачим на землі було видно фа-

Шаваран Василь Юхимович

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

шистів, які, приклавши автомата до живота, поливали вогнем перед собою з метою посіяти паніку серед радянських солдатів.

Перші фашисти, що попадали і припиняли стрілянина, вже вовтузились під нашими беззбройними, які накидались по два-три чоловіка на одного німця, били чим могли, душили, виривали зброю.

Поступово стрілянина вщухла. Лише чути в темноті стогони, хрипіння і глухі удари зброєю.

Світало. Уцілілі німці віддалились, і згодом бій відчувався далі в тому ж напрямку. Наша команда, ще лежачи, поволі збиралась до палаток. Хлопці, збуджені цим першим в житті та ще й таким незвичайним, майже рукопашним боєм, почали ділитися своїми враженнями. Особливо раді були ті, хто вже мав власну зброю, бо відчували свою силу.

– Якби не полягали, а кинулись тікати, полягли б усі, – була загальна думка.

Рано-вранці прибіг наш лейтенант. Побачив чимало вбитих німців. Чув, що тут був бій. Думав, що нас уже немає в живих.

Вишикував, перерахував, залишився задоволений. Дехто вже мав зброю.

– І все-таки, як ви умудрилися перемогти? – запитав лейтенант, – Хто був за командира?

– Командира не було, а крикнув, щоб лягати і хапати за ноги німців та виривати зброю ось цей Василь, – відповів один із солдатів.

– Рядовий Василь, вийти із строю! – наказав лейтенант.

Василь, з німецьким автоматом на грудях ступив три кроки і, як потрібно, повернувся до строю і доповів: «Рядовий Шаваран».

– За проявлену ініціативу по врятуванню роти та відбиттю ворожої атаки, оголошую подяку!

– Служу Радянському Союзу!..»

Тепер нам важко судити – гадати. Можливо, у тому рукопашному бою зовсім без всякої зброї були і довжанські хлопці. Адже Гибалівка і Довжок поруч. Мобілізовані були і Шаварани, і Гречані, і Копайгородські, Дрозди і Партеки. Але до нас дійшов тільки один епізод, який вартий уваги шановного читача.

* * *

Мільйони українців з самого початку війни боролися з фашизмом на багатьох фронтах, а їхніх батьків, дружин, сестер, дітей, як вояків, збиралися депортувати в сибірську тайгу.

(Журнал «Розбудова держави» № 2, 1995 р.)

Ніхто із радянських полководців не жалів українців. Не шкодували і довжанських новобранців. Із числа тих, хто був призваний у березні-квітні, наші хлопці гинули вже у травні-червні місяці

1944-го. Серед них мобілізованих у березні 1944 року Нешик Григорій Петрович, який загинув у квітні того ж року, Іванчук Іван, Каськов Іван, Копайгородський Василь, вісімнадцятирічний син голови колгоспу Басюка Артема – Басюк Григорій, Приянчуки Дмитро і Михайло, Черкевич Никифір та багато інших.

Із 140 воїнів – довжанців, які були призвані у 1944-му, загинуло 94 чоловіки. Це 67 відсотків від числа загиблих. А сьогоднішні московські чиновники твердять, що, мовляв, війну вони б виграли і без українців...

Бог свідок: ми виграли війну у німців тільки завдяки спільним зусиллям усіх націй колишньої держави СРСР, в тому числі й українців.

Проста статистика про загиблих односельчан свідчить, як гинули наші довжанські чоловіки за віком:

- від 40 до 55 років – 39 чол,
- від 30 до 40 років – 36 чол.
- від 23 до 30 років – 32 чол,
- від 20 до 22 років – 23 чол.
- дев'ятнадцятирічних – 7 чол.
- вісімнадцятирічних – 1 чол.

Вічна їм слава! Дякуємо за Перемогу!

Вдячні односельчани побудували на честь 138 загиблих у роки Другої світової війни 1939-1945 рр. своїх земляків пам'ятник з викарбуваними на граніті іменами загиблих. Біля підніжжя завжди лежать квіти в пам'ять про них:

Антонюк Семен Павлович, 1918 р.н., українець, селянин, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у 1941 р.

Антонюк Михайло Павлович, 1922 р.н., українець, селянин, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у серпні 1944 р. Похований в Румунії.

Бабій Денис Андрійович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р. Похований в Латвії.

Байдацький Андрій Казимирович, 1913 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Байталюк Макар Архипович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р. Похований в м. Георгені, Румунія.

Байталюк Микола Петрович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Байталюк Петро Григорович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в серпні 1941 р.

Байталюк Петро Ілліч, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в червні 1943 р.

Балуник Григорій Рафаїлович, 1923 р., українець, селянин, мо-

білізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р. Похований в м. Апатин, Югославія.

Балуник Кузьма Михайлович, 1900 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Балуник Никифор Петрович, 1913 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., сержант. Загинув в жовтні 1944 р. Похований в с. Сопка, Румунія.

Балуник Олександр Сергійович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в січні 1942 р.

Балуник Олексій Олександрович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в лютому 1942 р.

Балуник Федір Мойсейович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в січні 1944 р.

Басюк Василь Пантелеймонович, 1919 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р.

Басюк Григорій Артемович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р.

Басюк Дмитро Сидорович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Басюк Михайло Сидорович, 1923 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Басюк Пантелеймон Пантелеймонович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в березні 1943 р.

Басюк Степан Афанасійович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р.

Брацлавський Омелян Степанович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в січні 1944 р.

Бука Лук'ян Олександрович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в січні 1945 р. Похований в с. Гемерська-Полома, Чехословаччина.

Висоцький Станіслав Кастанович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в травні 1945 р. Похований в Німеччині.

Висоцький Франц Кастанович, 1925 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., молодший сержант. Загинув 25.12.1944 р. Похований в с. Батка, Угорщина.

Грек Адольф Казимирович, 1914 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Грек Йосип Степанович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в квітні 1945. Похований в Німеччині.

Грек Степан Антонович, 1902 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований в Німеччині.

Гуцол Григорій Федорович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Гуцол Іван Лук'янович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Гуцол Семен Михайлович, 1918 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Гуцол Харитон Іванович, 1897 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р. Похований в м. Альшождольца, Угорщина.

Гуцол Яків Григорович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Дрозда Іван Северинович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в червні 1943 р.

Дрозда Йосип Потапович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в липні 1944 р. Похований в Румунії.

Дрозда Леонтій Іванович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., сержант. Загинув в серпні 1944 р. Похований в с. Пояна, Румунія.

Дрозда Петро Олександрович, 1901 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р.

Дрозда Тимофій Денисович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Дрозда Тимофій Олександрович, 1898 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р. Похований в м. Бакеу, Румунія.

Дудко Петро Іванович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Помер від ран в квітні 1944р. Похований в Румунії.

Завірюха Гордій Григорович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Помер від ран 04.05.1945 р. Похований в Німеччині.

Завірюха Давид Григорович, 1899 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в вересні 1944 р. Похований в с. Пояна, Румунія.

Заєць Михайло Іванович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в с. Детва, Чехословаччина.

Іванчук Іван Маркович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Іванчук Петро Маркович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в червні 1944 р. Похований в с. Пастовце, Угорщина.

Каськов Григорій Савич, 1911 р., українець, селянин, мобілізо-

ваний в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в Німеччині.

Каськов Іван Захарович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в серпні 1942 р.

Каськов Іван Савич, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в квітні 1944 р.

Каськов Костянтин Миронович, 1901 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Качалаба Андрій Михайлович, 1904 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в лютому 1945 р. Похований м. Лученець, Чехословаччина.

Качалаба Іван Михайлович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в лютому 1945 р.

Качалаба Іван Мойсейович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в лютому 1945 р.

Качалаба Пантелеймон Кузьмич, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в травні 1942 р.

Колісник Василь Якимович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Копайгородський Андрій Петрович, 1924 р., українець, селянин мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в Чехословаччині.

Копайгородський Артем Савич, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран 18.02.1945 р. Похований в м. Дніпро.

Копайгородський Василь Григорович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Копайгородський Василь Матвійович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в червні 1944 р. Похований в Румунії.

Копайгородський Василь Юхимович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в грудні 1942 р.

Копайгородський Григорій Миколайович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р. Похований в с. Доля, Румунія.

Копайгородський Клим Кирилович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Копайгородський Михайло Кирилович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран 29.09.1944 р. Похований в с. Кирлибаба, Румунія.

Копайгородський Михайло Матвійович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Копайгородський Мусій Бартоломійович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Копайгородський Олексій Софонович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в квітні 1943 р.

Копайгородський Трифон Микитович, 1904 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р. Похований в с. Лунка, Румунія.

Копайгородський Федір Григорович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Копайгородський Федір Михайлович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в березні 1944 р.

Копайгородський Ферапонт Гнатович, 1905 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Помер від ран 1944 р. Похований в Румунії.

Копайгородський Яків Васильович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р.

Копитчук Іван Миколайович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований в Німеччині.

Кубишин Антон Каєтанович, 1902 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Кубишин Каєтан Йосипович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в січні 1943 р.

Кубишин Остап Григорович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в вересні 1944 р. Похований в с. Остра, Румунія.

Кубишин Станіслав Йосипович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув 02.05.1945 р. Похований в Німеччині.

Кулик Іван Іванович, 1899 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р. Похований в м. Брза-Паланка, Югославія.

Куликовський Антон Миколайович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р. Похований в Румунії.

Куликовський Іван Антонович, 1923 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в с. Ханшаг, Угорщина.

Куликовський Михайло Антонович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Мандебура Олексій Григорович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Манзюк Петро Іванович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Манзюк Петро Федорович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в березні 1943 р.

Мельник Григорій Олексійович, 1913 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в березні 1944 р.

Мідзяновський Юхим Гаврилович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Помер від ран в липні 1942 р. Похований в м. Рибінськ, Ярославська обл.

Моркот Василь Микитович, 1901 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р. Похований в Угорщині.

Нешик Григорій Петрович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Паремський Леонтій Петрович, 1905 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в 1941 р.

Партека Григорій Вікторович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в травні 1945 р.

Партека Григорій Яремович, 1925 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран 03.12.44 р. Похований в с. Горнад-Немете, Угорщина.

Партека Іван Максимович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в лютому 1943 р.

Партека Марко Тимофійович, 1900 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув 30.11.1944 р. Похований в с. Змаєвац, Югославія.

Партека Пантелеймон Дем'янович, 1924 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран 09.02.1945 р. Похований в м. Капошвар, Угорщина.

Партека Петро Тимофійович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в грудні 1944 р. Похований в с. Товараш, Угорщина.

Побережник Іван Пилипович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в жовтні 1944 р. Похований в Угорщині.

Побережник Петро Федорович, 1908 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в м. Секешфехервар, Угорщина.

Попович Бартоломій Порфірович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Приянчук Андрій Дмитрович, 1924 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований в с. Лайошкомаром, Угорщина.

Приянчук Андрій Карлович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Приянчук Дмитро Іванович, 1912 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в травні 1944 р. Похований в Румунії.

Приянчук Михайло Дмитрович, 1922 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Поліщук Яків Григорович, 1918 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в березні 1944 р.

Русін Іван Іларіонович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в серпні 1944 р. Похований в с. Ватра-Дорней, Румунія.

Русін Максим Венедиктович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р. Похований в м. Дебрецен, Угорщина.

Русін Павло Семенович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Русін Петро Семенович, 1905 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в лютому 1943 р.

Русін Степан Венедиктович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р.

Садовий Іван Мойсейович, 1924 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в грудні 1944 р. Похований в с. Бобота, Угорщина.

Сауляк Андрій Якович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р.

Сауляк Захар Іванович, 1912 р., 1944 р., рядовий. Помер від ран в жовтні 1944 р. Похований в м. Совата, Румунія.

Сауляк Михайло Трифонович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув у вересні 1941 р.

Сауляк Олексій Степанович, 1919 р., українець, селянин, мобілізований в 1939 р., рядовий. Загинув в березні 1943 р.

Сауляк Опанас Ілліч, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р.

Сауляк Степан Гордійович, 1922 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Свидницький Мар'ян Іванович, 1915 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в листопаді 1944 р.

Слободянюк Костянтин Арсенійович, 1922 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в квітні 1945 р. Похований в Румунії.

Федчук Микола Володимирович, 1921 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Федчук Михайло Володимирович, 1922 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Хмельовський Володимир Матвійович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в лютому 1945 р. Похований в м. Лученець, Чехословаччина.

Хмельовський Володимир Рафаїлович, 1920 р., українець, се-

лянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований Угорщина.

Хмельовський Казимир Йосипович, 1920 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1944 р.

Хмельовський Сигізмунд Пилипович, 1919 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в лютому 1944 р.

Хмельовський Станіслав Йосипович, 1903 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в серпні 1944 р.

Чайковський Михайло Станіславович, 1919 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований в с. Штеперберг, Австрія.

Черкевич Лука Бенедиктович, 1915 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в квітні 1945 р. Похований в Чехословаччині.

*Черкевич Лук'ян Венедиктович
з дружиною Марією Климівною*

Черкевич Никифор Бартоломійович, 1915 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Черкевич Петро Васильович, 1917 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в грудні 1944 р. Похований в Латвії.

Черкевич Сидір Федорович, 1925 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в грудні 1944 р.

Шаповал Іван Дем'янович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в квітні 1945 р. Похований в Румунії.

Шарагов Іван Климович, 1918 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Шарагов Микола Климович, 1910 р., українець, селянин. мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р. Похований в с. Тарю, Угорщина.

Швец Михайло Миколайович, 1907 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в серпні 1943 р.

Швець Петро Іванович, 1918 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р.

Шимков Микола Іванович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в вересні 1944 р. Похований в м. Грабовац, Югославія.

Шуляк Адольф Петрович, 1915 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув у вересні 1944 р. Похований в м. Пояна, Румунія.

Шуляк Михайло Іванович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Шпак Іван Гаврилович, 1911р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув у грудні 1941 р.

Юзьков Григорій Іванович, 1907 р., українець, мобілізований в 1941 р., ст. лейтенант. Помер від ран в січні 1944 р. Похований в м. Василевичі, Беларусь.

Юзьков Михайло Терентійович, 1924 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Помер від ран в грудні 1944 р. Похований в с. Онга, Угорщина.

Юзьков Петро Бенедиктович, 1922р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в лютому 1945 р.

Яковишен Іван Артемович, 1910 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в січні 1945 р. Похований в с. Верев, Угорщина.

Яковишен Олексій Михайлович, 1909 р., українець, селянин, мобілізований в 1941 р., рядовий. Загинув в грудні 1941 р.

Яковишен Улян Васильович, 1911 р., українець, селянин, мобілізований в 1944 р., рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Війні ще не кінець

*На граніті розп'ята
наша пам'ять сумна.
Небагато солдатів
пощадила війна.
Мирне поле планети
доорали воли.
Барвінкові портрети
розглядають сини.
Поле скиби гортає,
але біль не мина.
Сива пам'ять читає
кам'яні імена.*

Петро Перебийніс

Нариси про війну 1939 – 1945 рр.

Визволенням нашого краю у березні 1944 року війна ще не закінчилася. Для наших мобілізованих новобранців вона ще тільки починалася. Довжанські воїни, разом з іншими, звільняли Європу від проклятого фашизму.

Як проходило це визволення, то ніякий теперішній письменник чи журналіст так не опише, як це розповідали самі очевидці проклятої війни. Тож слово їм.

Слово про Героя Мандибуру Михайла Карповича

Все йде, все минає...

Швидко плине час. Та швидко він минає для нас, дітей мирного часу. А яким він здавався тим, чиї найкращі молоді роки пройшли в пожарищі війни? Їм, певно, думалось, що це вже назавжди. Але ж ні. Настав день, коли все скінчилось. Скінчилось, але спогад залишився. Залишились сотні томів документів. В тих документах увічнилась пам'ять про героїв. І наше рідне село Довжок теж має свого Героя...

10 травня 1921 року в селі Довжок у багатодітній родині Мандибури Карпа Івановича та Мандибури Варвари Іванівни народився син, якому дали ймення Михайло.

*Батько Мандибура Карпо Іванович.
Фото 1928 р.*

*Мати Мандибура Варвара
з онукою.
Фото 1928 р.*

Батьки малого Михайлика працювали в колгоспі, як і більшість людей у селі. Платня – мізерна, та не зважаючи на це, у сім'ї панували взаєморозуміння і злагода.

Дитинство було спокійним і тихим, діти завжди допомагали один одному. Найулюбленішою справою для Михайла було майстрування. Як згадує сестра Марія, морозними сніговими днями любив брат Михайло катати її на санчатах, які змайстрував сам. Вийдуть, бувало, на вулицю та давай кататися, грати в сніжки, ліпити сніговика.

У 1929 році Михайлик пішов у 1 клас Довжанської школи. Навчався добре, був улюбленцем не тільки батьків, а й учителів. Це була зразкова дитина, яка у скрутну хвилину здатна була підтримати і допомогти.

Коли Михайлик був у 5 класі, розпочався великий голодомор, що не оминув і рідне село Довжок. Почали масово вимирати люди і діти. Як згадує молодший брат Іван, у їх сім'ї такого страшного голоду, який довів би до смерті, не було. Щоб не померти, варили кору з дерев, суп з лободи та гнилої картоплі.

Михайло у 1935 році закінчив сім класів, після чого вступив до Тульчинського ветеринарного технікуму, де навчався до вступу в лави Радянської Армії.

У 1939 році одружився з сільською дівчиною Зоєю. У подружжя згодом народився син, якого назвали Іваном.

У 1940 році від Михайла сім'я отримала два листи, в яких повідомлялось, що з ним усе гаразд.

У червні місяці 1941 року з армії його було направлено на фронт. Воював на Західному, Калінінському, Прибалтійському фронтах. У 1944 році дивізія, в якій служив наш односельчанин, підійшла до Західної Двіни. Командир полку поставив перед мінометною групою

Мандибури завдання: прицільним вогнем пробити оборону фашистів у районі села Заозер'я-Ведмідя. Вони знали, що бій буде нелегким, тому що фашисти дуже добре захищали передній край своєї оборони. Проте Михайло Мандибура був впевнений, що друзі не побояться фашистів і захистять свої землі від ворогів. І таки не зляка-

лися - ні фашистів, ні крижаної води, в якій довелося пробути цілу добу. Саме завдяки мужності та вмінню мінометників і їх командира було вчасно відкрито шлях для наступу основних сил наших військ. А при форсуванні Західної Двіни молодший сержант Мандибура першим переправив свою групу на протилежний берег і там закріпився. Услід за сміливцями під жорстоким вогнем по слідах Мандибури на відвойований плацдарм переправився весь батальйон.

Поки на фронті тривали бої, вдома рідні і близькі від хвилювання не знали, що й думати. Від Міші не було жодного листа. Молода дружина ходила до його батьків довідатись, чи не мають вони якої звістки від Михайла... А листи, як це часто траплялось, пропадали в дорозі.

22 липня 1944 року Указом Президії Верховної Ради СРСР командиру третьої мінометної роти 992-го стрілецького полку 306-ї стрілкової Червонопрапорної дивізії молодшому лейтенанту Мандибурі Михайлу Карповичу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу і вручено медаль «Золота Зірка».

Пізніше він був нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» від 10 квітня 1946 року. Михайло Карпович Мандибура також був нагородже-

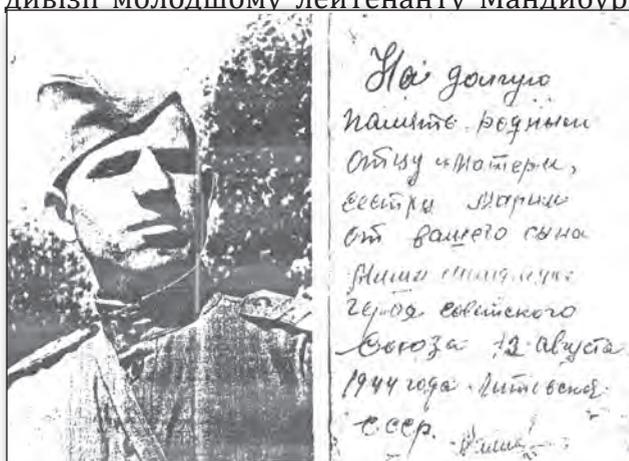

Фото 1944 р.

ний орденом Леніна, орденом Вітчизняної війни I та II ступенів та багатьма іншими медалями.

В 1946 році був демобілізований. Відразу після війни став працювати головою довжанського колгоспу «Червоний факел». Пропрацював на цій посаді тринадцять років. У 1950 році два довжанські колгоспи об'єдналися в один. Головою залишився Мандибура М.К.

З 1970 року – бригадир дорожньої бригади. Саме завдяки його праці вулиці рідного села стали кращими, були прокладені дороги до ферми, тракторної бригади та ін.

У вільний від роботи час любив Михайло Карпович ходити до школи і у сільський будинок культури спілкуватися з молоддю. Він розповідав дівчатам і хлопцям про війну і подвиги усього радянського народу, який захищав свою землю до останнього.

У 1983 році Мандибура Михайло Карпович мав поїхати у санаторій, щоб відпочити, підлікуватися. Але для цього треба було пройти медичну комісію у місті Вінниці. Але в лікарні у нього виявили злоякісну пухлину на легенях, поїздка у санаторій відмінилася. Після цього його стан різко погіршувався.

Свої останні дні Михайло провів у родинному колі.

8 липня 1985 року Герой Радянського Союзу Мандибура Михайло Карпович пішов у небуття. Був похований на сільському кладовищі.

Будинок, де народився і проживав Мандибура Михайло Карпович. Фото 2022 р.

І нехай минає час, змінюється влада, але яка б вона не була, я впевнена: ця сторінка історії – незабутня. Слава Україні! Героям Слава!

Марина Михайлівна Копайгородська, 1988 р.н. с. Довжок

Легендарними під час Великої Вітчизняної війни стали подвиги радянських пілотів, танкістів, артилеристів, розвідників. Особливо важкий тягар лягав на плечі розвідників, яким завжди і всюди треба було бути першими. Адже саме за їхніми даними призначались дати боїв.

І цього хліба прийшлося скуштувати нашому односельчанину, молодшому брату Героя, майбутньому розвіднику **Мандибурі Івану Карповичу**.

*Солдатський хліб – черствий сухар,
А в казанку незмінна каша.*

Ви винесли страшний тягар,

Така вже, видно, доля ваша.

Ви не цуралися її.

Бо знали – іншої не буде,

Раз топчуть землю німчаї

І стогнуть у знуцаннях люди.

В 1944 році 19-річного юнака **Мандибурі Івана Карповича** призвали на службу в армію і зразу ж відправили на фронт в полкову розвідку 681-го стрілецького полку.

Не раз приходилося під шквальним вогнем «брати язика», а спостерігати за ворожими угрупованнями приходилось вдень і вночі.

У 1944 році радянські війська уже вигнали ворога за кордони Батьківщини і тому Іван Карпович почав свій військовий шлях у Румунії: під Факшинами та Пашканами. Солдатом-визволителем він пройшовся по трьох Західних державах – Румунії, Угорщині, Чехословаччині.

Восени 1944 року під час наступу 2-го Українського фронту в районі Словаччини Іван Карпович був контужений і поранений в правий колінний суглоб. Майже півроку лікувався в військовому госпіталі Вірменії. Після госпіталю був комісований і відправлений додому. Перемогу святкував у сімейному крузі.

Іван Карпович дуже наполеглива і працьовита людина. Багато посад він займав за свій трудовий шлях, але найкраще ми його пам'ятаємо як секретаря комсомольської організації к-пу «Червоний

факел» с. Довжок, а також як кращого тваринника колгоспу, який у 1957 році був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві.

Розповідь Бернацького Володимира Йосиповича

*Він йшов, бо вірив в перемогу,
Він знав, що може не прийти.
В світи стелилася дорога,
Але він мав її пройти.
Сльозами проводжала мати,
Услід дивилося село.
Він знав, що буде воювати
За мир, за волю і добро.*

Я, Бернацький Володимир Йосипович, народився 2 серпня 1921 року в селі Мурафа Шаргородського району, в сім'ї селянина-середняка. В 1929 році поступив у перший клас Старо-Мурафської початкової школи, яку закінчив у 1933 році з опухлими від голоду босими ногами.

Почалася масова насильницька колективізація, і в 1930 році вступили батьки в колгосп під назвою «Перемога», де батько спочат-

ку працював конюхом, а потім вико-нував різні сільськогосподарські роботи.

Хоч батьки були зовсім неписьменними, але наполягали, щоб я продовжував навчання. В цьому ж 1993 році я поступив у п'ятий клас Ново-Мурафської семирічної школи, яка з 1935 року стала середньою десятирічною. У той час в нашому районі було лише три середніх школи – в Шаргороді, Джурині і Новій Мурафі (нині Клекотинська СЗШ). Перший випуск цієї школи був у 1937 році, а я її закінчив у 1939 році. Майже половина тогорічних випускників стали вчителями, оскільки в них була дуже велика потреба.

Щоб стати учителем початкових класів, потрібно було закінчити педучилище за один рік, а щоб стати учителем 5-7-х класів, потрібно було закінчити так званий двохрічний учительський інститут, який був у Тульчині, а у Вінниці знаходився чотирирічний педагогічний інститут, який готував учителів середніх шкіл і технікумів.

Після закінчення Вінницького педучилища 15 серпня 1940 року я одержав призначення на посаду учителя початкових класів у Довжанську семирічну школу, де директором був М.Овчарук.

Я був наймолодшим у колективі, тому доводилося виконувати і обов'язки класного керівника, і старшого піонервожатаго, і шкільного бібліотекаря. Вся бібліотека розміщувалася в одній шафі.

В перший рік моєї роботи існував виданий Сталіним Указ, за яким за прогул або запізнення на роботу судили до різних строків ув'язнення. А тому скрізь, у тому числі і в школі, був заведений журнал приходу на роботу з точністю до однієї хвилини. Такий журнал директор школи доручив вести мені.

Після закінчення 1940/1941 навчального року 9 червня райвно направило мене у Вінницький педінститут на курси по підготовці учителів біології і географії у 5-7-х класах. Після закінчення цих курсів можна було без екзаменів заочно поступити на даний факультет. Я скористався цією можливістю. Провчився два тижні і почалася Велика Вітчизняна війна. Повідомлення про віроломний напад фашистської Німеччини на нашу країну мене застало 22 червня в їдальні, за сніданком. Це було великою несподіванкою для всіх. Люди юрбами товпилися біля гучномовців, які в той час висіли майже на кожному стовпі, і слухали виступ Молотова про віроломний напад фашистів.

Ми ще провчилися три дні, при кожній появі ворожого літака з другого поверху збігали на вулицю. Настала загальна паніка. Тоді було видано наказ про загальну мобілізацію. Тих викладачів, що нас навчали, забрали. На другий день до Пироговської лікарні вже привезли перших поранених, почали прибувати евакуйовані сім'ї з прикордонних районів.

Ми, курсанти, розбіглися хто куди. З Вінниці я направився додому. Із залізничного вокзалу, без квитка, приміським поїздом цілу добу добирався до Жмеринки. Їзда була така: як надлетить ворожий літак (а їх розрізняли по звуку), поїзд зупинявся, всі пасажири стрімголов вискакували з вагонів, ховалися в кювети і чекали, поки скінчиться атака. Тоді знову всі сідали у вагони, і поїзд рухався далі. Поки добралися до Жмеринки, то таких зупинок було 5 чи 6, по декілька годин кожна. До жмеринського вокзалу поїзд прибув серед ночі. Там я вже зустрівся з першими мобілізованими односельчанами, які так і не повернулися після війни додому.

З Жмеринки додому добирався пішки.

В цей час була оголошена загальна мобілізація. До військкомату сходилося все доросле чоловіче населення. Кожного дня формували команди по п'ятдесят і по сто чоловік, призначали старшого і визначали маршрут на Схід. По дорозі, в більшості, ці команди були атаковані німецькими літаками, в паніці всі розбігалися і знову поверталися у військкомат. А німецькі війська стрімко просувалися вглиб нашої країни. Я, і подібні до мене, протягом тижня щоденно з'являлися у військкомат і не могли дочекатися черги до відправки. Таким чином, з шаргородського району переважна більшість нашого населення попала під окупацію.

Не пройшло й місяця від початку війни, як військкомат евакуював, а через два дні німецькі загони вже вторглися в межі району. Настали тяжкі часи окупації.

З приходом румунської влади було дано розпорядження всім зареєструватися, хто де працював до війни, інакше будуть покарані.

Я, як і інші вчителі, прибув у Шаргородський райвно на реєстрацію. Там було уже нове керівництво, але з тих людей, які до війни працювали вчителями. Завідуючим райвно мені запам'ятався інспектор на прізвище Майструк, котрий, як потім виявилось, мав духовну освіту.

Всіх, хто до нього приходив, він направляв у ті школи, де працювали раніше. Мене було направлено у Довжанську школу класоводом другого класу.

Коли, нарешті, стрімкий наступ ворожих військ припинився і вороги стали одержувати серйозні поразки, окупанти змінили своє відношення до окупованих. Почали брати на облік колишніх активістів-комуністів і комсомольців.

Так як я був комсомольцем, за доносом мене викликали у так звану примарію, завели на мене особовий листок, в кінці якого було зроблено відбитки пальців обох рук – це мене насторожило. Мене позбавили права вчителювати. Я чекав чогось жахливішого, і переховував-

ся у своїх друзів: Людвіга Свідницького, Леоніда Сінчука, Сигизмунда Хмельовського та ін.

Одного разу я їм похвалився, що в мене є детекторний приймач. Ми вирішили перевірити його надійність. Довга антена була замінена металевою бляхою, якою була накрита хата Свідницького Людвіга. Експеримент удався, через навушники вперше було почуто Москву, звідки голос Левітана повідомляв про поразку німецьких військ, вселяючи надію про неминучу перемогу над ворогом.

З того часу почали регулярно слухати передачі з Москви і повідомляли почуте іншим, кому можна було довіритись. Ось так стихійно у Довжку виникло місцеве підпілля, за яке згодом був арештований і посаджений до в'язниці у м.Тирасполі один з братів Свідницьких.

Наприкінці 1942 року нами було почуто про розгром німецьких військ під Москвою, а тоді, до початку 1943 року, про остаточний розгром під Сталінградом, де було оточено і взято в полон 330 тисяч солдат і офіцерів на чолі з фельдмаршалом Паулюсом.

Після поразки німецьких військ під Москвою і Сталінградом, школи перестали існувати, а окупанти почали успішно грабувати все, що ще було недограбовано.

Після звільнення району зразу ж почалась масова мобілізація чоловічого населення від 18-річного до 55-річного віку. На той час було утворено два збірні пункти – в Шаргороді і в Джурині. Я призивався з Джурина, як і всі інші чоловіки з навколишніх сіл.

Нашвидкуруч створювалися команди і відправлялися навздогін за втікаючими німецькими і румунськими загарбниками. Чинячи невеликий опір, до кінця місяця в напрямку Другого Українського фронту німецькі орди зайняли тривалу оборону, аж на підступах до Карпат.

Там для їхньої оборони заздалегідь були приготовані траншеї і доти, в яких вони сиділи аж до 20 серпня 1944 року. Тим часом Радянська Армія підтягувала свіжі мобілізовані сили, яких ознайомили з бойовою технікою і тактикою ведення бою. Мене було відібрано для навчання у полковій школі. Після закінчення школи присвоїли звання сержанта і призначили командиром стрілецького відділення.

Йшла напружена підготовка до прориву німецької оборони. Район Карпат був особливим і дуже незручним для наступу і ведення бою. В цьому напрямку оборона тривала більше чотирьох місяців. Після закінчення полкової школи до наступу я був також писарем, а старшиною – нинішній голова ради ветеранів району Цуркань Іван Улянович. Після прориву німецької оборони наші бойові шляхи розійшлися аж до закінчення війни.

Нарешті, 20 серпня, по всьому Другому Українському фронті по-

чався наступ на німецькі укріплення. В цей день румунська армія на чолі з головнокомандуючим Антонеску зраджує німцям і переходить на сторону Радянської Армії. Єдиними союзниками з німцями ще залишилися мадяри (угорці).

При прориві оборони були великі втрати як убитими, так і пораненими. Моє відділення тричі поповнювалося після таких втрат. Там і мене було спочатку легко контужено (оглушено), а потім осколком царапнуло у ліву ногу, після чого прийшлося декілька днів перебувати у польовому госпіталі.

Після прориву оборони німецькі недобиті війська, відступаючи, підривали всі мости, яких у Карпатах було багато, руйнували і завалювали деревами, мінували дороги, щоб перешкодити просуванню нашої техніки. При відступі підпалювали все, що могло горіти.

Угорські війська цілими загонами почали здаватися в полон. Тоді німці почали змішувати своїх солдатів з мадярами під німецьким командуванням, але і це не могло врятувати фашистів.

Вже на угорській території мене було поранено осколком зліва в лоб. Із струсом головного мозку я пролежав у шпиталі № 890 в місті Мішкольцах з 16 грудня по 16 січня 1945 року. Після виписки із шпиталю я попав у запасний полк, звідки був направлений на курси радіотелеграфістів. Після їх закінчення, я до кінця війни був радіотелеграфістом в складі 648 стрілецького батальйону. Це вже було на території Чехословаччини. Нарешті 9 травня 1945 року настав День Перемоги. Але німецькі залишки недобитих військ, яких застала Перемога на території Чехії, не хотіли добровільно здаватися в полон, а, залишивши важку техніку, намагалися втекти.

Підрозділ, в якому я служив, Перемогу святково відзначив 22 травня в чеському місті Дьжар. Після того, як наші війська відсвяткували Перемогу, і, виконуючи рішення Ялтинської конференції союзних країн, певна частина військових підрозділів була направлена на Далекий Схід для ліквідації японської воячини, яка окупувала Маньчжурію, що була територією Китаю. Союзницькі війська, в тому числі війська Радянської Армії, примусили Японію 2 вересня 1945 року підписати акт про капітуляцію.

Комендантський підрозділ, в якому я тоді служив, з Чехії переправився в румунське портове місто Галац. Це було в липні 1945 року. Там мені було доручено завідувати складом по репатріації раніше награвованого румунами радянського майна. Це були продукти і техніка, включаючи комбайни і навіть два трамваї з Одеси.

Після капітуляції Японії почалася демобілізація наших військ. В першу чергу були демобілізовані ті, що мали 55 і більше років. За ними – спеціалісти різних галузей народного господарства, в тому числі і

учителі. В січні 1946 року, я був демобілізований. Так, як у мене була військова підготовка і спеціальність радіотелеграфіста, військкомат направив мене на дев'яностоденний збір для підготовки спеціалістів по радіолокаційному обслуговуванню реактивних бомбардувальників. Після успішного закінчення цього курсу мені було присвоєно звання «Технік-лейтенант радіотехнічних станцій». На цьому мій військовий шлях закінчився. Далі я працював у Довжанській школі.

Нам, учителям, по картках щомісяця відпускали по 9 кілограмів ської-такої муки, по куску мила, сірники та інші дрібниці.

Поступово життя починало налагоджуватися. Карткові системи були відмінені. Школа була повністю укомплектована і знову стала семирічною.

З 1961 року Довжанська семирічна школа стала восьмирічною. В цей час я навчався у Вінницькому педагогічному інституті. З 1969 року був призначений завучем цієї школи, де незмінно працював на цій посаді 25 років.

Одружився в лютому 1948 року на учительці цієї школі Галині Йосипівні. Вона, після завершення навчання у Брацлавському бухгалтерському технікумі, закінчила Вінницьке педучилище і працювала учителькою початкових класів аж до виходу на пенсію.

Я вийшов на пенсію в 1981 році. Мені була призначена максимальна пенсія 120 карбованців, але, за тодішніми законами, якщо учитель мав більше як 15 соток городу, то пенсії давали лише 60% від належного. До цієї категорії належала і моя сім'я. Тому я, будучи пенсіонером, продовжував працювати в школі на посаді заступника директора з навчально-виховної роботи, аж до 1988 року. В 1992 році померла дружина і я залишився самотнім.

Старший син Віктор, 1949 року народження, живе у місті Нова Каховка Херсонської області. Він, після закінчення електромеханічного технікуму, працював спочатку на Електромаші, а потім диспетчером на місцевому ДОЦі. Внаслідок травми правої руки став інвалідом, і живе тепер за рахунок пенсії.

Молодший син - Валерій, 1956 року народження, проживає у місті Хмельницькому і працює провідним інженером у місцевому колгоспі.

У мене є 6 внуків і два правнуки.

На основі довідок про поранення на війні медкомісія визнала мене інвалідом другої групи.

Слово Гаврилюку Івану Юхимовичу

Пам'ять серця нетлінна

*«Не все минає у житті
І слава не мина,
І на дубовому щиті
Горять їх імена».*

Я, Гаврилюк Іван Юхимович, українець, народився 7 серпня 1918 року в селі П'ятка Чуднівського району Житомирської області в сім'ї селянина. Рано залишився без батька. У сім'ї було п'ятеро дітей, яких мама виховувала сама.

До війни закінчив П'ятницьку семирічну школу, потім пішов навчатися в Бердичівське педучилище. Жили ми дуже бідно, тому, навчаючись в педучилищі, увечері я ходив на Бердичівський цукровий завод вчитися на токаря. Закінчивши навчання, почав працювати, підробляти в колгоспі. За це нам платили – давали цукру-рафінаду. Щоб навчатися в педучилищі і якимось виживати, я цукор міняв на базарі на продукти. Закінчивши навчання, я одержав диплом учителя початкових класів.

В 1939 році мене призвали до лав Радянської Армії в місто Славути, в 5-ту Кавалерійську дивізію, 11-й Кавалерійський полк. Тут, в місті Славуті, я проходив строкову службу. У цей час військовослужбовців направляють на захоплення Західної України. Дійшовши до Вісли з боями, ми там зупинилися. Армія наша розмістилася в місті Львові.

Вересень 1939 року – початок Фінської війни. У Львові почалася підготовка лижників на Фінську війну. Після закінчення тренувань нам видають теплий одяг і направляють до Ленінграда. Там нас розформували по частинах, які брали участь у бойових діях. Війна була недовгою. По закінченні війни нас направили назад у Львів у свої частини, де ми продовжували службу.

В 1940 році мене демобілізують як спеціаліста і направляють в село Ожидів Олеського району Львівської області і призначають на посаду вчителя історії та початкових класів. У даній школі я пропрацював один рік.

Повідомлення про віроломний нагад фашистської Німеччини на нашу країну застало мене 22 червня в школі. Всі учителі та місцеве населення зібралося біля гучномовця і слухали виступ Молотова про початок війни.

Прошло небагато часу і наші війська почали відступ. Вчителі, агрономи та інші спеціалісти, які були направлені на роботу в Західну Україну, почали відходити з Радянською Армією на Схід. Потрапивши до Житомирської області, з великими зусиллями я добрався додому пішки і відразу ж пішов до Чуднівського військкомату.

9 січня 1943 року був призваний до лав Радянської Армії, мене було зараховано до 240-го запасного полку. Після переформування полку мене направляють у 3-тю танкову армію 7-го гвардійського танкового корпусу 564 бригади 1-го Українського фронту під командуванням генерала Рибалка, де я провоював до 1945 року.

Після Бердичева нашу 3-тю гвардійсько-танкову армію переводять на Захід. Особливо запам'яталися жорстокі бої за Старокостянтинів, Красне, Шепетівку, Проскурів. На все життя запам'яталося звільнення Проскурова (сьогодні Хмельницький), там ми побачили, які жахи робили окупанти з нашими людьми. На окраїні міста ми знайшли криницю, яка була закидана жінками, дітьми, а зверху була кинута вбита корова. Багато дітей було проколото дрючками. Того звірства забути і пробачити не можна.

З важкими боями звільнили Львів і дійшли до Вісли, там був плацдарм. Багато наших солдатів загинули при форсуванні річки Вісла. Під Краковом звільнили з оточення 13-ту армію Пухова. Після Вісло-Одерського плацдарму та форсування річки Шреє нашу армію направляють на штурм Берліна.

В ніч з 15 на 16 квітня 1945 року, години за дві до світанку, тишу порушив шум артилерійської канонади. І не встиг він стихнути, як тисячі прожекторів, фар багатьох танків і транспортерів яскраво освітили небо і землю – це був початок історичної Берлінської операції.

Гітлерівське лігво було укріплене трьома спеціальними укріпленнями. В деталях була вивчена ворожа оборона, всі чекали команди. І в цей час в навушниках ми, танкісти, почули довгоочікувану команду: «Вперед! За Батьківщину!»

Шість днів відбувався наступ. Ламаючи сильно укріплений район ворога, зав'язався бій за Панков – північні ворота Берліна, форсування річки Шпреє, міст Мольтке. Міст ворог підпалив, залишилось пройти метрів 200-500, щоб захопити підпалений міст і допомогти піхоті. Прозвучала команда: «Вперед!». Бій йшов до ранку. Штурмові групи рухалися до рейхстагу.

30 квітня 1945 року почався штурм рейхстагу, і скоро над ним замайорів червоний прапор Перемоги.

Після взяття Берліна нашу армію було перекинуто на місто Прагу, столицю Чехословаччини. Ворог робив все, щоб не дати можливості радянським бійцям проникнути в центр міста. Вони підривали

будинки, мінували проходи, робили на вулицях барикади. Бої йшли вдень і вночі.

Комбат Сиротюк звернувся до командира танкової роти, старшого лейтенанта Рибалко. Він пояснив, що на другому поверсі засіло два кулеметники, не дають нашим піднятися в атаку, і попросив його прислати сюди один свій танк.

Танкісти прибули за декілька хвилин. Кулемети замовкли назавжди. Бійці Сиротюка з гранатами кинулися вперед до будинку парламенту, німецькі солдати захищали будинок, але через деякий час вони побачили на куполі червоний прапор. Так було взято місто Прагу.

За роки війни був нагороджений медалями: «За відвагу!», «За перемогу над Німеччиною», орденом Вітчизняної Війни II ступеню, «За мужність», отримав медаль «За взяття Берліна», подяки за взяття міст – Котбус, Цоген, Реніслав, Прага, Берлін, Дрезден.

Після закінчення війни, в 1946 році, мене було направлено на роботу у село Мала Деревчинка Джуринського району Вінницької області учителем початкових класів,

Це був важкий післявоєнний час. Початкові класи були укомплектовані з переростків, які під час війни не відвідували школу, класи були паралельні і навчалися у дві групи, при лампі. Відвідування учнів школи було поганим.

1947 р. з Малої Деревчинки мене переводять у село Довжок директором школи, працюю там недовго. Потім працював певний час завідувачим Садківською початковою школою. Потім уже назавжди був переведений у Довжанську неповну середню школу.

Важким було становище по всій країні, була запроваджена карткова система, нею користувалися спеціалісти: учителі, агрономи, лікарі. По картках за гроші можна було придбати мило, сірники, муку...

Поступово життя стало кращим, уряд відмінив картки. Разом зі мною в Довжку в 1947 році працювали учителі: Тимкова Вікторія Йосипівна, Вуєць Софія Петрівна, Бернацький Володимир Йосипович, Бернацька Галина Йосипівна. В 1961 році школа стала восьмирічною.

В Довжанській школі працював з 1937 по 1984 рік. У 1984 році вийшов на пенсію, але працював ще до 1988 року. На даний момент я перебуваю на заслуженому відпочинку, живу разом з донькою.

Травень 2005 року.

* * *

Це тільки мала частина спогадів довжанських учасників війни. А скільки таких розповідей ми вже ніколи не почуємо, бо очевидці тих подій відійшли у вічність...

Згадаємо їх. Це ті, котрим пощастило повернутися до Довжку. Хто скаліченим, хто контуженим, але живим.

БАЙТАЛЮК Лука Єфремович, 1922 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Кулеметник. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 26.06.1999 р.

БАЛУНИК Максим Максимович, 1925 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Сторож, Помер 09.02.2000 р.

БЕЛІНСЬКИЙ Віталій Миколайович, 1925р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Орден Слави III ст., Вітчизняної війни II ст. Колгоспник. Помер 10.01.2003 р.

БЛЕНЬКИЙ Степан Олександрович, 1923 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 03.1944 – 05.1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Помер 05.06.2000 р.

БУГА Михайло Миколайович, 1925 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941- 1945 рр. 2-й УФ. 974 сп. 9 сд. Зенітник. Медалі «За бойові заслуги», «За взяття Будапешта», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Сторож.

ГАВРИЛЮК Іван Юхимович, 1918 р, українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 1-й УФ. 3 ТА. 7 тк. Танкіст. Рядовий. Медалі «За відвагу», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Учитель. Помер 09.01.2007 р.

ГУЦОЛ Григорій Іванович, 1925р., українець, Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Телефоніст. Рядовий. Колгоспник. Помер 17.04.2001 р.

ДРОЗДА Бартох Северинович, 1905 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. Стрілець. Сержант. Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» Помер 1968 р.

ДРОЗДА Григорій Миколайович, 1922 р., українець, колгоспник, Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Кулеметник. Рядовий. Помер 11.07.1986 р.

ДРОЗДА Петро Тимофійович, 1924 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Ком.гармати. Медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Іздовий. Помер 11.08.1989 р.

ДРОЗДА Тимофій Федорович, 1898 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Зенітник. Рядовий. Орден

Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Їздовий. Помер 03.01.1990 р.

ДРОЗДА Федір Леонтійович, 1925 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Телефоніст. Рядовий. Колгоспник. Помер 11.03.1990 р.

КАЗЬМІРИШИН Микола Савович, 1919 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Їздовий. Помер 01.12.1991р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Андрій Савович, 1926 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Помер 27.09.2003 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Іван Дмитрович, 1924 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Стрілець. Рядовий. Колгоспник. Помер 03.06.2004 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Іван Єлисейович, 1915 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Рядовий. Медаль «За відвагу». Помер 08.01.2003 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Іван Савович, 1926 р. українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Стрілець. Рядовий, Орден Вітчизняної війни II ст. Їздовий. Помер 17.07.1993 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Іван Семенович, 1915 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Мінометник. Рядовий. Помер 14.02.2000 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Микола Данилович, 1920 р., українець, колгоспник, Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Танкіст. Рядовий. Помер 10.05.2001 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Мирон Андрійович, 1907 р., українець, голова колгоспу. Учасник бойових дій 1941-1945 рр. Політрук, капітан. Орден Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Помер 10.09.1991р. Похований в с.Козлівка.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Онуфрій Петрович, 1920 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Артилерист. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. медаль «За бойові заслуги». Помер 25.12.1988 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Трифон Дмитрович, 1924 р. українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 2-й УФ. Ком.відділення. Мол. сержант. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За відвагу». Сторож. Помер 28.09.1998 р.

КОПАЙГОРОДСЬКИЙ Федір Миколайович, 1925 р. українець. Учасник бойових дій ВВВ. Артилерист. Рядовий. Медалі «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр». Шофер. Помер 03.07.1987 р.

МАНДЗЮК Микола Йосипович, 1926 р., українець, учасник бойових дій 1944 – 1945 рр. Рядовий, стрілець. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 2009 р.

ЛАНОВИЙ Микола Павлович, 1926 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. БФ. Стрілець. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Шофер. Помер 2004 р.

МАНДИБУРА Микола Іванович, 1921 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. 2-й УФ. Стрілець. Рядовий. Їздовий. Помер 05.12.1989 р.

МАНДИБУРА Михайло Карпович, 1921 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 06.1941-05.1945 рр. ЗахФ, КалФ, 1-й ПрибФ. 992 сп 306 сд. Ком.розрахунку мін. роти. Ст. сержант. Герой Радянського Союзу. Ордени Леніна, Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Голова колгоспу, голова сільради. Помер 08.07.1985 р.

МАНДИБУРА Іван Карпович, 1925 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. Розвідник. Рядовий. Пасічник колгоспу. Помер

МЕЛЬНИК Іван Лук'янович, 1923 р, українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 2-й УФ. Кулеметник. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Їздовий. Помер 22.04.1992 р.

МИРОНЮК Аркадій Феодосійович, 1915 р., українець, службовець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1944 рр. ПКФ. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За оборону Кавказу». Учитель. Помер 14.03.1992 р.

МИШОЛОВ Василь Барткович, 1924р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 2-й УФ. Розвідник. Орден Вітчизняної війни I ст., медалі «За бойові заслуги», «За визволення Праги». Їздовий. Помер 07.01.2003 р.

ПАРТЕКА Іван Іванович, 1913 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Зенітник. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медалі «За бойові заслуги», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Шофер. Помер 09.10.1996 р.

ПАРТЕКА Михайло Маркович, 1926р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 223 сп. Стрілець. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., Бригадир к-пу.

ПОБЕРЕЖНИК Іван Демидович, 1922 р., українець, колгоспник, Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. 2-й УФ, 240 ад. Артилерист. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Медалі «За бойові заслуги»,

«За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Тесля.

ПОЛІЩУК Василь Степанович, 1907 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Шофер. Помер 27.06.1997 р.

РИБАК Олексій Омелянович, 1922 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. 2-й УФ. Рядовий. Медалі «За відвагу», «За визволення Варшави», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Шофер. Помер 17.04.1986 р.

САДОВИЙ Фадей Оверкійович, 1920 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Ком.відділення радистів, Сержант. Орден Вітчизняної війни I ст. Сторож. Помер 08.09.1988 р.

САУЛЯК Ларіон Полікарпович, 1918 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-09.1945 рр. 4-й УФ. Розвідник. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Японією». Шофер.

СВИДНИЦЬКИЙ Микола Михайлович, 1909 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Їздовий. Помер 31.07.1992 р.

СЛОБОДЯНЮК Михайло Барткович, 1924 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 2-й УФ. Снайпер. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Шофер. Помер 18.01.1993 р.

ТИМИРСЬКИЙ Іван Андрійович, 1908 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 2-й УФ. Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 06.09.1997 р.

ТКАЧУК Олександр Йосипович, 1922 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 1-й УФ. Санінструктор, Медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Зав. ФАПом. Помер 04.07.1992 р. Похов.в с.Мурафа.

ТКАЧУК Тетяна Данилівна, 1924 р., українка. Учасниця бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. 1-й УФ. Медсестра. Медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. Медсестра. Померла 2004 р.

ТРИНЧУК Михайло Савович, 1920 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. 15 сп. 9 сд. Снайпер. Орден Вітчизняної війни II ст. Сторож.

ТХІР Прокіп Авксентійович, 1913 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. Танкіст. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Помер 1976 р.

ЦЮПАК Тодор Онуфрійович, 1925 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Купець. Рядовий. Колгоспник. Помер 30.09.2001 р.

ШАПОВАЛ Лука Макарович, 1903 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Сапер. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст. Іздовий. Помер 09.04.1988 р.

ШАПОВАЛ Рафаїл Йосипович, 1901 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944 – 1945 рр. Рядовий. Стрілець. Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» Помер.

ШАПОВАЛ Яків Макарович, 1908 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни I ст. Будівельник. Помер 06.04.1977 р.

ШАРАГОВ Улян Іванович, 1914 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1944-1945 рр. Орден Червоної Зірки, медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Іздовий. Помер 28.03.1988 р.

ШВЕЦЬ Харитон Семенович, 1902 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1943-1945 рр. Артилерист. Рядовий. Тесля. Помер 27.03.1995 р.

ШВЕЦЬ Фока Семенович, 1904 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941 – 1945 рр. Стрілець. Рядовий. Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» Помер 1972 р.

ЮЗЬКОВ Тодор Іванович, 1912 р., українець, колгоспник. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Рядовий. Орден Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Помер 14.06 1996 р.

ЯКОВИШЕН Михайло Улянович, 1922 р., українець. Учасник бойових дій ВВВ 1941-1945 рр. Ком.відділення. Сержант. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Шофер. Помер 13.04.2000 р.

Балуник
Максим Максимович

Белінський
Віталій Михайлович

Бернацький
Володимир Йосипович

Буга
Михайло Миколайович

Гаврилюк
Іван Юхимович

Гуцол
Григорій Михайлович

Дрозда
Бартох Северинович

**Копайгородський
Микола Данилович**

**Копайгородський
Трифон Дмитрович**

**Лановий
Микола Павлович**

**Мандзюк
Микола Йосипович**

**Мандибура
Іван Карпович**

**Мандибура
Микола Іванович**

**Мандибура
Михайло Карпович**

Мишолов
Василь Бартохович

Партека
Михайло Маркович

Поліщук
Василь Степанович

Побережник
Іван Демидович

Ткачук
Олександр Йосипович

Ткачук
Тетяна Данилівна

Тринчук
Михайло Савович

Яковишен
Михайло Ульянович

50-річчя Перемоги

*1995 рік. Ветерани війни і праці біля пам'ятника у День Перемоги.
Нижній ряд зліва направо: Партека І. І., Мадибура М. І., Гаврилюк І. Ю.,
Балуник М. М., Копайгородський Т. Д., Яковишин М. У., Гуцол Г. М.,
отець Василій, Белінський В. М., Рудик І. Н., Манзюк М. Й., Тринчук М. С.,
Партека С. В., Шаргало А. Б., Партека В. М., Бернацький В. Й., Мишолов В. Б.,
Мандибура П. І., Левицький Мойсей Сергійович, Побережник І. Д.*

Ветерани на привалі

*1998 р. Мітинг присвячений Дню Перемоги біля пам'ятника.
Справа наліво: Партека С. В. – голова сільради,
Шаргало А. Б. – голова ТОВ ім. Мічурина,
Левицький М. С. – директор школи та інші*

Урочиста хода до пам'ятника загиблим воїнам села на День Перемоги. 1999 р.

*Ветерани війни і праці та солдатські вдови в гостях у школі.
Фото 1999 р.*

*«Без минулого немає майбутнього»
Голова ради ветеранів війни і праці Яковишен М. У з онуками*

Довжок. День Перемоги.

*2000 р. Пам'ятна хода до могили Героя Радянського Союзу
Мандибури Михайла Карповича*

*2001 р. Ветерани і вдови учасників Другої світової війни
з керівниками села*

Такими ми були

*Герой Радянського Союзу
Мандибура Михайло Карпович.
Фото 12 серпня 1944 року.*

*Балуник
Максим Максимович.
Фото 1944 року.*

*1969 р. Тут буде пам'ятник нашим воїнам-землякам.
Жителі села закладають фундамент.*

*1976 р. На мітингу, присвяченому 9 травня,
виступає голова колгоспу «Мир» Подоляніна О. І.*

*1979 р. Мітинг присвячений Дню Перемоги.
На фото справа наліво: Микитюк В. Ф. – директор школи,
Бернацький В. Й. – ветеран війни, учитель, піонервожата школи, ДонецьП. З.,
Подоляніна О. І. – голова колгоспу, Мандибура М. К. – Герой Радянського Союзу*

Відновлення роботи колгоспів

Не скоро після Перемоги довжанські воїни повертались в село. В основному вони повернулись у 1946 році. Звичайно, всі вони, крім інвалідів, приступили до відновлення місцевих господарств, які стали носити старі назви: «Нове життя» і «Червоний факел». Багато фронтовиків зразу ж очолили різні галузі та об'єкти.

Колгосп «Нове життя» одразу ж очолив Тхір Прокіп Арсенійович, а колгосп «Червоний факел» – Басюк Артем Трофимович.

Очолити обезкровлений колгосп – це ще нічого не значить. Треба вміти організувати роботу. Але як? Ким? Чим? Тут слід нагадати народну мудрість: **«Для того, щоб знати куди ми прийшли, потрібно знати, як ми йшли».**

Все пізнається в порівнянні. Деякі історики, які досліджують ХХ і ХХІ ст., період правління Л. Брежнєва називають «світлою смугою». Є й навіть переконані, що це був «золотий вік», багато людей вважали, що ми в ті «брежнєвські роки» жили ніби при комунізмі, але ми цього не знали. Адже голодом ніхто нікого не морив, до Сибіру не гнав, бомби на голови «не сипав», храми не зносив. У минуле відійшли й колгоспні «хрестики» за трудовні, селянам навіть пенсії почали виплачувати. Хай спочатку невеличкі – по 8-12 карбованців, але сам факт був оптимістичним!

**Мандибура
Михайло Карпович,
голова колгоспу 1946 – 1957 рр.**

Але це було при Л. Брежнєву, а у перші повоєнні роки був Сталін. У ті надважкі роки треба було піднімати країну з руїн, відновлювати заводи, фабрики, колгоспи.

Кадрів в країні катастрофічно не вистачало. Голови колгоспів у перший післявоєнний рік змінювалися 3-4 рази. Лише згодом після повернення з фронту в 1946 році у Довжок Героя Радянського Союзу Мандибури Михайла, якого люди одразу ж обрали головою, у к-пі «Червоний факел» справи дещо налагодилися.

Але, як говорить приказка: «Де тонко, там ще й рветься...». Настав посушливий 1946 рік. У нас на Вінниччині найбільше постраждали від засухи

південні райони області: Ямпільський, Могилів-Подільський, Томашпільський, Тульчинський, Яришівський, Теплицький, Бершадський, Брацлавський, Джулинський, Гайсинський, Піщанський. Шаргородщину, дякувати Богу, дещо проминуло, а тому голод тут відчувався недовго. Але все ж таки в районі були введені хлібні пайки (талони на хліб). Відділеннями соціального забезпечення виділялася допомога продуктами сім'ям загиблих воїнів, дітям-сиротам та ін. Хворих на дистрофію (від голодування) масово лікували у лікарнях за рахунок держави. Нововведені лікарні працювали з великим перевантаженням. Почали траплятися випадки викрадення зерна з колгоспних полів. Так, по Шаргородському району було зареєстровано 36 викрадень зерна. У сім'ях не вистачало борошна. Автор особисто пам'ятає смак хліба, спеченого мамою, у 1947 – 1948 рр. із добавками до борошна тертого на грубій тертці гарбуза чи буряка. Пережили...

У таких важких повоєнних умовах головним джерелом існування колгоспників стали їхні присадибні господарства. Але і вони не могли стати надійною підмогою обездолених людей. Причиною цього було надмірне непосильне оподаткування підсобних господарств колгоспників, що у 1945 – 1954 рр. мало тенденцію до збільшення. Колгоспники змушені були виконувати натуральні поставки з своїх підсобних господарств.

Читаючи поживклі архівні документи, слухаючи розповіді людей про ті важкі часи, дивуєшся, як виживали тоді люди, як зуміли вони вистояти, поставити на ноги дітей.

Після смерті «вождя всіх часів і народів» Сталіна наступає деяке покращення у становищі селянства. В 1954 році були видані Укази Голови Ради Міністрів СРСР Г.Маленкова, за яким зменшувався у 2,5 рази розмір сільськогосподарського податку, скасовувався податок на володіння коровами та свиньми, на 50% зменшувався розмір обов'язкової передплати на державну позику. Майже удвічі зменшувалися натуральні поставки з присадибних господарств.

Слід зазначити і таку деталь: при відновленні колгоспу «Червоний факел», як доповідала у звіті бухгалтер колгоспу Бевз Олександра, у господарстві залишилося 6 штук кінських культиваторів, 8 возів, 26 дерев'яних борін, одна молотарка МК-100, 6 голів коней і чотири робочих воли. І все. І з таким інвентарем та тяглом треба було починати відбудову господарства. До всього цього ще й не вистачало чоловічих рук. Керували голови колгоспів у наших селах в основному жіноцтвом та дітьми.

Цікавий і цінний документ зберігається у Шаргородському архіві про стан наявності у к-пі «Нове життя» дворів, працездатних і т.д.

та урожайність відносно доведеного плану районним керівництвом станом на 1949 рік:

Дворів у колгоспі – 125
Населення – 442
Працездатних чоловіків – 76
жінок – 135
Всього – 211 чоловік.
Пенсіонерів – 49 чол.
Підлітків до 16 років – 41 чол.

Урожайність по культурах

	ц/га	довед. план
Пшениця	– 5,9 ц	18,3
Жито	– 5,4 ц	16,2
Яра пшениця	– 4,4 ц	12,3
Ячмінь	– 6,1 ц	16,6
Овес	– 7,7 ц	15,8
Просо	– 2,3 ц	18
Гречка	– 3,3 ц	11,5
Кукурудза	– 12,3 ц	25
Бобові	– 14,7 ц	12,5
Вика	– 5,1 ц	11,9

Всього зернові – 6,5 ц/га при плані 17,9 ц/га

Підписи: Голова колгоспу «Нове життя» Юзьков Павло І.

Бухгалтер

Тхір Прокіп Арс.

Голова ревіз.комісії

Басюк Трифон Андр.

Подібний акт зберігається у Шаргородському архіві і по більш сильнішому колгоспу «Червоний факел»:

Дворів – 222
Населення – 799
з них чоловіків – 120
жінок – 240

Працездатних – 360

Пенсіонерів – 84

Підлітків до 16 років – 55

У колгоспі діють три рільничих бригади,

ланок – 27

в т. ч. овочевих – 4

лісопосадочних – 2

Внутрішньбригадною формою організації праці (в рослинництві) була ланка. Ланка являла собою групу жінок в складі 10-15 осіб, переважно з однієї вулиці для зручності їх організації. Спе-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

ціалізація ланки: ручний обробіток однієї чи кількох просапних культур: цукрового буряка, кукурудзи, картоплі, овочів та інших сезонних робіт. Ланка була не тільки формою організації праці, це був доволі згуртований колектив не тільки для виробничих цілей, а й для побутових потреб, ланка – це було також мірилом часу. Свою участь в колгоспному виробництві жінка часто визначала не кількістю відпрацьованих років, а кількістю «висапаних ланок».

У тваринництві колгоспу «Нове життя» працювало 30 чол., які обслуговували ВРХ – 109 голів, в т.ч. корів – 18, волів – 38, молодняка – 53, СТФ – 37 голів, вівці – 17, в т.ч. в/маток – 14, птиці – 50 шт., коні – 44 голови, в т.ч. робочих – 26, маток – 16, лоша́т – 2.

Бджолосімей – 28.

Надоєно молока від кожної корови 659 кг при плані 1250.

Рільництво (урожай з 1 га в центнерах):

Пшениця – 4,07

Жито – 5,12

Пшениця яра – 6

Ячмінь – 10,6

Овес – 9,18

Просо – 7,4

Гречка – 3,4

Кукурудза – 11

Бобові – 12

Вика – 9,4

Всього: 7,3 ц

План для колгоспу «Червоний факел» доведений такий же, як і для к-пу «Нове життя», відповідно посівних площ.

В колгоспі «Червоний факел» вирощувалися і технічні культури на площі 101 га.

А саме: цукрові буряки – 83 га

ріпак – 17 га

коноплі – 1 га

Урожайність у 1949 році становила:

цукрові буряки – 125 ц/га

ріпак – 1,6 ц/га

коноплі – 3 ц/га

Підпис: Голова колгоспу Мандибуря Михайло Карпович

Бухгалтер Бевз Олександра Іванівна

Голова ревіз.комісії Басюк Артем Трофимович

Автор вважає, що щорічних актів – звітів довжанських колгоспів висвітлювати немає сенсу. Слід відмітити, що кожен наступний рік господарювання покращувався.

У 1950 році два довжанські колгоспи об'єдналися і укрупнене господарство стало носити назву «колгосп імені Жданова». Головою колгоспу залишився Мандибур М.К. і вже у 1951 році колгосп здавав державі яйці, мед, віск, вовну, молоко овече.

Примітка: окремі колгоспи вирощували і збирали коноплі. Зерно залишали для своїх потреб (олія), а стебло здавали як сировину для промисловості, щоб виготовляти мотузки, мішки і т. ін.

Важко, дуже важко було у ті післявоєнні роки і чоловікам, і, особливо, жінкам.

На слабкі жіночі плечі лягла непосильна робота в полі, вдома, догляд за дітьми, старенькими батьками.

Так обробляли поля у Довжку у 1944 - 1946 рр.

Ще чути було розриви снарядів та бомб під Баром і Могилевом, а в Довжку уже копали поле вручну всім селом. Волочили землю за допомогою домашніх корів. Сіяли вручну, розкидаючи насіння з пудової торбини, що гойдалась на шиї цілий день.

І весь отой тягар ліг на плечі 20-30 літніх вдов і солдаток, яких вдома ще чекали малі діти й старенькі батьки,

Старожили розповідають, що загарбники втікали так швидко, що, на щастя, не встигли нічого знищити. В колгоспі залишилося чотири воли і кілька коней. Найбільше постраждала вівцеферма. Всіх тварин з неї загарбники забрали з собою в дорогу.

В першу повоєнну весну всі поля в господарстві були засіяні пшеницею, кукурудзою, просом, гречкою. Тим людям, що працювали в полі, варили обід прямо там.

Того післявоєнного тягара зазнали не тільки вдови і солдатки,

страждали і старші люди та діти, віком 10-15 років, які ставали на підмогу своїм матерям та сестрам, і яких тепер називають «діти війни». Дитинство тим дітям сплундрувала проклята війна, залишивши сиротами. Оті жінки винесли на собі весь тягар післявоєнної відбудови. Тягловою силою після війни були коростяві коні, корови й воли. Корови-годувальниці, які рятували людей у тяжку годину, даючи краплі молока для дітей, змушені були ходити в ярмі, тягнути за собою борону чи плуга. Не доведи, Господи, повернутися коли-небудь до такої долі! Кожен по черзі, хто мав корову, давав на посівну свою годувальницю. І ті, світячи ребрами, опустивши голови, тягнули борони-культиватори. А після такого обробітку – який-то урожай мав бути? Поля всі були занедбані. Якщо порівняти врожаї зернових тих років із теперішніми, то це земля і небо. Тоді люди нароблялися тяжко, а харчувалися впроголодь. І ніхто мови не вів про те, щоб схуднути – навесні ледве ноги волочили всі: і люди, і худоба...

У перший рік після окупації все-таки посіяли, хоч як було важко. Поступово відбудовували ферми. Діждавшись жнив, на поля вийшли всі – і старі, й малі.

Боже! Як же було важко тягнути косу з грабками отими жіночими руками, які покривалися кровавими мозолями, а ще потрібно в'язати скошене, ходити до молотарки. Але ніхто не скаржився, бо вдовам потрібно сиріт своїх годувати, одягати, хоч і у вибійчане (саморобне). Працювати й сподіватися. Сподіватися, що може, помилково прийшла похоронка (а такі випадки були), що повернеться з фронту господар живим, хай навіть інвалідом... І тоді висохне подушка від сліз удовиних, бо вдень і поплакати немає часу за роботою, та й не хотілося, щоб діти бачили материнські сльози. І так в роботі день при дні. А вночі, поставивши каганець, зроблений з гільзи від снаряда, на печі, (щоб сусіди не бачили), шила вдова сорочки з домотканого полотна, аби діти обірвані не ходили і люди не судили.

Жінки війни – великомучениці. Скільки на вашу долю випало горя! Немає в світі такої мірки, якою можна виміряти те, що довелося вам пережити, скільки вистраждали, і скільки пролили сліз за тими найдорожчими, яких забрала війна, нехай буде тричі проклята вона і ті, хто її розпочав.

Теперішньому поколінню, мабуть, дивним здаватимуться слова: «Прийшла сусідка позичати жару». На жаль, таке явище побутувало у селах у період війни. Про сірники селяни могли лише мріяти, їх видавали по талонах вчителям, службовцям. Щоб здобути вогонь, аби запалити в печі, треба було на допомогу покликати кресало. Щоб від іскор затліла губка, виготовлена із пуху квіток осоту та очеретяних палок. Перед тим, як «оживити» піч, матері посилали дітей «позичити вогню», Отож вийдеш на подвір'я і дивишся, в якій хаті із комина

клубочиться дим. «Позичаєш» жарину, обгортаєш ганчір'я і щодуху біжиш до своєї хати. Бувало, ганчір'я спалахувало, пекло руки, а ти намагаєшся все-таки добігти до печі... І таке було.

*Жіноцтво святкує закінчення жнив
у колгоспі. 1949 р.*

*Село святкує 1-ше Травня.
Фото 1950 р.*

У 1947 році в країні відбулася грошова реформа. Переважна більшість селян Довжку її майже не відчули: ніхто ніяких збережень зовсім не мав, а тому обмінювати не було що...

**Петрик
Дмитро Степанович,
голова колгоспу
1957 - 1959 рр.**

Під Хоменки відійшли і сільська Рада, і земельні угіддя, і колгосп. На той час хоменський колгосп «Прогрес» очолював відомий у районі керівник і новатор Цуркань Іван Ульянович. Голова Цуркань І.У. зайнявся у Довжку, як і в Хоменках, покращенням інфраструктури села, а також розвитком підприємництва, що дуже не подобалось районному керівництву. Треба було давати районним керівникам хабарі, на що Цуркань не погоджувався. Корупція була і тоді. Автор особисто дізнався про це від Івана Ульяновича, коли брав інтерв'ю при написанні книги «Мій рід – моє село», у якій йдеться про життя і діяльність Людини з великої літери із 70-річним стажем роботи Івана Ульяновича Цурканя.

Та якось не на руку було належати довжанцям до Хоменок. У 1961 році вони від'їхались, утворивши окремий колгосп ім.Мічуріна. Проголошені комуністами чергові п'ятирічки припали на 1961 – 1970 роки. Керівництво колгоспом ім.Мічуріна було покладено на нового голову Теслю Володимира Сидоровича.

Нагадаємо читачеві, що Довжок після розпаду Джуринського району став належати до Шаргородського, але адміністративно село належало до Хоменської сільської ради, що створювало жителям Довж-

З другої половини 50-х років Довжок почав розбудовуватися. Солом'яні покрівлі хат замінюються на черепичні, шиферні. Замість глинобитних хат з підсліпуватими маленькими віконцями зводяться кам'яні, цегляні, просторі і світлі.

В кінці 50-х років минулого століття в країні часто відбувалися зміни у адміністративному плані. У 1959 році ліквідовано колишній Джуринський район. Довжок відійшов до Шаргородського району, а сільська Рада переведена під управління Хоменською сільською Радою. Колгосп ім.Жданова після Мандибури М.К. очолив Петрик Дмитро Степанович. Про якісь особливі успіхи у веденні господарства не приходиться говорити, але головував Петрик Д.С. всього два роки.

**Цуркань
Іван Ульянович,
голова колгоспу
1959 - 1961 рр.**

ку чимало незручностей. Але господарство таки відділилося в окрему одиницю.

Аналізувати весь період, коли керував Тесля В.С. (а це десять років), не будемо. Але окремі моменти із життя колгоспу ім.Мічуріна відмітимо.

Як стверджують документи, які зберігаються в Шаргородському архіві, господарство було укомплектовано по штатному розпису 24-ма одиницями. Станом на 1966 рік числилися:

Голова правління
Тесля В.С.

Зам. голови, секретар парторганізації
Черчик Ф.П.

Колишній голова ревізійної комісії
Басюк М.О.

Бригадир тракторної бригади
Мандибура П.І.

Агроном

Бригадир рільничої бригади

Зав. МТФ

Зав. СТФ

Бригадир садово-городньої бригади

Бригадир будівельної бригади

Зав. кар'єром

Головний зоотехнік

Зоотехнік

Пасічник і садовод

Головний бухгалтер

Хмельовський С.А. та ін.

Колгоспу належало 12 автомобілів, 8 тракторів та інша техніка. Станом на 1967 рік господарству доведено план на площі під цукровий буряк – 240 га, соняшник – 50 га, овочі – 11 га, картопля – 14 га, кормові буряки – 6 га, багаторічні трави – 50 га, однорічні трави – 136 га, кукурудзи на силос – 120 га, зернові різні – понад 600 га. Із них пшениці – 318 га, жита – 56 га, ячменю – 26 га, овес – 9 га, гречка – 15 га, горох – 90 га, вика – 11 га, кукурудза на зерно – 84 га, просо – 4 га.

Розміри всіх площ під посів вказаних культур доводились щорічно районним керівництвом. Часом дивували такі дрібниці: посіяти огірків 0,8 га.

Заробітна плата за місяць голови колгоспу – 170 рублів, головного бухгалтера – 110 рублів.

*Тесля
Володимир Сидорович,
голова колгоспу
1961 – 1971 рр.*

Садовий І.А.

Партека В.М.

Черкевич В.Ф.

Хмельовський М.В.

Слободянюк М.Б.

Яковишин І.У.

Мандибура М.К.

Весенюк З.М.

Глухманюк Г.І.

Мандибура І.К.

**Кучинська
Ольга Іванівна,
голова колгоспу
1971 – 1975 рр.**

Слід відмітити, що урожайність всіх названих культур була щорічно нестабільною, а тому автор не вдавався до подробиць. Та й хвалитись не було чим. Особливо у тваринництві. Трохи більше 200 центнерів молока на 100 гектарів виробляли. Зернові культури давали не більше 15 – 18 ц/га.

На початку 1971 року довжанські колгоспники обрали нового голову колгоспу. Керувати господарством із чималими боргами стала Кучинська Ольга Іванівна, зоотехнік за професією.

Головиха (так Ольгу Іванівну позаочі називали в селі) насамперед навідалась на ферми. Там усі роботи виконувалися вручну, вручну доїли й ко-

рів. З часом ферми поступово укомплектовувалися механізмами. І як результат – у 1972 році вироблено молока на 100 га понад 400 центнерів.

Непогані справи були і у рільництві. Урожай цукрових буряків становив 355 центнерів з кожного гектара, а три роки перед цим збирали менше 200 ц.

Багато користі для господарства принесли організовані головиною Кучинською О.І. механізовані ланки. Очолили їх досвідчені механізатори Михайло Іванович Байдацький (цукрові буряки) і Андрій Андрійович Побережник (кукурудза). В цілому, колгосп ім.Мічуріна під керівництвом Кучинської О.І. непогано закінчив восьму п'ятирічку (1971 – 1975 рр.). За показниками врожайності зернових культур серед колгоспів Шаргородського району Довжок зайняв золоту середину – зернові видали по 23,8 ц з кожного гектара. Це вищий показник, який був в цілому по району – 23,1 ц/га. По виробництву молока і м'яса Довжок взагалі був на п'ятому місці серед 33 господарств району. Виробництво молока на 100 га угідь становило 490 центнерів. По виробництву м'яса Довжок зайняв друге місце після Сапіжанки – 91,6 центнера.

Здавалось би, що можна було б і надалі так господарювати. В господарстві і по селу велося певне будівництво, стабілізувалася заробітна плата колгоспників. Але ж ні. У державі почалося нове укрупнення колгоспів. І Довжок знову стає бригадним селом і відноситься до колгоспу ім.Жданова с.Мурафи. Це був січень 1976 року.

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

ПОЧЕТНОЙ ГРАМОТОЙ

награждается тов. МАНДИБУРА
ИВАН КАРПОВИЧ

*участник областного слета животноводов,
за высокие показатели в развитии общественно-
животноводства в 1971 году—первом
году новой пятилетки.*

Секретарь
Винницкого обкома
КП Украины

В. Таратута
В. ТАРАТУТА

Председатель исполкома
областного Совета
депутатов трудящихся

В. Кавун
В. КАВУН

г. Винница,
24 июля 1971 г.

*Слободянюк
Григорій Костянтинович
- майбутній колгоспний
шофер.
Армійське фото 1953 р.*

Русин Трифон Іванович

*Баштанні культури
здавна у центрі уваги колгоспників*

Ланка кукурудзоводів. Ланкова Партека М.І.

Ганна Побережнюк. 1954 р.

*Колісник Іван Васильович
(зліва) і Василевський
Віктор Іванович. 1956 р.*

*Ланкова Євдокія Назарівна Партека
(друга зліва) із членами ланки*

Партека Євдокія Назарівна із сином Миколкою

*Так колись заготовляли
дошки*

Відпочинок на зернотоку. 1957 р.

Реформування колгоспного виробництва

Якось так кожен раз складалося, що Довжок весь час від когось залежав, часто змінював адміністративну приналежність: як не до Джурина, то до Шаргорода, як не до Хоменок, то до Мурафи. Періодично тогочасні керманічі додавали до назви села Довжок означення «бригадне», «неперспективне». Ніби хотіли, щоб це село стало саме таким.

Ніби і непогано спрацювали колгоспники Довжку під керівництвом Кучинської О.І. у 1975 році. Але село вкотре спіткала гірка доля. В країні відбувалося укрупнення господарств, довжанський колгосп ім.Мічуріна у 1976 році приєднали до мурафського. Новий укрупнений колгосп став носити стару назву ім.Жданова. Очолила господарство молода й енергійна 30-річна Подоляніна Олена Іванівна, яка керувала мурафським колгоспом ще з 1973 року.

Тоді керівникам вдавалося самим вирішувати сільські проблеми. І мешканці Довжку менш болісно сприймають нові реформування на селі, бо загартовані здавна... Але через будь-яку дрібницю змушені були роками добиратися у сусідню Мурафу – чи то в контору, чи у лікарню, чи сільську раду.

Звичайно, к-п ім.Жданова, поповнивши свої запаси земель до майже 5-ти тисяч гектар, швидко вийшов у передовики. Але Довжок так і залишився «бригадним» селом.

1976-1980 рр. – це десята п'ятирічка. Як і у попередні роки, керівні органи республіки, областей і районів тримали питання сільського господарства у центрі уваги. Значна робота проводилася в цьому плані і в нашому районі. На піднесення села були спрямовані всі засоби і ресурси. Збільшувалося виробництво і постачання сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив. Тільки за 1971-1973 рр. колгоспи і радгоспи Шаргородського району одержали 151 трактор, 64 зернові комбайни, 45 автомобілів та багато іншої техніки.

Вагомими були показники і в перші три роки 10-ї п'ятирічки (1976-1978 рр.), у які врожайність зернових культур становила у районі, відповідно, 32,6; 33,1; 38,0 ц; а пшениці - 35,2; 36,8 і 23,1 ц з гектара. Виробництво молока на 100 гектарів угідь зросло із 375 ц у 1976 р. до 452 ц у 1978 р. М'яса, відповідно, із 72 до 98 ц. Яєць на 100 гектарів зернових культур у 1978 р. одержали 28,3 тис. штук (у 1976 р. – 21 тисяча). За підсумками 1978 р., Шаргородський район став переможцем у Всесоюзному соціалістичному змаганні і був нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

У районі з'явилися досвідчені керівники колгоспів, які заявили про себе і в області, і в республіці. Серед них - Подоляніна Олена Іванівна (колгосп ім. Жданова, с. Жданове, до якого входило і бригадне село Довжок).

Колгосп ім. Жданова за роки 10-ї п'ятирічки (1976-1980 рр.) продав державі понад завдання 2185 тони хліба, 11300 тонн цукрових буряків, 290 тонн овочів, 60 тонн м'яса, 85 тисяч штук яєць. У 1980 р. з кожного гектара тут намолотили 36,5 ц зернових, в тому числі 47,1 ц пшениці. У важких умовах 1980 р. колгосп зібрав по 503 ц цукрових буряків з гектара. У тому ж році тваринники продали державі понад 12 тис. центнерів яловичини. У 10-й п'ятирічці в Довжку стали до ладу новий Будинок культури, житловий будинок для спеціалістів, покращено стан доріг до села і по селу та ін. Голову колгоспу ім. Жданова Олену Подоляніну було удостоєно державної нагороди – ордена Трудового Червоного Прапора.

Колгосп ім. Жданова ще до обрання у 1973 році головою Олени Подоляніної був перетворений на спеціалізоване господарство по відгодівлі великої рогатої худоби, тобто в ньому головним було виробництво не молока, а м'яса. Все решта – як і в інших колгоспах. Для

*Подоляніна
Олена Іванівна*

Партека Василь Маркович

цього було споруджено приміщення відгодівельного комплексу на 10 тисяч голів.

Олена Іванівна, як зоотехнік за освітою, якраз приділяла велику увагу тваринництву. У Довжку, як і раніше, господарство займалося і тваринництвом, і рільництвом. Бригачним господарством керував довгий час Партека Василь Маркович, який теж був нагороджений першим орденом Трудового Червоного Прапора.

За роки 10-ї та 11-ї п'ятирічок колгосп п'ять разів удостоювався перехідного Червоного Прапора вищих органів країни, а Подоляніна Олена Іванівна за значні успіхи, досягнуті у сільському господарстві, була нагороджена орденом Леніна. Вона тримала першість в районі і у 1986 –

1990 рр. (урожайність зернових, наприклад, у 1987 р. складала 45,4 ц/га, у тому числі пшениці – 48,5 ц/га.

У 1982 р. колгосп ім.Жданова домігся урожайності зернових по 40,8, у тому числі пшениці - 48,3, ячменю - 40,0 ц з гектара; виробив м'яса на 100 гектарів сільськогосподарських угідь по 203 центнери, на 9 більше порівняно із попереднім роком. Високі показники були і в наступні роки. Для ілюстрації наводимо дані урожайності зернових культур за останній рік 11-ї п'ятирічки - в центнерах з гектара.

Роки	Назва культур	Бригада с.Довжок	Колгосп ім.Жданова	По району
1985	Всього зернових,	37,9	37,2	28,5
	у т.ч. пшениці	40,3	39,0	30,0
	ячменю	31,8	33,8	26,8
	гороху	37,4	35,0	24,4
	кукурудзи	42,1	37,2	23,0

Колгосп за ті роки двічі удостоювався перехідного Червоного прапора ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ, а 25 березня 1981 р. за значні успіхи у виробництві і продаж державі сільськогосподарської продукції був нагороджений орденом «Знак Пошани». Єдиний колгосп у нашому районі, який одержав високу державну нагороду. Чимало довжанських передовиків були удостоєні високих державних нагород. Серед них: Мандибура Петро Іванович – ордени «Знак Пошани» і Трудового Червоного Прапора; Іванчук Ганна Степа-

нівна – орден «Знак Пошани»; Побережний Андрій Петрович – орден Трудового Червоного Прапора. А бригадиру Партеці Василю Марковичу, який став кавалером двох орденів Трудового Червоного Прапора, присвоєно звання «Заслужений працівник сільського господарства».

Варто відмітити, яку велику роботу провела Олена Іванівна Подолянкіна у 1985- 1995 рр. по одержанню дозволу на врізку у газову магістраль союзного значення Уренгой - Помари - Ужгород, щоби мешканці Шаргородського району (а далі, можливо, кількох районів) мали можливість користуватися газовим паливом. У цій проблемі, безумовно, допоміг їй і мандат народного депутата Союзу РСР. Вона десятки разів побувала і прямо-таки «вимолювала» вирішення питання у Голови Ради Міністрів СРСР, Голови Ради Міністрів УРСР, інших високопосадовців. І домоглася свого.

До Мурафи проведено 36-кілометровий газопровід. У 1995 р. завершено спорудження труби і розподільчої станції з робочим тиском 60 атмосфер. Колгосп «Мир» вклав значну суму у здійснення цього будівництва - 1,8 млн карбованців із 3 млн загальної вартості. Для господарства - це колосальна сума. Голубе паливо з'явилося насамперед у закладах соціальної сфери - лікарні, школі, дитсадку, будинках селян. Допомагали усі - і обласні, і районні керівники.

Голова Шаргородської районної державної адміністрації Олександр Анатолійович Артеменко дав таку коротку і містку характеристику СТОВ «Мир» («З 1992 року к-п ім.Жданова перейменовано на СТОВ «Мир», а село Жданове – на село Мурафа – А.Н.). «Це підприємство перебуває на тому рівні, якого хотілося б побажати всім сільгоспформуванням району. Трудова школа Олени Подолянкіної визнана далеко за межами Шаргородщини. Лише за підведення природного газу в район ми повинні вклонитися цій жінці всім районом».

Але настали роки руйнації усього того, що так важко створювалося ще у 30-х роках минулого століття. Разом із успіхами у веденні господарства члени правління і голова колгоспу Олена Подолянкіна відчували те, що назрівало в державі. Передчуття їхнє з часом підтвердилось. Після Горбачовської перебудови («перестройка» – рос.) величезна країна СРСР так перебудувалася, що розпалася зовсім. Поштовхом цьому став вибух у Чорнобилі. Тривожною новиною увірвалася в спокійне життя довжанців звістка про аварію на Чорнобильській атомній станції, а те, що правда про події просочувалася невеликими порціями, породжувало значні домисли та недобрі передбачення. Загалом життя довжанців, як і всіх українців, із часу Чорнобильської аварії поділилося на два періоди: на «до» та «після». Зразу ж у перші дні аварії у м.Чорнобиль для її ліквідації були направлені жителі Довжку: Мандибуря Михайло Адолькович та ін.

Лидия Василевская, 1943 р.н.

Як показує сьогоднішній аналіз суспільного життя кінця 1980-х рр., саме «чорнобильське лихо» стало відправною точкою новітньої історії України та початком кінця Радянського Союзу.

Жителі села. 1980-ті роки

Однак, як свідчить безпристрасна статистика, в селі Довжок життя не зупинилося. Господарство продовжувало розвиватись.

Значну роль у зростанні господарської міцності колгоспу відіграла матеріальна зацікавленість колгоспників у результатах своєї діяльності, система заохочень та стимулювання. Це і робота дитячого садка, і харчування працюючих колгоспників гарячими обідами, організовувалося підвезення людей на віддалені місця роботи, поширеним заохоченням до праці було преміювання передовиків виробництва та ін.

За сприяння місцевої профспілки постійно організовувалися туристичні поїздки працівників колгоспу та членів їх сімей у великі культурно – історичні центри України, Радянського Союзу, закордону.

Профспілковим комітетом приділялася велика увага покращенню здоров'я працівників колективного господарства. Значній частині колгоспників надавалися безкоштовні або з незначною доплатою санаторно-курортні путівки.

Кращих із кращих працівників, які вносили великий внесок у розробку та зміцнення колгоспу у ті роки, занесено у Книгу Пошани господарства.

Початок 90-х років минулого століття ознаменований референдумом 1991 року, на якому було проголошено незалежність України. Жителі Довжку, як і вся Україна, абсолютною більшістю проголосували за незалежність.

24 серпня 1991 року - День Незалежності України. Україна звільнилась від опіки свого старшого російського брата. Із здобуттям незалежності були частково розірвані економічні зв'язки із союзними республіками. Не маючи ринків збуту, матеріалів для виробництва, через великі податкові санкції зупинились заводи і фабрики, люди залишились без роботи. В зв'язку із такою скрутою, люди потягнулись до землі, яка із-за частих змін землемірів не мала в селі достатнього обліку.

Із розпадом Радянського Союзу колишні республіки стали на самостійний шлях розвитку. Розпочалось роздержавлення державного майна України, частка якого на кожного громадянина країни в 1996 році становила 1 млн. 50 тисяч купонів. На дану суму в 1996 році людям розпочали видавати знамениті «ваучери», які вони почали вкладати в різні трасти, заводи і фабрики. Продавали їх також на базарі і не шкодували. Адже майже 90% вкладених ваучерів до сьогоднішнього дня не одержують обіцяних «ділками» дивідендів. Деякі «ділки», скупивши ваучері, нажили собі чималенький капітал. Люди залишились обдуреними.

Із початком 1990-х рр. і колективні, і приватні господарства українців накрила потужна хвиля економічної кризи перехідного періоду,

яку відчула вся країна. Спочатку всі відчували відсутність найнеобхідніших товарів широкого вжитку, введення талонів та купонів, кілька грошових реформ, внаслідок яких багато селян втратили значні суми своїх заощаджень, які вони збирали десятиліттями. Далі розпочалася енергетична криза, коли по кілька годин на добу село тонуло без електрики в повній темряві; загострилася потужна бензинова криза, балон газу коштував чи не більше, як півмісячна зарплата. Найтривалішою була криза неплатежів, коли по кілька місяців члени колгоспу, працівники соціальної сфери села та інших працюючих установ, що діяли на той час у Довжку, як і по всій Україні, не отримували заробітної плати, яку за цей час ще й з'їдала потужна інфляція.

Значного скорочення фінансування зазнала соціальна сфера села. Припинив свою роботу дитячий садочок, який діяв на території села, перестали фінансуватися і зазнали скорочення інші установи села. Кардинальних змін зазнало і колективне господарство (колгосп). Всі фінансові розрахунки велися на бартерній основі.

Саме в таку скрутну пору, яка склалася в молодій державі Україна, довжанці задумалися: «Як бути далі?» І працівники бригадного села Довжок на своїх зборах, які відбулися в липні 1994 року, вирішили від'їхатися від КСП «Мир» с.Мурафа і створити нове окреме господарство.

Так і зробили. Нове сільськогосподарське підприємство назвали ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю) ім.Мічуріна, яке очолив на запрошення довжанців Шаргало Анатолій Броніславович.

**Шаргало
Анатолій Броніславович**

Нелегко, дуже нелегко приходилось новому керівнику вести господарство, коли в державі розруха.

У 1994-1995 роках було проведено подвірний обмір земельних ділянок громадян села. Так було встановлено фактичну кількість гектарів землі, якою користувались громадяни. Таку ж роботу, тільки по землях КСП в 1995-1996 роках провів Вінницький проектний інститут земельних ресурсів, визначивши колгоспних 1597 га земель під розпаювання, в тому числі і 1068 га земель довжанського колгоспу.

Згідно Указу Президента України працівникам соціальної сфери (вчителі, лікарі, зв'язківці, працівники

торгівлі, культури і сільської ради, працівники міліції та пенсіонери) одержали в 2000 році земельні наділи в постійне користування від 0,45 до 1,05 га – 43 громадян Довжку. Наділи землі (пай) в розмірі 1,5га одержали 492 колишніх довжанських колгоспники.

В 1994 році розпочався етап приватизації земель громадян села і колгоспних земель. Для колгоспу в кінці 1995 року виготовлено і одержано державний акт на право колективної власності на землю. Із 1995 року розпочали процес приватизації своїх присадибних ділянок. Окремі громадяни продовжують цю роботу і понині, а 492 громадян одержали державні акти на землю.

На фоні численних, переважно негативних змін доби незалежності, селяни усвідомили, що саме **від міцності місцевого агропідприємства**, орієнтованого як на розвиток власної потужності й економічної міцності, так і на добробут кожного члена колективу та села в цілому, за великим рахунком, і **залежить майбутнє свого села**. Віра ця ще більше посилювалася спостереженням за тими втратами, що їх понесли сусідні, колись також міцні колективні господарства, які не витримали реформ, зазнали розпаювання та розбазарили і знищили колективне майно... Серед таких господарств опинилися колись могутні сапіжанський, плебанівський, мурафський та інші колгоспи.

Вмілий, розсудливий керівник Анатолій Шаргало, який до цього працював головним інженером у михайлівському колгоспі, звідки він родом, добре розумів ситуацію, що складалася у країні не на користь селян, а тому якраз за його ініціативи робилось все для того, щоб колгоспники не розчаровувались в ситуації, що виникла на місцях, як і у державі.

Після чергових звітно-виборних зборів колгоспників, що відбулися в березні 1995 року, селянам Довжку стало набагато спокійніше за свою долю, за долю господарства.

На зборах не тільки підвели підсумки зробленому і визначили шляхи розв'язання проблем на майбутнє, а й віддали належне, як ніде, людині - трудівнику, старим і молодим колгоспникам, нареченим, новонародженим та іншим працелюбам вручалися грамоти і подарунки. Через безгрошів'я та порожні полиці магазинів керівництво господарства часто нагороджувало передовиків живою худобою. Таким виписували безкоштовно поросятко чи теля.

Така увага до людей нічого, крім поваги до керівників, викликати не могла. Мабуть, саме це стало причиною того, що поповнилось господарство чотирма новими працівниками. Юнаки, які відслужили в армії, з радістю поверталися до своїх домівок. Знайшлись в правлінців гарні слова і подарунки для тих, хто пішов на заслужений відпочинок, і для кого роком народження став 1995-й.

В даній ситуації що склалася в державі, керівник господарства Анатолій Шаргало, котрий мав за плечима чималий стаж керівної роботи, добре розумів що господарство потрібно утримати не тільки, як кажуть, «на плаву», але й дати можливість людям побачити краще майбутнє. І люди повірили, і побачили намагання керівника утримати від розпаду колективне господарство. Для цього на загальних зборах колгоспників вирішили не виходити із колективного господарства, а й надалі утримуватися разом, разом і господарювати. Тому майже усі члени уже колишнього колгоспу свої земельні паї повернули в оренду новому керівнику – Шаргалу Анатолію Броніславовичу.

Таким чином господарство збереглося уцілілим. В Довжку люди вчинили зовсім не так, як у Мурафі, Плебанівці, Сапіжанці, Копистирині, Деревчині та інших селах, де могутні господарства розпорошилися на дрібні ПП, ФГ і т.п. Звичайно, були і одинокі пайовики, які не бажали господарювати, як було раніше - разом, і відійшли від колективного, створивши окремі дрібні власні господарства. Але таких було мало та частина їх з часом повернулись до колективу.

Довжок, який був довгий час ніби забутий, згодом під чуйним керівництвом умілого керівника і організатора наче вдихнув нову свіжу порцію кисню – набрався потужної робочої тяги. В той час, коли у ближніх та далеких колгоспних сусідів давно вже позбулися останнього хвоста на громадських фермах і по цеглині та шиферні розібрали тваринницькі приміщення, в Довжку утримувалося (на 2002 р.) близько 320 голів великої рогатої худоби, в тому числі і 120 корів, 450 свиней, закупили племінних сименталів, щоб поповнити репродуктивними нетелями, та велось будівництво приміщень для поповнення стада. 1068 гектарів землі, звичайно замало, щоб утримувати таку кількість худоби, а тому господарство орендує ще 320 га землі у Деревчині. Анатолій Броніславович не стверджував, що давалося це легко, але й не скаржився через труднощі, бо було понад тридцять постійних робочих місць для сільських трудівників, була в міжсезоння свіжа копійка в касі, зберігаються, зрештою, збудовані свого часу нелегкою працею колгоспників приміщення. Окремі з них силами своїх же працівників-будівельників було переобладнано під зернові склади. Це дало змогу продавати зерно вищої якості за більш високу вартість.

Давалося взнаки, що у довжанському господарстві не було ні своєї заправки, ні вагової, ні складів, ні гаражів. Терміново потрібно було будувати зерноочишувач ЗАВ – 50, окремі склади, навіси для зберігання зерна та техніки, машинний двір та ін. Все це було в Мурафі, а з Довжку тільки вивозилось...

Відсутність оборотних коштів у господарстві, нестабільність у державі зумовили розвиток своїх підсобних промислів: олійні, крупо-

рушки, хлібопекарні. Це спрацювало і господарство почало рухатися в бік стабільного і ефективного розвитку.

Та, не зважаючи на труднощі, все необхідне для господарства було збудоване, багато в чому завдяки вмілій організації роботи директором підприємства Шаргалю А.Б. А ще ж потребувала уваги і соціальна сфера. У 2000-му році ввели в дію дитячий садок на 60 місць, котрий взято на баланс господарством в сумі 200 тисяч гривень на рік. У 2004 році до садочка підведено газ. Також було газифіковано і місцевий ФАП. Проведено телефонізацію села: спочатку на 50 номерів, потім – на 100, а врешті побудовано АТС для 300 домоволодінь села.

Потребували ремонту дороги. Спочатку проклали асфальт від магазину до кладовища, на що було витрачено 660 тисяч гривень, у 2018 році прокладено асфальтну дорогу від кладовища до виїзду з села. Витрачено коштів майже 1 млн.гривень.

У той час, яку тихже сусідів поля вже роками заростали бур'янами, в Довжку оброблялися всі понад 1300-гектарні угіддя. І оброблялися неабияк. У 2006 році кожен гектар довжанської землі видав по 38 центнерів зернових, 380 ц цукрових буряків, по 22 ц/га соняшника та ін.

Головне – в Довжку зберегли усі діючі автомобілі, трактори, комбайни та іншу техніку. Щоправда, техніка не першої свіжості, але кістяк механізації зберігся і саме він дозволив домагатися достойних врожаїв землеробам.

Селяни чекали чогось кращого. А тому агрономічна служба господарства перейшла на новий шлях господарювання за рахунок використання синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, забезпечення культурних рослин елементами мінерального живлення, боротьби з шкідниками і бур'янами, різних методів обробки ґрунтів, що призвело до того, що довжанські чорноземи стали видавати у 2-3 рази більші врожаї, ніж при колгоспній системі. Настала можливість розраховуватись із пайовиками за оренду землі не по 3-4 центнери зерна, як було раніше, а по 10-12 центнерів, щорічно збільшуючи платню за паї.

Поряд з цим в Довжку організовувалися особисті (підсобні) господарства – така собі форма організації аграрного виробництва, здійснюваного працюю членів сім'ї на основі їх приватної власності. Адже пайовики одержували достатню кількість зерна, щоб утримувати різну худобу. Окремі господарники утримували по 2-3 корови, кілька свиней, багато птиці та іншої живності, що давало змогу селянам одержувати додаткові доходи.

І ця робота мусить бути в селі безперебійною. Адже є правдою, що ще недавно люди розчарувались у державній владі. Звичайно,

порівняно з тим, що вони відчували раніше, то життя не таке вже й погане. У людей завжди була надія на краще. Ти не працюєш, а тобі задарма за два паї підприємство на подвір'я цілу машину зерна привозить. Маєш дві корови, п'ятеро свиней, птиці без ліку, а тобі ще «біржа» платить за те, що на роботу не ходиш...

Життя навчило нас, українців, одержувати додаткові доходи, завдяки яким у господарників Довжку з'явилися автомобілі закордонного виробництва, мотоцикли, мотоблоки, трактори та інша техніка, потрібна в селі.

Про додаткові доходи селян при утриманні корівки – годувальниці автор наважився нагадати читачам про те, як корови рятували життя людей.

Отож, майже щодня в селі корови йдуть на пасовище, йдуть не поспішаючи, поважно, ніби знають собі ціну, знають, чого вони варті в житті селянина сьогодні; відчують, що добросовісно виконали свій «коров'ячий» обов'язок, віддавши ранішній удій молока. Йдуть на пасовище, щоб повернутися ввечері до господарів і порадувати їх гарним вечірнім надосом, відчувши на своєму вимені приємний, ласкавий, знайомий дотик рук господині. Корови, майже як і люди, різні між собою не тільки мастю, породою, але й поведінкою; йдуть неквапно і поважно, немовби люди середнього віку й достатку, а молоді, особливо первісточка, заграють до старших корів, а ті відмахуються від них, ніби від набридливих мух – і так протягом усієї дороги до того місця, де збирається черета з кількох вулиць, щоб разом вирушити до пасовища. Повторюється це щоденно. Згодом винесуть господині свіженьке, проціджене, зі смаком різнотрав'я молоко в нових відрах (хто одне, а хто і більше), поставлять на лавочці в холодочку і продовжать нескінченну розмову, що розпочалася з першого дня здачі і продовжується весь рік – про ціну на молоко, яка, на їхню думку, враховуючи всі затрати і працю, сміхотворна. А також про важку долю селянина і про те, як наживаються перекупники за їхній рахунок. А ще розмова про дітей, про онуків, але найболючіша розмова ведеться про сьогоднішню війну.

Ось так, поділившись новинами одна перед однією, про ціну на молоко, порадивши хорошим звісткам, що вже стало майже ритуалом, жіночки, дочекавшись молоковоза, розходяться по своїх домівках, де знову повертаються до такого вже звичного для них ритму життя, в якому умовно розписано все похвилинно на цілу добу.

На мою думку, в Індії правильно зробили, що визнали корову священною твариною. Бо якщо Рим врятували гуси, то українське село, а можливо, в цілому і націю, рятують корови.

У страшні роки голодомору 1933-го саме ті сім'ї вижили, де в господарстві були корови. Велику роль відіграла корова (так і хочеться

це слово писати з великої букви) і в голодний 1947 рік, Вона була найціннішою в господарстві, і якщо гинула, то це ставало трагедією для сім'ї, тому її оплакували як члена родини.

У 1946 – 1947 роках корів використовували як тяглову силу, запрягали в ярма, орали і сіяли. Молоко було основним продуктом харчування, його брали з собою в поле. Корова була, як друга мати, а телятко, яке зимою забирали в хату, ніби братик чи сестричка...

В часи правління М.С. Хрущова, над селянами провели новий «експеримент», що мав «покращити» умови життя - забрали корову і обмежили розмір присадибної ділянки. Це було зроблено для того, щоб селянин ще більше був прив'язаний до колгоспу і надалі працював, як в народі кажуть, на «бугая» чи на «дядю». Були такі жителі села, які не здали корів, але їх утримувати було досить важко, випасали на повідку, бо землі в той період максимально розорювали, долини осушували, з колгоспного поля виганяли.

Все виробництво молока і м'яса було покладено на колгоспи і радгоспи. За час існування травоїдну корову зробили хлібоїдною...

На контролі перебувало виробництво молока та його реалізація. Для працівників ферм запровадили матеріальні та моральні стимули. На кожній фермі - будинки тваринника, душові. Кращим коровам навіть на роги чіпляли червоні стрічки, а слабшим по надоях – сині. Всі районні служби мали обов'язково бувати на фермах.

І ось настав теперішній новий етап у ставленні держави до села. В більшості господарств ферми знищені, люди ніяким законодавством не захищені і залишились один на один зі своїми проблемами. У цей період знову селянина виручає наша корівка-годувальниця, яка допомагає виживати, є джерелом достатку.

Але це тільки теоретично, бо власник корови, навіть продавши від неї телятко в молочному віці і збільшивши таким чином продаж молока, залишається з копійками, а не з гривнями...

Тож виникають питання: чи надовго в селян вистачить терпіння так важко нароблятися й не мати ніякого прибутку, чи не почнуть вони масово збувати корів? Адже в основному їх утримують люди старшого віку, та й взагалі сільське населення щороку зменшується. То чи не пора в державі прийняти радикальні зміни у ставленні до виробників молока, встановивши гідну ціну на продукцію? Ціни ж на молоко в магазинах не залежать від пори року і не знижуються, а навпаки – зростають...

Особлива увага селян – овочівництву. Дарма кажуть, що воно невигідне. У Довжку це завжди «живі гроші», а також можливість зайняти людей на виробництві. До того ж тут вирощують не лише традиційні моркву й капусту чи столові буряки, а й навіть кавуни та дині,

не кажучи вже про різновиди помідорів, огірків, кабачків чи перцю. На березі ставка спеціально обладнано будиночок для овочівників, тут же парники, у яких ось-ось почнуть вирощувати розсаду.

Не новина, що інтенсивний шлях розвитку сільського господарства відбувається через підвищення продуктивності за рахунок застосування нових технологій, систем сільськогосподарської техніки, кращих видів пестицидів та міндобрив, використання комп'ютерної техніки і електроніки та ін. Керівництво сільгосппідприємства ім. Мічуріна щорічно закуповувало за зароблені господарством кошти нову сучасну надпотужну, і разом з тим економну й рентабельну техніку. Було придбано: комбайни John Deer 9500, Т-660; силосний комбайн John Deer; трактори виробника John Deer – 2 одиниці, зернові та технічні сівалки, культиватори, жатки та плуги іноземного виробництва, які набагато якісніші від радянських.

У 2013 році Анатолій Шаргало запропонував довжанцям посадити на одній з орендних ділянок землі сад. Роботи розпочались одразу ж. Спочатку було висаджено плодоносні саджанці на площі №1, що обійшлося господарству у 1,3 млн. гривень. До 2019 року було висаджено площу саду №2 на суму 178 тисяч гривень.

Завбачливий господарник Шаргало А.Б. знав: якщо є сад, то будуть і плоди. Їх потрібно десь зберігати. Тому у 2014 році розпочалось будівництво сучасного холодильника, який введено в дію у 2019 році. Загальна вартість будівництва – 7,5 млн. гривень.

За зароблені господарством кошти підтримувалася соціальна сфера села, регулярно сплачуються різні податки державі. В селі у важкий перехідний період при підприємстві ім. Мічуріна почали діяти хлібопекарня, олійня, млин, крупорушка, цех по виготовленню макаронів. Словом, все те, що йшло на бартер. Це був 1996 рік. Бувало, що довжанці працювали на цих виробництвах цілодобово.

Довжанці щиро дякують своєму керівнику Анатолію Шаргало за величезне благо цивілізації – природній газ. Близько 200 тисяч гривень вклало господарство в спорудження лінії газопроводу та його розгалужень до Довжки.

Це був серпень 2001 року. І це була визначна подія для села. Запалювався символічний факел на новозбудованому газопроводі – відводі. Таку місію було доручено здійснити керівнику ТОВ Анатолію Шаргало, чиїм коштом в основному велося будівництво та голові облдержадміністрації Юрію Іванову, який надавав дієву допомогу у вирішенні справи. Виступивши на імпровізованому мітингу, Юрій Іванович подякував газовикам і селянам за працю. Тепер село газифіковано повністю і старенькі кажуть, що за все життя так не нагрілися, як тепер.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

На фото головний ветеринарний лікар Черкевич В. М. (зліва) разом із тваринниками. Фото 2023 р.

Завідуючий МТФ Килівник В. М. (зліва) із працівниками ферми. Фото 2023 р.

Трактористи ТОВ ім. Мічуріна

*Головний агроном
Дрозда І. І. (праворуч)
та бригада
механізаторів.
2022 р.*

*Бригадир тракторної бригади
Барановський В. В. (в центрі) з
механізаторами біля сучасного
комбайна Т 660. Фото 2022 р.*

*Сучасною
могутньою
технікою
управляють
довжанці-
трактористи.
Фото 2023 р.*

Підйомні роботи при будівництві на току виконує кранівник Михайло Курдибаха, йому допомагають Шимков М. І., Подолян П. І.

Механізовану розгрузку мінеральних добрив проводить тракторист Руслан Партека

Робітники зернотоку

*Сучасний склад-холодильник.
Фото 2022 р.*

Бригада садоводів, яку очолює Мельник А. С., у квітучому саду. Фото 2023 р.

*Технічна культура
соняшник потребує
додаткового догляду.
Фото 2022 р.*

*Журавлі щороку
прилітають на Бузький
Яр, де тече струмок із
теплою водою*

Якубчак І. С. – бухгалтер

Працівники бухгалтерії ТОВ ім. Мічурина: ліворуч Подолян Г. В. – головний бухгалтер, бухгалтери Юзькова Я. М., Сендик К. І., Копайгородська Г. М. Фото 2023 р.

*Буде хліб – буде й пісня.
На фото зліва направо Копайгородська Л. В., Копайгородська Н. М., Качалаба І. В., Копайгородська З. О., Копайгородський Г. Ф., Моркот Д. В. з дітьми та онуками. 1988 р.*

Директор ТОВ ім. Мічуріна Анатолій Шаргало вважає, що вигідно вирощувати абсолютно все, треба тільки ставитися до будь-якої справи серйозно, з повною віддачею, наперед зваживши й продумавши всі «за» і «проти». А ще у Довжку є свій кар'єр. Природа наділила цей край багатими покладами вапняного каменю, з якого у всій окрузі будують теплі й зручні будинки. Там трудиться (по різних періодах) до 26 чоловік, а керував виготовленням блоків Іван Дмитрович Русин.

На території села функціонує ТОВ ім. Мічуріна, яке з 1994 року продовжує очолювати Шаргало А.Б.

Більшість жителів села Довжок зайняті у сільськогосподарській сфері. Станом на 2023 р. загальна кількість працюючих людей становить 95 чоловік. З них: 56 штатників, 39 сезонних працівників, на тваринницькій фермі працює 16 чоловік, трактористів – 14, шоферів 4 і різних спеціалістів (агрономи, бухгалтери, інженери та інші) – 15 чоловік.

На сьогоднішній день у селі є також школа, яка була побудована у 1987 році, будинок культури, ФАП, АТС на 100 номерів, аптека, відділення зв'язку, дитячий садок, діючі православний і католицький храми. Село повністю газифіковано.

Хто ж він такий – Анатолій Броніславович Шаргало, який три десятки років тому прийшов в чуже село і завоював тут великий авторитет та повагу? Автор намагався дізнатися про його біографію від нього самого. Не вийшло. Коли почув, що про нього будуть писати – сказав: **«Я роблю справу свого життя, продовжую династію господарів».**

Тоді автор звернувся до людей, що його оточують. Довжанці пояснили: «... Не палить, майже не вживає спиртного, не п'є кави і не їсть цукерок... У нього є ще чимало «не», котрі, втім, означають позитив, бо характеризують його як прихильника здорового способу життя і щирого спілкування з людьми, незалежно від їхніх посад і звань».

Така дуже коротка характеристика на директора ТОВ ім. Мічуріна с. Довжок 63-річного Анатолія Броніславовича Шаргало.

Уже з службової характеристики автор довідався, що Анатолій Шаргало народився в с. Михайлівка Шаргородського району. Виряджаючи сина у 1966 році в перший клас школи, мати наказувала: «Лише високі знання можуть простелити тобі, сину, світлий шлях у життя. Пам'ятай про це!»

*Анатолій Броніславович
і дружина Оксана Миколаївна Шаргали*

Анатолій Шаргало одразу ж вступив на навчання у Кам'янець – Подільський сільськогосподарський інститут на факультет механізації. По закінченню інституту, маючи на руках диплом інженера, він приступив до роботи у своєму рідному селі Михайлівка. Молодого спеціаліста призначили на посаду головного інженера місцевого колгоспу, який тоді очолював відомий керівник і організатор Ясинецький Микола Рафаїлович.

У 1994 році, коли відбулося відокремлення бригадного села Довжок від мурафського колгоспу «Мир», делегація довжанців по рекомендації Іваська Михайла Кіндратовича – нового керівника з Михайлівки, запросила Анатолія Шаргало очолити їхнє новостворене підприємство ТОВ ім. Мічуріна. Ось так з 1994 року розпочалась епоха Анатолія Шаргало, життєвим кредом якого було і є: «Не обманути людей, не обманути землю».

Але слід відмітити, що Анатолія Броніславовича ніхто не звільняв від обов'язків чоловіка, батька, сім'янина. Одружившись, вони з Оксаною Миколаївною народили і виростили чудових дітей: сина Володимира, 1986 р.н., та доньку Валентину, 1989 р.н. Їхні діти мають вищу юридичну освіту, працюють. Радують їх онуками Настею, Анею, Андрійком.

*Донька Валентина
і син Володимир Шаргали*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Слід відмітити основне: не було би в Довжку таких досягнень у будівництві, у врожайності, у надоях і приростах, та й взагалі у всіх господарських справах, якби не такі щедрі на працю довжанські трудівники! І було б неправильним, щоб у цій книзі не назвати усіх трударів – колгоспників, які працювали після 1945 року і до сьогоднішніх днів. Це база, фундамент, з якого розбудовується нова історія розвитку громади с.Довжок. Дякуємо їм усім за їхню важливу і в той же час нелегку працю. Низький вам уклін. Дякуємо їм за збереження динаміки розвитку господарства!

***«З року в рік кладе життя мости,
Без коріння саду не цвісти,
Без стремління човен не пливе,
Без коріння сохне все живе».***

Жителі славного Довжку мають своє міцне, працювате коріння, яке проростає з року в рік і дає гарні плоди. Від прадіда до діда, від батька – до сина, онука, правнука передається любов до рідного села, його традицій та звичаїв, до людей, що тут живуть, до землі - годувальниці.

Нелегка праця селянина, в якій би сфері він не працював. Незалежно від пори року, будь це світанок чи пізній вечір, спека чи негода – любов до землі, до улюбленої справи кличе до праці сільського жителя.

Мабуть, не в одній родині малі діти (на той час майже в кожній родині їх було до п'яти і більше) з нетерпінням чекали з роботи батьків, бо ті приносили їм гостинці «Від зайчика!» Таким гостинцем був залишений обід чи вечеря, який, зазвичай складався з хліба, сала, яєць. Любили діти слухати розповіді батьків про свою роботу. Та найбільшою радістю для них було побувати на робочому місці батька чи матері, покататися на автомобілі, тракторі чи конях, погладити маленьких телят чи свинок.

Ставши дорослими, розуміли, що хотіли б в роботі наслідувати батьків і продовжувати їхню справу.

Серед таких сім'ї
Мандибури Петра Івановича
Качалаби Івана Васильовича
Черкевича Михайла Лук'яновича
Яковишеного Віктора Ульяновича
Яковишеного Івана Ульяновича
Петришеного Василя Олександровича
Копайгородського Фадея Петровича
Швеця Харитона Семеновича
Швеця Фоки Семеновича

Купчака Михайла Олексійовича
Садового Фадея Оверкійовича
Швеця Івана Харитоновича
Копайгородського Олексія Івановича
Копайгородського Петра Івановича
Боярського Олексія Максимовича
Боярського Івана Максимовича
Дрозди Олексія Савовича
Побережника Василя Івановича
Русіна Трифона Івановича
Мандибури Михайла Івановича
Франка Костянтина Омеляновича
Мандзюка Миколи Йосиповича
Копайгородського Михайла Михайловича
Дрозди Івана Тимофійовича
Дрозди Михайла Тимофійовича
Копайгородського Михайла Микитовича
Лопатіна Володимира Григоровича
Байталюка Петра Макаровича
Сауляка Онуфрія Яковича та інших.

Подаємо списки всіх, чії імена відшукали в архівах і хто сьогодні продовжує писати славу історію Довжку своєю хліборобською працею. Мабуть, кожен знайде у цих списках дорогі йому імена і рідні прізвища.

У свій час ними були:

Голови колгоспів

Прізвище, ім'я та по-батькові	Роки праці
Гуцол Дмитро Левкович	1930 – 1931 рр.
Копайгородський Мирон (Матей) Андрійович	1932 – 1936 рр.
Свідницький Станіслав Францович	1936 – 1938 рр.
Дрозда Варфоломій Северинович	1938 – 1939 рр.
Садовий Артем Тодорович	1939 – 1940 рр.
Басюк Артем Сидорович	1940 – 1941 рр.
Тхір Прокіп Арсентійович	1944 – 1945 рр.
Басюк Артем Сидорович	1944 – 1945 рр.
Копайгородський Мирон (Матей) Андрійович	1945 – 1946 рр.
Мандибура Михайло Карпович	1946 – 1957 рр.
Юзьков Павло Іванович	1947 – 1949 рр.
Петрик Дмитро Степанович	1957 – 1959 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Цуркань Іван Ульянович	1959 – 1961 рр.
Тесля Володимир Сидорович	1961 – 1971 рр.
Кучинська Ольга Іванівна	1971 – 1975 рр.
Подоянина Олена Іванівна	1976 – 1994 рр.
Шаргало Анатолій Броніславович	1994 – по д.ч.

Спеціалісти середньої ланки

Партека Василь Маркович (бригадир рілньничої бригади)	1950 - 1993 рр.
Рудик Іван Микитович (інженер, зав.цех.радіозв'язку)	1960 - 1998 рр.
Мандибуря Петро Іванович (бригадир тракторної бригади)	1953 – 2004 рр.
Бацалай Віталій Васильович (зав. маш. двором)	2006- 2011 рр.
Копайгородський Михайло Михайлович (заправник)	1975 – по даний час
Копайгородський Василь Васильович (завідуючий пилорамою)	1992 – 2006 рр.
Нестеров Віктор Іванович (інженер)	1992 – 2011 рр.
Пльонсак Марія Семенівна (завідуюча дитячим садком)	2000 – по даний час
Пльонсак Михайло Віталійович (завідуючий фермою) (Бригадир. буд. бриг.)	1994 – 2018 рр. 2018 – по даний час
Нестеров Михайло Іванович (завідуючий фермою)	1985 – 2011 рр.
Барановський Віталій Володимирович (бригадир тракторної бригади).	2003 – по даний час
Хмельовський Михайло Володимирович (обліковець)	1972 – 1992 рр.
Партека Лідія Павлівна (обліковець)	1950 – 1995 рр.
Василевська Зіновія Мусієвна (зоотехнік) (обліковець) (ланка)	1964 – 1966 рр. 1971 р. 1973 -1981 рр.

А. Нагребецький, Л. Копайгородська

Партека Сергій Васильович (агроном)	1987 – 2007 рр.
Шарагов Микола Маркович (зав. фермою)	1959 – 1983 рр.
Русин Іван Дмитрович (зав. кар'єром)	1955 – 2002 рр.
Смалюх Володимир Федорович (зав. кар'єром)	1994 – 2011 рр.
Черкевич Василь Михайлович (головний вет. лікар)	1981 – по даний час
Моркот Сергій Дмитрович (завідуючий садком)	1983 – 2019 рр.
Русин Микола Іванович (ветлікар)	1983 – 2001 рр.
Швець Михайло Іванович (зав. овочевою бригадою)	1985 – 2009 рр.
Копайгородський Сергій Петрович (агроном по захисту рослин)	1984 – 2019 рр.
Килівник Віктор Михайлович (зав. МТФ)	1986 – по даний час
Дрозда Іван Іванович (головний агроном)	1988 – по даний час
Сауляк Михайло Петрович (комірник - зав.складом)	1951 – 1991 рр.
Дрозда Іван Тимофійович (лісник)	1954 – 1991 рр.
Білоконь Петро Іванович (агроном)	1974 – 1980 рр.
Іванчук Віктор Іванович (бригадир)	1956 – 2005 рр.
Копайгородський Петро Іванович (обліковець)	1958 – 2011 рр.
Яковишен Віктор Ульянович (бригадир. лісник)	1949 – 2001 рр.
Черкевич Михайло Ульянович (вагар)	1959 – 2011 рр.
Басюк Петро Віталійович (зав. током) .	1978 – 2017 рр.
Мандибура Михайло Іванович (токарь)	1996 – 2011 рр.
Подольян Павло Іванович (зав. складом)	2017 -2021 рр.
Лопатін Сергій Володимирович (бригадир тракторної бригади)	1991 – 2008 рр.
Василевський Василь Леонідович (вет. лікар)	1981 – 1998 рр.
Садовий Петро Данилович (вет. лікар) (вет. фельдшер)	1948 – 1954 рр. 1955 – 1998 рр.

Списки колгоспників за 1945 – 2022 роки

Механізатори (трактористи, комбайнери, причіплювачі та ін.) (роки роботи в колгоспі)

Мельник Іван Лук'янович	1947 - 1983 рр.
Гуцол Іван Іванович	1959 - 1979 рр.
Шаповал Іван Рафаїлович	1950 - 1992 рр.
Буга Іван Григорович	1951 - 1983 рр.
Антонюк Іван Прохорович	1949 - 1974 рр.
Качалаба Василь Дем'янович	1952 - 1996 рр.
Мандибур Михайло Іванович	1957 - 1998 рр.
Байдацький Михайло Іванович	1965 - 1988 рр.
Каськов Іван Іванович	1956 - 2002 рр.
Побережник Андрій Андрійович	1975 - 2001 рр.
Дрозда Йосип Іванович	1977 - 1983 рр.
Куліковський Стах Петрович	1951 - 1994 рр.
Хмельовський Адольф Михайлович	1948 - 2004 рр. (коваль)
Партека Михайло Михайлович	1967 - 2000 рр.
Копайгородський Іван Андрійович	1973 -- 2015 рр.
Василевський Іван Іванович	1958 - 1981 рр.
Басюк Григорій Григорович	1973 - 2009 рр.
Мандзюк Віктор Дмитрович	1976 - 1977 рр.
Моркот Дмитро Васильович	1961 - 1980 рр. 1984 - 1991 рр.
Качалаба Іван Васильович	1948 - 2007 рр.
Юзьков Олексій Григорович	1965 - 2004 рр.
Дрозда Василь Григорович	1969 - 1992 рр.
Блах Іван Михайлович	1968 - 1975 рр.
Садовий Дмитро Мойсейович	1948 - 1975 рр.
Балуник Іван Федорович	1954 - 1997 рр.
Побережник Андрій Петрович	1948 - 1997 рр.
Сауляк Віктор Онуфрійович	1941 - 1982 рр.
Садовий Микола Мойсейович	1956 - 1993 рр.
Качалаба Віктор Іванович	1974 - 1993 рр.
Русин Петро Іванович	1974 - 1995 рр.
Франко Григорій Костянтинівич	1970 - 1978 рр.
Дрозда Микола Миколайович	1977 - 1990 рр.
Хмельовський Станіслав Адольфович	1977 - 1986 рр.
Яковишен Віктор Вікторович	1977 - 1988 рр.
Моркот Анатолій Дмитрович	1977 - 1999 рр.

Мельник Олександр Васильович	1977 - 1999 рр.
Копайгородський Віктор Андрійович	1977 - 1999 рр.
Копайгородський Михайло Васильович	1977 - 1982. рр.
Русин Микола Дмитрович	1977 - 2003 рр.
Побережник Сергій Васильович	1978 -2002 рр.
Садовий Віктор Фадєєвич	1976 - 2018 рр.
Гончарук Анатолій Іванович	1978 - 2001 рр.
Садовий Михайло Фадєєвич	1976 - 2014 рр.
Буга Петро Іванович	1979 - 1996 рр.
Габаль Леонід Іванович	1993 - 2000 рр.
Прадід Володимир Володимирович	1993 - 2001 рр.
Байталюк Ігор Михайлович	1994 - 2008 рр.
Байдацький Михайло Станіславович	1994 - 2002 рр.
Басюк Олег Миколайович	1995 - 2002 рр.
Дрозда Михайло Леонідович	1994 - 2002 рр.
Хмельовський Петро Станіславович	1993 - по даний час
Франко Василь Костянтинівич	1981 - 1988 рр.
Моркот Віктор Дем'янович	1981 - 2001 рр.
Басюк Руслан Григорович	1998 - по даний час
Копайгородський Руслан Іванович	1998 - 2015 рр.
Мельник Валентин Васильович	1997 - 2008 рр.
Нашивочніков Олександр Олександрович	1997 - 2003 рр.
Мельник Олександр Петрович	1997 - 2008 рр.
Копайгородський Василь Іванович	1999 - 2007 рр.
Куций Сергій Олександрович	1999 - по даний час
Купчак Сергій Михайлович	1999 - по даний час
Чубанов Сергій Григорович	2000 - 2009 рр.
Мельник Анатолій Петрович	1999 - 2006 рр.
Барановський Дмитро Володимирович	2000 - по даний час
Неменок Василь Миколайович	1995 - по даний час
Партека Руслан Васильович	2001 - по даний час
Подлуцк Олександр Михайлович	2004 - по даний час
Русин Олександр Миколайович	2008 - 2009 рр.
Моркот Олексій Михайлович	1971 - 2008 рр.
Франко Іван Константинович	1970 - 2008 рр.
Копайгородський Іван Савович	1951 - 1994 рр.
Русин Іван Іванович	1968 - 1972 рр.
Шарагов Віктор Ульянович	1973 - 1980 рр.
Гуцол Михайло Іванович	1957 - 1994 рр.
Франко Константин Омелянович	1953 - 1991 рр.
Мельник Петро Петрович	1973 - 2015 рр.
Мандзюк Микола Йосипович	1950 - 1991 рр. (коваль)
Мандибур Станіслав Петрович	1973 - 2004 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Антонюк Степан Васильович	1977 - 1988 рр.
Шуляк Федір Давидович	1948 - 1989 рр.
Цюпак Федір Онуфрійович	1947 - 1985 рр.
Копайгородський Михайло Васильович	1951 - 1988 рр. (коваль)
Русин Григорій Каленьович	1957 - 2003 рр.
Купчак Михайло Олексійович	1969 - 1997 рр.
Моркот Віктор Дем'янович	1981 - по даний час
Балуник Максим Максимович	1983 - 2007 рр.
Данілкин Анатолій Іванович	1983 -- 2004 рр.
Франко Петро Костянтинівич	1985 -2002 рр.
Партека Василь Іванович	1985 - 2004 рр.
Партека Олександр Васильович	1986 - 2003 рр.
Купчак Микола Михайлович	1956 - 2996 рр.
Коваль Сергій Степанович	1988 - по даний час
Подолян Павло Іванович	1997 - 2003 рр.
Куций Олександр Іванович	1991 - 2006 рр. (зварювальник)
Неменок Дмитро Васильович	2018 - по даний час

Електрики і електрозварювальники (роки роботи в колгоспі)

Копайгородський Василь Іванович	1968 - 1987 рр.
Лановий Віктор Федорович	1974 - 2003 рр.
Коваль Володимир Григорович	1981 -2001 рр.
Шимков Микола Іванович	1981 - по даний час
Балуник Петро Іванович	1983 - 2021 рр.
Глухов Олег Володимирович	1997 - 2007 рр. слюсар
Партека Ігор Михайлович	2009 - 2009 рр. (зварювальник)
Копайгородський Анатолій Михайлович	1985 - 2003 рр.

Шофери (роки роботи в колгоспі)

Балуник Степан Никифорович	1955 -1976 рр.
Мандзюк Іван Миколайович	1957 - 1997 рр.
Дрозда Леонід Олексійович	1973 - 2003 рр.
Казьмиришин Микола Савович	1948 - 1981 рр.
Партека Петро Михайлович	1967 - 2008 рр.
Копайгородський Григорій Федорович	1949 -- 1997 рр.
Швець Михайло Харитонович	1959 - 2007 рр.

Русин Степан Трифонович	1959 - 2007 рр.
Щербатюк Іван Федорович (шофер) (кар'єр)	1972- 1995 рр. 2005 -2007 рр.
Крис Михайло Григорович	1965 - 1979 рр.
Слободянюк Григорій Костянтинович	1948 - 1993 рр.
Яковишен Михайло Ульянович	1948 - 1993 рр.
Сауляк Анатолій Онуфрійович	1975 - по даний час.
Копайгородський Федір Онуфрійович	1975- 2007 рр.
Русин Сергій Михайлович	1975 - 2022 рр.
Швець Микола Іванович	1976- 2017 рр.
Каськов Василь Олексійович	1979 - 2013 рр.
Гнатюк Валерій Анатолійович	1992 - 2007 рр.
Домбровський Володимир Йосипович	1993 - 1997 рр.
Шарагов Микола Миколайович	1993 - 2011 рр.
Бургела Василь Васильович	1995 - 2008 рр.
Байдацький Олександр Вікторович	1995 - 2003 рр.
Криничний Олег Михайлович	1997 - 2008 рр.
Мельник Юрій Васильович	1997 - 2011 рр.
Русин Микола Степанович	1997 - 2007 рр.
Терещук Микола Степанович	1997 - 2007 рр.
Сільченко Олександр Олександрович	1998 - 2003 рр.
Копайгородський Олександр Васильович	2000 - 2010 рр.
Асауленко Андрій Ігорович	2009 - по даний час
Сауляк Олександр Анатолійович	2009 - 2022рр.
Безп'ятчук Григорій Павлович	1961 -2002 рр.
Шарагов Микола Миколайович	1992 - 2006 рр.
Керничний Олександр Васильович	1985 - 2003 рр. 2019 - 2022 рр.
Дідик Леонід Леонідович	1986 - 2006 рр. 2019 – по даний час
Іванчук Сергій Вікторович	1986 - 2003 рр.
Петришен Володимир Іванович	1990 - 2013 рр.
Дрозда Ігор Васильович	1991 - 2002 рр.

Вагому частину коштів у касу господарства приносило вирощування цукрового буряка, під який на ті часи відводились значні площі колгоспних угідь. Зокрема, у 1970 – 1980-х роках бурякове поле колгоспу ім. Мічуріна було одне з найбільших у Шаргородському районі. Врожайність сягала понад 400 ц з гектара. Але вже у 1990-х роках урожайність і цукрових буряків, і зернових культур почала різко падати. Це пояснюється економічною кризою в державі. Що там думати і казати – колгоспна система, хоч і на початку свого існування

приносила селянам чимало незручних проблем, але вже після війни, особливо останніми роками існування цієї системи, якщо керівник був на своєму місці, селяни почували себе краще.

**Члени ланки по вирощуванню зернових
і технічних культур (цукрові буряки)
(роки роботи в колгоспі)**

Мідзяковська Євгена Данилівна	1946 – 1970 рр. ланкова
Мандибур Аделька Якубівна	1946 - 1983 рр.
Мандибур Лідія Михайлівна	1968 - 2001 рр.
Сташишина Ганна Федотівна	1968 - 2001 рр.
Русин Олена Максимівна	1947 - 1986 рр.
Петришина Віра Степанівна	1948 -1984 рр..
Байталюк Ганна Гордіївна	1947 - 1982 рр..
Сауляк Євгена Прокопівна	1946 - 1987 рр.
Гуцол Ганна Павлівна	1958 - 1993 рр.
Русин Марія Петрівна	1956 - 1985 рр.
Садова Сандя Олександрівна	1948 - 1983 рр.
Копайгородська Ганна Лук'янівна	1948 - 1983 рр.
Мельник Лідія Мойсеївна	1957 - 1995 рр.
Мандзюк Віра Іванівна	1952 - 1981 рр.
Боднар Марія Миколаївна	1973 - 2005 рр.
Копайгородська Генефа Каїтанівна	1951 - 1986 рр.
Шуляк Марія Онуфріївна	1947 - 1984 рр.
Швець Ганна Канорівна	1955 - 1989 рр.
Боярська Катерина Яремівна	1959 - 1989 рр.
Швець Шашка Станіславівна	1947 - 1982 рр.
Цюпак Зіновія Семенівна	1946 - 1980 рр.
Копайгородська Євгена Іванівна	1950 - 1988 рр.
Русин Ганна Леонтіївна	1956 - 1980 рр.
Русин Ольга Степанівна	1955 - 1993 рр.
Безп'ятчук Віра Петрівна	1966 - 2009 рр.
Копайгородська Ганна Максимівна	1946 - 1975 рр.
Бурденюк Марія Карпівна	1954 - 1980 рр.
Коваль Віра Іванівна	1974 - 2001 рр.
Купчак Ганна Онуфріївна	1963 - 2001 рр.
Побережник Палашка Естонівна	1946 - 1979 рр.
Шарагова Раїса Миколаївна	1972 -2001 рр.
Копайгородська Шашка Іванівна	1946 - 1979 рр.
Глуговська Яніна Антонівна	1960 - 1981 рр..
Мельник Віра Михайлівна	1962 - 1999 рр.

Каськов Лідія Федорівна	1961 - 2003 рр.
Антонюк Ганна Федорівна	1952 - 1983 рр.
Шарагова Марія Філімонівна	1950 - 1980 рр.
Каськов Катерина Костіївна	1948 - 1987 рр.
Копайгородська Уляна Микитівна	1948 - 1981 рр.
Гуцол Марія Кирилівна	1948 - 1976 рр.
Сауляк Лідія Дмитрівна	1968 - 2005 рр.
Шарагова Ніна Юстинівна	1948 - 1982 рр.
Байдацька Лідія Миколаївна	1966 - 1996 рр.
Іванчук Ганна Степанівна	1958 - 1996 рр.
Циганська Віра Артемівна	1948 - 1982 рр.
Шимкова Галина Бартохівна	1955- 1966 рр.
Мандибуря Зоя Тихонівна	1948- 1982 рр..
Партека Галина Петрівна	1969 - 2001 рр.
Нестеров Марія Федорівна	1955 - 1989 рр.
Байдацька Віра Іванівна	1960 - 2000 рр.
Дрозда Віра Данилівна	1948 - 1980 рр.
Хмельовська Віра Михайлівна	1958 - 1976 рр.
Буга Віра Матвіївна	1951 - 1975 рр.
Сауляк Марія Данилівна	1948 - 1976 рр.
Сауляк Ольга Михайлівна	1947 - 1984 рр.
Мельник Зіновія Іванівна	1947 - 1981 рр.
Шарагова Ганна Максимівна	1946 - 1982 рр.
Дрозда Марія Іванівна	1948 - 1982 рр.
Мазурін Ганна Рафаїловна	1949 - 1975 рр.
Шаповал Ганна Василівна	1956 - 1996 рр.
Гуцол Ніна Іванівна	1973 - 2010 рр.
Буга Євгенія Назарівна	1973 - 2010 рр.
Черкевич Віра Дмитрівна	1956 - 1988 рр.
Ланова Галина Іванівна	1952 - 1988 рр.
Ланова Федора Степанівна	1948 - 1983 рр.
Кринична Галина Марківна	1963 - 1997 рр.
Басюк Ганна Казьмирівна	1951 - 1989 рр.
Русин Євгенія Іванівна	1955 -1985 рр.
Побережник Марія Федорівна	1948 - 1992 рр.
	ланкова
Яковишена Ганна Іванівна	1948 - 1979 рр.
Антонюк Зіновія Йосипівна	1956 - 1975 рр.
Сауляк Віра Семенівна	1948 -1982 рр.
Садова Ганна Гнатівна	1948 - 1985 рр.
Копайгородська Євгена Андріївна	1948 - 1987 рр.
Свідніцка Яніна Іванівна	1948 - 1985 рр.
	ланкова

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Балуник Лідія Миколаївна	1965 - 1977 рр.
Качалаба Марія Никифорівна	1955- 1990 рр.
Копайгородська Віра Яремівна	1959 - 1994 рр.
Мандибуря Яніна Іванівна	1950 - 1983 рр.
Дрозда Любов Іванівна	1959 - 1988 рр.
Сауляк Марія Рафаїлівна	1957 - 2000 рр.
Мандзюк Катерина Артемівна	1946 - 1982 рр.
Мандзюк Олеська Миколаївна	1956 - 1994 рр.
Партека Юзефа Михайлівна	1974 - 2003 рр.
Дрозда Ганна Трохимівна	1948 - 1973 рр.
Байталюк Софія Панкратівна	1946 - 1982 рр.
Байталюк Зоя Григорівна	1977 - 2000 рр.
Свідницька Степанка Йосипівна	1948 - 1978 рр.
Гуцол Марія Олексіївна	1948 - 1982 рр.
Дрозда Марія Тимофіївна	1950 - 1994 рр.
Шуляк Ганна Яремівна	1955 - 1995 рр.
Черкевич Ганна Кирилівна	1946 - 1976 рр.
Партека Лідія Юхимівна	1946 - 1985 рр.
Шпак Ганна Дзигмунтівна	1948 - 1985 рр.
Шарагова Катерина Кирилівна	1956 - 1994 рр.
Белінська Євгенія Іванівна	1950 - 1987 рр.
Дрозда Євгенія Федорівна	1948 - 1984 рр.
Юзькова Марія Лук'янівна	1948 - 1985 рр.
Антонюк Олена Ананівна	1947 - 1984 рр.
Казьмиришена Ганна Омелянівна	1946 - 1980 рр.
Мідзяковська Світлана Дмитрівна	1955 - 1994 рр.
Юзькова Зіновія Терентіївна	1946 - 1977 рр.
Басюк Зіновія Микитівна	1950 - 1984 рр.
Байдацька Віра Михайлівна	1946 - 1984 рр.
Коваль Степанка Теофанівна	1948 - 1976 рр.
Копайгородська Ніна Микитівна	1966 - 2007 рр.
Партека Маланка Трифонівна	1948 - 1982 рр.
Садова Меланія Яківна	1959 - 1998 рр.
Дрозда Марія Гаврилівна	1950 - 1993 рр.
Дрозда Олена Іванівна	1974 - 1996 рр.
Боярська Вікторія Федорівна	1953 - 1974 рр.
Шуляк - Крис Ганна Степанівна	1967 - 1976 рр. 1982 - 1998 рр.
Мандзюк Євгена Петрівна	1950 - 1965 рр. 1968 - 1969 рр.
Моркот Марія Олексіївна	1948 - 1986 рр.
Качалаба Антоніна Антонівна	1946 - 1987 рр.
Качалаба Олена Іванівна	1994 - 2012 рр.

Качалаба Степанка Філімонівна	1948 - 1977 рр.
Юзькова Віра Степанівна	1961 - 1972 рр.
	1978 - 2001 рр. ланкова
Василевська Лідія Марківна	1965 - 1977 рр.
	1983 - 1997 рр.
Сауляк Марина Іванівна	1948 - 1977 рр.
Сауляк Олена Іванівна	1974 - 1976 рр.
	1987 - 2008 рр.
Гуцол Марія Михайлівна	1975 - 1987 рр.
Дрозда Федоська Петрівна	1948 - 1980 рр.
Сауляк Броніслава Костянтинівна	1946 - 1982 рр.
Садова Марія Данилівна	1949 - 1984 рр.
Гуцол Олена Карпівна	1948 - 1986 рр.
Юзькова Зоя Григорівна	1980 - 2001 рр.
Антонюк Софія Кирилівна	1955 - 1966 рр.
	1969 - 1992 рр.
Слободянюк Марія Дмитрівна	1956 - 1994 рр.
Моркот Ольга Рафаїловна	1946 - 1984 рр.
Дрозда Марія Костівна	1960 - 1997 рр.
Партека Катерина Миколаївна	1948 - 1982 рр.
Буга Євгена Савівна	1951 - 1970 рр.
	1981 - 1984 рр.
Швець Віра Володимирівна	1982 - 1995 рр.
Антонюк Ганна Марківна	1955 - 1996 рр.
Огороднік Ольга Матвіївна	1948 - 1972 рр.
Садова Марія Степанівна	1949 - 1986 рр.
Качалаба Катерина Казимирівна	1952 - 1991 рр.
Яковишена Марія Карпівна	1948 - 1982 рр.
Мишолов Ганна Кузьмівна	1948 - 1979 рр.
Копайгородська Віра Антонівна	1955 - 1992 рр.
Тхір Віра Ульянівна	1955 - 1998 рр.
Качалаба Сташка Деревфеевна	1954 - 1992 рр.
Русин Ніна Оверківна	1955 - 1994 рр.
Балуник Віра Іванівна	1955 - 1996 рр.
Шуляк Віра Захарівна	1946 - 1980 рр.
Байдацька Галина Бенедівна	1969 - 1990 рр.
Юзькова Явдокія Володимирівна	1949 - 1983 рр.
Юзькова Віра Павлівна	1948 - 1975 рр.
Бабій Євгена Іванівна	1955 - 1987 рр.
Нешик Марія Петрівна	1955 - 1989 рр.
Качалаба Марія Пантелеймонівна	1945 -- 1978 рр.
Коваль Антоніна Тимофієвна	1954 - 1990 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Шуляк Ольга Каленівна	1946 - 1979 рр.
Коваль Степанка Бартохівна	1948 - 1980 рр.
Рудик Лідія Улянівна	1958 - 1979 рр.
Копайгородська Наталія Василівна	1961 - 1986 рр.
Копайгородська Марія Миколаївна	1948 - 1979 рр.
Дрозда Ганна Вікторівна	1949- 1983 рр. 1966 - 1970 рр. (зав.яслами)
Швець Галина Станіславівна	1969 - 1976 рр.
Швець Ольга Сидорівна	1948 - 1986 рр.
Мандибуря Галина Микитівна	1967 - 2003 рр.
Саламаткіна Віра Никанорівна	1969 - 1985 рр.
Русин Ганна Фоківна	1963 -2002 рр.
Пахольчак Марія Андріївна	1948 - 1977 рр.
Слободянюк Віра Бартохівна	1946 - 1976 рр.
Шарагова Любов Андріївна	1967 - 2002 рр.
Безп'ятчук Ганна Дмитрівна	1962 - 1982 рр.
Копайгородська Зіновія Данилівна	1953 - 1987 рр.
Хмельовська Ганна Адамівна	1946 - 1983 рр.
Грек Аделька Адольфівна	1947 - 1984 рр.
Колісник Сташка Миколаївна	1955 - 1990 рр.
Басюк Сташка Павлівна	1946 - 1982 рр.
Василевська Антоніна Франківна	1959 - 1996 рр.
Русин Віра Михайлівна	1953 - 1992 рр.
Байталюк Марія Фоківна	1967 - 2002 рр.
Басюк Ольга Федорівна	1947 - 1993 рр.
Тхір Марія Іванівна	1954 - 1998 рр.
Брацлавська Ганна Федорівна	1962 - 2000 рр.
Дрозда Лідія Петрівна	1961 - 1993 рр.
Карчевська Аделька Станіславівна	1950 - 1988 рр.
Попович Ганна Семенівна	1946 - 1981 рр.
Хмельовська Зоська Назарівна	1948 - 1982 рр.
Гуцол Вікторина Михайлівна	1946 - 1980 рр.
Копайгородська Ганна Павлівна	1946 - 1976 рр.
Вдовиченко Віра Петрівна	1946 - 1981 рр.
Шарагова Анелька Франківна	1950 - 1987 рр.
Юзькова Степанка Петрівна	1955 - 1985 рр.
Садова Людмила Іванівна	1967 - 1994 рр.
Рибак Степанка Іванівна	1948 - 1975 рр.
Гуцол Галина Вікторівна	1993 - 2008 рр.
Слободянюк Ганна Кузьмівна	1947 - 1983 рр.
Русин Олена Дмитрівна	1973 - 2011 рр.
Мельник Ганна Василівна	1988 - 2011 рр.

Манзюк Раїса Миколаївна	1989 - 2004 рр.
Петришен Лідія Василівна	1986 - 1998 рр.
Швець (Шаповал) Явдоха Іванівна	1989 - 2010 рр.
Копайгородська Наталія Іванівна	1979 - 2005 рр.
Овчарук Євгена Миколаївна	1980 - 2002 рр.
Габаль Раїса Дмитрівна	1981 - 2004 рр.
Русин Оксана Петрівна	1992 - 2002 рр.
Слободянюк Лідія Василівна	1992 - 1999 рр.
Сільченко Ганна Іванівна	1991 - 2012 рр.
Басюк Раїса Йосипівна	1993 - 2006 рр.
Копайгородська Надія Миколаївна	1993 - 2012 рр.
Бацалай Світлана Миколаївна	1994 - 2014 рр.
Петришена Любов Іванівна	1994 - 1996 рр. 2006 - 2012 рр.
Свідницька Марія Леонтівна	1958 - 1963 рр. 1994 - 1995 рр.
Байдацька Надія Миколаївна	1996 - 2000 рр.
Іванчук Валентина Степанівна	1996 - 1999 рр.
Мельник Любов Василівна	1996 - 2002 рр.
Сауляк Валентина Петрівна	1996 р. 2001 - 2005 рр.
Ружицька Людмила Михайлівна	1981 - 2010 рр.
Моркот Софія Федорівна	1983 - 2012 рр.
Шимкова Віра Іванівна	1985 - 2006 рр.
Хмельовська Олена Михайлівна	1983 - 2001 рр.
Копайгородська Світлана Андріївна	1985 - 2001 рр.
Пахольчак Ганна Леонідівна	1985 - 1986 рр.
Нашивочнікова Віка Федорівна	1998 - 2013 рр.
Юзькова Альона Олексіївна	1997 - 2006 рр.
Данілкина Ганна Андріївна	1999 -- 2005 рр.
Гуцол Лариса Петрівна	2000 - 2018 рр.
Безп'ятчук Наталія Василівна	2000 - 2012 рр.
Партека Явдоха Назарівна	1953 - 1992 рр.
Русин Ганна Степанівна	1947 - 1975 рр.
Хмельовська Франя Іванівна	1981 - 2006 рр.
Куліковська Марія Михайлівна	1955 - 2001 рр.
Моркот Ніна Яківна	1981 - 2006 рр.
Білоконь Віра Євгенівна	1983 - 2006 рр.
Моркот Зіновія Михайлівна	1983 - 2012 рр.
Садова Світлана Григорівна	1984 - 2005 рр.
Роговська Євгенія Василівна	1985 - 1989 рр.
Копайгородська Раїса Михайлівна	1985 - 1994 рр.
Тхір Ганна Леонтіївна	1998 - 2003 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Швець Ганна Іванівна	1985 - 2006 рр.
Лопатін Галина Іванівна	1986 - 2007 рр.
Мельник Людмила Іванівна	1986 - 2005 рр.
Садова Таїса Олексіївна	1986 - 2006 рр.
Дрозда Марія Василівна	1987 - 2000 рр.
Олійник Ганна Василівна	1987 - 2001 рр.
Моркот Зоя Леонідівна	1987 - 2005 рр.
Буга Галина Михайлівна	1988 - 1995 рр.
Кринична Марія Михайлівна	1988 - 2009 рр.
Каськов Ніна Романівна	1988 - 2010 рр.
Писаренко Лариса Степанівна	1988 - 2001 рр.
Садова Раїса Миколаївна	1988 - 2007 рр.
Турчак Валентина Дмитрівна	1988 - 2013 рр.
Кринична Галина Миколаївна	1988 - 1997 рр.
Качалаба Настя Федорівна	1985 - 2005 рр.
Шуляк Раїса Федорівна	1989 - 2012 рр.
Юзькова Тетяна Василівна	1989 - 1999 рр.
Мідзяновська Валентина Степанівна	1989 - 2011 рр.
Белінська Майя Василівна	1991 - 2002 рр.
Цюпак Зіновія Семенівна	1946 - 1972 рр.

Добру й незабутню згадку залишили після виконаних великих обсягів робіт в селі колгоспні будівельники, очолювані бригадирами Копайгородським Михайлом Фадеєвичем, Яковишеним Іваном Ульяновичем, Мандзюком Миколою Миколайовичем, Дрозд Федором Григоровичем.

Члени будівельної бригади (роки роботи в колгоспі)

Дрозда Іван Гнатович	1948 - 1982 рр.
Швець Іван Харітонович	1954 - 1987 рр.
Саламаткін Володимир Петрович	1969 - 1984 рр.
Колісник Іван Васильович	1955 - 1994 рр.
Вдовиченко Григорій Антонович	1955 - 1991 рр.
Мандзюк Дмитро Матвійович	1955 - 1966 рр.
	1983 - 1992 рр.
Яковишен Іван Ульянович	1948 - 2000 рр.
Моркот Дем'ян Омелянович	1948 - 1978 юр.
Буга Іван Миколайович	1949 - 1970 рр.
	1976 - 1994 рр.
Гуцол Василь Михайлович	1980 - 2004 рр.
Мельник Михайло Михайлович	1992 - 2002 рр.

Дрозда Станіслав Федорович	1995 - 2013 рр.
Мандибура Олег Михайлович	1998 - 2003 рр.
Мандзюк Микола Миколайович	1972 - 1995 рр.

**Працівники кар'єру
(роки роботи в колгоспі)**

Русин Григорій Дмитрович	1949 - 2002 рр.
Партека Віктор Михайлович	1965 - 2007 рр.
Дрозда Леонід Олексійович	1952 - 2000 рр.
Партека Дмитро Архипович	1946 - 1988 рр.
Белінський Віталій Михайлович	1960 - 1991 рр.
Дмитрук Володимир Іванович	1972 - 1991 рр.
Партека Михайло Іванович	1946 - 1994 рр.
Садовий Микола Фадейович	1961 - 2007 рр.
Гуцол Іван Іванович	1962 - 2007 рр.
Сауляк Петро Онуфрійович	1967 - 1999 рр.
Дрозда Петро Тимофійович	1948 - 1997 рр.
Нестеров Іван Семенович	1951 - 1997 рр.
Байдацький Віктор Казьмірович	1955 - 1997 рр.
Буга Михайло Михайлович	1968 - 2004 рр.
Коваль Микола Семенович	1955 - 1980 рр.
Дрозда Михайло Леонідович	1969 - 1990 рр. різноробочий 1991 - 2009 рр. кар'єр
Байталюк Михайло Леонідович	1966 - 1991 рр.
Тхір Леонід Прокопович	1957 - 2005 рр.
Хмельовський Стах Михайлович	1951 - 1980 рр.
Гуцол Михайло Аверкович	1947 - 1991 рр.
Гуцол Іван Михайлович	1973 - 2013 рр. різноробочий 2004 - 2013 рр.
Садовий Михайло Афремович	1970 - 1972 рр.
Юзьков Анатолій Васильович	1974 - 1982 рр.
Гуцол Степан Іванович	1959 - 1997 рр.
Гуцол Анатолій Іванович	1978 - 2000 рр.
Стратійчук Микола Михайлович	1977 - 2007 рр.
Хмельовський Станіслав Адольфович	1986 - 1998 рр.
Мельник Андрій Васильович	1977 - 2013 рр.
Куліковський Микола Стахович	1978 - 1985 рр.
Мандибура Михайло Адольфович	1979 - 2000 рр.
Моркот Віктор Іванович	1980 - 2009 рр.
Пахольчак Леонід Володимирович	1992 - 2003 рр.
Димченко Сергій Михайлович	1995 - 2001 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Шуляк Віктор Федорович	1981 - 2001 рр.
Гаврилишен Іван Яковлевич	1983 - 2001 рр.
Швець Михайло Іванович	1985 - 2001 рр.
Щербанюк Віктор Леонідович	1997 - 2007 рр.
Тисячний Василь Миколайович	1999 - 2007 рр.
Моркот Юрій Михайлович	2008 - 2009 рр.
Копайгородський Анатолій Михайлович	2008 - 2010 рр.
Слободянюк Віктор Григорович	2007 - 2012 рр.
Солопов Вячеслав Євгенійович	2009 - 2015 рр.
Моркот Вадим Вікторович	2014 - 2015 рр.
Русин Григорій Трифонович	1956 - 2004 рр.
Копайгородський Віктор Фадеєвич	1976 - 2011 рр.
Боднар Іван Іванович	1973 - 2015 рр.
Боярський Іван Максимович	1959 - 1997 рр.
Копайгородський Микола Матвійович	1947 - 1988 рр.
Коваль Григорій Микитович	1974 - 1988 рр.
Побережник Іван Дем'янович	1947 - 1982 рр.
Шуляк Віктор Федорович	1981 - 2008 рр.
Гаврилишен Іван Якович	1983 - 2010 рр.
Пухальський Павло Степанович	1983 - 2016 рр.
Слободянюк Леонід Іванович	1987 - 2014 рр.
Закордонець Володимир Іванович	1989 - 2001 рр.
Гуцол Іван Іванович	1990 - 2011 рр.

Серед працюючих багато відданих своїй справі людей села присвятили і проявили себе у тваринницькій галузі, адже колгосп певний час спеціалізувався по вирощуванню великої рогатої худоби.

Доярки (роки роботи в колгоспі)

Сауляк Антоніна Полікарпівна	1946 - 1983 рр.
Копайгородська Віра Савівна	1970 - 2002 рр.
Конопелько Марія Тимофієвна	1968 - 1976 рр.
Боярська Марія Андріївна	1959 - 1992 рр.
Копайгородська Ганна Іванівна	1952 - 1999 рр.
Боярська Вікторія Федорівна	1974 - 1976 рр.
Василевська Лідія Марківна	1960 - 1965 рр. 1978 - 1982 рр.
Юзькова Зоя Григорівна	1964 - 1979 рр.
Яковишена Віра Павлівна	1957 - 1992 рр.
Буга Євгена Савівна	1971 - 1981 рр.

Швець Віра Володимирівна	1961 - 1981 рр.
Чорнопищук Лідія Іванівна	1955 - 1992 рр.
Мельник Марія Михайлівна	1968 - 2008 рр.
Копайгородська Людмила Андріївна	1976 - 2011 рр.
Копайгородська Зіновія Андріївна	1976 - 2015 рр.
Партека Зоя Михайлівна	1976 - 2015 рр.
Домобровська Галина Іванівна	1993 - 2020 рр.
Свідницька Марія Леонтівна	1963 - 1973 рр.
Гуцол Катерина Іванівна	1998 - 2012 рр.
Мишолов Лариса Михайлівна	2005 - 2014 рр.
Копайгородська Галина Станіславівна	1991 - 2020 рр.
Копайгородська Світлана Андріївна	1985 - по даний час
Кушпіта Раїса Петрівна	1986 - 2006 рр.
Партека Віра Онуфріївна	1986 - 2005 рр.
Русин Олена Павлівна	1986 - 2009 рр.
	вет.фельдшер
Шуляк Валентина Іванівна	1988 - по даний час
Мельник Тетяна Василівна	1990 - 2006 рр.

**Телятниці
(роки роботи в колгоспі)**

Стратійчук Віра Данилівна	1956 - 1985 рр.
Шарагова Ганна Кирилівна	1955-1985 рр.
Гуцол Марія Трухимівна	1958 - 1999 рр.
Шимкова Марія Гнатівна	1957 --1980рр.
Слободянюк Євгена Семенівна	1955 - 1994 рр.
Копайгородська Віра Данилівна	1964 - 1983 рр.
	1984 - 1996 рр.ланка
Юзькова Зіновія Семенівна	1947 - 1969 рр.ланка
	1970 - 1990 рр.
	свинарка, телятниця
Партека Тетяна Михайлівна	1973 - 1978 рр.
Щербатюк Явдокія Михайлівна	1967 - 2002 рр.
	телятниця, доярка
Копайгородська Ганна Андріївна	1973 -1956 рр.
	2000 - ланка
Гончарук Віра Іванівна	1960 - 1995 рр.
Русин Галина Іванівна	1973 - 2009 рр.
Копайгородська Афія Миколаївна	1952 - 1992 рр.
Партека Катерина Павлівна	1958 - 1979 рр.
	1980 - 1994 рр.ланка
	1995 - 1996 рр.свиноферма

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Шарагова Ганна Михайлівна	1974 - 1977 рр.
Боярська Вікторія Федорівна	1976 - 1992 рр.
Шуляк - Крис Ганна Степанівна	1977 - 1982 рр.
Качалаба Олена Іванівна	1972 - 1993 рр.
Сауляк Олена Іванівна	1976 - 1986 рр.
Моркот Ганна Омелянівна	1970 - 1984 рр.
Антонюк Софія Кирилівна	1966 - 1969 рр.
Мельник Ганна Василівна	1973 - 1987 рр.
Шуляк Марія Петрівна	1976 - 2003 рр.
Шарагова Галина Михайлівна	1977 - 1995 рр.
Партека Зоя Михайлівна	1977 - 1991 рр.
Манзюк Раїса Миколаївна	1977 - 1991 рр.
Петришена Лідія Василівна	1977 - 1986 рр.
Ланова Ніна Вікторівна	1978 - 2001 рр.
Гончарук Галина Фадеєвна	1978 - 2902 рр.
Шаповал Явдоха Іванівна	1978 - 1989 рр.
Балуник Галина Петрівна	1979 - 2006 рр.
Дудка Явдоха Іванівна	1979 - 2005 рр.
Куліковська Марія Михайлівна	1981 - 2001 рр.свинарка
Дрозда Галина Михайлівна	2011-2015 рр.

Фуражири (роки роботи в колгоспі)

Байталюк Михайло Афемович	1948 - 1976 рр.
Басюк Віктор Трифонович	1947 - 1994 рр.
Дрозда Михайло Тимофійович	1956 - 2001 рр.
Сауляк Семен Петрович	1946 - 2004 рр.
Шуляк Тимофій Іванович	1950 - 2003 рр.
Черкевич Іван Андрійович	1946 - 1981 рр.
Дрозда Федір Леонтійович	1948 - 1984 рр.
Басюк Дмитро Сафронович	1948 - 1980 рр.
Гуцол Михайло Дмитрович	1946 - 1974 рр.
Нешик Григорій Григорович	1957 - 2003 рр.
Мельник Іван Іванович	1955 - 1980 рр.
Антонюк Василь Прохорович	1945 - 1977 рр.
Копайгородський Микола Іванович	1969- 1977 рр.
Байдацький Іван Константинович	1970 -2001 рр.
Боярський Олексій Максимович	1948 - 1997 рр.
Буга Михайло Миколайович	1950 - 1984 рр.
Копайгородський Михайло Микитович	1955 - 2005 рр.
Шуляк Петро Іванович	1948 - 1989 рр.

Шарагов Микола Ульянович	1967 - 1995 рр.
Дрозда Андрій Леонтійович	1955 - 1999 рр.
Басюк Іван Пантелемонович	1947 - 1982 рр.
Василевський Віктор Іванович	1951 - 1995 рр.
Боярський Андрій Максимович	1948 - 1997 рр.
Мандзюк Дмитро Матвієвич	1977 - 1981 рр.
Качалаба Іван Васильович	1954 - 1969 рр.
Василевський Леонід Іванович	1954 - 1976 рр.
Гуцол Григорій Аверкович	1948 - 1980 рр.
Дрозда Григорій Миколайович	1948 - 1984 рр.
Дрозда Микола Савич	1955 - 1981 рр.
Буга Іван Миколайович	1970 - 1975 рр.
Швець Іван Миколайович	1956 - 1989 рр.
Антонюк Василь Прохорович	1952 - 1999 рр.
Сауляк Онуфрій Яковлевич	1948 - 1975 рр.
Качалаба Григорій Дем'янович	1948 - 1994 рр.
Мишолов Василь Бартохович	1948 - 1992 рр.
Дудко Іван Володимирович	1948 - 1977 рр.
Копайгородський Микола Федосійович	1974 - 2015 рр.
Басюк Степан Іванович	1978 - 2014 рр.
Антонюк Олександр Васильович	1979 - по даний час
Дрозда Володимир Миколайович	1995 - 2009 рр.
Масилюк Михайло Володимирович	1993 - по даний час
Сотник Володимир Олександрович	1996 - 2007 рр.
Шарагов Микола Миколайович	1998 - 2007 рр.
Перешиваний Олександр Володимирович	2005 - 2008 рр.
Дзяний Ігор Миколайович	2008 - 2015 рр.
Дзяний Андрій Миколайович	2008 - 2009 рр.
Коваль Віктор Миколайович	2008 - 2009 рр.
Каньшин Євген Миколайович	2007 - 2013 рр.
Мандибур Адольф Франкович	1948 - 1974 рр.
Шаповал Іван Якович	1947 - 1988 рр.
Русин Іван Каленьович	1947 - 1976 рр.
Гоїк Василь Никифорович	1984 - 2009 рр.
Колосовський Михайло Вікторович	1990 - по даний час
Куліковський Петро Станіславович	1987 - 2013 рр.
Назарчук Володимир Михайлович	1988 - 2007 рр.
Русин Олег Григорович	1988 - 2002 рр.
Будзинський Валерій Васильович	1989 - 2005 рр.

**Сторожі
(роки роботи в колгоспі)**

Мандзюк Дмитро Матвійович	1967 - 1976 рр.
Моркот Дмитро Васильович	1982 - 1983 рр.
	1992 - 1995 рр.
Юзьков Анатолій Васильович	1983 - 1986 рр.
Моркот Дем'ян Омелянович	1979 - 1992 рр.
Куцолобський Станіслав Вікторович	1994 - 2021 рр.
Коваль Сергій Іванович	1998 - 2006 рр.
Мельник Тетяна Михайлівна	2009 - 2011 рр.
Бернадський Станіслав Михайлович	2013 - 2019 рр.

**Різноробочі
(роки роботи в колгоспі)**

Сауляк Іван Петрович	1948 - 1979 рр.
Лановий Федір Степанович	1957 - 2001 рр.
Криничний Михайло Антонович	1969 - 1990 рр.
Побережник Василь Іванович	1948 - 1992 рр.
Копайгородський Василь Гнатович	1946 - 2007 рр.
Копайгородський Олексій Гнатович	1962 -- 2006 рр.
Байталюк Петро Макарович	1955 - 2007 рр.
Гуцол Григорій Михайлович	1948 - 1978 рр.
Дрозда Галина Дмитрівна	1973 - 2002 рр.
Юзьков Василь Іванович	1947 - 1998 рр.
Антонюк Григорій Прохорович	1952 - 1989 рр.
Мідзяновський Степан Юхимович	1956 - 2003 рр.
Басюк Микола Омелянович	1947 - 1978 рр.
Копайгородський Федір Миколайович	1950 - 1984 рр.
Партека Михайло Маркович	1948 - 1982 рр.
Копайгородський Трифон Дмитрович	1948 - 1983 рр.
Мандибуря Іван Карпович	1948 - 1976 рр.
Копайгородський Петро Фадейович	1973 - 2011 рр.
Копайгородська Ганна Григорівна	1967 - 2001 рр.
Байталюк Лук'ян Афремович	1951 - 1981 рр.
Марценюк Ганна Юстинова	1967 - 1979 рр.
Дрозда Іван Ульянович	1954 - 1987 рр.
Юзьков Іван Петрович	1950 - 1995 рр.
Коваль Михайло Микитович	1958 - 1991 рр.
Гуцол Іван Аверкович	1946 - 1980 рр.
Шимков Іван Миколайович	1950 - 1981 рр.

Дрозда Микола Маркович	1948 - 1976 рр. коваль
Юзьков Михайло Олексійович	1956 - 1976 рр.
Побережник Євгена Матвіївна	1948 - 1976 рр.
Коваль Михайло Миколайович	1970 - 1977 рр.
Коваль Віктор Миколайович	1970 - 1976 рр.
Копайгородський Григорій Григорович	1973 - 1976 рр.
Копайгородський Микола Данилович	1948 - 1983 рр.
Панчишена Ніна Павлівна	1951 - 1981 рр.
Дрозда Вікторія Іванівна	1969 - 1970 рр. 1974 р. д/ ясла
Пахольчак Леонід Якимович	1957 - 1985 рр.
Слободянюк Михайло Бартохович	1947 - 1983 рр.
Русин Степан Павлович	1956 - 1987 рр.
Копайгородський Василь Володимирович	1959 - 1981 рр.
Басюк Григорій Пантелемонович	1946 - 1975 рр.
Брацлавський Іван Омелянович	1956 - 1978 рр.
Карчевський Михайло Андрійович	1946 - 1987 рр.
Попович Микола Петрович	1948 - 1987 рр.
Шарагов Микола Кирилович	1951 - 1998 рр. 1977 - 1993 рр. кар'єр
Садовий Михайло Єфремович	1955 - 1969 рр.
Садова Людмила Іванівна	1956 - 1966 рр.
Крис Михайло Григорович	1958 - 1964 рр. 1980 - 1986 рр.
Мандзюк Дмитро Матвієвич	1948 - 1951 рр. 1982 - 1983 рр.
Мандзюк Євгена Петрівна	1970 - 1986 рр.
Мандзюк Віктор Дмитрович	1974 - 1975 рр.
Моркот Дмитро Васильович	1954 - 1960 рр. 1981 - 1982 рр.
Юзьков Анатолій Васильович	1966 - 1993 рр. 1986 - 1993 рр.
Сауляк Іван Танасович	1948 - 1977 рр.
Хмельовський Михайло Володимирович	1959 - 1972 рр.
Хмельовська Ганна Костянтинівна	1956 - 1987 рр.
Гуцол Марія Михайлівна	1963 - 1967 рр.
Балуник Максим Максимович	1949 - 1984 рр.
Дрозда Віктор Юхимович	1970 - 2012 рр.
Сауляк Леонід Полікарпович	1948 - 1978 рр.
Садовий Анатолій Петрович	1969 - 1979 рр.
Моркот Ганна Омелянівна	1948 - 1970 рр.
Копайгородський Михайло Михайлович	1955 - 1983 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Антонюк Іван Бартохович	1958 - 1996 рр.
Курцаба Євгена Іванівна	1948 - 1974 рр.
Липко Василь Климович	1961 - 1992 рр.
Липко Лідія Миколаївна	1958 - 1987 рр.
Дрозда Федір Григорович	1969 - 1992 рр.пасічник
Дрозда Таїса Андріївна	1974 - 1996 рр.пасічник
Чорнопищук Яків Якович	1955 - 1976 рр.
Мельник Михайло Іванович	1969 - 1996 рр.
Русин Михайло Трифонович	1955 - 1997 рр. газоварювальник
Шуляк Степан Каленович	1948 - 1978 рр.
Моркот Анатолій Дем'янович	1970 - 1985 рр.
Гуцол Анатолій Іванович	1970 - 1977 рр.
Басюк Іван Іванович	1979 - 1999 рр.
Партека Михайло Михайлович	1976 - 1998 рр.
Пльонсак Леонід Йосипович	1976 - 1986 рр.
Лопашін Володимир Григорович	1976 - 1996 рр.
Копайгородський Віктор Михайлович	1977 - 1986 рр.
Партека Степан Степанович	1977 - 1994 рр.
Слободянюк Олександр Володимирович	1977 - 2000 рр.
Копайгородський Михайло Михайлович	1977 - 2002 рр.
Іванчук Раїса Вікторівна	1978 - 2002 рр.
Антонюк Степан Васильович	1979 - 2003 рр.
Буга Зіновія Михайлівна	1979 - 2000 рр.
Копайгородський Степан Фадеевич	1979- 2007 рр.
Мельник Василь Васильович	1979 - 1994 рр.
Партека Микола Іванович	1956 - 2002 рр.
Копайгородський Михайло Фадеевич	1979 -2010 рр.
Лановий Андрій Федорович	1980 - 2013 рр.
Пахольчак Любов Володимирівна	1992 - 2011 рр.
Партека Надія Іванівна	1992 - 2000 рр.
Сотник Тетяна Семенівна	1992 - 2009 рр.повар
Сауляк Галина Тимофіївна	1992 - 1996 рр.швея
Щербатюк Людмила Іванівна	1993 - 2014 рр.
Юзьков Олександр Анатолійович	1993 - 1999 рр.
Гуцол Віталій Анатолійович	1994 - 2007 рр.
Погодаєв Василь Георгієвич	1994 - 2009 рр.
Партека Анатолій Михайлович	1992 -2011 рр.
Шарагов Анатолій Миколайович	1993 - 2005 рр.
Тонкошкур Петро Петрович	1996 - 2009 рр. 2020 -2021 рр.
Ружицький Віктор Генадійович	1984 - 1990 рр.
Моркот Ніна Яківна	1981 - 2001 рр.

Білоконь Віра Євгенівна	1983 - 1998 рр.
Білоконь Василь Михайлович	1984 - 2001 рр.
Балуник Степан Іванович	1985 - 1998 рр.
Хмельовський Михайло Михайлович	1985 - 1987 рр.
Швець Ганна Іванівна	1984 - 2001 рр.повар
Гуцол Руслан Анатолійович	1998 - 2004 рр.
Русин Вадим Миколайович	1998 - 2014 рр.
Черкевич Наталія Іванівна	1997 - 2005 рр.
Прадід Тетяна Василівна	2000 - 2005 рр.
Черкевич Анатолій Михайлович	1999 - по даний час
Межибівська Оксана Іванівна	2000 - 2002 рр. 2013 - 2014 рр.
Лановий Іван Віталійович	2000 - 2007 рр.
Бабій Володимир Юстинович	2008 - 2018 рр.
Пльонсак Василь Іванович	2008 - 2009 рр.
Зелінський Володимир Володимирович	2011 р.
Шпак Михайло Петрович	2010 - 2011 рр.
Байдацький Сергій Іванович	1985 - 2003 рр.
Байдацький Анатолій Іванович	1990 - 2003 рр.
Басюк Людмила Іванівна	1990 -- 1998 рр.
Буга Анатолій Іванович	1990 - 1993 рр.
Гуцол Микола Михайлович	1990 - 1999 рр.
Гуцол Віра Степанівна	1990 - 2002 рр.
Дрозда Анатолій Миколайович	1990 - 1995 рр.
Партека Степан Петрович	1990 - 2011 рр.
Тринчук Анатолій Іванович	1990 - 2001 рр.
Мельник Сергій Іванович	1990 - 1998 рр.
Байдацька Тамара Іванівна	1995 - 2011 рр. 2012 - 2018 рр.
Шарагов Михайло Михайлович	1973 - 1983 рр.
Тринчук Михайло Савович	1947 - 1987 рр.
Моркот Михайло Михайлович	1971 - 1973 рр.
Моркот Микола Михайлович	1973 - 2007 рр.
Сташишин Іван Антонович	1959 - 2003 рр.
Франко Марія Франківна	1970 - 1978 рр.
Русин Галина Іванівна	1960 - 1983 рр.
Байталюк Іван Іванович	1973 - 1978 рр.
Русин Євген Трифонович	1948 - 1986 рр.
Шарагов Петро Ульянович	1969 - 1974 рр.
Русин Іван Євгенович	1950 - 1995 рр.
Садовий Василь Фадеєвич	1970 - 1975 рр.
Копайгородський Федір Петрович	1951 - 1991 рр.
Партека Ганна Канорівна	1953 - 1983 рр.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Мельник Петро Лукич	1947 - 1983 рр.
Мельник Василь Лук'янович	1956 – 1997 рр.
Шуляк Микола Федорович	1972 -1978 рр.
Черкевич Марія Константинівна	1946 - 1982 рр.
Швець Микола Антонович	1954 - 1996 рр.
Петришин Іван Васильович	1966 - 2005 рр.
Петришена Марія Григорівна	1969 - по даний час
Копайгородський Василь Миколайович	1971 -2006 рр.
Байталюк Михайло Михайлович	1969 - 2003 рр.
Байталюк Лідія Андріївна	1972 - 1982 рр.
Шевчук Степан Олексійович	1967 - 1983 рр.
Кондратюк Галина Антонівна	1968 - 1989 рр.
Швець Петро Васильович	1971 - 1984 рр.
Крис Ганна Пантелеймонівна	1951 - 1979 рр.
Байдацький Анатолій Леонідович	1974 - 2004 рр.
Коваль Володимир Григорович	1981 - 1990 рр.
Франко Василь Костянтинівич	1981 - 1991 рр.
Франко Сергій Костянтинівич	1981 - 1986 рр.
Ружицький Віктор Генадійович	1984 - 1992 рр.
Білоконь Василь Михайлович	1984 - 2002 рр.
Роговський Михайло Іванович	1985 - 1996 рр.
Копайгородський Микола Мойсейович	1985 - 1992 рр.
Балуник Степан Іванович	1985 - 1999 рр.
Юзьков Олег Анатолійович	1985 - 1995 рр.
Юзьков Павло Олексійович	1985 - 2000 рр.
Антонюк Іван Іванович	1986 - 2009 рр.
Гуцол Михайло Михайлович	1986 - 2002 рр.
Дідик Валентина Миколаївна	1986 - 2006 рр.
Овчарук Віктор Миколайович	1986 - 2015 рр.
Стригуль Олексій Васильович	1986 - 2011 рр.
Стригуль Світлана Петрівна	1986 - 2015 рр.
Партека Дмитро Павлович	1986 - 1991 рр.
Безп'ятчук Павло Петрович	1987 - 1995 рр.
	1998 - 2010 рр.
Дрозда Василь Федорович	1987 - 2011 рр.
Копайгородська Надія Іванівна	1987 - по даний час
Антонюк Павло Васильович	1988 - 2003 рр.
Керничний Микола Іванович	1988 - 2004 рр.
Байдацька Надія Федорівна	1988 -2003 рр.
Мандибуря Антоніна Петрівна	1988 - 1991 рр.
Садовий Віктор Миколайович	1988 - 1991 рр.
Белінський Роман Вікторович	1988 - 1998 рр.
Байталюк Василь Михайлович	1988 - 1998 рр.

Дрозда Ніна Федорівна	1989 - 2001 рр.
Басюк Валентина Григорівна	1989 -- 2019 рр.
Тринчук Зоя Василівна	1989 - 2013 рр. 2020 - 2021 рр.
Карасевич Ніна Вікторівна	1989 - 1993 рр.
Дрозда Ніна Миколаївна	1989 - 1998 рр.
Шіндер Володимир Григорович	1989 - 2007 рр.
Копайгородська Олена Дмитрівна	1989 - 1994 рр.
Антонюк Іван Іванович	1991 - 2009 рр.

**Працівники бухгалтерії колгоспу
(роки роботи в колгоспі)**

Тхір Прокіп Аксентієвич	1947 - 1972 рр
Копайгородський Онуфрій Петрович	1947 - 1983 рр.
Хмельовський Степан Андрійович	1955 - 1969 рр.
Копайгородська Олена Онуфріївна	1970 - 1979 рр.
Побережник Олена Володимирівна	1994 - 2015 рр.
Гресько Лариса Миколаївна	1994 - 2015 рр.
Гуцол Тетяна Леонідівна	1994 -- 2002 рр.
Подолян Галина Іванівна	1994 - по даний час
Білоконь Людмила Володимирівна	1975 - 1979 рр.
Мандзюк Олена Андріївна	1969 - 1998 рр.
Дрозда Марія Семенівна	1965 - 2012 рр.
Гуцол Марія Михайлівна	1967 - 1975 рр.
Копайгородська Галина Михайлівна	1980 - по даний час
Підгородецька Раїса Михайлівна	1996 - 2001 рр.
Партека Любов Петрівна	1994 - 2001 рр.
Стригуль Надія Олексіївна	2003 - 2008 рр.
Швець Наталія Миколаївна	2007 - 2011 рр.
Якубчак Інна Сергіївна	2018 - по даний час
Копайгородська Ніна Онуфріївна	1979 - 1985 рр.
Дерев'янка Людмила Григорівна	1994 - 1995 рр.
Юзькова Яна Михайлівна	2016 - по даний час
Сендик (Дрозда) Каріна Іванівна	2022- по даний час
Боровська Людмила Іванівна	2023 – по даний час

Довжок без сільської Ради

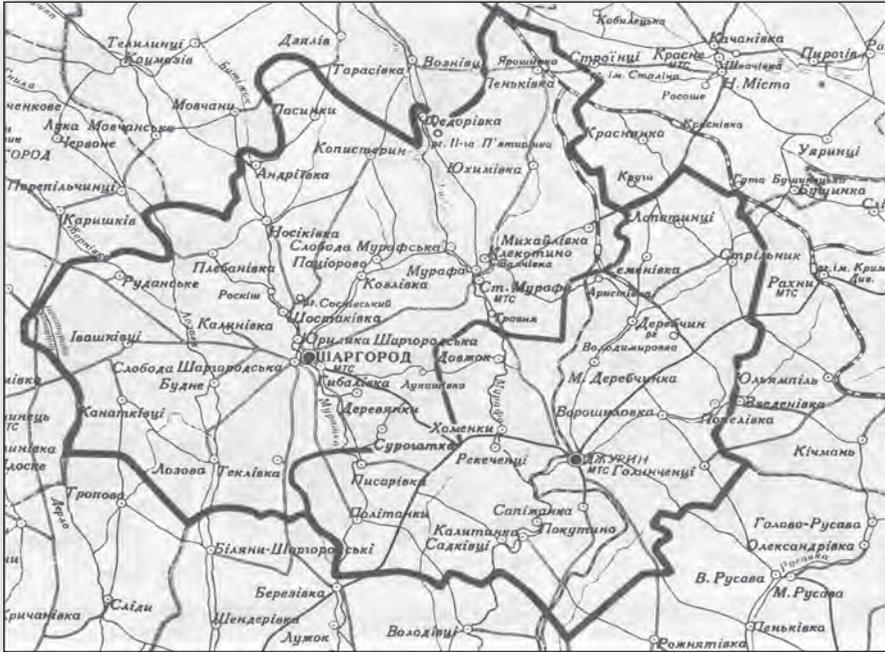
Як уже згадувалось раніше, сільська рада у Довжку створена у 1920 році. Спочатку з 16 квітня, але потім через часті зміни влади почала функціонувати лише після листопада 1920 року. Остаточно сільська рада почала свою роботу після 15 січня 1921 року. Першим головою було обрано Свідницького Болеслава.

У важкі 20-30-ті роки минулого століття, коли в селі утверджувалась нова радянська влада, голови сільрад дуже часто змінювалися, часто через необізнаність та невміння працювати з людьми. Адже люди в селі поділилися навпіл – одні раділи радянській владі (це ті, котрі нічого при собі і в господарстві не мали через ледачий характер), інші не бажали нічого нового у житті. А тому голова сільради мусив бути посередником між своїми односельцями. А це було не так легко. У нашому краї часом доходило до збройних повстань. В селах організовувались повстанські загони, яких влада тоді називала бандами, злодіями. Але щоб красти корову чи свиню з хліва – для цього кулеметів, гвинтівок і наганів не треба. У повстанців така зброя була. А тому сільській владі в особі сільського голови треба було бути дуже обережним.

В керівництві сільрадами подільські комуністи послуговувалися «Інструкцією про сільські ради, їх уповноважених, секції Рад та про їхню роботу», в якій було чітко зазначено перелік обов'язків органів місцевої влади – сільських Рад. **Вони повинні були виконувати всі постанови вищих органів партійної та радянської влади**, вживати заходів щодо поліпшення сільського господарства та промисловості, дбати про добробут місцевого населення, втягувати його в соціалістичне будівництво, звітувати перед своїми виборцями на сільських зборах.

Працівники сільської ради відіграли важливу роль у проведенні колективізації, у створенні колгоспів та в організації репресій у селі в 30-х роках. **Сільська рада з кінця 20-х років стала додатком тоталітарної держави** і не завжди працювала в інтересах громади. Робота сільських рад була під пильним контролем райвиконкомів та райкомів комуністичної партії, найменше відхилення від лінії компартії було підставою для зняття з посади сільського голови. У 30-х – 50-х роках сільський голова вважався головним представником влади у селі. Сільській раді були підзвітні всі установи та організації села, але вже у 60-х – 80-х роках реальна влада переходить до голів колгоспу, хоча в документах зазначено, що влада належить органам місцевого самоврядування. Громадою управляв той, у кого були гроші – голова колгоспу. Після проголошення незалежності України роль сільських голів значно зросла.

Через часті зміни голів сільрад в архівах важко встановити їх імена, особливо коли у Довжку сільської ради не було.

Шаргородський і Джури́нський райони у 1946 – 1959 рр.

Дрозда Барто́х Северинович та його сім'я. Фото 1940 р.

Встановлено особу, яка організувала мобілізацію чоловіків у Довжку в червні – липні 1941 року. Це був секретар сільської ради Дрозда Бартох Северинович. Село Довжок належало до Хоменківської сільської ради, а тому мобілізацію в селі проводив не голова, а секретар сільської ради. Сам Дрозда Б.С. теж був мобілізований і після закінчення війни очолив у 1945 – 1946 роках новостворену сільську раду в Довжку. Але вона пропрацювала недовго. Всього два роки. З 1946 року село стало підпорядковуватись Хоменківській сільській раді, а з 1971 року – Жданівській сільській раді.

З тих пір головами Жданівської,

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

а потім Мурафської сільської ради, куди належало бригадне село Довжок, були:

Крупляк Дмитро Ананійович, Недибалюк Василь Михайлович, Пуздряк Юрій Михайлович, Партека Сергій Васильович, Святий Віктор Михайлович, вдруге був обраний Партека Сергій Васильович і з грудня 2019 року Мурафську територіальну громаду очолив **Литвиненко Олег Миколайович**.

*Крупляк
Дмитро Ананійович*

*Недибалюк
Василь Михайлович*

*Колгосп ім. Жданова. На полі овочевих культур.
Справа наліво: голова Жданівської сільради
Партека Сергій Васильович, голова колгоспу
Подольніна Олена Іванівна і директор Мурафського
плодозаводу Кочман Борис Мойсейович. Фото 1985 р.*

**Святий
Віктор Михайлович**

**Партека
Сергій Васильович**

**Литвиненко
Олег Миколайович**

На запитання автора, чи було якій владі так важко, як сьогоднішній, Олег Миколайович Литвиненко з сумом констатував, що в селян чимало негараздів в житті, але такого, як останнім часом твориться в нашій країні, коли суне агресор... І задуми такі, як в Гітлера: «... Шкода за Росію... Ми ж росіян братами вважали. Пісню співали: «Україна і Росія – нерозлучні дві сестри». А зараз мусимо відмежовуватись муром та дротом, та ще й стріляти один в одного. Та якби тільки стріляти – москалі руйнують ракетами міста і села України, намагаючись знищити українську націю, державу.

Від цього й думки міняються. Мабуть, так добре як було, більше не буде. Від того, що люди це розуміють і приходиться той страх за майбутнє. Тому світові треба поставити московщину на місце. Згадаймо, в скількох країнах світу вона проявляла свої агресивні імперські плани лише за останні 100 років: Українська Народна Республіка, Польща, Фінляндія, Угорщина, Чехословаччина, Сирія, Лівія, Югославія, Куба, В'єтнам, Корея, Монголія, Єгипет, Ліван, Ліберія, Ангола, Ірак, Афганістан, Абхазія, Осетія, Чеченська республіка, Придністров'я і сьогодні знову – Україна.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

На жаль, у цих конфліктах вимушено приймали участь і українці в складі Збройних Сил СРСР. І гинули... За що? За кого? Серед них були і довжанці: Бернацький Володимир Іванович, Копайгородський Михайло Михайлович, Шуляк Віктор Федорович.

Згадаймо історію нашої держави. За що боролись народні герої – Іван Сірко з Мурафи, Станіслав Морозенко і Волох Верлан з Шаргорода, Іван Гонта з с. Серби, Устим Кармалюк.

За що загинули Олександр Анатолійович Юзьков, Володимир Юхтимович Бабій, Микола Григорович Опальнюк, Руслан Анатолійович Шуляк з Довжку? За вільну Україну!

Слава Україні! Героям слава!»

Голова Мурафської територіальної громади, до якої входить с. Довжок, Литвиненко Олег Миколайович і секретар Куцоласька Зоя Вікторівна. Фото 2022 р.

Ділову розмову з жителями села ведуть голова ТОВ ім. Мічуріна Шаргало А. Б. і голова Мурафської ОТГ Литвиненко О. М. 2020 р.

Актив села біля пам'ятника 9 травня 2022 р.

***Будівництво
асфальтованої
дороги під контролем
Литвиненка О. М.***

***Питання будівництва асфальтованої дороги
в селі вирішують (справа наліво) Шаргало
А. Б., Соколовий В. П. – голова Вінницької
обласної ради, Литвиненко О. М., Бешлей А. В.
– голова Жмеринської районної ради.
Фото 2020 р.***

Далі Олег Миколайович повів мову про склад підприємств та організацій, які діють у селі Довжок, про населення, кількість земель та інше.

В підвідомстві Мурафської ОТГ по селу Довжок знаходяться: загальноосвітня школа, де працюють 40 чоловік, дитячий садок - 6 чол., охорона здоров'я - 1 чол., культура - 2 чол., торгівля - 5 чол., приватні підприємці - 2 чол., фермери - 1, зв'язок - 1, приватний сектор - 370 чол.

Всього населення у Довжку - 815 жителів, з них чоловіків - 347, жінок - 474, дітей - 172. Пенсіонерів - 213, учасники бойових дій - 17, інвалідів - 20 (в тому числі дітей - 2), багатодітних сімей - 17.

Загальна площа довжанських земель і села - 16,22 тис. кв. км, загальна площа села - 301,85 га, кількість будинків - 320, з них 14 незайнятих жителями. Відстань від центру села до Мурафської ОТГ - 7 км. Національність - українці 100%. Рідна мова - українська. На території села діють дві конфесійні громади, які зареєстровані у Мурафській ОТГ:

- Релігійна громада Української православної церкви «Свято - Преображенська церква» з кількістю парафіян 580 чол.

- Римо-католицька громада «Божого милосердя» з орієнтовною кількістю парафіян - 110 чол.

**Мурафська ОТГ
у межах 2021 року**

Село у фотографіях

*Сім'я Байдацької Вероніки,
1930 р. н. (в центрі).
Фото 2022 р.*

*Такими вони були у 40-х роках
минулого століття довжанські
жіночки*

*Олена і Афрем та донька Таня.
Фото 1940 р.*

Родина Партеки Івана Івановича (в центрі)

*Сім'я Партеки
Миколи Івановича. 1959 р.*

*Одним із перших мотоциклів
ІЖ-49 у селі був у Володимира
Бернацького. Фото 1950 р.*

Наречені Русин Степан Трифонович і Ганна Фоківна. На весіллі вперше грає шкільний духовий оркестр. Див. на задньому плані. 21.05.1967 р.

Олена Хмельовська, Ольга Ланова і Віра Черкевич. 1959 р.

Зустріч з ріднею Василя Васильовича Побережника після прийняття присяги. 1978 р.

Проводи в армію Побережника А.А. 1970-ті роки

*Проводи в армію
Сергія Побережника.
1980-ті роки*

*До армії молодь проводить
Дрозду Василя. 1982 р.*

*Проводи в армію Качалаби Віктора Івановича.
1980 р.*

*До нареченої Балунік Валентини Іванівни молодь села супроводжує
Дрозду Віктора Леонідовича. 1983 р.*

*Наречені Дрозда Василь
Леонідович
і Гринчак Жанна Андріївна.
25.08.1985 р.*

*Сім'я Яковишених Михайла і Марії.
В центрі спереді донька Раїса,
позаду донька Галина і син Петро.
Фото 1966 р.*

Яковишен Віктор Ульянович під час служби у рядах Збройних сил СРСР

Яковишен Петро Михайлович – воїн Збройних сил СРСР. 1970 р.

Боднар В. І. на службі у ЗСУ. 2000 р.

Моркот Л. О. після прийняття присяги у ЗСУ. 2000-ті роки.

Сільська молодь 50-х – 60-х років ХХ століття

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

*Впізнай себе.
1970-ті роки*

Фото 80-х років

*Проводи в армію Басюка Петра Вікторовича
біля приміщення Шаргородського військомату.
Фото 1982 р.*

ІСТОРІЯ ШКОЛИ

Школа – це велика родина, яка об'єднує людей різного віку. Чим довша історія школи, тим більша кількість людей пов'язана з нею. Саме вона, як мати, дала путівку в життя багатьом. І саме шкільні дні і роки залишаються в нашій пам'яті найяскравішими сторінками з нашого дитинства і ранньої юності, сповненими світла і добра. Аби пам'ять була міцною і тривалою необхідно її відтворити в історії школи.

1862 рік. У маленькій хатині під солом'яною стріхою розпочиналася історія освіти в селі Довжок. Школа знаходилася в хатині, яка була розміщена в центрі села, без будь-якої огорожі, майже на вулиці. (Сьогодні – садиби колгоспників Хмельовського Михайла Володимировича та Слободянюка Казимира Петровича). Школа, в якій вчителем і господарем був священник. В середині тісного приміщення були розміщені ослони та столи, за якими навчалися одночасно 3 групи. Навчання проводилося лише в зимовий час. Навчалися лише хлопчики, і ті школу відвідували не систематично. Тому із 30 учнів лише 3 - 5 закінчували навчання. Решта так і не могли навчитися ні читати, ні писати.

Школа, побудована у 1903 році. Фото 1976 р.

З 1900 по 1903 році в селі будувалася нова церква. Із рештків матеріалу, після будівництва церкви, було побудоване нове кам'яне приміщення школи, накрите залізним дахом. В ньому теж була лише

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

одна класна кімната, в якій одночасно навчалися три групи, 30 - 40 учнів. Була також квартира для вчителя- сільського священика, який читав учням «Закон Божий» і здійснював повний контроль над школою. Кожного року школу закінчували 2 – 3 учні . В основному це діти заможних селян. Були роки, коли жоден учень не закінчував школи. І тільки після Жовтневої революції (на початку 20 років) була відкрита 4-річна початкова трудова школа, в якій навчав один учитель.

Лише в 1927 році було укомплектовано школу з 4 окремих класів, і кожен клас тепер навчав окремий учитель. Навчання у школі проходило в 2 зміни. При школі функціонувала невеличка бібліотека. У цей період в початковій школі вже навчалось близько 100 учнів, щороку 20 – 25 учнів закінчували початкову школу. Школа працювала і в напрямку ліквідації не писемності дорослого населення. До цієї роботи залучались не тільки вчителі школи, але й усі писемні люди села. Швидкими темпами зростає загальний рівень писемності на селі.

Після революції, у 1927 році був виданий закон про обов'язкову початкову освіту. Всі учні не поміщалися в одному приміщенні школи, то окремі класи навчалися у хатах розкуркулених і висланих з села жителів.

Лише у 1934 році сільська рада передала школі приміщення збудованого клубу. З того часу в селі було запроваджено семирічне навчання.

Перший випуск із Довжанської семирічної школи відбувся у 1937 році.

1934 р. Приміщення клубу, передане під семирічну школу

Окремі випускники школи продовжували навчання у Ново-Мурафській середній школі. Зі спогадів Бернацького Володимира Йосиповича, вчителя Довжанської школи: *«Мені запам'ятались такі учні, як Свідницький Людвіг, Сінчук Леонід, Гуцол Ліда, Гуцол Яків, Мандибурра Андрій, Басюк Михайло, Партека Ганна та інші.*

Не всі вони встигли закінчити середню школу через початок війни. Повністю її закінчили Свідницький Людвіг, Гуцол Ліда, Сінчук Леонід. Свідницький Людвіг у 1939 році поступив у Вінницький медичний інститут і до початку війни закінчив два курси, а після війни закінчив його повністю. До останнього Свідницький Л. працював головним хірургом у Чернівецькій лікарні. Я з ним, як однокласник, не поривав стосунків до кінця його днів».

З того часу в школі навчалось 180 – 200 дітей, яких навчали 8 - 10 учителів. Школа розміщувалась в 3 приміщеннях: власне школа, що будувалась в 1903 році та в 2 ліквідованих в куркуля хатах, що були пристосовані під навчальні кабінети. У 1934 році під школу було передано приміщення сільського клубу, а у 1937 році – сільської ради.

1940 – 1941 навчальний рік. В школі навчається 240 учнів. Всі початкові класи паралельні. Навчання проводиться у дві зміни, друга зміна вчиться при ламповому освітлені. Школа була в достатній мірі укомплектована навчальними матеріалами, спортивним інвентарем, меблями, мала велику, на той час, бібліотеку. При школі були дослідні ділянки. Директор школи М. Овчарук.

Свою трудову діяльність розпочинає Бернацький Володимир Йосипович, людина, яка все своє життя присвятить роботі з дітьми у Довжанській школі, з них - 25 років незмінним завучем. Бернацький Володимир Йосипович – людина-легенда, життєвий шлях якої - відданість улюбленій роботі, з гірким присмаком війни, яка розпочалась 22 червня 1941 року.

**Бернацький
Володимир Йосипович**

Школа в полум'ї війни

У роки Великої Вітчизняної війни школа знову зазнала занепаду. В перші ж дні окупації села фашисти завдали значних матеріальних пошкоджень школі: повністю знищили шкільну бібліотеку, навчальне обладнання знищили або забрали із собою, поламали меблі, повибивали вікна, двері. Згодом, в час окупації, формально було відкрито початкову школу, де основним вчителем став румунський священник і проповідував «Закони Божі». Але коли окупанти почали отримувати поразки на фронтах, школу було закрито повністю, а її приміщення перетворено на казарму для військовополонених, а пізніше - на стайню для коней. Через що приміщення школи було спустошено повністю.

...з руїн та попелу

Після вигнання окупантів з району у березні 1944 року в перші дні було відновлено роботу початкової школи, а вже через рік почала працювати семирічка. Поступово для школи були закуплені нові меблі, зроблено гарний ремонт, закуплено навчальне приладдя та підручники. Створено бібліотеку. Директором школи працює Сивак, ім'я, на жаль, невідоме.

1947 рік. На посаду директора Довжанської школи з Малої Дербчинки переводять вчителя Гаврилюка Івана Юхимовича. Зі спогадів Гаврилюка Івана Юхимовича: *«Разом зі мною в Довжку в 1947 році працювали учителі: Тимкова Вікторія Йосипівна, Вуєць Софія Петрівна, Бернацький Володимир Йосипович, Бернацька Галина Йосипівна»*. Потім Іван Юхимович працював певний час завідуючим Садківською початковою школою. Через декілька років був знову переведений у Довжанську неповну середню школу.

**Шаройко Василь
Никифорович,
вчитель
української мови
та літератури
у 1950 - 1953 рр.
Фото 2007 р.**

Початок 50-х років. Колектив педагогів поповнюють Ганюк Микола Кирилович, Костюк Марія Микитівна, Мосійчук Василь Якович, Паламарчук П.Г. Свою трудову діяльність на посаді вчителя української мови і літератури розпочинає також Шаройко Василь Никифорович. З часом ця людина стане відомою не тільки як вчитель, а й талановитий поет України. Його вірші стануть відомими не тільки в Україні, а й далеко за її межами. У пам'яті Василя Никифоровича залишилась робота з прекрасним педагогічним колективом, який очолював

чудовий організатор, директор школи – Гопак Василь Іванович, талановитими людьми – Бернацьким Володимиром Йосиповичем, Гаврилюком Іваном Юхимовичем, учителькою української мови та літератури Грек Ніною Василівною.

Вчитель Бернацький Володимир Йосипович

ли призначено Безкостного Сергія Омеляновича.

У 1961 році школу було реорганізовано з семирічної на восьмирічну.

1962 рік. Директором школи призначено Флентюка Трофима Гавриловича, завучем – Вовка Петра Григоровича.

1963 рік – завершено добудову школи на 4 класних кімнати. Тепер у школі навчалось 140 – 150 учнів. Всі учні навчалися в

одну зміну. Завуча школи Вовка Петра Григоровича переведено на посаду директора школи. Вчительський колектив поповнюють: Вовк Олена Петрівна, Галайська Любов Тимофіївна, Даурова Христина Степанівна, Побережник Василь Іванович, Чернявська Олена Володимирівна, Попович Софія Степанівна. Крім класних приміщень, є бібліотека з кількістю 2800 примірників на суму 1200 карбованців, шкіль-

Праця на пришкільних ділянках. 1970 рік

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

на їдальня та інші допоміжні приміщення. При школі відкрито заочну школу від Шаргородської заочної середньої школи, де навчається 50 заочників. Кожного року школа випускає від 20 до 25 учнів з 8 класу, з яких частина йде безпосередньо на виробництво, а частина продовжує свою освіту в різних навчальних закладах.

*Шкільний духовий оркестр, створений Невзгодою Василем Івановичем.
Керівники оркестру: Белінський Віктор Михайлович, Вовк Петро Григорович. Члени оркестру: Русін Ганна Фоківна, Юзькова Зоя Григорівна, Копайгородська Євдокія, Свідницька Вероніка Петрівна, Швець Марія Василівна, Гуцол Анатолій Іванович, Безп'ятчук Григорій, Свідницький Степан, Гаврилюк Василь Іванович, Русин Василь.
У задньому ряду друга справа Чепелюк Антоніна Пилипівна – зав. Шаргородського РайВНО.*

З 1961 по 1963 рік вчителі намагаються дати учням не тільки гарні знання, а й урізноманітнювати їх позакласне дозвілля. Так, гордістю для школи стає учнівський духовий оркестр, який створили Вовк Петро Григорович - директор школи та вчитель Гаврилюк Іван Юхимович. Завдяки директору школи Петру Григоровичу було придбані музичні духові інструменти. Іван Юхимович був вмілим керівником оркестру, до складу якого входили як хлопчики, так і дівчатка. За цей час Гаврилюк Іван Юхимович зумів організувати також з числа учнів

дитячий танцювальний колектив. Діти із задоволенням, в позаурочний час, відвідували репетиції, отримуючи неабияку насолоду від своїх результатів. Створені колективи були окрасою заходів школи, села, району.

**Дрозд Григорій Бартохович
з дружиною Людмилою Іванівною. 1966 р.**

1966 рік. Школа продовжувала поповнятися новими, перспективними вчителями, серед яких вчитель біології, хімії, креслення та образотворчого мистецтва – Дрозд Григорій Бартохович з дружиною Дрозд Людмилою Іванівною – вчителем німецької мови та історії. Зі спогадів Дрозд Г.Б.: *«Школа стала для нас рідним домом. Працювали багато і наполегливо з поставленим перед собою завданням – змінити ставлення батьків до школи, до навчання своїх дітей.*

Почав з обладнання, унаочнення, експонатів і муляжів. Кабінет був завжди відкритим, шафи з обладнанням теж відкриті, учні могли будь-що, будь-коли подивитись, але обов'язково поставити на місце. Весною 1967 року, разом з учнями, викорчували всі ясени і акації, які росли вздовж огорожі школи і посадили берези і липи, які разом з учнями накопали у Гибалівському лісі. Розбили також клумби, квітники, які засіяли різними барвами квітів». На рахунку Григорія Бартоховича багато добрих і корисних справ, серед яких: організація трьох гуртків – танцювального, шахового та фотогуртка, які велися безкоштовно. З відкриттям пам'ятника односельчанам, які не повернулися з війни, вчитель, разом з юннатами, взяли над ним шефство – висадили ялини, розбили квітники. Учні працювали по черзі протягом літа. Щоб доглядати квіти біля пам'ятника та школи, допомагати в даній роботі була призначена у 1968 році старша піонервожата Копайгородська (Дмитрук) Віра Трифонівна, яка надалі все своє життя присвятить роботі у Довжанській школі.

1973 рік – Дрозд Григорія Бартоховича призначено директором Довжанської восьмирічної школи. Роботи прибавилося вдвічі більше.

Головне приміщення школи було розміщене в колишньому сільському клубі з нахиленою підлогою. За один місяць будівельна бригада колгоспу імені Мічуріна (голова Кучинська О.І.), під керівництвом бригадира Моркота Д.О. із старого приміщення, з якого залишилися

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

лише стіни, переобладнала клуб на шість класних кімнат та виділила приміщення під шкільну бібліотеку, вирівняла і перестелила підлогу, поштукатурила стелю і стіни. Встановила нові вікна і двері.

Стара школа

1976 рік – разом з юннатами та учнями школи на місці пустиря, що прилягав до пам'ятника загиблим воїнам –односельчанам, за всіма правилами паркового мистецтва, був розбитий парк, в якому упорядкували і обсадили алеї, розмітили клумби, галявини засадили деревами, кущами, квітами.

Дрозд Григорій Бартохович має нагоду працювати з такими прекрасними колегами –вчителями як Вовк Петро Григорович (директор школи), Бернацький Володимир Йосипович, Бернацька Галина Йосипівна, Дрозд Людмила Іванівна, Гаврилюк Іван Юхимович, Сошинська Людмила Іванівна, Мандибуря Михайло Іванович, Костур Надія Теофанівна, Плужна Раїса Петрівна, Галайська Любов Тимофіївна, Голоднюк Людмила Григорівна, Кравченко Галина Іванівна, Микитюк Віра Федорівна, Партека Микола Іванович, Моркот Вікторія Вікторівна, Гладиш Світлана Анатоліївна, Миронюк Аркадій Феодосійович, Остапенко Сергій Григорович.

1979 – 1981 роки - на посаду директора призначено вчительку математики – Микитюк Віру Федорівну. Оновлюються ряди педколективу молодими спеціалістами: Вербицькою Діаною Петрівною, Зарицькою Надією Іванівною, Рошак Вікторією Вікторівною, Німак Ганною Петрівною, Копистеринською Галиною Василівною, Дроздою Михайлом Івановичем та іншими працівниками.

Травень 1961 р.
Після успішного
закінчення
1-го класу всі
учні переведені
до 2-го класу.
Вчителька
Бернацька Г. Й.

Вчителі (зліва направо) Белінський Михайло Павлович, Безкостна Марія
Василівна, Безкостний Сергій Омелянович – директор, Козарецька Галина
Леонідівна – завуч школи, Бердянова Раїса Миколаївна.

Вчителі (зліва
направо) Козарецька
Галина Леонідівна,
Попович-Бондар Софія
Іванівна і Бернацька
Галина Йосипівна з
четвертокласниками

*Вчителі Даурова
Христина Степанівна
і Бернацька Галина
Йосипівна
з третьокласниками.
Фото 1963 р.*

*Бернацька Галина
Йосипівна та
її вихованці -
четвертокласники.
1966 рік.*

*Вчителі Сошинська Людмила Іванівна і Бернацька Галина Йосипівна
випустили своїх вихованців після 4-го класу. 1973 р.*

Багаторічними, сумлінними прибиральницями були: Хмельовська Віра Михайлівна, Гаврилук Марія Семенівна, Яковишена Ганна Іванівна. Смачні обіди готувала Казміришена Лідія Миколаївна, Дмитрук Віра Трифонівна.

*Педагогічний колектив 1984 року.
Директор Донець М. П. – другий справа
у першому ряду*

1982- 1985 роки - у колективі школи чергові зміни: молодими працівниками розпочали свою трудову діяльність Храполович Володимир Петрович, Палагнюк Галина Михайлівна, Дунський Степан Миколайович, Мудрак Віктор Антонович, Кушнір Тамара Володимирівна, Качалаба Олена Григорівна та інші працівники. Директорами школи – Донець Михайло Петрович, Смолявський Микола Микитович.

1986 рік – директором школи призначено Левицького Мойсея Сергійовича. Педагогічний колектив стабільний. Розпочато будівництво нового приміщення школи за кошти колгоспу «Мир», голова колгоспу – Подолянна Олена Іванівна. Будівництво здійснювалося будівельною бригадою села, бригадири – Яковишен Іван Улянович та Копайгородський Михайло Фадейович.

1987 рік. До річниці Великої Жовтневої революції введено в дію нове приміщення двоповерхового корпусу з спортивною залом, світлим, просторими класами і кабінетами. Навчання у новому примі-

1987 рік. Бригада будівельників після закінчення будівництва нової школи. Бригадир – Копайгородський М. Ф. (верхній ряд третій справа)

щенні розпочалося у другій чверті цього ж року, оскільки до 1 вересня приміщення було не зовсім готовим. У цей період школу очолив Левицький Мойсей Сергійович зі згуртованим педагогічним колективом, серед яких: Русін Ганна Іванівна, Партека Ольга Миколаївна, Антонюк Оксана Іванівна, Левицька Зоя Григорівна, Килівник

Віра Петрівна, Дрозда Михайло Іванович, Партека Микола Іванович, Партека Тамара Володимирівна, Дунський Степан Миколайович, Храполович Володимир Петрович, Храполович Галина Михайлівна, Мандибура Михайло Іванович, Герасимлюк Валерій Борисович та інші працівники. В найближчі роки вчительські ряди поповнюють молоді, перспективні працівники: Шаповалова (Моркот) Валентина Анатоліївна, Русин (Копайгородська) Людмила Степанівна, Руцька (Купчак) Оксана Василівна, Свідницька Оксана Володимирівна, Піх Надія Михайлівна, Гуцол Наталія Михайлівна, Тимофійшина Ольга Михайлівна, Мар'яш Людмила Іванівна, Шуляк Галина Григорівна, Сайчук Віталій Петрович, Безп'ятчук (Антонюк) Лариса Григорівна, Хмелюк (Заклевська) Світлана Іванівна, Гнатюк (Яковишена) Світлана Василівна, Смагло (Копайгородська) Тетяна Миколаївна, Василевська Оксана Василівна, Боровський Леонід Леонідович та інші.

1988 рік – перший випуск у новому приміщенні: свідоцтво про закінчення неповно-середньої школи отримують 19 випускників.

1990 рік - у зв'язку з реформами освітньої галузі школа стає дев'ятирічкою.

У 1994 році село відокремлюється від колгоспу « Мир» села Мурафа, і утворюється колгосп імені Мічуріна села Довжок, голова колгоспу - Шаргало Анатолій Броніславович. З'являються нові робочі місця, село молодіє з кожним роком, збільшується народжуваність дітей.

1996 рік - директором школи стає вчитель математики, заступник директора з НВП - Моркот Валентина Анатоліївна.

Моркот Валентина Анатоліївна

Моркот Валентина Анатоліївна народилася 13 липня 1966 року в селі Михайлівка Шаргородського району Вінницької області. Батько – Шаповалов Анатолій Григорович – вчитель історії, допризовної підготовки юнаків Михайлівської СЗШ, мати – Шаповалова Марія Юхимівна – агроном-насінневод колгоспу «Шляхом Леніна».

З 1 вересня 1973 року пішла до 1 класу Михайлівської школи. Ще в дошкільному віці вміла читати. З перших місяців навчання була записана до шкільної бібліотеки і разом з батьком вечорами читали книжки. Навчання давалось легко. Дуже багато читала. Протягом навчання у школі брала участь в предметних олімпіадах, спортивних змаганнях, співала у шкільному хорі. Школу закінчила в червні 1983 року і за підсумками навчання отримала атестат з відзнакою і була нагороджена золотою медаллю.

З першої спроби, здавши іспит з математики на «відмінно», вступила до Вінницького державного педагогічного інституту імені М.Островського на фізико – математичний факультет за спеціальністю «Вчитель математики і фізики».

В 1986 році, паралельно з навчанням у Вінниці, навчається і закінчує двохрічні курси іноземних мов у м.Києві.

1988 рік – закінчила навчання у Вінницькому педінституті за спеціальністю «Математика, фізика» і отримала кваліфікацію вчите-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

ля математики, фізики. Також закінчила повний курс (2 роки) «Відділення німецької мови».

У серпні 1988 року отримала призначення на посаду вчителя іноземних мов Довжанської неповно-середньої школи. І з 15.08.1988 року приступила до виконання посадових обов'язків.

У 1989 році одружилася з місцевим хлопцем Моркотом Сергієм Дмитровичем, у шлюбі з яким проживає по даний час, виростивши двох синів, Олега і Вадима.

З 2 вересня 1996 року Моркот В.А. призначена на посаду директора школи, на якій працює і донині. В народі кажуть: «Не місце красить людину, а її добрі справи». Потрапивши тільки на територію школи, одразу ж розумієш – тут працює справжній господар, відданий своїй справі.

За роки роботи Валентина Анатоліївна неодноразово обиралася на посаду депутата сільської ради. На її рахунок, як депутата, багато корисних справ, серед яких найголовніша – газифікація.

Подружжя Моркот дочекалося двох онуків, яких завжди з нетерпінням чекають в гості, та й самі навідують їх.

У вільний від роботи час займається вирощуванням малини, вишивкою ікон, картин, сорочок бісером. Перші роботи – ікона Божої Матері, Спасителя – подаровані у храм села. З трепетом вишивалась картина для новонародженої онуки. Інші роботи, як подарунок, дарувалися жителям села. Неодноразово брала участь у районних та обласних заходах. Має нагороди:

1. Грамота Шаргородської РДА та Шаргородської районної ради – 2006 рік.
2. Почесна грамота відділу освіти Шаргородської РДА – 2008 рік.
3. Диплом відділу освіти Шаргородської РДА – 2009 рік.
4. Диплом відділу освіти Шаргородської РДА – 2009 рік.
5. Подяка відділу освіти Шаргородської РДА – 2010 рік.
6. Грамота відділу освіти та відділу у справах фізичної культури і спорту Шаргородської РДА – 2013 рік.
7. Почесна грамота Шаргородської РДА та Шаргородської районної ради – 2015 рік.
8. Грамота відділу освіти Шаргородської РДА та ради профспілки працівників освіти і науки – 2016 рік.
9. Почесна грамота Шаргородської РДА та Шаргородської ради – 2016 рік.
10. Почесна грамота Шаргородської РДА та Шаргородської ради – 2017 рік.
11. Подяки Шаргородської РДА, Шаргородської районної ради за активну участь у виставці, присвяченій Всесвітньому дню Вишиванки – 2019 рік.

12. Грамота Вінницької ОДА – 2020 рік.
13. Почесна грамота Вінницької обласної державної адміністрації та обласної ради – 2021 рік.
14. Грамота відділу освіти, культури, молоді, спорту та туризму Мурафської сільської ради – 2021 рік.
15. Почесна грамота Вінницької обласної ради – 2022 рік.

В найближчі роки школа продовжує поповнюватися молодими талановитими спеціалістами, серед яких: Дерев'янка Тетяна Віталіївна, Дишкант Оксана Григорівна, Боднарчук Олена Григорівна, Куліковська Ірина Михайлівна, Морозова Ірина Олександрівна, Козумляк Анатолій Михайлович, Бургела Маргарита Петрівна, Моркот Тетяна Петрівна та інші. Контингент учнів складає більше 180 учнів.

2001 рік. За сприянням директора товариства імені Мічуріна Шаргала Анатолія Броніславовича та начальника відділу освіти Слободянюка Миколи Івановича, зважаючи на численні звернення батьків 9 класу, в якому навчається 27 учнів, на підставі розпорядження Шаргородської районної державної адміністрації від 17.07.2001 року №16 «Про реорганізацію Довжанської загальноосвітньої школи I - II ступенів у загальноосвітню школу I - III ступенів», рішення 13сесії 23скликання Мурафської сільської ради від 26.02.2001 року. Довжанську загальноосвітню школу I - II ступенів реорганізовано в Довжанську загальноосвітню школу I - III ступенів.

1 вересня навчання в 10 класі, згідно поданих заяв, розпочинає 23 учні. З фінансовою допомогою батьків та колгоспу імені Мічуріна, придбано нові підручники для навчання учнів у 10, 11 класах, а в магазинах мережі «Букініст» придбано необхідні художні твори з предметів українська та зарубіжна література.

2002 рік - ювілейний рік у Довжанській загальноосвітній школі I - III ступенів. Школа святкує своє 140-річчя з дня заснування в селі, та 15-ту річницю з початку занять у новому приміщенні.

2003 рік – вперше в історії школи, атестат про середню освіту отримують 23 випускники. Вчителем музики Козумляком А.М. створюється шкільний ансамбль «Первоцвіт», який неодноразово нагороджується грамотами та дипломами на обласному та районному рівнях. Концертні номери ансамблю стають окрасою усіх загальношкільних та сільських заходів.

2008 рік – Міністерством освіти і науки вперше для випускників школи вводиться зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО).

Робота стабільного педагогічного колективу дає свої гарні плоди. Станом на 2010 рік - загальна кількість учнів 122, 24 педагогічних працівники. З них: з вищою освітою – 21, з середньо-спеціальною – 3, з вищою категорією – 3, з I категорією – 6, з II категорією – 8, спеціаліс-

Колектив учителів у березовому гаю. Фото 1999 р.

*На учнівську лінійку запрошені
отець Іоан Молнар,
сільський голова
Партека С. В.
та вчителі.
Фото
1 вересня 2000 р.*

Травень 2002 р. Молодіжний педагогічний колектив

Колектив учителів на чолі з директоркою Моркот В. А. (в центрі). 2010 р.

Славний колектив творить славні справи. Фото 2013 р.

*Біла бабусяної скрині з вишивками (зліва направо)
Копайгородська Л. С., Дишкант О. Г., Гоцуляк О. Г.
і директор школи Моркот В. А.*

тів – 7, мають звання « Старший вчитель» – 4. До послуг учнів: 12 кабінетів, комп'ютерний клас(5+1) з ПК, 1 ноутбук, майстерня, спортзал, спортивний майданчик, стадіон, 2 принтери, музичний центр, DVD- плеєр, синтезатор «Yamaha», відеомагнітофон, кольоровий телевізор, підсилювач

звуку та ін.

Протягом наступних років директор школи Моркот Валентина Анатоліївна, разом з педагогічним колективом, продовжує кращі традиції школи. Найголовнішою запорукою будь-якого освітянського успіху, вважає Валентина Анатоліївна, є педагогічний колектив, його творчий запал, який повинен відповідати потребам сьогодення. Колектив поповнюють наші випускники школи, серед яких: Закордонець (Федчук) Валентина Володимирівна, Буга (Павлюк) Людмила Петрівна, Антонюк Олена Степанівна, Пленсак Іван Васильович, Копайгородська (Моркот) Любов Миколаївна, Копайгородська (Ланова) Наталія Вікторівна, Гуцол Тетяна Василівна, Моркот Олег Сергійович.

На базі школи проводяться різноманітні районні семінари з навчальної та виховної роботи у яких, окрім вчителів та учнів, активними учасниками стають і батьки. За останні роки, завдяки тісній співпраці вчителів та батьків, значно покращується рівень знань учнів. Діти беруть участь у різноманітних районних предметних олімпіадах, конкурсах, здобуваючи своїми досягненнями визнання та славу Довжанської школи на районних та обласних рівнях. Серед таких дітей, найактивніша учасниця – Антонюк

*Найактивніша учасниця
різних змагань та
олімпіад
Ганна Антонюк*

Ганна. Ганна – нагороджена дипломом Міжнародної природознавчої гри «Геліантус – 2014», дипломом III ступеня за підсумками III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформаційних технологій (Вінниця - 2018 рік), грамоти за зайняті I місця у II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії в 2015 – 2016 навчальному році, районній олімпіаді з інформаційних технологій, олімпіаді з фізики, дипломами за зайняте другі місця в II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії, математики у 2014 – 2015 навчальному році, районній олімпіаді з інформаційних технологій, дипломами за зайняте III місце в II етапі Всеукраїнської олімпіади з хімії у 2013 – 2014 навчальному році, з фізики у 2014 – 2015 році, грамотами за зайняті III місця у районній олімпіаді з математики, фізики. Кажуть, талановиті діти, є талановитими в усьому. Антонюк Ганна нагороджена дипломами за участь в обласному та за зайняте III місце в районному конкурсі читців «Кобзар і Україна», присвяченому 204-й річниці від дня народження Т.Г. Шевченка. Має також і спортивні здобутки серед яких: диплом за зайняте II місце у змаганнях з баскетболу серед дівчат за програмою Спартакіади серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів Шаргородського району у 2016 – 2017 навчальному році. Грамоти за зайняте II місця зі спортивних ігор школярів 2017 – 2018 навчальному році у фінальних змаганнях з баскетболу 3 x 3 (2000р. і молодші) та в фінальних змаганнях з баскетболу. На рахунку Ганни грамота за зайняте I місце у районному фестивалі вчительської та учнівської молоді «Проліски надії – 2018», грамоти за зайняте I місце у районному зльоті майстрів народних ремесел «Поділля. Творчість. Діти», за зайняте III місце в районному конкурсі юних майстрів народних ремесел «Любіть Україну вишневу свою» у номінації «В'язання». III місце в конкурсі «Медична допомога» під час районних змагань серед загонів юних інспекторів руху. Нагороджена подякою за активну участь в конкурсі «Краса Божого світу», присвяченого 1025 річниці хрещення Київської Русі.

У 2017 році вперше на теренах Шаргородського району утворюється Мурафська об'єднана територіальна громада, яку очолює сільський голова – Партека Сергій Васильович, і Довжанська загальноосвітня школа I – III ступенів переходить з відділу освіти Шаргородської райдержадміністрації у відділ освіти та гуманітарної політики Мурафської сільської ради. Дана реорганізація дає можливість протягом 3-х років, з 2018 по 2020 рік значно покращити матеріально-технічне забезпечення школи. Навіть у період 2020 року вдалось здійснити мрію багатьох дітей і вчителів: капітальний ремонт спортивної зали (740 тис. грн.) та закупівлю сучасного обладнання для нього (43 тис. грн.). За сучасними вимогами НУШ (Нова українська

школа) обладнано 4 класи для учнів початкової ланки, для їх відповідної комплектації щороку витрачалось близько 100 тис. коштів.

Не відстають у своїх досягненнях і педагоги. В 2019 році вчитель початкових класів Копайгородська Юлія Володимирівна та вчитель зарубіжної літератури Гуцол Тетяна Василівна взяли участь у конкурсі педагогічної майстерності «Вчитель року». Копайгородська Ю.В. в районному етапі конкурсу виборола II місце. Гуцол Т.В. стає переможцем районного етапу конкурсу і бере участь у обласному етапі і у фіналі посідає 4 почесне місце, ввійшовши до 10 кращих. Слід врахувати, що Тетяна Василівна була наймолодшим учасником, маючи на той час лише 5 років педагогічного стажу.

Станом на 01.09.2022 року у школі нараховується 129 учнів.

Вперше організовано інклюзивне навчання учнів, з введенням нової посади – асистент вчителя.

На жаль, світова пандемія корона вірусу та початок військової агресії внесли свої корективи в навчальний процес: навчальний рік було розпочато в звичному режимі, з дотриманням всіх протиепідемічних вимог, проте завершено (третій рік поспіль) в онлайн-режимі. З метою виконання навчальних планів та програм, класні керівники продовжували роботу у групах для кожного класу у Viber, в які були додані всі учні та вчителі – предметники та у додатку класрум. Таким чином учням надсилалися відеоматеріали, презентації, теоретичні матеріали та домашні завдання і здійснювався зворотній зв'язок. Багато вчителів створювали відео зустрічі через додаток гуглклас та проводили уроки. Для кращої організації і проведення відео уроків практикувалося використання веб – камери.

Згідно з графіком відділу освіти, культури, молоді, спорту та туризму Мурафської сільської ради учні закладу беруть участь у II етапі Всеукраїнських предметних олімпіад з української мови, математики, біології, фізики, хімії, історії, трудового навчання, інформаційних технологій які проводилися дистанційно. За підсумками олімпіад заклад отримав 9 призових місць, у тому числі: з біології, вчитель Стефанішена Г.П. – I місце, учні Басюк Кристіна (8 клас), Гуцол Ксенія (9 клас), з трудового навчання, вчитель Бажанюк Микола Савович – I місце, учні Копайгородський Максим (8 клас) , Копайгородський Ярослав (11 клас), з фізики, вчитель Копайгородська Т.М. – II місце, учениця Бацалай Дар'я (9 кл.), III місця з української мови і літератури, хімії, російської мови, вчителі Боднарчук О.Г., Моркот Л.М., Дерев'янка Т.В., Антонюк Л.Г., учні - Дерев'янка Маріанна (11 клас), Гуцол Ксенія (9 клас), Бацалай Дар'я (9 клас).

Також учні закладу беруть участь у II етапі мовно-літературних конкурсів імені Т.Шевченка та конкурсі імені П.Яцика. За підсумками вищеназваних конкурсів заклад отримав 8 призових місць, у тому

числі: I місце з конкурсу української мови імені Петра Яцика – вчитель Моркот Л.М., - Барановська Анастасія (9 клас), II місце – Дрозда Анна (6 клас), III місце – Копайгородська Вероніка (5 клас), Гуцол Марічка (7 клас), Копайгородський Михайло (9 клас); вчитель – Боднарчук О.Г., II місце у мовно-літературному конкурсі імені Тараса Шевченка – Копайгородська Вероніка (9 клас), III місце Кернична Зоряна (7 клас), Бацалай Дар'я (9 клас).

2021-2022н.р. був занадто складним через обставини, що унеможлилювали організацію освітньо-виховного процесу в навчальному закладі: недотримання температурного режиму, пандемія і військовий стан, перебої з електропостачанням. Тому в цілому навчальний процес I семестр був дистанційним. В таких умовах важко проводити виховну роботу з учнями. Проте і в силу таких обставин проводилися загальношкільні виховні заходи. Для цього було створено в додатку класрум сторінку «Виховна робота», до якої приєдналися всі учні та вчителі закладу і проведено онлайн «Всеукраїнський день Єднання», зустріч із інспектором обласної служби ДСНС та ін. Також в групах «Довжанський ЗЗСО I – III ступенів» у додатку «Вайбер» розміщувалися повідомлення про пам'ятні дати, про свята, що відзначалися, проведено конкурс малюнка «Ні війні!» до Дня Перемоги над німецьким нацизмом.

Крім загальношкільних заходів, учні взяли участь у ряді заходів, оголошених відділом освіти, спорту, культури й туризму Мурафської сільської ради і отримали наступні результати (рівень ТГ):

1. Виставка – конкурс декоративно-ужиткового мистецтва «Знай і люби свій край» (Копайгородська Т.А., керівник гуртка «Школа мистецтв»)

– Розділ «Народна лялька» – Барановська Анастасія, учениця 9 класу – I місце;

– Розділ «Графіка» – Федчук Оксана, учениця 7 класу – I місце.

2. Виставка- конкурс «Мистецтво оригамі» (Копайгородська Т.А., керівник гуртка «Школа мистецтв»)

– Розділ «Сувеніри з елементами оригамі, традиційного оригамі та паперопластики» – Гуцол Ксенія, учениця 9 класу – I місце;

– Розділ «Модульне оригамі» – Бацалай Дар'я, учениця 9 класу – II місце;

– Розділ «Квілінг» – Дрозда Анна, учениця 6 класу – I місце;

3. Виставка- конкурс гуртківців початкового технічного моделювання (Антонюк О. С., керівник гуртка «Школа мистецтв»)

– Розділ «Макети будівель» – Євстігнєєв Артур, Шарагова Іванна, Сауляк Юрій та Жмурко Максим, учні 4 класу – III місце.

4. IX обласний конкурс медіа «Україна починається з тебе!» (Боднарчук О.Г. ЗДВР)

– Номінація – «Кращий телерепортаж» (вікова категорія – Серед-

ня (6-9 класи)) – Барановська Анастасія, Гуцол Ксенія, Бацалай Дар'я, учні 9 класу – I місце.

– Номінація – «Кращий радіорепортаж» (вікова категорія – Середня (6-9 класи)) – Барановська Анастасія, Бацалай Дар'я, Копайгородський Назар, учні 9-го класу – II місце.

5. Всеукраїнський конкурс «Зіркова мрія – 2022»

– номінація «Вокал» – Дерев'янка Маріанна, учениця 11 класу – II місце; (Подоляк Л.П. вчитель вокалу Шаргородської ДШМ)

– номінація «Художні читання» – Бабій Валерія, учениця 8 класу – II місце. (Боднарчук О.Г., вчитель української мови).

Управління виховною роботою у закладі здійснюють заступник директора з виховної роботи Боднарчук Олена Григорівна, педагог-організатор Копайгородська Людмила Степанівна, практичний психолог, соціальний педагог Травнянська Інна Юліанівна. Працює методична комісія класних керівників: голова методичної комісії – вчитель фізики і математики Копайгородська Тетяна Миколаївна.

Значна увага приділяється патріотичному вихованню. Навчальний заклад пишається своїми випускниками, які захищали і захищають незалежність та цілісність нашої країни, серед яких Герой Радянського Союзу Мандибур Михайло Карпович. Школа пам'ятає про тих, хто віддав своє життя за Україну. Вічним болем залишиться у пам'яті наші випускники Юзьков Олександр Анатолійович, Опальнюк Микола Григорович. На прикладах наших Героїв прищеплюється любов до Батьківщини, рідного краю, села.

Значна увага приділяється родинному та духовно-моральному вихованню. Щорічно традиційними є родинні заходи, серед яких: свято Миколая, свято Великодня, свято Коляди, які проводяться як у школі, так і в храмі села, за участі священника отця Іоана Молнара та батьків, беруть участь у районних та обласних заходах, серед яких: обласний конкурс «Різдвяне мереживо». Відвідують, святі місця – Йосафатову долину, Скельний Лядівський монастир та інші.

Невід'ємною частиною виховного процесу є робота учнівського врядування. Щорічно, шляхом голосування, з числа учнів обирається президент «ШКІЛЬНОЇ РЕСПУБЛІКИ», до якого входять учні 8 – 11 класів та об'єднання «КОЗАЧАТА» з числа учнів 5 – 7 класів. Робота врядування славиться своїми добрими справами. На їх рахунках благодійні акції, серед яких: неодноразові благодійні поїздки у Тиврівський будинок для літніх людей, Тульчинський будинок дитини, допомога воїнам ЗСУ, дітям з обмеженими можливостями, конкретні справи села. Так, саме учнівське врядування виступило з пропозицією окультурення сільського парку села, виготовлення міні-бігбордів з екологічними закликами, фарбування села в патріотичні кольори та інші. Учні школи відвідують такі визначні місця, як

«Софіївський парк» м. Умань, музеї Вінниці, музей М.І. Пирогова, М.М. Коцюбинського, краєзнавчий музей, музей повітряних сил України, драматичний театр Садовського та ін.

Учні – випускники 1996 року. В центрі директор Левицький М. С.

*Вчителька Антонюк Оксана Іванівна зі своїми другокласниками.
1 вересня 1997 р.*

*Перша вчителька Килівник Віра Петрівна зі своїми першокласниками.
1997 - 1998 н. р.*

*Учасники огляду художньої
самодіяльності серед шкіл району
учні Марина Копайгородська
і Зореслав Керничний. 1998 р.*

*1990-ті роки. «Маленькі українці».
На фото Василевська Ірина
і Купчак Роман.*

1997 р. Довжанська школа відзначає 135-ту річницю її заснування.
На фото учасники концерту з музичним керівником Бургелюю

Фото на згадку про школу. Випускний вечір у червні 1997 року.

1 вересня 1998 року. Перший раз у перший клас.

Посвята у «Козачата». 1999 - 2000 н. р.

Новий рік у школі. 1999 р.

Працівники школи – учасники художньої самодіяльності. 1998 р.

Педколектив у 1999 році

Пришкільний табір відпочинку. 2000 р.

*У перший клас з кусочком коровая.
На знімку голова ТОВ ім. Мічуріна
Анатолій Шаргало і директор
Валентина Моркот пригощають
першокласників 1 вересня 2020 р*

*Випускники 2000-го року разом із батьками, з директором школи
Моркот В.А. (в центрі), з вчителем-пенсіонером Байдацьким В. Й.,
о. Іоаном Молнарем (праворуч верх)*

Випускники школи 1998 року. В центрі директор Моркот В. А. і перша вчителька Гуцол Н. М. В верхньому ряду другий справа класний керівник Сайчук В. П.

Учні 9-го класу 1999 – 2000 н. р. разом із класним керівником Шуляк Г. Г.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

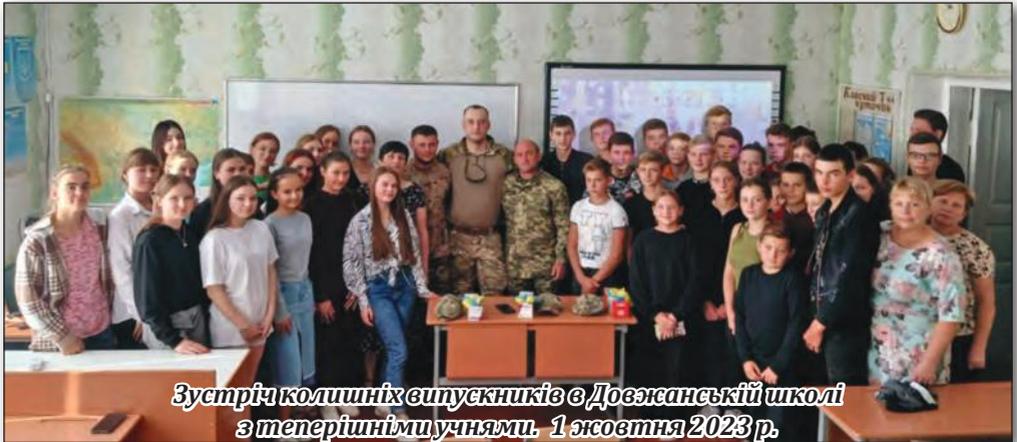

Дев'ятикласники після останнього дзвоника у 2001 р.

Фото на згадку про перебування у Довжанському ліцеї. У Довжску визначна подія: в село прибула делегація з республіки Польща. Супроводжував її голова ОТГ Литвиненко О. М. (другий справа). 2021 р.

Зустріч колишніх випускників в Довжанській школі з теперішніми учнями. 1 жовтня 2023 р.

*Учасники Великої війни з московитами довжанці Галетей А.В., Бургела М.В., Сайнецький А.М. і директорка ліцею Моркот В. А.
Фото 1. 10. 2023 р.*

Перше вересня 1992 року.

*На фото зліва направо: Партека С. В. – сільський голова,
Подольніна О. І. – голова колгоспу, Левицький М. С. – директор школи,
отець Василь – настоятель храму села, Моркот В. А. – заступник директора,
Купчак О. В. – педагог-організатор.*

Останній дзвоник 2022 – 2023 навчального року

*Добра справа
довжанських волонтерів*

Все для фронту, все для перемоги!

*Дерев'янка
Маріанна Віталіївна*

За роки навчання у Довжанській школі її перлиною стає Дерев'янка Маріанна (випускниця 2022 року), яка своїм народним голосом зачаровувала не одну аудиторію глядачів.

Протягом навчання в школі Маріанна є активним учасником шкільного ансамблю «Первоцвіт» та ансамблю народної пісні «Пісенне мереживо», хору при Шаргородській музичній школі імені Миколи Леонтовича, у якій навчалась. Неодноразово брала участь у фестивалях та конкурсах в номінації народний вокал: лауреат I премії Міжнародного конкурсу-фестивалю «Осінні Зоряні мости» (Вінниця, 2015); II премія Всеукраїнського конкурсу «Музичний олімп» (Вінниця, 2016); 2 місце у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі мистецтв «Мамине щастя» (Вінниця, 2017); Гран-прі Всеукраїнського фестивалю-конкурсу мистецтв «Мамине щастя» (Вінниця, 2018); II місце Міжнародного конкурсу-фестивалю «Подільська весна» (Ладижин, 2019); диплом Обласного свята фольклору імені Гната Танцюри (с. Зятківці, 2019); диплом I ступеня Всеукраїнського дитячо-юнацького фестивалю «Сурми звитяги» (Вінниця, 2020); диплом I ступеня Міжнародного дистанційного конкурсу «Мистецтво без обмежень» (Пісочинська школа мистецтв Харківської області, 2020); II місце Всеукраїнського конкурсу «Струни Поділля» (Вінниця, 2020). Крім того, щороку брала участь у пісенних конкурсах в закладі освіти. В 2021 році посіла II місце в номінації «вокал» в Міжнародному конкурсі «Змагаймося за нове життя!», присвяченому Лесі Українці; протягом 2017-2020 рр. щороку була призером обласного фестивалю учнівської та вчительської творчості «Проліски надії».

2022 – 2023 навчальний рік. Довжанську загальноосвітню школу реорганізовано в Довжанський ліцей. Загальна кількість учнів на початок року – 134 учні, педагогічних працівників – 24, з них: з вищою категорією – 9, з I категорією – 7, з II категорією – 5, категорією спеціаліст – 3, мають звання «Старший вчитель» – 2. Перший семестр проходить за змішаною формою навчання, педагогічний колектив обговорює шляхи організації очного навчання усіх дітей. Другий семестр розпочинається з очного навчання.

**Матеріально – технічна база закладу освіти
станом на 01.01.2023 року**

Назва	кількість
Навчальні кабінети	11
Медичний кабінет	1
Кабінет соціального педагога та психолога	1
Кабінет виховної роботи	1
Майстерня	2
Їдальня	1 (50 місць)
Бібліотека	1
Спортивна зала	1
Спортивні майданчики	1
Футбольне поле	1
Ігрові майданчики	1
Телевізор	12
Персональний комп'ютер	7
Мультимедійний комплекс	3
Мультимедійний проектор	3
Синтезатор	2
Музична підсилювальна апаратура	1
Принтер (БФП)	9
Ноутбук	12
Комп'ютерний клас	1 (7+1)

Добротний, великий, світлий спортзал, спортивна площадка, різноманітний інвентар та досвід роботи вчителя фізичної культури Дрозди Михайла Івановича, надихають учнів на займання спортом, як в урочний, так і в позаурочний час і це дає свої позитивні успіхи. Щорічно учні школи беруть участь у різноманітних районних та обласних спортивних заходах, де здобувають спортивні перемоги та нагороди з різних видів спорту.

Так, у 2012 – 2013, 2013 - 2014 навчальних роках, у спартакіаді серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів Шаргородського району, команда школи зайняла III місце серед загальноосвітніх закладів I – III ступенів першої групи та III місце серед загальноосвітніх закладів I – III ступенів другої групи та нагороджена спортивними кубками. 2016 – 2017, 2017 – 2018 роки. Команда школи нагороджена грамотами відділу освіти Шаргородської райдержадміністрації

за зайняте III місце у спортивних іграх серед школярів. Випускники Довжанської школи, продовжують здобувати перемоги з різних видів спорту, примножуючи спортивну славу рідного навчального навчального закладу, серед яких: Дрозда Олександр, Байталюк Роман та інші.

Славний навчальний заклад гордиться ще й добродією своїх колишніх вихованців, як для закладу, в якому навчались, так і для свого села, його жителів. Серед яких Гуцол Олександр Іванович, Балунік Олександр Степанович, **Хмельовський Степан Андрійович, Хмельовський Віктор Андрійович** та інші.

Архівні документи, накази по школі, в них – жива історія і школи, і долі вчителів, які так тісно переплелися з буднями і святами їх другої домівки. Одні по кілька десятиліть віддали цій нелегкій праці, інші, хоч і недовго були в колективі, але зуміли залишити по собі яскравий слід і в душах учнів, і в пам'яті колег. Рідна школа... Куди б не закинула нас доля, в пам'яті назавжди наші перші вчителі, друзі-однокурсники, перші труднощі й перемоги, перші захоплення й розчарування. Й усе те в душі викликає дивне просвітлення: і легко, й сумно водночас. Бо вже ніколи-ніколи не повторитися тому безтурботно-довірливому, веселому шкільному життю, й не радіти так буйно великій перерві, а ще більше – канікулам... Бо все те в минулому. Але саме з нього почалося те, що кожний з учнів візьме з собою в життя і чим вагоміший той набуток знань, умінь, привитих школою добрих звичок і правил, тим легше в житті, тим дорожча пам'ять про школу і педагогів, які свою любов до справи зуміли посіяти в своїх учнях.

Короткі біографічні відомості про колектив

Моркот Валентина Анатоліївна, 1966 р.н., – директор закладу, вчитель математики і фізики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, педагогічне звання «Старший вчитель».

Із 1996 року – директор школи. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 35 років.

Дерев'яно Тетяна Віталіївна, 1974 р.н., – заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель хімії та біології, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

1997 рік – початок роботи на посаді вчителя біології у Довжанській СЗШ I – II ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 26 років.

Дишкант Оксана Григорівна, 1975 р.н., – заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель хімії та біології, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, педагогічне звання «Старший вчи-

тель». Кваліфікація - вчитель російської мови і зарубіжної літератури та історії; зарубіжної літератури та української мови і літератури.

З 1999 року працює у Довжанській СЗШ I – II ступенів на посаді вчителя української мови та літератури, з 2000 р. – заступник директора ЗНВР. Загальний педагогічний стаж станом на 2023 рік – 26 років. Військова служба за контрактом з 2020 р.

Боднарчук Олена Григорівна, 1981 р.н., – заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови і правознавства. Кваліфікація – вчитель української мови і літератури та історії і зарубіжної літератури.

З 2002 року – початок роботи у Довжанській СЗШ I – III ступенів на посаді педагога-організатора.

У 2010 році призначена на посаду заступника директора з виховної роботи. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 21 рік.

Копайгородська Людмила Степанівна, 1969 р.н., – педагог-організатор, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії.

З 1988 року працює у Довжанській восьмирічній школі на посаді вчителя музики та співів, заступник директора школи з виховної роботи, педагог – організатор. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 35 років.

Балунник Надія Анатоліївна, 1991 р.н., – вчитель української мови та літератури, категорія – спеціаліст. Кваліфікація – філолог, вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 5 років.

Моркот Любов Миколаївна, 1989 р.н., – вчитель української та англійської мови, спеціаліст. Кваліфікація – філолог, викладач української мови і літератури, вчитель англійської мови і зарубіжної літератури.

З 2017 року – працює у Довжанській СЗШ I – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 11 років.

Гуцол Тетяна Василівна, 1993 р.н., – вчитель зарубіжної літератури і англійської мови. Кваліфікація – філолог. Вчитель української мови та літератури і зарубіжної літератури».

2015 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ I – II ступенів на посаді вчителя зарубіжної літератури. Загальний стаж станом на 2023 рік – 8 років.

Пленсак Іван Васильович, 1984 р.н., – вчитель історії.

2008 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ I – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 15 років.

Копайгородська Тетяна Миколаївна, 1971 р.н., – вчитель фізики, спеціаліст вищої категорії.

1997 рік – початок роботи у Довжанській ЗОШ на посаді вчителя фізики. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 30 років.

Федчук Валентина Володимирівна, 1985 р.н., – вчитель математики, спеціаліст другої категорії.

2006 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ I – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 18 років.

Купчак Оксана Василівна, 1969 р.н., – вчитель географії. спеціаліст вищої категорії. Кваліфікація – учитель початкових класів, учитель географії.

1989 рік – початок роботи у Довжанській НСШ на посаді вчителя початкових класів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 34 роки.

Антонюк Лариса Григорівна, 1970 р.н., – вчитель основ здоров'я та ОБЖ, спеціаліст першої категорії. Кваліфікація – вчитель початкових класів.

1995 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ I – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 34 роки.

Олішевський Микола Миколайович, 1973 р.н., – вчитель інформатики, спеціаліст першої категорії.

2016 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ I – III ступенів. Загальний стаж педагогічної роботи станом на 2023 рік – 26 років.

Козумляк Анатолій Михайлович, 1980 р.н., – вчитель музичного мистецтва, спеціаліст першої категорії.

2001 рік – початок роботи у Довжанській та Джуринській ЗОШ I – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 24 роки.

Бажанюк Микола Савович, 1964 р.н., – вчитель трудового навчання, спеціаліст вищої категорії. Кваліфікація – вчитель трудового навчання та основ підприємництва. Загальний стаж педагогічної роботи станом на 2023 рік – 20 років.

Дрозда Михайло Іванович, 1945 р.н., – вчитель фізичної культури, спеціаліст вищої категорії. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 41 рік.

Копайгородська Тетяна Анатоліївна, 1991 р.н., – вчитель образотворчого мистецтва, спеціаліст другої категорії. Кваліфікація – бакалавр педагогічної освіти, керівник гуртка дизайну, вчитель художньої культури.

З 2013 року працює у Довжанській СЗШ I – III ступенів на посаді вчителя образотворчого мистецтва. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 11 років.

Антонюк Оксана Іванівна, 1961 р.н., – вчитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель. Кваліфікація – вчитель початкових класів. З 1984 року працює у Довжанській НСШ на посаді вчителя початкових класів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 40 років.

Переможець районного конкурсу «Вчитель року 2004» .

Антонюк Олена Степанівна, 1985 р.н., – вчитель початкових класів, спеціаліст першої категорії, кваліфікація – вчитель початкових класів та англійської мови в початкових класах.

2007 рік – початок роботи у Довжанській та Копистишинській СЗШ І – III ступенів на посаді вчителя англійської мови. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 17 років.

Копайгородська Юлія Володимирівна, 1986 р.н., – вчитель початкових класів, спеціаліст першої категорії, голова профспілки ліцею. Кваліфікація – вчитель початкових класів.

З 2013 року працює у Довжанській СЗШ І – III ступенів на посаді вчителя початкових класів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 17 років.

Партека Ольга Миколаївна, 1961 р.н., – вчитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії. Кваліфікація – вчитель початкових класів.

З 1986 року – працює у Довжанській НСШ на посаді вчителя початкових класів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 40 років.

Стефанішена Галина Павлівна, 1988 р.н., – вчитель біології, спеціаліст другої категорії. Кваліфікація – вчитель біології, екології та валеології, соціальний педагог.

З 2011 року працює у Довжанській СЗШ І – III ступенів на посаді практичного психолога. Загальний стаж станом на 2023 рік – 12 років.

Надеждіна Ірина Миколаївна, 1981 р.н., – асистент вчителя, категорія – спеціаліст. Кваліфікація – вчитель початкової школи.

З 2022 року – асистент вчителя у Довжанському ліцеї. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 3 роки.

Травнянська Інна Юліанівна, 1987 р.н., – практичний психолог, категорія – спеціаліст. Кваліфікація – практичний психолог, соціальний педагог, соціально-педагогічного працівника з дітьми з девіантною поведінкою.

2008 рік – початок роботи у Довжанській СЗШ І – III ступенів. Загальний стаж роботи станом на 2023 рік – 15 років.

Опальнюк Оксана Григорівна, 1972 р.н., – бібліотекар, спеціаліст другої категорії.

З 1994 року – працює у Довжанській ЗОШ І – III ступенів на посаді вихователя ГПД. Загальний стаж станом на 2023 рік – 28 років.

Пленсак Ольга Володимирівна, 1987 р.н., – сестра медична, категорія – спеціаліст.

2008 рік – початок роботи на ФАП села Довжок на посаді патронажної медсестри.

2020 рік – перехід у Довжанську СЗШ І – III ступенів на посаду сестри медичної. Загальний трудовий стаж роботи станом на 2023 рік – 15 років.

Партека Вікторія Михайлівна, 1993 р.н., – сестра медична, категорія спеціаліст, кваліфікація – акушерка.

2013 рік – початок роботи на ФАП села Довжок на посаді патронажної медсестри.

2018 рік – перехід у Довжанську СЗШ I – III ступенів на посаду сестри медичної. Загальний трудовий стаж роботи станом на 2023 рік – 10 років.

Дмитрук Віра Трифонівна

Дмитрук Віра Трифонівна, народилася 15 квітня 1950 року в селі Довжок Джуринського району Вінницької області. По закінченні школи вступила до Вінницького педагогічного інституту імені Михайла Коцюбинського. Трудовий шлях розпочала у 1967 році. Працювала старшою піонервожатою в Політанській середній школі. У 1968 році – початок роботи у Довжанській восьмирічній школі на посаді старшої піонерської вожатої.

З 1971 року працювала вчителем музики та трудового навчання в Довжанській восьмирічній школі.

У 1978 році змінила професію вчителя на кухаря шкільної їдальні. У 2010 році звільнилася в зв'язку з важкою хворобою. Стаж кухаря їдальні 32 роки. Померла 3 грудня 2012 року у віці 62 роки.

Дмитрук Володимир Іванович

Дмитрук Володимир Іванович народився 26 травня 1950 року в селі Козлівка Шаргородського району Вінницької області.

Працював в Довжанській загальноосвітній середній школі на посаді завгоспа до 2002 року. Звільнився в зв'язку з виходом на пенсію. Помер 3 січня 2014 року у віці 63 років.

* * *

У 1994 році село відокремлюється від колгоспу «Мир» села Мурафа, і утворюється колгосп імені Мічуріна села Довжок, голова колгоспу – Шаргало Анатолій Броніславович. З'являються нові робочі місця, село молодіє з кожним роком, збільшується народжуваність дітей.

У 2010 році неповно-середню школу, з допомогою батьків та колгоспу імені Мічуріна, реорганізовано у середню школу. За їх рахунок придбано нові підручники для учнів 10, 11 класів.

У 2012 році атестат про середню освіту отримали перші випускники.

Фото на згадку після концерту в школі, де проходила нарада директорів шкіл району. Зліва у другому ряду зав. РайВНО Дрозд Г. Б.

*Випускники школи 1978 року на зустрічі через 20 років.
В центрі директор школи Дрозд Г. Б.*

*Колишні випускники школи на зустрічі зі своїми вчителями
Мандибурою М.І. і Моркот В. В. через 30 років*

*Зустріч випускників школи 1980 року через 30 років.
Класний керівник Сошинська Людмила Іванівна. 2010 р.*

*Зустріч через 50 років після закінчення Шаргородської школи № 1.
В центрі у другому ряду Яковишена Галина Михайлівна. Фото 2016 року*

Останній дзвоник для випускників 2021 року

*Антонюк Оксана Іванівна –
вчителька молодших класів.
Педагогічний стаж
40 років. Фото 2020р.*

*Випускник Довжанської школи
1970 року Басюк Василь Григорович,
нині юрист-правознавець, начальник
УМВС Ленінського району м. Одеси.
Фото 1997 р.*

*Ветерани Другої світової війни на концерті.
Другий зліва вчитель-пенсіонер Бернацький В. Й. 9 травня 1995 р.*

*Колишній кухар
Довжанської школи
Дмитрук Віра Трифонівна
(стаж роботи - 37 років)*

*Вчителі Копистеринська Г. В.
та Бернадська Г. Й. 1980 р.*

*Зліва Микитюк Віра Федорівна -
директор, Мандибур М. І. - вчитель
праці та фізкультури, Вербицька Д. П.
- вчитель російської мови. 1980 р.*

Сім'ї учителів на відпочинку. 1980 р.

Свято Букваря. Перша вчителька Русін Галина Іванівна. 1999 р.

Свято Осені у школі. 90-ті роки

Андріївські вечорниці 2000 р. Вчитель Партека Ольга Миколаївна

Новорічний КВН 1999 р. Команда «Іграшки»

Новорічний КВН 2000 р. Команда «ДМБ»

Директор школи Моркот Валентина Анатоліївна разом з педагогічним колективом продовжує кращі традиції школи. Сьогодні у ліцеї навчається 134 учні. Непохитне кредо педагогів школи: кожен учень – це особистість, яка вимагає належної професійної уваги та людської поваги. Окрасою лицю, насамперед, є її учні. Ми пишаємося своїми наполегливими і талановитими вихованцями. Наші учні щороку займають призові місця на районних олімпіадах та конкурсах, спортивних змаганнях, творчих виставках.

Найголовнішою запорукою будь-якого освітянського успіху є педагогічний колектив. Його творчий запал, талант повинні завжди відповідати потребам сьогодення. Переважна більшість наших колег – це випускники школи. Станом на 2022 рік вчительський колектив із 24 педагогів налічує: учителів-методистів – 1, старших учителів – 24, спеціалістів вищої категорії – 4, спеціалістів I категорії – 5, спеціалістів II категорії – 12, спеціалістів – 6.

Технічний персонал станом на 2022 рік

1. Мельник Раїса Володимирівна – завідувач господарством (стаж 20 років).
2. Байдацька Світлана Миколаївна – прибиральниця службових приміщень (стаж 28 років).
3. Поліщук Таїсія Іванівна – прибиральниця службових приміщень (стаж 28 років).
4. Мельник Наталія Анатоліївна – прибиральниця службових приміщень.
5. Гуцол Іванна Михайлівна – кухар.
6. Дрозда Лариса Іванівна – робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків.
7. Фурманчук Надія Михайлівна – комірник.
8. Зелінський Володимир Володимирович – лаборант.
9. Антонюк Степан Васильович – оператор котельні.
10. Мельник Іван Андрійович – оператор котельні.
13. Садовий Віктор Фадєєвич – оператор котельні.
14. Бажанюк Людмила Василівна – бухгалтер.
15. Моркот Сергій Дмитрович – сторож.

**Випускники,
які закінчили Довжанську школу з похвальним листом**

1. Ткачук Галина Олександрівна
2. Гуцол Галина Федорівна
3. Сауляк Тетяна Михайлівна
4. Копайгородська Явдокія Фадіївна
5. Русин Наталія Іванівна
6. Русин Катерина Григорівна
7. Шуляк Лідія Тимофіївна
8. Копайгородський Олег Михайлович
9. Мандибура Валерій Михайлович
10. Русин Валентина Григорівна
11. Щербатюк Тамара Іванівна
12. Партека Любов Петрівна
13. Дідик Лілія Леонідівна
14. Мельник Юлія Андріївна
15. Олійник Оксана Миколаївна
16. Партека Любов Сергіївна
18. Пленсак Іван Васильович

**Випускники,
які закінчили Довжанську школу
з золотою та срібною медаллю**

1. Копайгородська Любов Миколаївна
2. Кринична Ольга Миколаївна
3. Мандибура Іван Станіславович
4. Моркот Віталій Вікторович
5. Гуцол Тетяна Василівна
6. Лопатіна Інна Сергіївна
7. Мельник Олександр Олександрович
8. Закордонець Аліна Володимирівна
9. Копайгородська Альона Сергіївна – срібна медаль
10. Копайгородська Наталія Василівна
11. Антонюк Ганна Олександрівна
12. Купчак Ульяна Миколаївна

**Випускники Довжанської школи,
які обрали педагогічні заклади навчання**

1. Дрозд Григорій Бартохович
2. Сауляк Михайло Михайлович
3. Партека Микола Іванович
4. Дрозда Михайло Іванович
5. Дрозда Григорій Іванович
6. Хмельовський Михайло Михайлович
7. Дрозда Ольга Миколаївна
8. Рудик Оксана Іванівна
9. Рудик Раїса Іванівна
10. Дрозд Олексій Григорович
11. Копайгородська Віра Петрівна
12. Гуцол Наталія Михайлівна
13. Русин Катерина Григорівна
14. Сауляк Марія Семенівна
15. Байдацька Лариса Вікторівна
16. Гуцол Любов Степанівна
17. Русин Людмила Степанівна
18. Мандзюк Раїса Іванівна
19. Нешик Надія Григорівна
20. Мандибура Валерій Михайлович
21. Байталюк Світлана Петрівна
22. Безп'ятчук Лариса Григорівна
23. Дрозда Тетяна Віталіївна
24. Безп'ятчук Любов Григорівна
25. Мандибура Тетяна Михайлівна
26. Дрозда Людмила Михайлівна
27. Дрозда Наталія Михайлівна
28. Антонюк Олена Степанівна
29. Пленсак Іван Васильович
30. Шимкова Надія Миколаївна
31. Закордонець Валентина Володимирівна
32. Копайгородський Микола Петрович
33. Копайгородська Наталія Вікторівна
34. Мельник Анатолій Олександрович
35. Побережник Наталія Андріївна
36. Дідик Лілія Леонідівна

37. Копайгородська Людмила Іванівна
38. Копайгородська Марина Михайлівна
39. Копайгородська Вікторія Михайлівна
40. Пленсак Анатолій Михайлович
41. Копайгородська Любов Іванівна
42. Копайгородська Любов Миколаївна
43. Моркот Олег Сергійович
44. Дрозда Сергій Іванович
45. Партека Сергій Васильович
46. Партека Артем Васильович
47. Байталюк Маргарита Петрівна
48. Гуцол Ірина Анатоліївна
49. Русин Ніна Петрівна
50. Стефанишена Яна Валеріївна
51. Пахольчак Інна Леонідівна
52. Белінська Вікторія Романівна
53. Гуцол Тетяна Василівна
54. Гуцол Іванна Василівна
55. Пухальська Світлана Павлівна
56. Маселюк Марина Михайлівна
57. Турчак Анатолій Миколайович
58. Назарчук Валентина Володимирівна
59. Дрозда Ольга Леонідівна
60. Копайгородська Альона Сергіївна
61. Байталюк Альона Василівна
62. Буга Людмила Петрівна
63. Моркот Діана Віталіївна
64. Партека Іванна Анатоліївна
65. Неминок Сніжана Василівна
66. Димченко Вікторія Сергіївна
67. Моркот Любов Олексіївна
68. Копайгородський Дмитро Михайлович
69. Копайгородський Дмитро Федорович
70. Білоконь Альона Василівна
71. Байталюк Роман Петрович
72. Ткачук Галина Олександрівна

**Випускники Довжанської школи,
які обрали медичні заклади навчання**

1. Яковишен Микола Іванович
2. Яковишен Петро Михайлович
3. Яковишена Раїса Михайлівна
4. Сауляк Микола Михайлович
5. Сауляк Марія Михайлівна
6. Сауляк Тетяна Михайлівна
7. Балуник Олександр Степанович
8. Поліщук Тетяна Федорівна
9. Партека Валентина Миколаївна
10. Русин Олена Миколаївна
11. Іванчук Раїса Іванівна
12. Байталюк Ірина Петрівна
13. Копайгородський Олег Михайлович
14. Копайгородська Ірина Михайлівна
15. Копайгородська Ніна Михайлівна
16. Мельник Марина Михайлівна
17. Бернацька Наталія Володимирівна
18. Назарчук Віолета Володимирівна
19. Куций Максим Сергійович
20. Лопатіна Діана Сергіївна
21. Копайгородська Ольга Вікторівна
22. Колісник Ганна Іванівна
23. Басюк Анастасія Петрівна

Історія Довжанського дитячого садка

Післявоєнні роки... Що вони собою уявляють, ми знаємо з історії. Дуже важко жили люди. Потрібно було відбудувати заводи, фабрики, сільське господарство. І безумовно, думати про майбутнє. А майбутнє – це наші діти. І турбота про них.

З переказів старожилів села, перші дитячі ясла в селі Довжок беруть свій початок у 40-х роках. Знаходились вони у звичайній хаті, сьогодні це садиба нині уже покійних Копайгородського Григорія та Анастасії.

50-і роки. Попри бідність та післявоєнну розруху, в селі було побудовано дитячі ясла. Це була сільська хата, яка містила в собі кухню із підсобною кімнатою, їдальню дитячу, кімнату для самих маленьких дітей та спальню.

На кухні був вмурований котел на 15 літрів, в якому готувалися супи, поряд знаходилася плита на дві фар'єрки, а зверху на ній вмонтована духовка, в якій куховарки самі випікали хліб.

Їдальня – це велика, простора кімната з довгими столами, на всю кімнату. Біля кожного стола по дві низенькі лавки. Столовий посуд – від мисок до кружечок, був алюмінієвим.

З правої сторони коридора була ігрова кімната для самих маленьких дітей, які ще не вміли ходити, але вже зводились на ніжки й, тримаючись руками за бильця, які були з чотирьох сторін, ходили по периметру ліжка. Такі ліжка були так встановлені, щоби нянечки мали до них вільний доступ з кожної із сторін.

В довгому, світлому й завжди чисто вибіленому коридорі, у два ряди стояли металеві дитячі ліжка – це була дитяча спальня. Постільну білизну прали самі дівчата, які працювали з дітками, та ще й вручну.

Ось таким господарством керувала добра, люблячим серцем, жінка – Дудка Ганна Георгіївна (1922р.н.). Смачну їжу дітям готували кухарки - Балуник Афія та Ланова Марія. Нянечкою працювала Федорка.

Колектив невеликий, але турбота про дітей, що відвідують дитячий садок, велика, зі щоденною боротьбою за виживання. Так, для своєчасного прийому їжі, техпрацівники, не рахуючись зі своїм часом, встають о третій годині ночі, щоб розтопити груби: повинно бути тепло, наносити з криниці воду та нагріти її у великих котлах до приходу працівників їдальні.

Основна діяльність дітей – ігри. Діти полюбляли ігри на свіжому повітрі. При яслах була пісочниця – велика купа піску, в якій гралися діти.

В ту пору на селі працювали сезонні колгоспні ясла. робота ясел

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

починалася з початком весняно – польових робіт у колгоспі і до пізньої осені. Усі працюючі матері могли залишити дітей під наглядом нянь. Відвідувало на той час ясла більше ста дітей.

З метою підвищення статусу ясел в 1961 році управління колгоспу відправило нянечку Борденюк Віру Іванівну на навчання у місто Вінницю. Через два місяці після навчання, Віра Іванівна отримала посвідчення вихователя сільських дитячих ясел. Керівником садочка була Дрозда Ганна Яськівна, яка працювала до 1969 року.

В 1965 році в яслах працює Свідницька Віра Петрівна.

Цікавий факт запам'ятався старожилам села про віковий склад дітей у яслах. Їх приймали сюди віком від 5 місяців до 7 років. До малих грудних дітей працюючих мам привозили до ясел, щоб нагодувати дитя. Інколи таких дітей відвозили в поле, до працюючих мам, самі няні.

Згодом, умови праці обслуговуючого персоналу значно покращилися. Діти уже ділилися на групи за віком. Це значно полегшувало роботу нянь і вихователів. Основним завданням працівників було дотримання санітарно – гігієнічних норм та спостереження за здоров'ям дітей. Але турбота про дітей, що відвідують дитячий заклад, велика. Їжа приймається своєчасно.

Колишні вихованці ясел з теплотою згадують своїх нянь та вихователів. Серед яких: завідувачі Стасишена Галина Антонівна та Партека Галина Петрівна, кухарки –нянечки: Галина Ланова, Євгенія Копайгородська, Качалаба Степан, Русин Ганна Фоківна, Швець Ма-

Такі вони – діти 1970-х років. В центрі Партека Галина Петрівна – завідувача, няні Дрозда Таїсія Андронівна, Копайгородська Євгенія, Дрозда Олена Григорівна

рія Фоківна, Русин Галина Іванівна, Копайгородська Марія Петрівна, Панчишена Ніна Павлівна, Шимкова Євгена Миколаївна та інші. Готувала їжу для дітей Гуцол Марія Михайлівна. Мабуть, не одному поколінню дітей запам'ятався смак свіжого хліба, який випікали спеціально для дітей на дому Качалаба Степан з дружиною Степанидою. Вони привозили, а часом

і приносили гарячий запашний хліб, спечений з колгоспної муки, у дитячі ясла.

Вихователі намагалися робити дозвілля дітей цікавим та незабутнім. *«У пам'яті назавжди залишилася гра «Весілля», яку організувала нянечка Панчишена Ніна Павлівна. Серед нас, дітей, обирались наречена і наречений, всі решта діток були весільними гостями. Наречені робили фату з тюлі. Тамадою і музикантом була Ніна Павлівна. Музичним інструментом слугував металевий тазик»,* - згадують дорослі, які на той час відвідували ясла. Для дітей силами колгоспу зроблено дерев'яні пісочницю, ковзанку.

У 1980 році дитячі ясла переселилися в приміщення колишньої колгоспної контори, в якому функціонувало дві групи, однією з якої був перший клас. Назва «Ясла» змінилась на «Ясла – садочок». Старші жителі села з теплотою згадують працівницю довоєнних років Копайгородську Наталю. Пам'ятають також і працівників дитячого закладу 70 -80-х років Партеку Галину, Дрозду Таїсію Андронівну, Копайгородську Євгенію, Дрозду Олену Григорівну та ін.

У кінці 80-х років у зв'язку з необхідністю, колгоспом «Мир» (голова колгоспу – Подолянїна Олена Іванівна) розпочинається будівництво дитячого садка. Але через фінансові проблеми в країні, будівництво садочка було призупинено.

1980 – 1991 роки.

Колектив працівників нестабільний. Працівниками того часу були: Людмила Ліщина, Мороз Галина – завідувачі, Мельник Людмила Іванівна – вихователь, Дідик Валентина Миколаївна – медсестра, Партека Василь Іванович – завгосп, Буга Зінаїда Михайлівна – кухар. Няні: Гаврилишена Зоя Михайлівна, Балун

ник Галина Петрівна, Гуцол Віра Степанівна, Садова Таїса Олексіївна, Садова Світлана Григорівна, Мельник Тетяна Михайлівна, Кушпіта Раїса Петрівна, Моркот Ніна, Овчарук Євгенія Миколаївна та інші.

З часом, половину приміщення знову зайняла колгоспна контора, перший клас перейшов до школи, а дитячий садок займав третю частину приміщення з однією різновіковою групою, і називався «кол-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

госпний», працював сезонно. Дітей було значно менше – до 30. Основним завданням садочка була навчально-виховна робота.

1993 рік. На посаду завідуючої призначено Пленсак Марію Семенівну. Свою роботу Марія Семенівна розпочинає з молодими перспективними педагогічними працівниками: Гуцол Наталією Михайлівною, Антонюк Ларисою Григорівною, кухарем Швець Ганною Іванівною.

Із зміною влади в країні починається спад і в роботі дитячого садка. Спочатку почалися проблеми з харчуванням, потім із зарплатою. Дитячий садок стає сезонним, а згодом і взагалі припиняє свою роботу. В селі, як і в новій країні настав час безробіття, безгрошів'я і безнадії...

Середина 90-х. Будівництво садочка продовжено і закінчено новоствореним колгоспом імені Мічуріна (голова колгоспу – Шаргало Анатолій Броніславович).

1999 рік. Маленькі жителі села Довжок святкують третій перерідчини.

1-го вересня дитячим галасом наповнилась нова, прекрасна двоповерхова будівля з великими світлими кімнатами: ігровими, спальнями, спортивною залюю.

До 2001 року це був теж колгоспний садочок, з однією різновіковою групою. З

квітня 2001 року, після розпорядження голови райдержадміністрації «Про оптимізацію мережі дошкільних закладів» дитячий садочок був реорганізований у дошкільний навчальний заклад та підпорядкований Шаргородському районному відділу освіти.

2007 рік. Дитячий садок передано на бюджет сільської ради, тобто, на державний.

В 2008 році, силами жителів села Довжок, було газифіковано усе село і, на звернення батьків та по сприянню місцевого підприємства ТОВ ім. Мічуріна (директор Шаргало Анатолій Броніславович), Мурафська сільська рада облаштувала опалювальний пункт для дошкільного закладу. З 2010 року запрацювало дві групи, одна з яких була підготовча до школи група.

1980-ті роки.
Щаслива сільська дівчора

Вихователь
Побережник Марина Михайлівна

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

А де ж Снігуронька?

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

*Застілля дітвори
у сім'ї Стогнушенків*

Весело дітвори Овчаруків

Із газифікацією села та активним його розвитком, значно збільшилась народжуваність. У листопаді 2014 року було відкрито ще одну групу для наймолодших дітей.

Останні роки колектив працівників поповнюють молоді, перспективні, творчі працівники: Стефанишена (Олійник) Яна Валеріївна, Маселюк (Побережник) Марина Михайлівна, Белінська Вікторія Романівна, Коваль Наталя, Кернична Любов Іванівна, Ланова Наталя Вікторівна, Шикіта Тетяна Іванівна, Барановська Альона Михайлівна, Осадчук Олег та інші. Колективом садочка налагоджується тісна співпраця з батьками.

Дошкільний навчальний заклад із трьома групами профункціонував шість років.

Темпи народжуваності дітей поступово зменшилися і з першого вересня 2020 року одну групу в закладі закрили, залишивши дві різновікових групи.

2023 рік. Довжанський заклад дошкільної освіти, працюючи над розвитком дитини, обрав напрямок художньо-естетичного розвитку. Для цього в закладі створено належні умови:

- великі простори ігрові кімнати та спальні;
- нові сучасні меблі в групових кімнатах, спальнях, їдальні;
- ігровий майданчик облаштований сучасними ігровими комплексами.

Садочок відвідують 30 дітей. Весь колектив невеликий, але це колектив однодумців, яким під силу все. Працюючи з дітьми, реалізуючи основні завдання, працівники закладу створюють своїми руками сценічні образи для дітей. І, завдяки цьому, змогли вивести дошкільний заклад села Довжку на один із кращих, на сьогодні, у Мурафській об'єднаній територіальній громаді.

Пам'ять, старі фотографії... Повертають, нас дорослих, у дитинство. У пам'яті ті, хто майже ні з чого робив наше дитинство щасливим, незабутнім.

Вони дарують радість малюкам

Пльонсак Марія Семенівна 1968 року народження. Після закінчення Довжанської восьмирічної школи навчалась в педагогічному училищі за спеціальністю «Вчитель початкових класів, вихователь». Свій трудовий шлях розпочала в 1987 році вихователем продовженої групи в Жданівській середній школі села Мурафа. З 1992 року працювала вихователем сезонного колгоспного садочка в рідному селі. На посаді керівника дитячого закладу працює з 1999 року.

Шикіта Тетяна Іванівна народилася 12.11.1980 року. Закінчила школу у 1996 році. У 1999 році закінчила Чернівецьке ПТУ по спеціальності «Бухгалтер с/г виробництва». З 2000 року почала працювати у Довжанському ЗДО помічником вихователя.

Кернична Любов Іванівна народилася 3 червня 1989 року. Закінчила Довжанську загальноосвітню школу I – III ступенів в 2006 році та вступила до Вінницького державного університету ім.Коцюбинського на спеціальність «Початкова освіта, практичний психолог». По закінченню університету у 2012 році розпочала свою трудову діяльність в Довжанському дошкільному закладі вихователем. І по сьогоднішній день займається вихованням наймолодших жителів села Довжок.

Коваль Наталія Вікторівна народилася 19.11.1993 року. Закінчила Щорську (тепер Божедарівську) загальноосвітню школу у 2010 році. Вступила у Жовтоводське педагогічне училище Криворізького національного університету, ЖПУ КНУ 4 роки. Спеціальність «Вчитель початкових класів», додатково «Організатор». у 2014 році вступила до Барського гуманітарно – педагогічного коледжу ім.Михайла Грушевського. Працює у Довжанському ЗДО вихователем з 2014 року.

Барановська Альона Михайлівна, 1980 року народження. Після закінчення Довжанської ЗОШ навчалася у Вінницькому ПТУ №4 і отримала спеціальність «Оператор персонального комп'ютера». З 2014 року працює в Довжанському ЗДО оператором по пранню та ремонту спецодягу та білизни.

Ланова Наталія Вікторівна народилася 23.10.1986 року. В 2004 р. закінчила школу, а в 2005 вступила у Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського за спеціальністю вчителя математики. Працює в Довжанському закладі дошкільної освіти з 2011 р. на посаді оператора газового опалення.

Сотник Тетяна Семенівна народилася в селі Довжок 15.07.1975 року. Після закінчення Довжанської восьмирічної школи працювала сезонним кухарем в їдальні к-пу ім.Мічуріна. З 2010 р. працює в Довжанському ЗДО помічником вихователя.

Побережник Марина Михайлівна, 18.04.1992 року народження. У 2007 році закінчила Довжанську загальноосвітню школу I – III

*Пльонсак
Марія Семенівна*

*Шикіта
Тетяна Іванівна*

*Кернична
Любов Іванівна*

*Коваль
Наталія Вікторівна*

*Барановська
Альона Михайлівна*

*Ланова
Наталія Вікторівна*

*Сотник
Тетяна Семенівна*

*Побережник
Марина Михайлівна*

*Павліцька
Марина Михайлівна*

*Шаповал
Наталія Михайлівна*

*Швець
Ганна Іванівна*

ступенів. Навчалася у Хмельницькій гуманітарно – педагогічній академії і у 2014 році отримала диплом спеціаліста за фахом «Вихователь дітей дошкільного віку». Працює за спеціальністю з 2011 року вихователем у Довжанському ЗДО «Сонечко».

Павліцька Марина Михайлівна народилася 8 червня 1998 року в с.Довжок Шаргородського району Вінницької області. У 2004 р. вступила до першого класу середньої загальноосвітньої школи в с.Довжок. У 2015 році закінчила 11 класів СЗШ I – III ступенів в с.Довжок. З 2015 по 2018 рік навчалась у Білоцерківському медичному коледжі м.Біла Церква за спеціальністю «Акушерська справа». З 6 вересня 2019 року працює в Довжанському ЗДО сестрою медичною.

Шаповал Наталія Михайлівна народилася 19.12.1966 р. У 1982 році закінчила Довжанську восьмирічну школу. У 1985 році закінчила Мазурівське СПТУ за професією «Майстер – плодоовочівник». У 1987 році закінчила Дібьоске педучилище Удмуртської АССР за професією «Вчитель початкових класів, вихователь». З 1987 по 1989 рік працювала вчителем в школі – інтернаті (для дітей з поганим зором і затримкою психічного розвитку) у п.Факел Удмуртської АССР. З 1989 р. по 2000 р. працювала в Довжанській школі вчителем початкових класів, піонервожатою. З 2000 по 2012 рр. працювала в Довжанському дитячому садочку вихователем. До 2022 року була на пільговій пенсії. В цьому році повернулася у Довжанський дитячий заклад і працює асистентом вихователя інклюзивної групи.

Швець Ганна Іванівна народилася в 1966 році. Після закінчення Довжанської восьмирічки навчалася у Вінницькому ПТУ №3 та отримала спеціальність «Кухар дитячого харчування». З 1988 року і по сьогоднішній день працює кухарем в Довжанському ЗДО.

Культура і селянський побут у Довжку

Історія культури Довжку бере свій початок зі створення тут матеріальних пам'яток в порівняно недалекому минулому. Переглядаючи документи радянських дослідників, і якщо їм вірити, то до революції 1917 року на території Подільської губернії було лише два клуби і один кінотеатр, які знаходилися у Вінниці та Кам'янці-Подільському.

Описи селянського побуту українців ХІХ - початку ХХ ст. вказують на те, що основним місцем і приводом для святкового спілкування впродовж багатьох віків була церква, шинок, корчма, храмові й календарні свята, а також свята родинного циклу, особливо весілля. Відвідування церкви до 20-х років минулого століття в українців вважалося релігійним і моральним обов'язком. Проте і самі священники визнавали, що народ ходив часто не стільки до церкви, скільки «під церкву», щоб поспілкуватися, похвалитись обновкою, почути останні новини. На великі релігійні свята (Великдень, Трійцю, Різдво, Водохрещі, Храмові свята та ін.) у церкві й біля неї (іноді на цвинтарі) відбувалися загально-громадські ритуальні церемонії, масові народні розваги. Багато з них, отримавши ярлики «забобонів та пережитків», зникли ще у 1920 - початку 1930-х років. Деякі у значно зміненому вигляді дожили в багатьох селах до 1950 - початку 1960-х років, інші ще й сьогодні у неповній формі існують у системі календарних свят українців. Зокрема, у пам'яті селян збереглися спогади виконання веснянок на площах чи вигонах, біля церкви на Великдень, ігри крашанками, «вибивання битків», тощо.

Елементами культури у наших селах являються, насамперед, предмети побуту, одягу, які наші предки прагнули якимось чином прикрасити з тим, щоб вони виконували не лише визначену роль. На жаль, таких пам'яток в селі збереглося мало, але все ж таки вони є у наших селян. Наприклад: вишиті рушники, вишиті сорочки, скатерки, вироби з ниток, пряжі (доріжки, килими) тощо. Або, наприклад, в селі й досі пам'ятають одяг і прикраси, котрі вбирала наречена, коли виходила заміж. Це і сорочка вишита, і віночок на голові, і бинди (різнокольорові довгі стрічки), і юбка-запаска, і гарні, виготовлені місцевими майстрами, модельні храмові чобітки. Усе це було і є елементи культури.

Змістовним та цікавим було спілкування між мешканцями села, особливо між молоддю. Вони мали свої певні місця для спілкування, адже клубу в селі ніколи не було. Зокрема, у зимовий період дозвілля проводилось на вечорницях, що поділялися на буденні та святкові; влітку - на вулиці, що в багатьох регіонах називалося «на колодці».

Способи організації та проведення дозвілля й розваг чітко регламентувалися традиційним народним та трудовим календарем та устоями народної моралі. Кожен сільський куток мав свої вечорниці, які організовували дівочі гурти, винаймаючи для цього спеціальну хату (вдови, одинокої жінки), платою за її оренду були харчі, прядиво тощо. Іноді дівчата кожного кутка почергово збиралися в своїх хатах.

На вечорницях дівчата гуртом працювали, співали, а хлопці залицялися, придивляючись до їх вправності та майстерності. Після того, як молодь втомлювалася, розпочиналися забави, танці, у складчину організовувалася вечерея. Були й окремі святкові вечорниці, коли цілий вечір не працювали, а лише розважалися. До таких, насамперед, належать вечорниці на молодіжні свята (Катерини, Андрія, упродовж усіх різдвяних свят) та в дні великих релігійних свят. Особливо багатолюдними були молодіжні гуляння на храмові свята, коли в гості до місцевих молодіжних громад приходила запрошена молодь із сусідніх сіл. У загальноукраїнському контексті ці гуляння з танцями називалися «ярмарками наречених».

Право ходити на вечорниці мали дівчата після 15-16 та хлопці після 16-17 років. Поведінка молоді обумовлювалася неписаними нормами народної моралі і громадською думкою, що привчала до відповідальності за свої вчинки. Тому навіть при спільних ночівлях на вечорницях (досвідках) «до гріха» не доходило. Зокрема, дослідник української етнографії ХІХ ст. Федір Вовк з цього приводу зауважував, *«...коли траплялися випадки «гріха» на вечорницях, то це було дуже рідко, мабуть, значно рідше, ніж у «високому» товаристві, де так «простою» розлучаються після сходин та балю»*.

Проти вечорниць і досвіток активно виступала церква і влада. Так, у Центральному Державному історичному архіві України у м. Києві зберігається розпорядження вищих інстанцій, розповсюджене в селах Могилівського повіту Подільської губернії, куди відносилося і село Довжок, наприкінці ХІХ ст.: *«Где хозяин дома будет принимать и устраивать у себя ночные собрания (вечерницы), соблазняющие юношество и развращающие оное, - тот будет оштрафован на 25 рублей»*. Проте, ані моральні устої, ані застереження церкви, ані адміністративні штрафи не могли викоринити цю давню традицію, вона відмерла сама собою, коли докорінно змінилися умови життя українського селянина.

На вечорниці не мали права приходити хлопці з чужих кутків, пропуском міг бути лише могорич, поставлений місцевої парубочій громаді. Відгомін цього звичаю і сьогодні побутує, коли хлопці з однієї вулиці вимагають могорич за право «чужому» заходити на вулицю до дівчат. На одні вечорниці не дозволялося ходити рідним сестрам.

Довжанські вечорниці, за переказами місцевих мешканців-старожилів, проіснували до кінця 50-х років минулого століття, що є крайньою межею їх існування в загальноукраїнському контексті. Цьому посприяв цілий ряд передумов: зміни в побуті (не потрібно було прясти, бо тканина виготовлялася мануфактурно), розвиток технічного прогресу (радіо та телебачення), утвердження нових місць проведення молодіжного дозвілля (клубів). Якраз у 50-х роках у Довжку вперше побудовано клуб.

Час появи перших клубів (іменованих тоді хатами-читальнями, сільбудами) в Україні припадає на 1920-ті роки минулого століття. Отож, перші десятиліття радянської влади традиційні вечорниці співіснували із новими, радянськими формами проведення дозвілля. Значною мірою таке співіснування виправдовувалося тим, що в перші роки, після організації їх, клуби в селах були в основному покликані виконувати ідейно-просвітницьку та виховну функції.

Як переказують старожили, у Довжку клуб був заснований у 1929 році і знаходився він спочатку в одній хаті розкуркуленого селянина.

Клуб і бібліотека в Довжку, в якій на перших порах нараховувалось лише біля десятка книг, по велінню Джуринської районної ради відкривалися і діяли з конкретною метою: сприяти приверненню населення до нового побуту, нових свят, і найголовніше - для боротьби із неписьменністю серед дорослого населення. У лікнепах села навчалось понад 300 жителів. Завдяки роботі клубу, що йменувався читальнею (тут книги читали, як згадували старожили Довжку, вголос для цілої аудиторії), органи місцевої влади вже у 1938 році звітували в район про повне подолання в селі неписьменності.

Про показову роботу довжанського клубу говорить і той факт, що у 1935 - 1940 роках силами активістів з числа молоді у селі і по сусідніх селах організувалися виступи художньої самодіяльності. Особливою популярністю користувався хор, а також драматургічний гурток.

Свою сторінку в історії культури села вписали в свій час учасники духових оркестрів, які довгі роки успішно діяли в Довжку. Одним із керівників такого оркестру був житель села Белінський Віталій. Село добре пам'ятає його, як вправного музиканта. Духовий оркестр під його керівництвом часто виступав на різних заходах, що організувалися владою в селі. Не обходило в Довжку без духового оркестру жодне весілля, яких в селі відбувалось за рік 10 - 12.

Активним було клубне життя у Довжку у післявоєнні 50-60 роки, які стали часом становлення нової радянської обрядовості та запровадження нових радянських свят. Саме на клубних працівників покладалися завдання по їх впровадженню в побут довжанців. Багато цікавого і нового у роботі сільського клубу зробив місцевий житель, завідувач клубу Партека Микола Іванович.

На весіллі у Довжку з духовим оркестром. 1970-ті роки

Довжаночки - подоляночки - україночки. 1950-ті роки і 2000-ні роки

Культосвітні працівники багато робили і роблять для того, щоб нести культуру до людей. Під їх керівництвом та безпосередньою участю створюються самобутні ансамблі різного жанру, що приймають участь у різних оглядах, конкурсах та фестивалях.

У 1956 році в Довжку силами місцевого колгоспу, яким керував Герой Радянського Союзу Мандибур Михайло Карпович, збудовано приміщення клубу. Голова колгоспу Мандибур М.К. облаштував його різним необхідним обладнанням та меблями. По центру зали висіла велика красива люстра. Взимку клуб обігрівався масивною грубкою, яка була оббита залізом, щоб не руйнувалася під час танців. З тих пір цей заклад став справжнім осередком культури. Тут прово-

*Приміщення клубу після ремонту і демонтажу було передано під школу.
Фото 2018 р.*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

дилися різні громадські й політичні заходи, концерти, вистави, збори і сходи громадян, традиційні свята села, урочисті реєстрації шлюбів та народження дітей, урочисті проводи юнаків до армії та ін. Старожили села й донині пам'ятають імена завідуючих сільським клубом в с.Довжок. Серед них: Яша Гуцол, Вітя Белінський, Галина Белінська, Міша Юзьков, Микола Партека із 70-х років, Каськова Таїсія, Юзькова Лариса – у 80-ті роки.

Студентки Тульчинського культосвітнього технікуму Галина Белінська (зліва) і Любов Подоляк. Фото 1976 р.

при клубі діяли різні музичні гуртки: духовий оркестр, естрадний оркестр. Діяли гуртки малювання, в'язання, які масово відвідувала молодь села і старші люди також.

Користувався авторитетом раніше і тепер вокально – хоровий ансамбль «Веселі жіночки», про що свідчать безліч фотографій їх виступів. Особливо підтверджує гарну роботу Довжанського клубу ще у далекому 1957 році фотографія хорового колективу, який виступає під час проведення фестивалю в Довжку 10 лютого 1957 року. Автору дуже хочеться назвати імена цього прекрасного хорового колективу. Ось вони:

Сьогодні Будинком культури завідує Пахольчак Ганна Леонідівна.

Як згадує при зустрічі з автором колишній завклубом Микола Партека, у 50-70-х роках і після побудови в селі у 1982 році нового сучасного Будинку культури,

Мідзяновська Світлана Дмитрівна активна учасниця художньої самодіяльності у 1950-1960-х роках. Фото 2022 р.

Мідзяновська Світлана Дмитрівна, Стратійчук Віра Данилівна, Садова Людмила Іванівна, Колісник Анастасія Миколаївна, Боярська Вікторія Федорівна, Шимкова Ганна Василівна, Тхір Віра Степанівна, Басюк Віра Трифонівна, Шаповал Ніна Яківна, Дрозда Марія Семенівна, Дрозда Микола Савович, Партека Микола Іванович, Дрозда Михайло Ульянович, Колісник Микола Іванович та інші.

Великим заслуженим авторитетом користувалася хор – ланка, яку організувала Галина Белінська вже у новозбудованому Будинку культури. Членами її були Віра Безп'ятчук, Ганна Купчак, Раїса Шарогова, Олена Басюк, Марія Петришина, Ольга Русин, Ганна Русин, Марія Тхір, Марія Байталюк, Віра Дмитрук, Євгенія Копайгородська.

Перед початком різних подій чи свят у Будинку культури правилом було організувати виставки творів та робіт сільських умільців. Серед них Сауляк Михайло Петрович. Цьому майстру із золотими руками замовляв солом'яні капелюхи відомий далеко за межами України ансамбль пісні і танцю ім. Вірського.

Донедавна Михайло Сауляк був єдиний в нашому районі майстер по плетінню виробів з соломи. Народився, виріс і все життя пропрацював у колгоспі села Довжок. А плетінням з соломи серйозно захопився після виходу на пенсію. А якщо точніше, то перше зацікавлення з'явилося дуже давно. Ще в дитинстві, коли дванадцятирічним хлопчиком пас людську худобу, якось потрапив йому до рук солом'яний капелюх. В хвилини перепочинку почав розглядати, як то воно там

вправно переплетено. Спробував сам – соломинка до соломинки, ніби щось і виходило схоже на капелюха. Та перший вийшов такий незграбний, що пропала вся охота. На багато десятків років...

Якось після виходу на пенсію підійшла така хвилинка, що пригадавши своє дитяче захоплення, пішов літньої пори у поле по соломі.

– Оце як понатрушує тієї соломи на долівку... – сплескує долонями бабка Оля. Але видно, що на діда не сильно сердиться. Змирилася, мабуть...

От і сина Петра навчив. Тут таки варто зупинитися й розповісти трішки більше, бо не простий то Петро...

Петро – один із п'яти нащадків Сауляків – з'явився на світ Божий в 1956 році. Батькове захоплення припало до душі ще коли працював деканом агрономічного факультету Вінницької сільськогосподарської академії. Сьогодні він – директор Вінницької філії «Агросервіс». А у вільну годину, як і батько, плете солом'яні капелюхи. Для душі плете...

– Ніхто більше не хоче вчитися, – скаржиться Михайло Петрович, – а воно ж не так і тяжко, як наразі здається. І місцеві школярі приходять. Спостерігати люблять, коли працюю, а самі не хочуть спробувати. Старші, буває, запитують: «А що діду, чи немає капелюхів на запас?» А щоб самим навчитися...

Михайло Сауляк був частим учасником фестивалів в області, виставляв свої вироби з соломи в Шаргороді, за що нагороджувався Почесними грамотами та Дипломами.

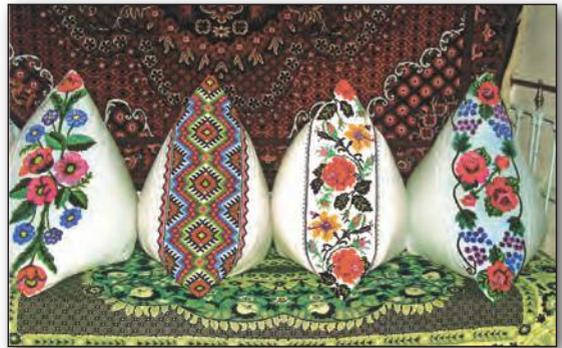
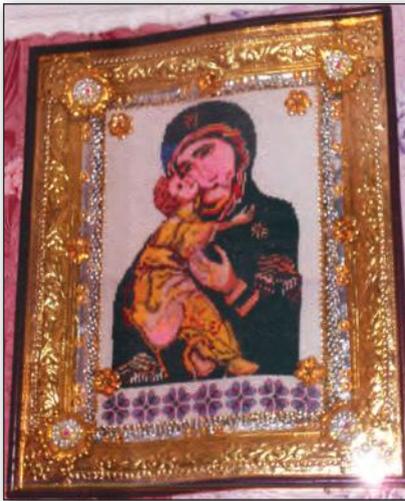
Вишивальниці Яковишина Ганна, Мідзяновська Світлана, Данілка Ганна, Мельник Марія, Качалаба Катерина, Чернопишук Лідія, Антонюк Ганна, Мельник Марія, Басюк Ганна, Побережник Марія, Яковишина Марія, Белінська Галина, Пльонсак Галина, Данілка Ганна, Бернацька Ганна, Мельник Анастасія, Моркот Валентина, Лалак Людмила, Антонюк Олена та інші.

**Сауляк Михайло Петрович
за роботою**

*Вишивка бісером.
На фото Моркот Валентина
Анатоліївна зі своїми
роботами*

Роботи Марії Яковишеної

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Художник Копайгородський Михайло Михайлович, Копайгородський Віктор Михайлович, Дерев'янка Маріанна. Крім таланту художниці, Маріанна володіє чудовим вокальним голосом. Вона лауреат I та II премії в номінації 2017 – 2019 рр.

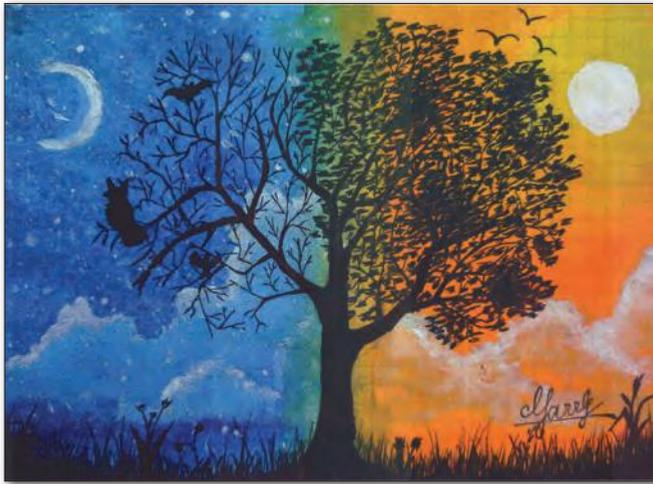
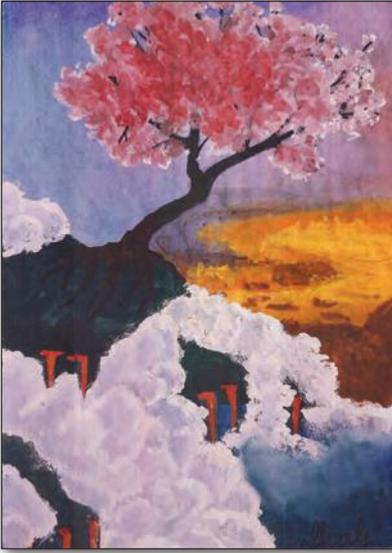

Маріанна Дерев'янка – лауреат першої премії в номінації «Вокал» у 2017 – 2020 рр.

Творчі роботи художниці Дерев'янки Маріанни

Творчі роботи художниці Дерев'яно Маріанни

Свої твори наші умільці часто передають до сільських храмів. Їхні вишиті ікони та картини прикрашають зали церкви та костелу.

Окремі народні умільці Довжку відійшли у вічність, але залишили після себе гарний слід: чимало прекрасних виробів, виготовлених своїми руками. Майже в кожному домі до цих пір зберігаються виготовлені ними килими, доріжки, рушники, скатертини, одяг та ін. Особливо багато ткацьких виробів та вишивок прикрашають храми у селі.

Такі речі варто було б зібрати і зберігати у краєзнавчому музеї села, який би прикрасив чи то клуб, чи школу, чи бібліотеку. Село гордиться своїми народними умільцями.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

*Хор - ланка при
Будинку культури.
1980-ті роки*

У Будинку культури свято 8 Березня. 1999 р.

*Гандзюк О. М. - хореограф дитячого
танцювального колективу «Медаданс»*

*Урочисті проводи в армію юнаків-довжанців. Обряд проводить Пахольчак Г.
Присутні керівники села та батьки. 1999 р.*

*Дитячий танцювальний колектив «Megadance» у конкурсі «ОМА – FES».
м. Хмельницький, 2023.*

*Хореограф – Гандзюк О. М. та член журі – відомий україно-венесуельський
фехтувальник, хореограф і співак Амадор Лопес.*

З Днем 8 Березня вітають присутніх Гуцол Руслан Анатолійович і Дрозда Анатолій Леонідович

*Святковий концерт до 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні.
На фото: вчитель музики Козумляк А. М. з вихованцями
Копайгородською Ольгою, Нестеровою Віолетою, Маселюк Мариною. 2005 рік.*

2019 р. Святкування Дня Незалежності. З привітанням звертаються голова Мурафської ОТГ Литвиненко О. М., начальник відділу культури Олійник Я. В. та учасники художньої самодіяльності Довжанського будинку культури

«Веселі жіночки» в сільраді

Ансамбль «Веселі жіночки». 2021 рік.

Силами культпрацівників села організовувалися різні заходи, обряди, свята. Так в Довжку було за правило проведення щороку 7 липня свята Івана Купала, де збиралися і діти, і молодь, і старше покоління, щоб відзначити веселе свято обрядовими піснями, танцями та іграми.

Робота культосвітнього закладу завжди була в центрі уваги керівників колгоспу та сільської ради. За рахунок колгоспу при Будинку культури була відкрита оплачувана посада музичного керівника, яку займав в свій час Белінський Віталій. Теперішній керівник Будинку культури Пахольчак Ганна Леонідівна організовує і керує ансамблем та всією художньою самодіяльністю.

* * *

Не була поза увагою і спортивна робота в селі. На кошти колгоспу «Мир» утримувався спортінструктор, який своїми діями сприяв розвитку культури спорту в селах Довжку і Мурафи.

Великих досягнень у спорті домігся довжанець **Дрозд Олександр Михайлович**, 1986 р.н. Спортивний, активний, енергійний, наполегливий... Саме такі слова можна сказати про нашого земляка Дрозду Олександра Михайловича. Ще навчаючись у школі, він був активним учасником усіх районних та шкільних спортивних змагань, неодноразово отримував нагороди. Вчителі вірили, що у цієї дитини подальше життя буде пов'язане зі спортом і що у недалекому майбутньому про його вміння та досягнення будуть знати не лише у нашій школі, а й за її межами.

У 2010 році Олександр, пройшовши низку випробувань, став членом команди, яка представляла м. Вінницю у Всеукраїнському конкурсі БУМ (Битва українських міст), який відбувався в Аргентині. Зйомки і трансляцію проводив телеканал Інтер.

Завдяки стійкості, винахідливості та фізичній витривалості нашого земляка під умілим керівництвом капітана команди – боксера В'ячеслава Узелкова вінницькій команді вдалося ввійти до фіналу гри і здобути почесне друге місце.

Ми пишаємося тим, що Дрозд Олександр – наш земляк. Він є достойним прикладом для підростаючого покоління.

Вінницька команда «БУМ». В центрі В. Узелков, зліва крайній О. Дрозд.
Аргентина, м. Буенос-Айрес. Червень 2010 р.

* * *

«Немає нічого неможливого,
якщо ти цього хочеш».

Римське прислів'я

Байталюк Роман Петрович

Саме так можна сказати про нашого земляка **Байталюка Романа Петровича**. Ще з дитинства він захоплювався спортом, брав участь майже в усіх районних та шкільних змаганнях.

Закінчивши школу, Роман вирішує пов'язати своє життя зі спортом, вступивши до Вінницького педагогічного університету (факультет фізичного виховання). Страшна аварія, яка сталася в його житті, назавжди обмежила фізичні можливості, та не обмежила мрію – бути спортсменом. І вже з протезом на нозі Роман є активним учасником всеукраїнських, обласних, районних спортивних заходів. Свідченням цього є безліч медалей, грамот та дипломів, які Роман отримав за вагомі досягнення.

Зліва на п'єдесталі Байталюк Р. П. одержує нагороди за зайняте 2-ге місце

* * *

Велику культурну і просвітницьку роботу на селі виконувало місцеве радіомовлення. Адже в кожний жилий будинок селян було проведено радіо. По ньому жителі села дізнавались про події у світі, країні, області, районі. Були відведені години для радіопередач про сільські новини, що відбувалися в Довжку.

Для цього в селі був обладнаний кабінет радіозв'язку. А ще там вмикали і вимикали світло по селу. Це коли електроенергія вироблялася на колгоспному дизелі. Давно це було (1956 – 1964 роки). Виконувала цю роботу місцева жіночка Русін (Швець) Ганна Фоківна. Своїми вмилими руками вона чудово справлялася з такою особливою роботою.

Русін (Швець) Ганна Фоківна за роботою. Фото 1959 р.

* * *

Чималу увагу влада приділяла роботі клубу і бібліотеки в Довжку. Щодо бібліотеки, то варто нагадати читачам, що її історія розпочалася ще на початку ХХ століття, на що вказує Ю.Крилов у своїй книзі «Начальное народное образование в Подольской губернии за 1908 – 1909 учебный год», де йдеться, що у сільській Довжанській школі грамоти проводиться видача книг читачам. Книг було зовсім небага-

то – 12-14 примірників і містилася ця «бібліотека» у невеликій шафці. Бібліотекою це назвати важко, але факт початку видачі книг читачам в селі був.

Потім, на початку радянської влади, роль бібліотеки виконував клуб, або як його називали «хата-читальня».

Бібліотека – слово грецьке. У дослівному перекладі воно означає книгосховище. В наш час бібліотеками називають культурно - освітні заклади, що збирають книги, журнали, газети, інші друковані видання, проводять спеціальне їх опрацювання, зберігання, видають читачам.

Бібліотеки відомі з глибокої давнини. Найбільшою з античних бібліотек була Олександріївська в Єгипті, яка існувала протягом тисячоліття.

У Київській Русі перша бібліотека була створена Ярославом Мудрим при Софіївському Соборі в 1037 році. Вона була важливим центром науки і культури східних слов'ян.

Для читачів у нашій країні є тисячі різних бібліотек – республіканські, обласні, міські, районні, сільські, шкільні, громадські.

Історія бібліотек Вінниччини тісно пов'язані з історією нашої держави. Вони пройшли всі віхи становлення, не минули їх і воєнне лихоліття. Але велика сила друкованого слова, потреба знань, духовності сприяли тому, що бібліотеки в усі часи виконували роль просвітницьких, дозвілевих установ, допомагали розвитку науки, освіти, культури, виробництва.

Значну роль в організації і зміцненні роботи бібліотек зіграла філія Всенародної бібліотеки, яка була відкрита у Вінниці в 1921 році, а також міська, публічна бібліотека ім. Гоголя (згодом ОУНБ ім. К.А.Тімірязєва, тепер ім.Валентина Отамановського).

Війна завдала великої шкоди бібліотечному будівництву. На тимчасово окупованій території, німецько-фашистські загарбники знищили майже всі фонди міських, районних і сільських бібліотек

Після звільнення Вінниччини від німецько-фашистських загарбників, до бібліотеки почали надходити книги не лише від книголюбів, мешканців області, але й з усіх братніх республік тодішнього Радянського Союзу.

В короткий термін було відновлено довоєнну мережу районних і міських бібліотек, а сільських збільшено до 1949 року майже втричі (це були переважно приклубні і колгоспні бібліотеки). Основним джерелом поповнення фондів став бібколектор.

Зі слів старожилів встановлено, що бібліотека с.Довжок була заснована ще в 1938 році. В селі було два колгоспи «Червоний факел та «Нове життя». В колгоспі «Червоний факел» була невелика колгоспна бібліотека, книг було не багато, вони розміщувалися в одній шафі.

Після війни збудовано клуб. При сільському клубі бібліотека відновлює свою роботу. Завідуючим клубом був Белінський Віталій Михайлович. Він і завідував бібліотекою.

В 1957 році бібліотека була переведена в сільську хату жителя с. Довжок Копайгородського Григорія Федоровича, якою завідувала Тута Марія Семенівна.

Через деякий час бібліотеку знов переводять у сільський клуб. Починаючи з 1960 року по 1969 рік, бібліотекою завідували: Вовк Софія Петрівна, Бешлега Володимир, Стасишина Галина Антонівна, Боженова Олена. З 1970 року завідувала Пленсак Галина Іванівна. 2020 рік – працівником бібліотеки стає Олійник Яна Валеріївна. З 2021 року, по сьогодні, роботу бібліотекаря виконує молода, перспективна Охремчук Олена Леонідівна.

В 1982 році в селі Довжок було збудовано Будинок культури за кошти господарства, яке очолювала Подолянїна Олена Іванівна. В цьому році бібліотека переводиться в приміщення Будинку культури, де займає площу 150 метрів квадратних. З 1 липня 1980 було здійснено централізацію бібліотечної мережі, сільські бібліотеки були переведені на бюджетне утримання. Після завершення централізації роз-

*З юними читачами проводить бесіду
завідуюча бібліотеки Пльонсак Галина Іванівна*

Олійник Яна Валеріївна

Охремчук Олена Леонідівна

У День Незалежності України біля довжанського столу голова Вінницької обласної ради В'ячеслав Соколовий і голова Мурафської ОТГ Олег Литвиненко

почалася робота з переведення книжкових фондів на нову систему класифікації- ББК(Бібліотечно – бібліографічна класифікація).

Тісна співпраця у справі популяризації літератури поєднує бібліотеку зі школою, дитячим садочком. Традиційними стало влаштування книжкових виставок, переглядів літератури до пам'ятних (ювілейних) дат письменників, поетів, художників, композиторів. Значна увага приділяється популяризації літератури з питань народознавства, краєзнавства. Особлива увага приділяється роботі з ветеранами війни, праці, людьми з особливими потребами.

Бібліотека в пошуках нових форм і методів роботи. Головне завдання, яке ставить перед собою бібліотека: своєчасно і якісно задовольняти запити читачів. Бібліотека з 4-х тисячною кількістю екземплярів книг є тим місцем для дорослих і дітей, яке може об'єднати людей на основі до будь-якої галузі знань чи сфери діяльності. На даний час бібліотека-єдиний центр інформації та задоволення різносторонніх запитів читачів.

Довжанські самоцвіти

*Моя Україно,
Білявко-хатино.
У твоє віконце
Ясно світить сонце.*

Це ті люди, котрі мають певний талант до чогось. У селі були і є такі. Серед них: Василь Шаройко, Іван Мандибура, Марина Копайгородська, Володимир Килівник, Зоя Гаврилишина та інші.

Шаройко Василь Никифорович

Шаройко Василь Никифорович народився 1 травня 1929 року в невеличкому селі Червона Поляна, яке загубилося серед величезних брянських лісів. Раніше ця місцевість разом з містами Стародуб і Погар належала до Чернігівської губернії.

Був за часів Богдана Хмельницького Стародубський козацький полк. Саме з цього козацького роду походили бабуся Василька Пильченко (Денисенко) Мотря Федотівна, а дід Шаройко Михайло Євменович – виходець з погарських селян.

Навчання у першому класі розпочав на Брянщині, де закінчив лише 2 класи. Зі спогадів Василя Никифоровича: саме тут, у першому класі, у мене виникло бажання писати. Від свого учителя Івана Сергійовича Тимофеева я вперше почув вірші. Далі – навчання у Чистопільській українській семирічній школі. Зі спогадів Василя Никифоровича: *«Пам'ятаю, як учителька диктувала диктант, а я російськими буквами записував українські слова і не розумів, що вони означають. Учителька диктувала: «крапка», «кома», а я замість того, щоб поставити крапку, писав слово «крапка», «кома». І робив це тому, що вперше чув ці слова. Тож не дивно, що в моїх зошитах з української мови завжди червоного більше, ніж синього, і завжди стояла оцінка «дуже погано» (так раніше називалася одиниця), адже на Брянщині я був відмінником. Тоді і вирішив: розіб'юсь, а українську мову вивчу. З допомогою вчительки, яка помітила мої старання, я знову отримую оцінки «відмінно».*

1946 рік – невдала поїздка по «завоюванні» Києва власними віршами, яких на той час було більше ста. На станції «Пятихатки» чемо-данчик з віршами було вкрадено...

1946-1950 роки навчання у Нікопольському педучилищі Дніпропетровської області.

1 травня 1949 рік. У віці 20 років, виходить перший надрукований вірш у газеті «Нікопольська правда» під назвою «Першотравневі колони», далі на сторінках газети з'являється вірш «Дніпро».

Роки, на які припало навчання в педучилищі, були для Василя Никифоровича, а особливо 1946-1947-й, дуже важкими. Сильно відчувалися наслідки війни.

50-ті роки. Після Нікопольського педучилища закінчив відділення української мови і літератури філологічного факультету Кіровоградського педагогічного інституту та юридичний факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка.

Перше призначення вчителювати було в село Довжок Шаргородського району Вінницької області. Зі спогадів Василя Никифоровича: *«Саме тут, у Довжку, я закохався і одружився з найкрасивішою дівчиною села Ганною Копайгородською, з якою прожив 51 рік. Тут народилась наша дочка, яку ми назвали Любов'ю. Тут я потоваришував з учителями Бернацьким Володимиром Йосиповичем і Гаврилюком Іваном Юхимовичем, які стали моїми друзями на все життя.»*

За 35 років Шаройко Василь Никифорович працював учителем української мови і літератури в загальноосвітніх школах Вінницької і Херсонської областей. З них, 20 років був директором школи, 10 років працював учителем у виправно-трудоцій колонії посиленого режиму утримання, де відбували покарання особи, які вперше скоїли тяжкий злочин.

З 1985 року – на творчій роботі. Видав 34 книжки віршів для дітей та дорослих: «Помічниці», «Де сонечко ховається», «Лебідь на балансі», «Веселий дзвоник», «Хворий Заєць», «Зарозумілий павич», «Щоб сонечко світило», «Цілком демократично». «Керівний Баран», «Хитрий щоденник», «В тому році не було зими» «На Мосту Любові», «Щоб ти щасливою була», «Згадую то з радістю, то з болем», «Завжди залишаймося людьми!», «Кмітливі діти», «Книжечка про звірів та птахів», «Допомога прибула», «Солом'яна душа», «На коні», «Про дошкільнят і школярів», «Кмітливі діти» вибране, «Книжка віршів про малят», «Принциповий Хамелеон», «Не розтануся я з вами».

Член Національної спілки письменників України.

ВІРШІ ВАСИЛЯ ШАРОЙКО

ДОВЖАНЦІ

*Усім жителям с. Довжок
Шаргородського району Вінницької області
з великою любов'ю
присвячую.*

*Я про вас і ввечері, і вранці
Думаю щоденно всі роки
І молюсь за вас, мої довжанці,
Бо мені ви друзі й земляки.*

*Буду все життя благословляти
Ту єдину серед всіх стежок,
По якій колись вчителювати
Я прибув з Херсона у Довжок.*

*Ви мене як рідного зустріли,
Молодого, майже юнака.
Вмить знайшли квартиру й поселили
В діда Омеляна Рибака.*

*Він мене любив неначе внука
За моє старання трудове.
Він помер, але його наука
У мені і досі ще живе.*

*Я тоді завів порядок флотський.
Сам навчався і навчав дітей.
Дякував мені Копайгородський
Голова сільради дід Матей.*

Словом, я у вас привик, прижився.
В праці мав здобутки немалі.
Закохався тут і одружився
З дівчиною кращою в селі.

І вона теж цілий вік трудилась.
Півстоліття з нею ми жили.
В Довжку наша донька народилосьь.
Ми її Любов'ю нарекли.

Так в селі і став я новобранцем.
І, звичайно, саме з тих причин
Називають всі мене Довжанцем:
Шаргород, Хоменки, Дербчин...

Це звання високе, щоб ви знали,
Я сприймаю як велику честь
І горжусь, що в Довжку проживали
Я, дочка, дружина, теща й тесть.

Хочу, щоб усі ви пам'ятали,
А тому й ховався, як малюк,
Що зі мною в школі працювали
Вчителі Бернацький, Гаврилюк!..

Всім відверто мушу вам сказати
Дуже просто, без красивих слів,
Що немає права забувати
З вас ніхто своїх учителів!

Наші учні вже повиростали.
Дідусі, бабусі вже вони.
Всі для нас немов ріднею стали,
Всі - неначе доньки і сини

Я радію, як довжанців бачу.
Як за рідних я за вас боюсь.
Разом з вами веселюсь і плачу,
Разом і сумую, і сміюсь.

*Згадую й такі гіркі моменти,
Що запали в серце назавжди,
Як вас оббирали фінагенти,
Як рубали ви свої сади.*

*Це тому, що позики й податки
Ви не мали змоги заплатить.
Бачив я усі ці безпорядки,
Та не міг від них вас захистить.*

*Згадувати буду аж до гробу,
Як вас гнули всі, хто гнуть хотів,
І вважали майже за худобу:
Ви не мали навіть паспортів.*

*А тепер ви наче й не безправні,
Дихаєте легше ніж колись.
Тільки жаль, що кривдники державні
Ще не зникли, не перевелись.*

*Все ж такі ж, як і були, безжальні.
А тому за воду струм і газ
Та за інші сплати комунальні
Ціни вже підвищують не раз.*

*Вашим внукам – і майбутнє, й шана
Бо вони і вчені й молоді.
Нещодавно Рибака Івана,
Тобто внука діда Омельяна,
Я зустрів у Києві в суді.*

*Він працює чесно там там суддею,
Точно так, як дід його учив,
Що людей і праведну ідею
Боронити треба від рвачів.*

*Зараз Довжок ніби інше царство,
Бо й цієї трудної пори
Зберегли своє ви господарство,
Маєте і ферми й трактори.*

Добре йдуть сьогодні ваші справи.
Є у вас олійниця і млин.
Не ждете подачок від держави,
Завжди засіваєте свій клин.

Ви тепер не босі й не голодні,
Не такі, які були тоді,
Бо всього цього самі сьогодні
Досягли у чесному труді.

Тож прийміть вітання від херсонця
Що давно довжанцем зветься вже.
Хай над вами завжди світить сонце!
Хай Господь усіх вас береже!

Я про вас і ввечері, і вранці
Буду думать всі свої роки.
Бо люблю я вас, мої довжанці,
Бо мені ви друзі й земляки.

ЯК ДОЖИТЬ?...

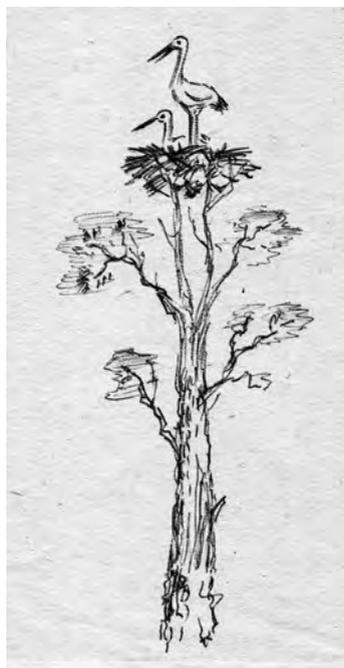
Моїй дружині Шаройко Ганні присвячую

Наступає жорстока зима,
Лютим холодом дихає в груди,
А тебе вже на світі нема
І ніколи тебе вже не буде.

Де не гляну, скрізь люди чужі.
То до кого ж мені прихилитись?!
Чи податися може в «бомжі»,
А чи, може, мені застрелитись?

Та не тішаться хай вороги:
Я і далі триматися мушу.
А тим часом глибокі сніги
Замітають і серце, і душу.

Як мені в цьому світі дожить
І себе не покрити ганьбою.
Щоб довіру твою заслужить
І навіки лишитись з тобою?!

КМІТЛИВІ ДІТИ

*– Діти, ложку золоту
Я поклав у кислоту.
Поясніть, якщо хтось зна,
Чи розчиниться вона?
Всі гукнули хором: – Ні!
– А чому? Скажіть мені.
– Бо інакше ложку ту
Ви б не клали в кислоту.*

ЩО ЗА ПТАШКА?

*– Діти! Хто з вас відгадає:
що за пташка так співає?...
Як горобчик цвірінчить,
Як сорока скрекотить,
То мов курочка сокоче
То немов сова регоче...
Хто ж виспіває отак?!
Молодці! Вгадали! Шпак.*

Окрім відомого на всю Україну поета, колишнього вчителя української мови та літератури, який у 50-х роках минулого століття працював у Довжанській школі Шаройка Василя Никифоровича, у селі були і є тепер місцеві поети – аматори. Тексти їхніх віршів не такі досконалі, якими б хотіли бачити їх досвідчені поети, літератори. Та головне, що у їхніх віршах лунають заклики про захист всього українського, про наше славне Поділля, про кохання, про страждальну Україну, про її природу, про Бога.

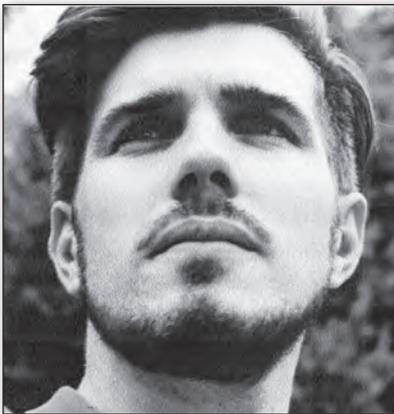
Одним з таких поетів є **Мандибура Іван Станіславович**.

Мандибура Іван Станіславович – народився 19 січня 1990 року в селі Довжок Шаргородського району Вінницької області.

1999 – 2007 рр. – навчання у Довжанській загальноосвітній школі.

2007 – 2012 рр. – навчання в Кіровограді. Вивчав Systems engineering у КНТУ (колишн. КГТУ, КИСМ).

Перші вірші були написані ще під час навчання в школі. Писалося про те,

**Мандибура
Іван Станіславович**

чим жилося: про родину, Україну, про любов до Бога, про рідне село, шкільне життя.

Зі спогадів Мандибури Івана Станіславовича: «Був приємно здивований, що мій вірш «А вам також болить за Україну?» увійшов до антології «Небесна сотня», яка була видана ще в 2014 році. До неї увійшли вірші, написані як поетами-аматорами, так і відомими авторами. Серед них – Дмитро Павличко, Мар'яна Савка, Юрій Іздрик, Олександр Ірванець та інші. Вічна пам'ять Небесній Сотні!»

А ВАМ ТАКОЖ БОЛИТЬ ЗА УКРАЇНУ?

*А вам також болить за Україну?
Отут у серці, в глибині грудей!
Коли свої своїм стріляють в спину,
І не чужих, своїх хоронимо дітей!*

*В вас також сльози на щоках холодних,
Коли свічки палають димом наче яд,
Народ постився, але став голодний,
А хтось зажерся й не побачив втрат.*

*Ви також рвали серце за свободу,
На барикадах втомлених і онімілих душ,
І їх почув оглохший дух мого народу,
Серед вогнів і куль, з дніпрових круч!*

*У вашім серці теж родилися нові надії,
Коли скривавлена пройшла жарка зима,
Та лють ще не пройшла, вона ще тліє,
На фоні сонця, що весна несла.*

*А вам також болить за Україну,
І помолитись відчуваєте потребу,
Герої не вмирають, злі хай згинуть,
Небесна Сотня з миром йде на небо!*

МІЙ ДОВЖОК

*Мій Довжок весь, неначе на долоні
де видно все: хати, сади й поля.
А скільки натерпілася Довжанська ця земля.
Не раз її тут нищив ворог,
Сьогодні тут вже спіє колос.*

*О, Довжку мій, моє село,
Яке ж прекрасне це життя твоє,
Які ж прекрасні люди ці твої,
Що трудяться на рідній землі.
Твоя природа переповнена теплом,
А люди знані всі добром.*

ДОРОГИ

*Дороги, асфальтні ви дороги,
Куди ведете, у яке життя.
До Бога, ми ведем, до Бога,
До церкви, де високі купола.
У села, ми ведем, у села
Малі, великі і в міста.*

*Дороги, навіщо ви дороги,
криві, розбиті і страшні.
А це коли, ідеш до Бога,
Його шляхи здавались нелегкі*

*Але коли дійдеш до нього,
Тебе чекає благодать
Тоді спочинеш ти з дороги,
Його у серці будеш мати.*

*Я йду, біжу, збиваю ноги,
Дороги рвучи на шляху.
Я йду до церкви, я йду до Бога.
І щоб дійти - Його молю.*

РІДНА ШКОЛА

*Ось ми стаємо на школи поріг,
Щоб мудрі отримать знання.
Буде пишатися нами весь рід,
Буде пишатися нами рідня.*

*Рідна школо - дитинства ти дім,
Світло і мудрість даруєш усім.
Не забудем ми тебе ніколи,
Дорогої Довжанської школи.*

*Слухати вчителя будем завжди
Й школу свою прославляти.
Куди б не ішов ти – буде завжди
Навчати тебе й пам'ятати.*

*Хмельовська-
Копайгородська
Марина Михайлівна*

*Разом з сніжинками кружляти,
І щастя в небі віднайти.
Про тебе з Богом розмовляти,
Твій образ вічно берегти.*

«Вірші, віршики, віршенята» – так назвала **Марина Копайгородська** свої вірші.

ДУМКА

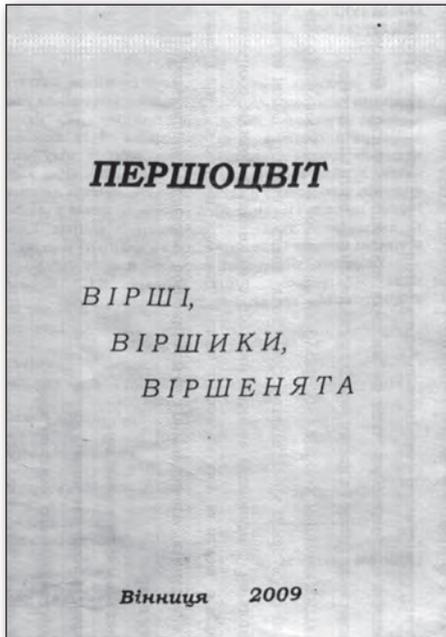
*Вона сиділа і мовчала
Свій погляд втупивши в вікно.
Але душа її кричала,
А серцю було всеодно.*

*Забулись тії вже бажання
Уся та мука і слова.
«В житті я, мабуть, не остання», -
Казали думи й голова.*

*Чому так сумно й самотньо,
Хоча довкола все цвіте?
Піднятись хочу я високо,
Коли на землю сніг іде.*

*Отак сиділа і мовчала,
Печально дивлячись в вікно.
Й любов у серці оживала,
А думам було всеодно.*

До 95-річчя рідного університету

*Вітаю, від серця вітаю
З знаменним і чудовим днем.
Квітнути в славі бажаю,
Щоб доля і слава стелились дощем.*

*Мій університет – перлина Поділля.
Кузня кадрів вчителів,
Alma Mater чародійна
Тисяч дочок і синів.*

*Небесна подяка і уклін доземний
Мудрим наставникам за науку.
Черпаю перлини з криниці знань,
Долаючи пороги і муку.*

*І де не була б у своєму житті,
Долаючи стежки тернисті,
Пориви душі й устремління святі
Кладу на алтар променистий.*

* * *

*«Я люблю тебе за те, що ти уже є»,
І байдуже, що зараз ти не зі мною.
Я відчуваю кохання твоє,
І знай, що тепліше стає нам з тобою.*

*На дворі іде перший сніг,
Кружляють м'яко мільйони сніжинок.
І замітають мрії доріг.
І замітають мрії доріг,
Та головного, на жаль, не знають.*

*Не знають того, що в серці є тепло,
Від якого сніг просто миттю розтане.
Я дякую Богу за вічне добро.
Якого, мабуть, на мій вік стане.*

*І як приємно тебе відчувати,
Цілувати, торкатись, бути разом,
Про всі негаразди вмить забувати
Й ділитись на двох душевним теплом.*

Вірші Володимира Килівника

**Килівник
Володимир Вікторович**

Мелодія осені

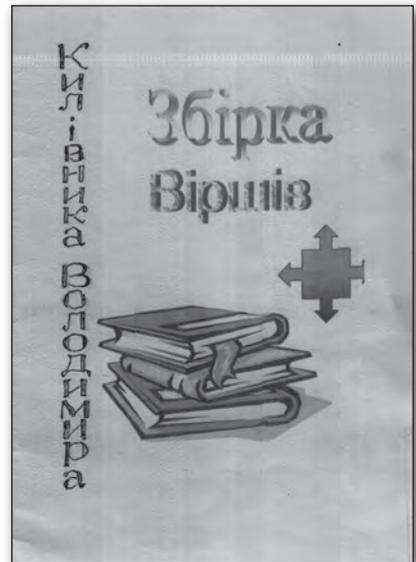
*Пусті поля,
Все засина
В листопаді.
Кругом туман
Та чорнота
Стоять осінні.*

*Листя опадає
І я ридаю,
Природа помира.
Я розумію
Ніщо не вдію
Така пора.*

*Кудись тікаю,
І сам не знаю
Куди біжу.
Запам'ятай цю мить,
Що пробіжить,
Немов літа.*

ВИЖИВАННЯ

*Усі ми знаємо в природі,
Що ворони крадуть курчат,
А в депутатів наших в моді
Поцупить трішки грошеньат.
Нам зрозуміло, чому ворона все краде,
Бо вона без їжі пропаде.
А депутатів «до лампи»,
він думає, що люди мавпи.
Сам потихеньку цупить,
А з людей шкури лупить.
Куди, мовляв, поділись ті
Та наші гори золоті.
Є частка правди, є брехні.
Повірте на слово мені,
Що є й порядні депутати,
Но і вони можуть почати
Народ трудящий обкрадати.*

*Як до вовків когось пустити
Людина може і завити.
То ж ви подумайте про те,
Щоб мати серце золоте.*

** * **

*Що за світ і що за люди,
Всі в свята гуляють,
А про бездомних
Не згадають.*

*Багаті добре всі живуть.
На стіл добряче подають.
А ті, хто щастя не знають
І крихти хліба не мають.*

*Їх називають батраками,
Попрошайками й бомжами.
І про них лиш знають ті,
Що ледь пробились у житті.*

*Бездомних ви не залишайте,
Навпроти руку їм подайте,
Шматок їм хліба уділіть,
За них й за себе ви моліть.*

НАДІЯ

*Неможливо гарні очі,
А коса немов ріка.
Дивуються люди вроді
І троянда не така.
Як лілея ось яка.*

МАРІЯ

*Мигдаль твоїх очей сліпить.
А полум'я кохання завжди в тобі горить.
Рум'яні щоки, що так палахкотять
І так і хочеться тебе обнять.
Я тобі бажаю горя у житті не знати.*

МАРІНА

*Мальва росте у садочку.
А ти як мальви квіточки,
Ростеш, цвітеш, буяєш
І мабуть таки, ти долі не знаєш.
Невже така гарна квітка ще є,
А ще краща дівчина буває.*

*Гаврилишена
Зоя Михайлівна*

Гаврилишена (Партека) Зоя Михайлівна народилася 22 травня 1962 року в селі Довжок Шаргородського району Вінницької області.

1969 – 1977 роки – навчання у Довжанській восьмирічній школі.

1978 – 1980 роки – робота на фермі села Довжок телятницею, колгосп «Мир».

1980 – 1983 роки – навчання у Тульчинському культосвітньому училищі.

1986 рік – нянечка у дитячому садочку села.

1987 рік – різноробоча у товаристві імені Мічуріна.

Виховує двох дітей, які вже виросли і подарували їй 6 онуків.

Перший вірш «Весна пора любови» був написаний у 1977 році, по закінченні 8 класу.

На написання віршів надихає усе: діти, онуки, сім'я, родина, село, люди.

Псалми присвячуються Богу, Божій Матері, всім Святим. Написано більше ста віршів, Псалм, які використовуються при різних нагодах.

ПСАЛМИ

Слава Богу за тривогу,
Слава Богу за біду.
Знаю, Боже, через сльози і хворобу
Я до тебе ближче йду.
Хочеться мені вже жити,
Бо раніше не хотіла жити я,
Хочеться усіх любити,
Бо така то воля є Твоя.
Хочеться в Твої обійми,
Хочеться втекти від сатани,
Та не можу ще. Бо немічна й несильна,
Боже Всемогутній, помози.
Матір Божу буду я просити
Буду її завжди умолять.
Щоби легше було в світі жити,
Бога завжди буду прославлять.
В отців наших Преподобних
І у всіх наших Святих
Попрошу я допомоги
Для всіх померлих і живих.
А найближчому своєму
Ангелу Охоронителю,
Скажу тихо у молитві,
Не покинь мене, прошу.

2010 рік.

Я ЗНОВ ДО ТЕБЕ ПРИБІГАЮ

*Я знов до Тебе прибігаю
І знов до Тебе я в душі кричу,
Почуй мене, Тебе благаю,
Спаси мене Тебе прошу.*

*О! Скільки раз мене з біди Ти виручав
Святий Угодник Миколаю,
По волі Божій Ти життя мені подарував.
Тепер своє життя Тобі я довіряю.*

*Бо я не сильна, й немічна така,
Що за собою я не вмю вже обстати,
Іде Христос во славі у мої літа,
Та я не вмю його щиро прославляти.*

*Як добре жити радуюся я,
І Бога в думці прославляю,
А як прийде біда, той панікую я негідниця така,
Впадаю в відчай і на Бога нарікаю.*

*Але і тут Бог милосердний дуже,
Він всі гріхи мої прощає,
Бог бачить, що до всього я уже байдужа,
І Миколая Чудотворця мені в поміч посилає.*

*Тож дякую Тобі, мій милий Боже,
За щиру ласку й за любов велику
Й Тобі, мій любий Миколаю, дякую я тоже,
Що помагаєш перенести біль і муку...*

2012 рік

МИ ПРОСЛАВЛЯЄМ БОГА НИНІ

*Ми прославляєм Бога нині,
І шлем привіт ми православній всій родині.
І Миколая Чудотворця всі ми прославляєм
В піснях, віршах, і молитвах Його возвеличаєм.*

*Було тоді лиш пів на сьому ранку,
В Довжанськiм храмі світло засвітилось.
Дзвонили дзвони весело ще до світанку.
Від дзвону того, людство пробудилось.*

*Хвала Всевишньому сьогодні,
Що Він свята нам посилає,
Бо бачить Він недоліки народні,
Бо бачить Він недоліки народні.*

*Великий Чудотворець Миколай
Послав у Довжок велике чудо.
Хоч і холодно було, та було все це невзначай
На службу Божу прийшло чимало люду.*

*Молились в храмі всі про те,
У чiм кому була потреба.
Це свято було непросте,
Бо на цій службі були гості з неба...*

*Ті гості з неба всіх оберігали,
Отця духовного, і старосту, і всіх, хто в храмі був.
І співаки за допомоги Ангелів співали.
Ой, як же гарно, хто був у храмі то й і чув.*

*Закінчилася служба Божя, та це ще не кінець -
До храму наймолодші друзі завітали.
Зустрів у храмі їх духовний наш Отець
Під керівництвом Його всі Миколая прославляли.*

*Було розказане саме життя угодника Святого,
Співали дітки псалми та пісні про Нього.
Вірші розказували, молитви й тропарі,
Були всі задоволені дорослі і малі.*

*Щоб діток гарно так підготувати,
Чимало сил прийшлося докласти нашій Саші,
Бо дуже гарно вдалось їм проспівати
І віршики розказували гарно дітки наші.*

*З сільської школи діти завітали
І Миколая Чудотворця гарно прославляли,
А тут Степанівні ми дякуємо щиро,
Що трудиться вона заради миру.*

*Спасибі Тобі, Чудотворець Миколай,
Що і про нас Ти не забув сьогогодні,
Що щедрі подарунки всім нам роздавав,
Бо слава Богу, є ще в світі люди добрі.*

*Христос сьогодні серед нас
І був, і завжди буде.
А ми лиш прославляймо Його у всякчас
Й молимося, православні люди.*

2023рік.

* * *

Селяни Довжку добрими словами відгукуються про окремих своїх земляків. Серед них:

Балуник Олександр Степанович народився 15 жовтня 1967 року в с.Довжок. Після успішного закінчення Довжанської восьмирічної та Шаргородської середньої школи, Олександр Степанович продовжив навчання у Могилів – Подільському медичному коледжі, який закінчив у 1987 році.

Потім була служба в армії. Після демобілізації у 1989 році Балуник О.С. вступив на навчання у Вінницький медичний університет.

З 1996 року працює у Вінницькій міській дитячій лікарні. У тому ж році перевівся до Вінницької обласної дитячої лікарні на посаду лікаря – пульмонолога.

*Балуник
Олександр Степанович*

Гуцол Олександр Іванович народився 29 листопада 1983 року у селі Довжок Шаргородського району Вінницької області. Після закінчення Довжанської дев'ятирічки навчався у Мурафській середній школі, яку закінчив у 2001 році.

*Гуцол
Олександр Іванович*

Потім було навчання у Київському політехнічному університеті, який успішно закінчив у 2006 році, одержавши диплом інженера по телекомунікації та інформатики.

Після закінчення навчання приступив до роботи у прикордонній службі м.Котовськ Одеської області, де пропрацював до 2019 року. У цьому році переведений на роботу до Львівського прикордонного управління на посаду заступника головнокомандуючого прикордонним округом.

Паралельно із роботою, Олександр Іванович навчався і успішно закінчив ще два вищих навчальних заклади.

Перебуваючи далеко від рідної малої батьківщини, Олександр Іванович не забував свого рідного села. Часто навідує його, рідну школу, храм. Всіляко допомагає фінансово у їх облаштуванні.

Олександр Анатолійович Юзьков
11.07.1975-18.10.2022

Юзьков
Олександр Анатолійович

Солдат Олександр Юзьков з позивним Юзик загинув 18 жовтня 2022 року, обороняючи місто Бахмут на Донеччині. Чоловіку лише кілька місяців довелося повоювати на фронті. Він мріяв повернутися з перемогою, та артилерійський обстріл російських окупантів обірвав його життя. Захиснику тепер назавжди 47...

Народився Олександр Юзьков 11 липня 1975 року в селі Довжок Шаргородського району Вінницької області в простій селянській родині. Ріс веселим, бешкетним хлопчиком. У 1982 році пішов до місцевої школи, яку закінчив у 1990 році. Згодом опанував курси тракториста. Йдучи по батькових стопах, почав працювати в колгоспі ім. Мічуріна в рідному селі Довжок. Вступив до лав української армії в 1993 році, де відслужив 1,5 роки. Одру-

жився в 2000 році та виховав два соколи-синочки Олександра та Дмитра. Працював зварювальником у порту міста Одеси. Згодом проживав і працював у Житомирі та Вінниці. У 2021 році одружився вдруге. Завжди мріяв про доньку, тому виховував, як рідних, двох доньок дружини. Олександр був доброю та надзвичайно веселою людиною, любив життя і будував великі плани. Усі, хто його знали, згадують насамперед його жарти та дзвінкий сміх, який заряджав усіх навколо нього. Та недовго прийшлося чоловікові радіти новому щастю. У лютому 2022 раптово безтурботне життя було вмить стерте першими прильотами ракет...

Одним з перших Олександр став до лав тероборони, а згодом і до ЗСУ. 8 серпня 2022 поїхав на навчання із захисту Вітчизни, а потім на фронт. Служив у 69-му окремому стрілецькому батальйоні (в/ч А4612). Був стрільцем. Солдат Юзьков мужньо боронив країну від окупанта на Сході. За 2 місяці на передовій за його плечима була майже вся Донецька область: Мар'янка, Бригадирівка, Олексієво-Друж-

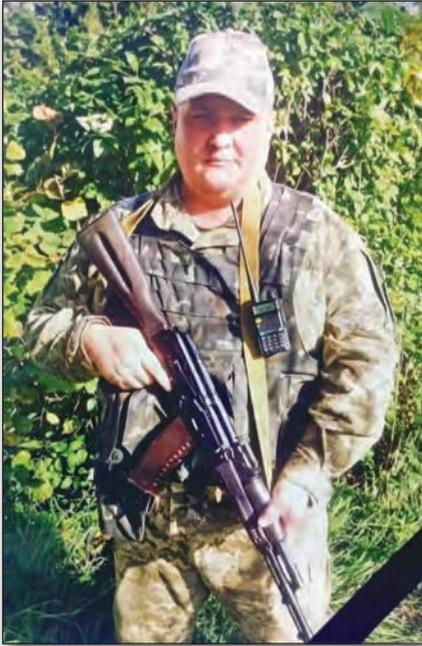
Літопис Довжку, що на річці Мурафа

ківка, Куртівка, Диліївка, Дачне, Майорське, Озерянівка, Соледар, Бахмутське. В останній телефонній розмові з рідними він з впевненістю говорив про перемогу, до кінця залишався оптимістом. Власне, у цьому і був увесь він – жарти та посмішка, що б там не було. В середині жовтня 2022 року Сашко перестав виходити з рідними на зв'язок. Всі сподівалися, що він просто на завданні... та лиха звістка застала родину зненацька. Олександр Юзьков героїчно загинув 18 жовтня 2022 року, захищаючи Україну від російської агресії поблизу населеного пункту Бахмут Донецької області.

Село проводить Героя Олександра Юзькова в останню путь...

Микола Григорович Опальнюк
30.04.1986-05.07.2023

*Опальнюк
Микола Григорович*

Народився Микола Григорович 30 квітня 1986 року в Росії у смт. Краскіно Хасанського району на півдні Приморського краю в родині військового. Коли Миколі виповнилось 9 років, родина повернулася в рідне село Довжок. Здобув повну загальну середню освіту, закінчивши в 2003 році місцеву загальноосвітню школу I-III ступенів. Після закінчення школи вступив до Вінницького ліцею, здобувши професію «Радіомеханік з обслуговування та ремонту радіотелевізійної техніки», пізніше – до Браїлівського професійного ліцею на спеціальність «Слюсар-електромонтажник. Водій автотранспортних засобів категорії «С». Відслужив в армії. За фахом працював в різних містах країни та за її кордоном. До мобілізації працював електриком в місцевому підприємстві ТОВ ім. Мічуріна.

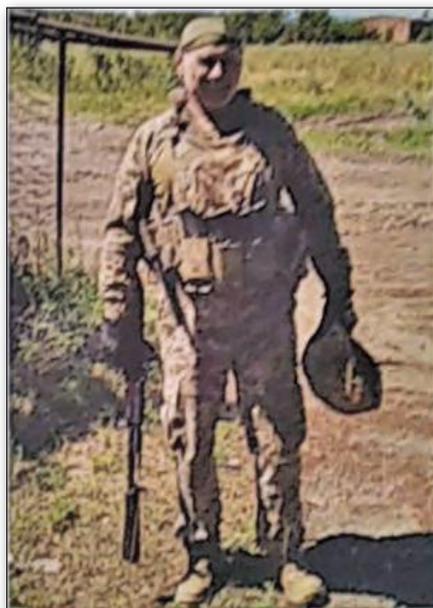
З початком повномасштабного російського вторгнення Микола став на захист країни. Служив у 59- тій окремій мотопіхотній бригаді імені Якова Гандзюка. Військовий воював на Донецькому напрямку, де і прийняв свій останній бій.

05.07.2023 року громаду сколихнула страшна звістка про загибель водія-електрика відділення управління командира батареї артилерійського дивізіону при виконанні бойового завдання біля населеного пункту Нетайлове Донецької області. Це була людина надзвичайно доброї душі, щирий, щедрий, працелюбний, люблячий син та брат. Без нього залишилася вдома старенька мати Лідія.

9 липня 2023 року зі смутком та болем провели в останню дорогу Героя Миколу Опальнюка. Помолитися за свого захисника та провести його в останню дорогу прийшли рідні, знайомі, військовослужбовці, представники влади, а також жителі громади. Востаннє нашому земляку віддали військові почесні. Рідним Героя вручили Державний Прапор України, який почесна варта зняла з домовини. На честь Миколи небо гучно пронизав трикратний стрілецький салют.

Тепер він навечно з небесною вартою, а над його могилою навіки майорітиме синьо-жовтий стяг.

Володимир Юхтимович Бабій **20.06.1972-22.07.2023**

Бабій
Володимир Юхтимович

Народився 20 червня 1972 року в с. Голинчинці Шаргородського району Вінницької області в сім'ї колгоспників. Проте щасливе дитинство було зіпсоване хворобою хребта, яку довелося лікувати оперативно. Тому 1 і 2 клас маленький Вова закінчив у тодішньому Ленінграді, де проходив лікування під постійним наглядом лікарів. Після повернення в рідне село пішов до 3 класу місцевої школи. Там навчався і в 4 класі. Проте хворий хребет давав про себе знати, тому хлопчик змушений був продовжити навчання в школі-інтернаті с.Рахни Лісові Шаргородського району. Там і здобув базову освіту. Мріяв бути вчителем, але потрібно було закінчити 10 класів. Передумав. Після 8-го всту-

пив до Михайлівського ПТУ Муровано-Куриловецького району для здобуття фаху водія і тракториста.

По закінченню навчання – робота в Голинчинецькому колгоспі трактористом. Але недовго. Знову вступає навчатися. На цей раз до Кіровоградського технікуму на телемайстра. Після повернення до рідного села працює кіномеханіком у сільському клубі. Потім переїздить до сестри в с.Деребчин та влаштовується там на цукровий завод. Там і познайомився з дівчиною із с. Михайлівка, яка згодом стала його дружиною. У цьому шлюбі народилася донька Алла. Проживши рік в Михайлівці, їде на роботу до Москви, працює там будівельником. Сімейне життя не склалося. Після Москви повертається в Україну, працює в Києві будівельником. Знайомиться із другою дружиною – Вітою. І з 2007 року проживає в с.Довжок. У другому шлюбі народжується двоє прекрасних діток - дівчинка Валерія та хлопчик Антон. Також Володя став за рідного батька для малого Сашка, сина дружини від першого шлюбу. «Чоловік з великим серцем та щирою душею», – саме так про загиблого відгукуються односельчани, знайомі, рідні. Це була зразкова сім'я, в якій панувала любов, злагода, взаємоповага. Але війна...

Незважаючи на проблеми з хребтом та штучні диски в ньому, Володимир приймає чоловіче рішення час захищати Батьківщину. 22 лютого 2023 року призивається на військову службу Шаргородським ТЦК та СП. А вже 22 липня 2023 року внаслідок танкового обстрілу в районі населеного пункту Терни Донецької області, мужньо виконуючи військовий обов'язок, загинув старший стрілець-оператор 1 відділення кулеметного взводу 411 окремого стрілецького батальйону, старший солдат Бабій Володимир Юхтимович...

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

В останню дорогу проводжали Володю сотні людей. Плакали навіть чоловіки. В спогадах кожного наш Герой завжди залишиться з усмішкою на вустах. Вічна пам'ять Герою, вічний сум та біль...

**Шуляк
Руслан Анатолійович**

Руслан Анатолійович Шуляк 17.01.1980 р.н.

Народився 17 січня 1980 року у селі Соснівка Шаргородського району Вінницької області.

До початку війни з московитами Руслан, одружившись, проживав із дружиною Тетяною у селі Довжок.

В січні 2023 року був мобілізований до ЗСУ. Перебуваючи на фронті на Донецькому напрямку, Руслан Анатолійович під час важкого бою 11 листопада 2023 року не повернувся до військової частини, а тому вважається безвісти зниклим станом на 29 листопада 2023 року.

В сім'ї Шуляків залишилася трирічна донька Єва.

* * *

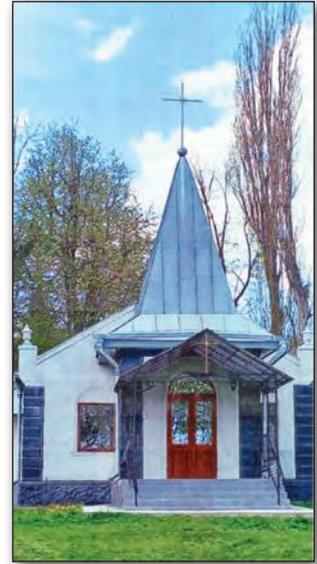
***Молимо тебе,
святий отче Миколаю,
повсякчасно охороняй у безпеці
кожну родину українську,
врятуй наших невинних дітей!
Твоєю отчою ласкою заспокой
і утіш усіх страждаючих
і наляканих.***

***Умоли Господа нашого,
щоб Він зберіг і благословив
український народ!***

***На фото Назар, який із родиною
переселився з Херсона в с. Довжок***

Центри духовного життя православних і католицьких довжанців

У XVIII столітті у домашніх архівах Потоцьких вперше згадується Довжанська церква. Ймовірно, що село засноване до 1699 року, коли турки залишили Шаргородщину і до влади знову прийшли поляки. Вони й продовжили розбудову Мурафи і навколишніх сіл, якими володів рід Йоахіма Кароля Потоцького. Його зять Ян Ищизерський з Потоцьких вже у обжитому селі Довжок, що біля Мурафи, у 1745 році побудував першу церкву, яка належала до греко-католицької релігії (уніатської). Тоді ж в цьому селі був організований окремих від Мурафи церковний приход. Церква була дерев'яна і невелика, але добре доглянута. На місці, де стояла перша церква (обійстя Балуників), довгий час стояв хрест.

Коли наше Поділля відійшло до Росії, царська влада провела перепис населених пунктів і населення й видала довідник «Топографічний опис Подільської губернії 1799 року», у якому про с. Довжок, що біля Мурафи, записано: «... Грекороссийская из унии обращенная церковь деревянная во имя Преображения Господня... священник один, жительство имеет в церковном доме... Мучных мельниц 2,.. есть... особой поставь для пеклевания.

Шляхты чиншевой 10 дворов, число душ 45.

Подданных дворов - 55, число душ 195».

Як видно із опису, що село Довжок було невелике, але мало свою церкву. Уже в 1796 році, коли Поділля належало царській Росії, в селі

на кошти прихожан було побудовано новий дерев'яний храм, уже на кам'яному фундаменті, який носив назву «Храм Преображення Господнього». Храм побудований з трьома куполами. Місце на якому він стояв, не могло бути інше, ніж те, на якому стоїть церква й тепер. Це засвідчується традицією будувати храми у якомусь одному, спеціально для того вибраному місці. Традиція ця існувала й існує по селах усієї України й тепер.

Свято-Преображенську церкву в Довжку побудували у центрі села. Місце будівництва люди вибирали довго й прискіпливо з тим, щоб усім прихожанам було зручно відвідувати її. Після 1796 року довжанську церкву разом із парафією переведено у православ'я і належала вона до греко-російської релігії.

Новий трикупольний дерев'яний Храм в Довжку проіснував понад сто років. За цей період він кілька разів перебудовувався, ремонтувався. Але з часом прийшов у непридатність. Його розібрали й на тому ж місці у 1897 році почали будівництво уже третьої, по рахунку в Довжку, нової православної церкви, яку закінчили будувати у 1901 році й освятили 19 серпня цього ж року на свято Преображення Господнього. Церква побудована із дерева разом із дзвіницею, покрита залізом.

Настало буремне ХХ століття. Владу в Росії взяли більшовики, які з перших років свого перебування при владі оголосили релігії війну. Церкви, костели й молитовні будинки, особливо у селах, стали закривати, а священнослужителів переслідували й відправляли по тюрмах Росії.

Зазнав гонінь і переслідувань довжанський священник отець Віктор.

Завадовський (Завадський) Віктор Дмитрович, 1880 р.н., українець, освіта - Подільська Духовна Академія, протоієрей, одружений, проживав у с. Довжок Шаргородського району. Звинувачений по ст. 54-б, 11 УК СРСР (шпигунство, контрреволюційна організаційна діяльність). За постановою Трійки ДПУ УРСР від 3 березня 1933 року засуджений на 3 роки виправно-трудових таборів (ВТТ). Отець Віктор не витримав тюремного свавілля й 26 грудня 1933 року помер у місцях позбавлення волі.

Так радянська влада, керована комуністами, боролася із релігією. Але це ще не все. У Довжок прийшло розпорядження закрити церкву. Це були роки безбожної сталінської п'ятирічки (1932-1937 рр.). Церкву закрили і приміщення передали під зерносклад новоствореного колгоспу «Червоний факел».

На щастя, місцеве керівництво не наполягало на знищенні приміщення та церковного майна. Вірні прихожани розібрали майно та приладдя церкви по домівках. Лише з приходом до влади

*Священник Ілля Тимошенко (зліва)
з дружиною та друзями.
Фото 1958 р.*

*Гуцол
Вікторія Михайлівна*

німців та їх сателітів - румунів, церква в Довжку запрацювала. Це був 1942-й рік. Різдво Христове прихожани Свято-Преображенської церкви святкували у ній разом із священником Антонюком Пантелеймоном Дем'яновичем. У післявоєнні роки комуністи церкву знову закрили, але довжанські віряни зуміли відстояти свою Святиню. Храму цьому вдалось вистояти в часи лихоліть й уже з 1953 року у Святині відбувалися Богослужіння. Служби проводив отець Ілля Тимошенко. Працював він тут біля 20-ти років. Але коли після Хрущовської «відлиги» почалася нова хвиля боротьби атеїстів з релігією, отець Ілля вимушено залишив Довжок...

Довгий час церква в Довжку була без священника. Слід відмітити, що ключі від церкви знаходились у Вікторії Михайлівни Гуцол, яка роками підтримувала Святиню і читала прихожанам у Храмі молитви. Люди постійно відвідували церкву й самовіддано молилися до Всевишнього. І Бог почув їх! Країна СРСР розвалилася, комуністи-безбожники розбіглися. Настали роки незалежності України від «старшого» московського брата.

З 1991 року в селі відновлено церковний приход Свято-Преображенського Храму, який постановою Вінницької обласної державної адміністрації від 24.12.1993 р. зареєстрований за № 519. Цьому сприяла й місцева сільська влада, але великої пошани заслуговують місцеві церковні активістки, такі як Вікторія Гуцол, Віра Качалаба, Вікторія Білінська та інші, які стали в той нелегкий час організаторами і відновлювачами повноцінного церковного життя на селі.

За своєю архітектурою Свято-Преображенський Храм у Довжку побудований у стилі західно-українського рококо, а планування дзвіниці і церкви разом надає можливість збільшити число присутніх прихожан у ній. Храм має хрестоподібну форму, яку добре видно і зверху, і зсередини. Чудово виконані дерев'яні роботи довжанськими майстрами тішать око відвідувачів. Майстри постаралися підняти якомога вище кожен ярус, при цьому всі кінці масивних дерев'яних колод закриті, форми куполів ніби намальовані. Церква виглядає легкою і стрункою, здається, вона тільки що виросла просто на очах. Таке враження посилюється ще й зовнішнім пофарбуванням. Своєю голубизною вона ніби поєднується з небом... Чудово змонтований майстрами головний купол церкви, прикрашений восьмикінецьним хрестом. Такою автор побачив церкву ззовні.

Переступивши головний вхід до церкви, який облаштований на захід сонця, ніби одразу ж потрапляєш в уявне Царство небесне... Вдало побудоване загальне приміщення церкви і дзвіниці дозволяє прихожанину попередньо налаштуватися до відвідин Храму ще з проходу дзвіницею.

Праворуч при вході до залу місце скарбника церкви, обов'язки якого на даний час (2022 р.) виконує прихожанка Буга Зінаїда Михайлівна. Зверху ікона Божої Матері, збережена ще зі старої церкви до 1897 року. Свята Матір Божа своїм лагідним поглядом ніби за-

*Ікона
Скорботної Божої Матері*

прошує до Храму і ніби промовляє: «З любов'ю в серці Христа славте!»

Поруч з іконою Матері Божої ікона Великомучениці Варвари. На іконі Свята Великомучениця Варвара зображена в розкішній одежі з короною на голові. Її зображення строге й праведне. Воно відкрите й чесне, але не без милосердя. Погляд її викликає у прихожанина особисту гідність.

В правій руці у неї Чаша для причастя, у лівій – молитва до Господа Вседержителя.

На іконі Варвара – єдина Свята, яка має право тримати Чашу, до якої

ніхто більше не торкається, крім священника.

Народ пам'ятає, коли у XVIII столітті Київ і сусідні держави охопила страшна епідемія чуми. Люди, котрі відвідали тоді Михайлівський Собор у Києві і молилися біля мощів Святої Варвари, відчували на собі чудотворну дію Святої! Із всіх, хто відвідав Собор, не помер ніхто, ні один.

Люди з тих пір почали звертатися до Святої Великомучениці Варвари по допомогу в біді, бо впевнені, що Свята Варвара почує їх і допоможе.

Рятували і оберігали мощі Святої Великомучениці Варвари у Золотоверхому Свято-Михайлівському Соборі і під час Революції Гідності у 2014 році, коли вкотре наш народ піднявся на повстання. Тоді промосковські сили вогнем хотіли його придушити. В той час загинуло багато Героїв Небесної Сотні.

Милують око відвідувача майстерно виконані художником давні ікони Святого Димитрія Полонського, далі на правій стіні зали церкви ікона Покровительки села Святої Божої Матері з омофором в руках. Далі ікона Скорботної Божої Матері та Державної ікони Божої Матері.

Місце для церковного хору – нижній крилос церкви, звідки ведуться проповіді та линуть церковні піснопіви, встановлено так, щоб зала церкви була більшою, просторішою. Над крилосом міститься ікона Святого пророка Іллі, який пророкує кожному прихожанину Храму добро і безпеку.

Із перших і до останніх хвилин перебування у Храмі дух захоплює багатством живопису. Колорит з перевагою кольору салату і блакиті викликають в душі містичні відчуття перенесення з Храму на небеса... Це відчуття підсилює надзвичайно гармонійний спів церковно-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

го хору, в якому беруть участь довжанські жінки. Серед них: Белінська Галина, Шаповал Ганна, Шаповал Тетяна, Шіндер Ніна, Молнар Тетяна, Партека Галина, Гаврищенко Зоя, Смалюх Олена, Нестерова Альона, Боднар Марія, Дрозда Марія, Юзькова Віра, Василевська Лідія, Швець Ганна, Копайгородська Наталя та ін. Особливо це відчуття піднесення і благодаті відчувається тоді, коли мелодійний і душевразливий спів хористів тихо лине по залу церкви на фоні звуків церковних дзвонів під час молитви «Вірую»... Обов'язки дяка виконує Боднар Іван, паламарем служить Смалюх Володимир, прислугує священнику Шіндер Володимир.

Далі у поле зору присутніх потрапляють ікони. Їх у Храмі налічується понад сотню! І кожна ікона – це витвір людського мистецтва!

Під іконою Цілування Сина Божого знаходиться Плащаниця Спасителя – давня Святиня та фрагмент Плащаниці (Зображення тіла Ісуса Христа в труні). Поруч давні ікони Святого Великомученика Пантелеймона та Великомучениці Варвари.

*Великомученик
Святий Пантелеймон.*

Художник Копайгородський В. М.

Слід зазначити, що праворуч Плащаниці видніється фрагмент Воскресіння Христового Спасителя. Але найбільше, що кидається у вічі усім присутнім і відвідувачам Храму – великомистецький витвір із дерева дуже витонченої роботи іконостас. Він триярусний, на ньому міститься багато ікон, усі вони виконані олійними фарбами. Сам же іконостас сяє позолотою і вражає усіх своєю красою.

У першому ярусі іконостасу посередині розміщені Царські врата, уставлені іконами чотирьох еванге-

лістів: Матвія, Марка, Луки й Іоанна. У другому ярусі іконостаса – Храмова ікона Преображення Господнього та ікона «Тайна вечеря».

Храмова ікона для віруючих стала маленьким світлим острівцем, до якого масово стікаються довжанські прочани і прихожани з інших сіл.

Привратницькі південні дияконські врата праворуч прикрашені іконою Архистратига Божого Михаїла, північні врата ліворуч – іконою Архистратига Божого Гавриїла. З правого боку дияконських воріт красується ікона Спасителя нашого Ісуса Христа, який чекає нас тут усіх. З лівого боку воріт своїм лагідним поглядом зустрічає ікона Божої Матері.

У другому ярусі іконостасу містяться різні ікони. Серед них звертає на себе увагу ікона Воскресіння Христове, а також ікона Хрещення Христове.

Третій ярус іконостаса теж уставлений іконами і завершується його верхня частина образом Господа Вседержителя та іконами Матері Божої і Святого Проповідника Іова Почаївського. А вгорі іконостаса видніється яскраво освітлений надзвичайно красивим панікадиллом восьмикінецьний хрест.

Коли християнин щиро молиться до Бога і просить помочі, він мимоволі піднімає погляд до небес. Художники, котрі розписували Храм, вдало розмістили на стелі куполу чудово намальовані ікони, які ніби з самого неба направляють свій погляд на вірян, зустрічаючи їх у Храмі.

Далі по лівій стороні зали Храму містяться ікони Святих Антонія і Феодосія Печерських. Поруч ікона Святого Феодосія Чернігівського.

Майже по центру лівої сторони Храму встановлена ікона Цілительки Божої Матері, до якої кожен раз звертаються хворі та немічні люди і яка їм допомагає.

*Храмова ікона
Преображення Господнього*

Ікона Святого Архистратига Михаїла

Але найбільш вражаючою іконою у довжанській церкві є чудо-ікона – Мироточива ікона Господа Вседержителя. Цій іконі понад сто років, а може й більше. На вигляд вона від давності темна, фотографувати її важко. Замироточила вона в суботній день перед Великоднем 2005 року. Прихожани в цей день відчували в залі церкви цікавий невідомий запах. Спочатку думали, що це якісь парфуми молодих прихожанок. Але ні. Це був запах особливої рідини, яка спочатку потрохи виділялась з очей, зображених на іконі.

Зразу ж відбулося святкове освячення старенької на вигляд ікони. І на сьогоднішній день ікона Господа Вседержителя стає все світлішою і світлішою.

Освячення проводив митрополит Вінницький і Могилів-Подільський Макарій. На освяченні ікони були присутні священники з усього Шаргородського благочиння.

Зцілює хворих людей, що звертаються до неї, ікона Всецариці. Ікона ця має свою історію, адже вона привезена у Довжок місцевими паломниками із Святої гори Афон, що у Греції. Поруч розміщено гарно прикрашений Хрест з Ісусом Хрестителем.

Далі на цій же стороні зали церкви ікона Святого Пророка Олексія, який теж зцілює хворих і німечних.

*Мироточива ікона Спасителя
«Господь Вседержитель»*

Зверху на лівій стороні зали міститься картина Господа Саваофа – образ Царя слова. Цю ікону перенесено прихожанами з вітваря, де вона довгий час знаходилася. Від цього у вітварі стало більш просторо. Цікаво, що на цій картині Господа Саваофа зображений Ісус і Матір Божа. Біблійні закони гласять, що Ісус повинен воскреснути таким, яким він зображений на цій іконі. І, як уже згадувалось, другий крилос прихожани змістили, від чого Храм став набагато просторіший для прихожан.

За свій вік довжанська церква бачила багато прихожан, псаломщиків, учасників хору та ін. На жаль, згадати всіх в сьогоднішній книзі просто неможливо. Але окремих старожили села пам'ятають. Брали участь у церковному хорі в минулому і чоловіки, і жінки. Серед таких були: Курчаба Іван і Федора, Балунік Афія, Приянчук Килина, Белінська Вікторія, Швець Ольга, Качалаба Марія, Дрозда Євгенія, Колісник Ласовета, Партека Марія, Тхір Ганна, Садовий Афрем, Буга Григорій та ін.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Село добре пам'ятає й післявоєнних священників. Ними були настоятелі: отець Ілля, отець Василій, отець Вікентій, отець Григорій і з 1997 року по даний час настоятелем служить отець Іван Молнар.

**Відспівування заочного похорону на місці поховання померлих людей під час страшних морових хвороб. 2023 рік.
Поле під назвою «Могила». На фото: настоятель храму отець Іоан Молнар з церковним хором та іншими прихожанами села.**

**Різдво Христове.
Художники
Швець В. А., Швець Т. В.**

Внутрішній простір Храму заповнений різними іконами. Вони є і вишивані руками прихожан, і намальовані художниками різними фарбами, та ікони заводського випуску. Всіх не злічити!

Привертає увагу своїми розмірами і чудово виконаною роботою художника Розп'яття Ісуса, яке кожен раз проявляється. Це розп'яття зображено у 11 стоянні Хресної Дороги на Голгофу «Ісуса прибито до хреста».

Радує око прихожан вертепна картина – Різдво Христове, яка проводить нас із зали церкви.

Для тих, хто вперше зайшов у довжанську церкву (автор відчув це на собі), цікавий той факт, що і при вході до Храму, і при виході з нього нас зустрі-

*Вознесіння пророка Іллі із землі на небо.
Художники Швець В. А. і Швець Т. В.*

чають святі ікони 200-річної давності: Святий Архистратиг Михаїл, Матір Божа з Великомученицею Варварою. А біблійний фрагмент про Воскресіння Христове нагадує нам, прихожанам, про явлення Сина Божого на нашу землю.

Єдиний на все село архітектурної краси Храм Преображення Господнього дійсно являється душевною скарбницею для жителів села. Тут віряни одержують своє духовне задоволення і збагачення. Тут прихожани постійно кожної неділі та у свята одержують повчальні настанови духовної культури, які так потребує теперішнє життя. Вкладає їх у душі вірян беззмінний та бездоганний настоятель Храму отець Іван Молнар. За його ініціативи село влітку 2011 року відзначало 110 річницю з дня освячення нової сільської Святині. Отець Іван віддав службі у довжанській церкві аж 25 років (1997 – 2022 рр.).

*Святий Великомученик Дмитро
Солунський Мироточивий.
Художник Копайгородський М. М.*

*У Храмі Преображення Господнього матінка
Тетяна і отець Іоан Молнар. 2023 р.*

*Хресний хід по селу з Храмовою іконою
Преображення Господнього*

Люди дякують керівництву села в особі голови Мурафської ОТГ Олега Миколайовича Литвиненка та керівнику ТОВ ім. Мічуріна Анатолію Броніславовичу Шаргалю за їх вклад під час відновлення і облаштування церкви, яка після її реставрації справляє гарне враження своїм зовнішнім виглядом.

Святкування Різдва Христового у Довжанській церкві. Фото 2002 р.

*04.11.2013 рік. Свято Казанської ікони Божої Матері.
На фото: настоятель храму отець Іоан Молнар,
вчителька християнської етики в українській культурі Копайгородська Л. С,
першокласники та їх родини.*

Отець Іоан і матінка Тетяна з маленькими прихожанами. Фото 2023 р.

Фото на згадку з отцем Іоаном. 2023 р.

*Освячення пасхальних кошиків проводить отець Іоан Молнар.
16 квітня 2023 р.*

* * *

Так історично склалося, що у Довжку здавна проживають і мирно співіснують православні й католицькі віряни. Католики ніколи не мали свого храму в селі. Вони віками відвідували Храм Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії у Мурафі. Але з настанням незалежності України, у 1993 році в Довжку була створена окрема парафіяльна спільнота католиків. І вже з 1995 року в будинках католиків стали проводити Богослужіння за участю ксьондзів.

У цьому ж 1995 році відбулися збори католиків села, на яких було обрано костельну раду (двадцятку), ревізійну комісію, скарбника, обов'язки якого довгий час виконувала Хмельовська Вероніка Михайлівна, а потім Хмельовська Франя. Костельною радою був створений статут Римсько – католицької громади, який одногосно прийнято на зборах віруючих католиків 16 вересня 1995 року.

Слід віддати належне найбільш активному організатору, який всіляко сприяв здійсненню благородної місії – відкриттю парафії у Довжку та дозволу у влади на побудову в селі костелу. Ця людина – отець Станіслав Шуляк. На перших порах він став і настоятелем Довжанської парафії католиків.

Для такого будівництва жителя села Хмельовська Вероніка Михайлівна добровільно передала у власність громади свій дім, який вона закінчувала будувати. Місцева влада не заперечувала цьому і згодом тут силами місцевих будівельників та при допомозі директора ТОВ ім. Мічуріна Шаргало Анатолія Броніславовича було проведено перебудову

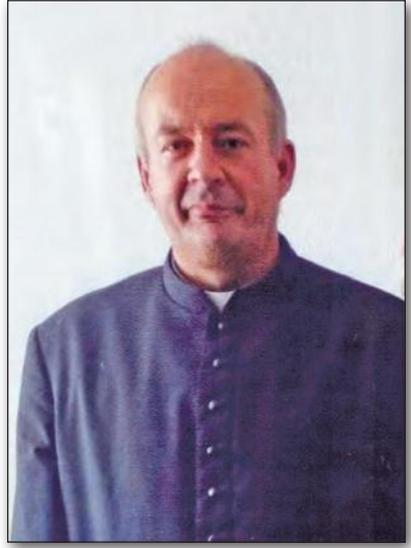
*о. Станіслав Шуляк
«Бог не покине того,
хто терпить
і бореться за віру,
за гідність, за
правдиву свободу духа»*

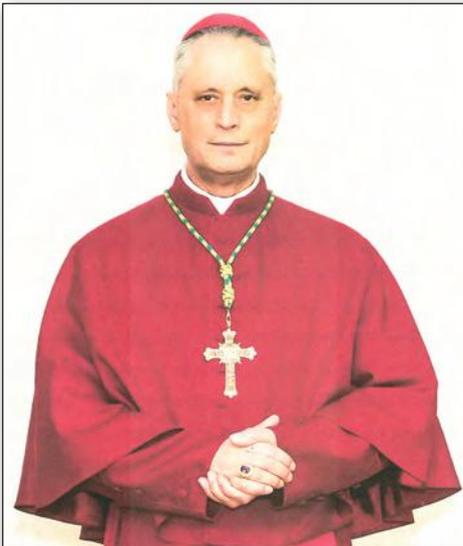
будинку під Храм, який став носити назву Храм Божого Милосердя.

У 1998 році рішенням сільської, районної та обласної рад довжанську громаду віруючих римо-католиків було зареєстровано. Настав час освячення завершеного будівництва католицького храму. Це відбулося у 2000 році. На цю подію в село прибув Єпископ-Ординарій Ян Ольшанський. З тих пір храмове свято у довжанських католиків відмічається у неділю Божого милосердя.

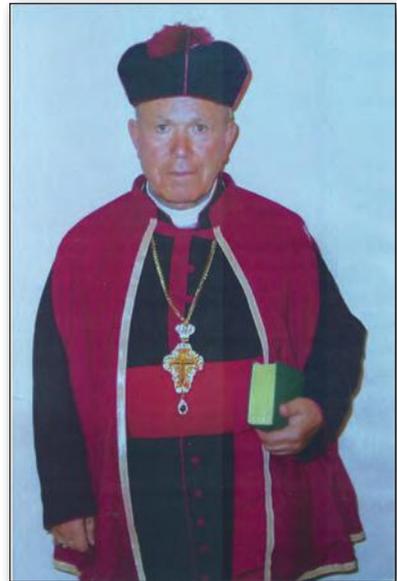
Своїм зовнішнім виглядом каплиця гарно вписалася у сільський ансамбль споруд. Сюди щонеділі і у свята доїжджають священники з Мурафи. Серед них: о.Станіслав Шуляк, о.Юзеф Павлюк, о.Віталій Куніцький, просвітер о.Броніслав Бернацький, о.Петро Лічняровський, о.Юзеф Свідницький, о.Павло Шендера, о.Вадим Підкова, о.Павло Каліновський, о.Ростислав Грабовський та ін. У теперішній час служби проводить найчастіше о.Ігор Попов.

Отець Ігор Попов

Просвітер о. Броніслав Бернацький

Отець Юзеф Свідницький

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Довжанські католики гордяться ксьондзом Юзефом Свідницьким. Адже він родом із Довжку, із роду Свідницьких. Отець Юзеф з Божої волі подолав шлях до Нього, навчаючись у семінаріях. Адже саме Божа доброта покликала його до служіння. Тож удачі Вам, отче Юзеф! Добрих зустрічей зі своїми людьми!

Кожен вірянин, чи то католик, чи то православний, хто прийшов помолитися Богу тут, на довжанських землях, дивиться на святині з радістю на обличчі. дочекалися таки! дочекалися, коли в твоєму селі люди мають вільне право на своє волевиявлення при віросповіданні.

Про тих, хто дарує життя

Для кожної людини здоров'я – найбільший дар природи. Його потрібно підтримувати й берегти, своєчасно отримувати кваліфіковану медичну допомогу.

До ХХ століття у Довжку не було ні кваліфікованих лікарів, ні фельдшерів, ні акушерів. Але серед мешканців села були люди, які цікавились медициною, мали певні знання для лікування народними методами простудних захворювань, вправлення вивихів (костоправи), бабки – повитухи на дому приймали пологи, шептухи щось вимовляли, тощо.

Не було в Довжку справжніх медиків і на початку ХХ століття. Але коли у нашому краї у 20-х роках поширилися небезпечні інфекційні захворювання (чума, холера, тиф та ін.), від яких помирало багато людей, нова влада стала приділяти серйозну увагу медичному обслуговуванню населення. Особливо ця увага зросла у 30-х роках минулого століття, коли в Шаргороді, Джурині, Мурафі були відкриті лікарні, котрі були більш – менш укомплектовані спеціалістами. У Шаргороді з 1938 року почали діяти навіть спеціальні курси медсестер, після закінчення яких уже навчені медсестри направлялися по селах району, області. Населення мало змогу отримувати більш кваліфіковану медичну допомогу. Проводилась профілактика захворювань, робилися щеплення від різних хвороб.

Слід зазначити також, що багато таких курсантів – медсестер після закінчення курсів у Шаргороді, під час початку війни у 1941 році були мобілізовані на фронт або у окремі військові госпіталі чи госпітальні поїзди. Серед таких була і Балуник Парасковія Петрівна. Народилася вона 24 жовтня 1924 року в с.Руданське. Закінчила у своєму селі 7 класів і поступила на навчання на курси медсестер у Шаргороді. З початком війни сімнадцятирічна медсестра Парасковія попала на роботу у пересувний військовий госпіталь. За роки війни вона побачила багато жертв клятої війни, поранених і калік, яким надавала необхідну допомогу. Працювати приходилось у надважких умовах, адже госпіталь кожен раз змінював своє місцезнаходження.

*Балуник
Парасковія Петрівна*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Така ж доля склалася й у Олександра Йосиповича Ткачука, який був родом із Хмельниччини і який у 19-річному віці з дипломом медика відбув на фронт. Там Олександр Йосипович зустрів свою половинку – медсестру Таню. Вони покохали одне одного і згодом одружилися.

Після закінчення війни Ткачук Олександр Йосипович і Тетяна Данилівна були направлені на роботу в Довжок. Фельдшерський пункт містився у звичайній сільській порожній хатині (тепер вул. Миру). В одній половині хати містилася сільська бібліотека, у другій – пологове відділення. Згодом сім'я Ткачуків проживала у вільному домі біля цвинтаря, де в одній кімнаті вони жили, а у іншій містився ФАП, у якому числилось три одиниці персоналу:

- фельдшер Ткачук Олександр Йосипович;
- санітарка Ткачук Тетяна Данилівна;
- медсестра - акушерка Балунік Парасковія Петрівна.

**Фельдшер
Довжанського ФАПу
Ткачук
Олександр Йосипович**

**Ткачук
Тетяна Данилівна (зліва).
Фото 1973 р.**

Парасковія Петрівна, повернувшись після закінчення війни, була направлена на роботу в Довжок. Тут зустріла своє кохання Балуніка Максима Максимовича і у 1950 році вони одружились.

У надто важких умовах працювали фельдшер і акушерка. Але якщо людині була потрібна перша медична допомога, то цей зовні

*Проводи в армію Ткачука Віктора (травень 1971 р.).
Другий справа Ткачук Олександр Йосипович,
зліва крайня Ткачук Тетяна Данилівна з родиною*

рослий, але надзвичайно чуйний і турботливий фельдшер Ткачук ніколи в житті не відмовив при зверненні пацієнтів – чи то глухої ночі, чи то вихідного дня, чи святкового дня, і взимку снігами або влітку болотами по бездоріжжю, він йшов на виклик.

Акушерка Парасковія Петрівна стала для багатьох жителів села другою матір'ю. Хтось порахував, що за свої 35 років праці в Довжку вона прийняла пологи понад 800 разів! Воно й зрозуміло – у післявоєнні роки в селі народжувалось по 25 – 30 дітей на рік. І майже всі діти виживали і були здоровими.

Коли у Парасковії Петрівни настав пенсійний вік, вона залишила роботу, передавши обов'язки акушерки місцевій молодій дівчині Яковишеній Раїсі Михайлівні, 1960 р.н.

Раїса Михайлівна після закінчення школи вступила на навчання до Вінницького медичного училища ім. М.Заболотного. Успішно закінчивши навчання, вона у 1981 році отримала направлення на роботу у Дербчинську дільничну лікарню, при якій у 1980 році було відкрито поліклініку.

Молодій Раїсі Михайлівні пощастило працювати поруч із відомими і талановитими педіатрами Корчинським Миколою Мартиновичем і його дружиною Таїсією Михайлівною. Але доля склалася так, що

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Раїсі Михайлівні потрібно було бути поруч з батьківським домом, де проживала старенька мама. У 1982 році вона перевелася на роботу у Мурафську дільничну лікарню на посаду медсестри. А коли у Довжку звільнилось місце акушерки, яке до 1983 року займала Балунік П.П., вона одержала направлення на роботу у своє рідне село Довжок на посаду медсестри-акушерки.

Медсестра акушерсько-гінекологічної служби Раїса Михайлівна Мельник (Яковичена) за свої довгі роки роботи у рідному селі користувалася і користується донині великим авторитетом. Її знають чи не в кожній хаті села. Бо має талант медика від Бога!

Слід відмітити, що в обов'язки акушерки вже з 80-х років входило своєчасне відправлення вагітних жінок до Шаргородської районної лікарні, де вже діяло пологове відділення із новим спеціальним обладнанням і працювали досвідчені лікарі – гінекологи. Але, як розповіла Раїса Михайлівна, дев'ять разів за всі роки праці довелось приймати пологи на дому. Всі дев'ять дітей живі та здорові.

Довжок пам'ятає добрі справи фельдшера О.Ткачука й акушерки П.Балунік. Це вони майже з нуля створили у Довжку систему охорони здоров'я, довели її до досконалості і вона досі не щезла серед безкінечних руйнацій, реформ і перебудов. За їхньої ініціативи в селі було побудовано окремих будинок ФАПу. Ткачук Олександр і Балунік Парасковія для Довжку – це своєрідний кордон між медициною, як наукою і практикою та шептухами й повитухами...

Сьогодні добрі справи талановитих медиків у Довжку продовжує Олена Василівна Нестерова.

**Мельник
Раїса Михайлівна**

**Фельдшерка
Нестерова
Олена Василівна**

З історії пошти у Довжку

Перші згадки про поштові відправлення у нас на Україні відносяться до XVII століття. Згадаймо картину художника Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану», де наш земляк із Мурафи Іван Сірко диктує своєму писарю текст листа під дружній козацький сміх. До адресата доставляли листи гінцями, які часто через ворожнечу не повертались додому.

Згодом, уже у XIX столітті, коли появилися більш-менш масово газети і журнали, в країні почали функціонувати поштові тракти (шляхи) по яких кіньми перевозили різну кореспонденцію в основному по містах.

До відомих світу подій 1917 року газет село одержувало Дуже мало, а ще менше – журналів. Перші листи через пошту в Довжку з'явилися у роки Першої Імперіалістичної війни. На конвертах листів солдатів царської армії до своїх рідних стоять штампи, датовані 1914-1916 роками. Листи сортували працівники станції Ярошенка і передавали через посильного по селах волості. Працівник станції у ролі посильного працював на кілька сіл. Такий метод поштового зв'язку поширювався і на початку існування радянської влади.

У перші роки радянської влади (1920-1930 рр.) у Довжку і газети, і журнали одержували лише окремі особи - керівники установ, вчитель, фельдшер та ін., але вже у 1935-му році в селі Джурина було відкрито окреме поштове відділення. Газети, журнали, листи і листівки одержував довжанський листоноша Іван Бурденюк і з Джурина приносив у село й роздавав адресатам. Так було ще до Другої світової війни, так було і після війни. У роки війни в селі листоношею був цей самий Іван Полікарпович, він розносив, в основному, тільки листи від полонених наших чоловіків, які перебували на територіях, захоплених окупантами. Звичайно, із-за лінії фронту листи у наші села із зрозумілих причин не доходили. Лише після звільнення у березні місяці 1944-го року села, листи почали надходити зі всього фронту, але це були, в основному, похоронки... Вручали їх адресатам у сільській раді й поливалися вони рясними слізьми. Про це розповідав тодішній голова сільської ради Дрозд Бартох.

Село й до нині пам'ятає своїх колишніх листонош, які щоденно доставляли із Джурина різну кореспонденцію, яка надходила уже зі всього Союзу. Це були газети і листи, рідше журнали. Серед листонош старожили називають цього ж Бурденюка Івана Полікарповича, потім

пошту із Джурина приносив довгі роки на плечах при всякій негоді та по бездоріжжю інвалід Сауляк Іван Панасович. При них доставка на плечах кореспонденції із Джуринського відділення зв'язку закінчилась. У 1971 році в Хоменках було побудовано силами колгоспу приміщення для сільської ради. В цьому ж приміщенні було відкрито поштове відділення. І вже довжанські поштарі ходили пішки за поштою у Хоменки. Нелегка це була робота, особливо для листонош – жінок. Серед них можна назвати Копайгородську Ганну Григорівну, Лопатіну Галину Іванівну, Куліковську Марію Михайлівну, Русин Євгену Іванівну, Шарагову Раїсу Миколаївну. І завдячуючи голові колгоспу «Мир» Подоляниній Олені Іванівні, у Довжку у 1991 році побудовано окреме приміщення, де було відкрито відділення зв'язку. Завідуючою відділенням стала Дрозда Ніна Федорівна, яку з часом змінила Галина Дрозда.

Одним із видів зв'язку на той час було місцеве радіомовлення. Понад 300 домівок селян було радіофіковано. На жаль, природна стихія, що пронеслася нашим краєм у 2000-му році своїм обледенінням знищила такий зручний для місцевої влади і населення вид зв'язку, як радіомовлення.

У 90-х роках у Довжку було встановлено автоматичну телефонну станцію на 50 номерів. Жителі села нарешті змогли самостійно, без комутатора, телефонувати до райцентру, до обласного центру та до інших міст країни.

60-80-ті роки минулого століття стали для довжанців насиченими і перенасиченими усіма видами поштового зв'язку (листи, посилки, грошові перекази, пенсії, різні кореспонденції, телеграми та інші послуги).

В обов'язки листоноші входили: доставка газет, журналів, листів, вітальних листівок, телеграм, пенсій, проведення підписки на періодичні видання, забезпечення умов для міських телефонних переговорів. Оскільки на все село в той час до 80-х років було мало телефонів (колгосп і пошта), то остання була ще й переговорним пунктом, який мав працювати цілодобово. Бували випадки, коли треба було вночі йти відкривати пошту, чекати, доки триватимуть переговори.

Та найбільше люди спілкувалися між собою за допомогою листів, вітальних листівок. Особливо багато їх було у передсвяткові дні Нового року і 8 Березня. Про це згадували у свій час завідуючі відділення зв'язку Ніна Дрозда і Галина Дрозда, а також листоноші тих років Данілка Ганна Андріївна, Побережник Раїса Вікторівна, Білоконь Віра Олексіївна та ін.

Різної кореспонденції в Довжок надходило і виходило дуже багато, адже мобільних телефонів тоді ще не було. Бувало, що в один день в одну хату приходило по 10-15 листівок, кілька листів і кілька газет. Згодом було збільшено число телефонних номерів на АТС до 100.

В кінці кожного року у відділенні проводилася підписка на газети та журнали на наступний рік. Для цього листоношам доводився план-ліміт... Спочатку три примірники на двір, потім – п'ять. І люди виписували різні радянські видання. Найбільшим попитом користувалися журнали: «Радянська жінка», «Крестьянка», «Работница», «Огонек», «Малютко», «Барвінок» і обов'язково гумористичний журнал «Перець».

Щодо газет, то багато хто з жителів села виписували такі видання: «Вінницька правда», «Сільські вісті», «Труд», «Известия», «Правда», «Комсомольская правда», «Комсомольське плем'я», дитячі газети «Зірка», «Піонерська правда» та ін. А районну газету «Комунар», з 1991 року «Шаргородщину», читали майже всі. Та якщо план по підписці не виконувався, листоноші виписували їх собі... За виконання плану працівники відділення отримували подяки, іноді премії.

Слід відмітити, що за радянської влади туалетний папір вважався великим дефіцитом і йшов на рівні червоної ікри, сухої ковбаси, печінки тріски чи розчинної кави... Тому населення країни постійно виконувало план по підписці газет та журналів. І вважалося, що радянська людина найбільше в світі читала преси...

Раніше доставляли пошту в село п'ять разів на тиждень. Колишні працівники розповідають, що сумка листоноші з пресою важила до сорока кілограмів. Доводилось ділити кореспонденцію на 2-3 частини. Поштових скриньок з початку роботи відділення у дворах не було. Доводилось листоноші заходити у кожен дім, щоб залишити кореспонденцію. Працювати доводилось цілий рік без відпустки. За невикористану відпустку виплачували додаткову платню.

Слід відмітити наступне: в той час, коли пошту в Довжку очолювала Ніна Дрозда, в країні настали роки руйнувань та невпевненості, бракувало стабільності в роботі зв'язківців. Відділення зазнало деяких реформувань. Скоротилася кількість періодичних видань на село, люди стали менше писати листів, телеграм, а тому скоротилось число листонош, зменшилась їхня заробітна плата, пошту доставляють в село рідше. Але слід віддати належне Ніні Дрозді, а також її наступниці Галині Дрозді, які разом із уже невеликим колективом перебороли усі труднощі і клопоти в роботі, пропрацювавши з 1991 року аж по

*Завідуюча поштового відділення
Неменок Любов Миколаївна*

2001-й рік. В цьому, 2001-му Ніну Дрозду змінила Дрозда Галина, а з 2003 року довжанське відділення, яке обслуговує село, очолювала Стригуль Віра Олексіївна, з 2015 року – Неменок Любов Михайлівна. Труднощів у роботі багато, адже сільське відділення через невелику кількість населення у 2020 році закрито і з тих пір діє Пересувне відділення поштового зв'язку два дні на тиждень. Мешканці села завжди з нетерпінням чекають листоношу Любов Михайлівну і її доньку Сніжану: і в сонячні дні, і в морози, і в заметілі. Комусь дощ чи заметіль – відпочинок, а листоноші – дорога від одного до іншого порогу.

Жителі села вдячні колишнім і теперішнім зв'язківцям і за ввічливе обслуговування і своєчасну доставку пенсій та різної кореспонденції, а також товари широкого вжитку, що розповсюджуються через поштове відділення.

Слід відмітити, що через ряд причин листоноші часто змінювались, але по при все село їх пам'ятає. Ними були: Стогнушенко Галина, Білоконь Альона, Бабій Вікторія Федотівна, Дзяна Галина Станіславівна, Куліковська Марія, Лопатіна Галина Іванівна, Русін Євгена Іванівна, Казміришена Раїса Миколаївна, Дрозда та ін.

Популярною у Довжку недавно стала форма обслуговування жителів об'єднанням «Нова пошта». Різну кореспонденцію, посилки, бандеролі довжанці одержують від відправника дуже швидко. Місце знаходження Нової пошти – у торгівельному ларку Людмили Іванівни Басюк.

Про людей хороших

*«Кожна вулиця в селі – це доля,
Кожна родина – книга»*

Переглядаючи багато домашніх архівів довжанських мешканців, знаходжу чудові слова, сказані уродженкою с. Довжок, нині жителькою м. Вінниця Таїсією Швець – Яковишеною: «... Ми повинні не забувати і всіх тих, хто жив на цій Землі до нас, хто орав і сів, збирав урожай, боронив її у лихі часи окупації і ворожих навал...

Пливе вода, спливає час, минають роки і збігають століття зі своїми подіями і людськими долями. Відходять у Вічність люди, свідки і учасники тих подій.

Зараз дивлюся на підростаюче покоління і також, як мої батьки свого часу, хочу, щоб вони вирости щасливими людьми, знайшли себе в житті, жили у вільній, гарній, багатій країні, а не шукали кращої долі за кордоном.

Хочу, щоб вміли любити і прощати, були чуйними, любили рідну землю, батьківщину й ніколи не забували про своє коріння, про тих, хто своїм життям підготував їхню появу в цьому світі».

І тут пригадалося, що один давній приятель мені не один раз повторював ним виведене правило із життя. Бог, за його уявленням, начебто створив села за таким принципом, що у кожному достойному населеному пункті обов'язково має бути багато добрих, порядних, щирих, привітних, сердешних людей. Про таких людей сьогодні тут іде мова. Наприклад:

Рід Яковишених. Славний рід Таїсії Яковишеної почав свій відлік, мабуть, ще з XVIII століття, тісно переплівшись з іншими родами. Хочеться повести мову про родину Мандибури Карпа Степановича і його дружини Варвари. Карпо Степанович прожив важке життя. Прийшлося приймати участь у Першій світовій війні. Побував три роки у австрійському полоні. Любив тварин, особливо коней. Його поговорка завжди звучала так: «Усе живе потрібно любити».

Варвара Іванівна – мила, лагідна, стримана, глибоко віруюча жінка. Ні на кого не ображалась, усе прощала, особливо дітям. А їх в сім'ї було четверо: дочка Ганна, син Михайло, син Іван і дочка Марія.

Усі діти Мандибури закінчили Довжанську семирічну школу. Ось що згадує про свого брата Михайла наймолодша Марія: «Батьки Мандибури працювали у колгоспі, як більшість людей у селі. Праця була важка, а платня - мізерна, та, незважаючи на це, у сім'ї панувало взаєморозуміння і злагода.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Дитинство було спокійним та тихим, діти завжди допомагали один одному. Найулюбленішою справою для Михайла було майстрування. Як згадує сестра Марія, морозними сніговими днями любив брат Михайло катати її на санчатах, які змайстрував сам. Вийдуть, бувало, на вулицю, та гайда кататися, грати в сніжки, ліпити сніговика.

У 1929 році Михайлик пішов у 1 клас Довжанської семирічної, на той час, школи. Навчався добре, був улюбленцем не тільки батьків, а й учителів. Це була зразкова дитина, яка у скрутну хвилину здатна була підтримати і допомогти.

Коли Михайлик був у 5 класі, розпочався великий голодомор, що не оминув і рідне село Довжок. Почали масово вимирати люди і діти. Як згадує молодший брат Іван, у їхній сім'ї такого страшного голоду, який довів би до смерті, не було. Щоб не померти, варили кору з дерев, суп з лободи та гнилої картоплі.

У 1935 році Михайло закінчив сім класів, після чого вступив до Тульчинського ветеринарного технікуму, де навчався до вступу в лави Радянської Армії.

У 1939 році одружився з сільською дівчиною Зоєю. У подружжя згодом народився син, якого назвали Іваном.

Згодом знову була служба в армії. У 1940 році від Михайла сім'я отримала два листи, в яких повідомлялося, що з ним усе гаразд, продовжує службу в армії.

У червні місяці 1941 року з армії його було направлено на фронт. Воював на Західному, Калінінському фронтах.

У 1944 році дивізія, в якій служив наш односельчанин Мандибура

*Родинне фото Мандибури Івана Карповича (другий справа - верх)
і Яковишеного Михайла Ульяновича (крайній зліва)*

Михайло Карпович, підійшла до Західної Двіни. Командир полку поставив перед мінометною групою Мандибури завдання: прицільним вогнем пробити оборону фашистів у районі села Заозер'я-Ведмідя. Вони знали, що бій буде нелегким, тому що фашисти дуже добре знали передній край своєї оборони. Проте Михайло Мандибура був впевнений, що друзі не побояться фашистів і захистять свої землі від ворогів. І таки не злякалися - ні фашистів, ні крижаної води, в якій довелося пробути цілу добу. Саме завдяки мужності та вмінню мінометників і їх командира було вчасно відкрито шлях до наступу основних сил наших військ. А при форсуванні Західної Двіни молодший сержант Мандибура першим переправив свою групу на протилежний берег і там закріпився. Услід за сміливцями під жорстоким вогнем по слідах Мандибури переправився весь батальйон.

Поки на фронті тривали бої, вдома рідні і близькі від хвилювань не знали, що й думати. Від Михайла не було жодного листа. Молода дружина ходила до його батьків довідатись, чи не мають вони якої звістки від Михайла. А листи, як це часто траплялось, пропадали в дорозі.

22 липня 1944 року Указом Президії Верховної Рада СРСР командиру третьої мінометної роти 992-го стрілецького полку 306-ї стрілкової Червонопрапорної дивізії молодшому лейтенанту Мандибурі Михайлу Карповичу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу і вручено медаль «Золота Зірка»

Нелегка доля склалася у молодшого брата Мандибури Івана, якому після звільнення села від окупації виповнилося 19 років і котрого призвали до війська зразу ж у березні 1944 року. Службу відбував на 2-му Українському фронті в званні старшини, вміло організовував розвідку боєм, за що неодноразово нагороджувався орденами та медалями.

Старший брат Михайло Мандибура в 1946 році був демобілізований. Відразу після війни був обраний довжанцями головою колгоспу «Червоний факел». Пропрацював на цій посаді тринадцять років. З 1970 року – бригадир дорожньої бригади. Саме завдяки його праці вулиці рідного села стали кращими, були прокладені дороги до ферми, тракторної бригади.

У вільний від роботи час любив Михайло Карпович ходити до школи і у сільській Будинок культури, який був побудований за його головування, спілкуватися з молоддю. Він розповідав дівчатам і хлопцям про війну і подвиги усього радянського народу, який захищав свою землю до останнього.

Михайло Карпович Мандибура також був нагороджений орденом Леніна, орденом Вітчизняної війни I і II ступенів та багатьма медалями.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

8 липня 1985 року Герой Радянського Союзу Мандибура Михайло Карпович помер. Похований у селі Довжок.

Дочка Марія Мандибура, 1927 р.н., пов'язала своє життя із родом Яковишених. Старий Ульян Васильович Яковишен - давній мешканець Довжку і довгий час працював ветеринаром. Його дружина - Меланка Яковишена, у справжньому кохані народила від Ульяна четверо дітей: Михайла, Віктора, Івана і Лідію. Дитинство їхнє було не легке, особливо у хлопців. Приходилося допомагати батькам по господарству, займатися косовицею зернових, заготовляти сіно на зиму худобі та ін. Усього цього і багато іншого старий Ульян навчив синів своїх, своїм прикладом привчаючи до важкої ручної роботи біля землі.

Старший син Михайло, відчувши на собі тяжку працю біля землі, вирішив: буду механізатором. І згодом мрія здійснилася. Михайло Яковишен закінчив при Мурафській МТС курси трактористів та шоферів.

Родина Яковишених.
Зліва направо нижній ряд:
Рудик Іван, Яковишен Михайло,
Рудик Рая, Яковишен Віктор,
Яковишен Іван.
Другий ряд: Яковишена Віра,
Яковишена Ганна, Рудик Лідія,
Яковишена Марія

Яковишена Меланка
з синами Віктором і Іваном

Але настав 1941-й. Старшого, Ульяна Яковишеного, призвали на фронт одразу після звільнення села від окупантів. Це було в березні 1944 року. Рівно через рік 3 березня 1945 року Ульян Васильович Яковишен загинув у бою в Карпатах і похований біля м. Бухарест.

Не оминула війна і старшого сина Михайла Ульяновича Яковишеного, 1922 р.н. Він перебував на фронтах війни з першого дня і до останнього. Йому було присвоєно звання сержанта і він був командиром відділення. Його нагороджено орденом Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ст., а також медаллю «За відвагу».

Повернувшись після Перемоги додому, Яковишен Михайло Ульянович поринув у сільськогосподарське життя села. У важкий голодний 1947 рік Яковишен М.У. одружився на Мандибурі Марії Карпівні. У міцній, дружній, повній любові та поваги сім'ї народилось троє дітей: Галина, Петро і Раїса.

Михайло Ульянович завжди мріяв про своє затишне житло, де панувало б добро, порядок та повага до кожного члена сім'ї. Щоб побудувати дім своєї мрії йому прийшлося поїхати на заробітки в Молдавію, де працював водієм аж 5 років. Повернувшись із заробітків, Яковишені розпочали будівництво нового будинку на садибі тестя Мандибури Карпа. Разом із будівництвом хати треба було працювати і в колгоспі. Михайло Ульянович працював шофером на старенькій машині «полуторка» (Машина перевозила вантажі в 1,5 т). Його фото завжди красувалося на Дошці Пошани колгоспу.

Марія Карпівна понад 40 років відпрацювала у колгоспі на вирощуванні цукрових буряків. Прожили Яковишені в парі аж 53 роки. Всі троє дітей одержали вищу освіту. Всі троє працювали у свій час у народному господарстві країни.

Яковишена Галина Михайлівна після успішного закінчення Шаргородської середньої школи вступила на навчання в Київський інститут легкої промисловості. Закінчивши його, розпочала свою виробничу діяльність майстром цеху потужного Харківського виробничого об'єднання «Більшовик». Виконувала різні громадські доручення, свідченням яких є безліч Почесних Грамот та Дипломів. Згодом, перед виходом на заслужений відпочинок, Яковишена Г. М. працювала головним інженером одного із структурних підрозділів Київського виробничого об'єднання «Чинбар».

Перебуваючи на пенсії і проживаючи у Довжку в батьківській хаті, Галина Михайлівна належно підтримує господарський порядок у домі і на садибі, як цього хотіли її батьки. Вона активна учасниця у громадському житті села, церкви.

Яковишен Петро Михайлович – лікар-терапевт. Закінчив Вінницький медичний інститут. Понад 40 років працював у Черняхівській районній лікарні Житомирської області. Він і сьогодні допомагає людям, які звертаються по допомогу.

Яковишена-Мельник Раїса Михайлівна – шанована в Довжку людина. У неї талант медика від Бога. За фахом – акушерка, медична сестра. Закінчила Вінницьке медичне училище. Пенсіонерка. Незва-

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

жаючи на поважний вік, завжди спішить на допомогу до тих, хто потребує.

Гарний слід залишили після себе батьки Яковишені Михайло і Марія. Михайло Ульянович був організатором і учасником будівництва в селі у 1969 році пам'ятника загиблим воїнам. Разом із ветеранами облаштував його. Довгі роки очолював раду ветеранів війни і праці.

За свою матусю Марію Карпівну гарні, душевні слова виразила донька Галина, її слово:

«Наша матуся Марія Карпівна Яковишена проживала у Довжку, мальовничому селі хліборобів. Близько сорока років старанно трудилася вона у колгоспі ім. Жданова в рільничій бригаді. Тільки її натружені мозолясті руки можуть розповісти про особистий внесок у загальну справу відбудови й становлення сільського господарства.

А яка наша мама добра, щира, як уміє гарно вишивати! У батьківському домі справжня виставка зразків народного мистецтва. Цвітуть різнобарвними квітами вишиті маминими руками скатертини, рушники, наволочки на подушки, килими.

І ми, її діти, а нас у матусі троє, завжди, приймаючи важливі рішення у житті, думаємо: а що б сказала із цього приводу наша мама?

Наші батьки навчили нас любити труд, з дитинства ми пізнали справжню ціну хліба. У нашій сім'ї є лікарі і інженери, робітники і хлібороби. Шестеро внуків має уже наша матуся. Така вона зроду була - невгамовна у праці, щедра на материнську любов.»

* * *

**Хмельовський Андрій Степанович
з дружиною Хмельовською (Манзюк)
Зосею Назарівною**

У розмові з автором старожили села добрим словом згадують родину Хмельовських, котрі мешкали на Хмелівці. У книзі автор згадує, як старий Хмельовський співав: «...А звідти гора, а звідти друга...». Голос його линув на всю Хмелівку!

У сім'ї Хмельовського Андрія народилося три сини: Степан, Віталій і Михайло.

Хмельовський Степан Андрійович

Степан Андрійович Хмельовський народився 12 вересня 1940 року в селі Довжок Шаргородського району в сім'ї селянина. У важкі післявоєнні роки навчався у Довжанській семирічній школі, яку закінчив у 1954 році. Як здібного й грамотного юнака, його запросили на роботу в місцевий колгосп ім. Мічуріна в бухгалтерію. Щоб працювати по бухгалтерському обліку, Степану Хмельовському потрібні були певні знання. Шістнадцятирічний юнак Хмельовський поступив на навчання у Могилів-Подільську школу бухгалтерського обліку, яку успішно закінчив у 1957 році. Після закінчення її Хмельовський С.А. повернувся знову до роботи у своєму довжанському колгоспі в бухгалтерію. У важкі післявоєнні роки країна потребувала нових молодих кадрів. С.А. Хмельовський за рекомендацією правління колгоспу поступив на навчання у Шаргородський сільськогоспо-

Брати Хмельовські на фоні гори, що за річкою, про яку співав старий Андрій. Фото 2021 р.

Степан Андрійович і Ганна Марківна (в центрі) та їхні діти Ольга і Віктор, онуки Марина, Ірина та Олег

дарський технікум, який згодом був переведений у м. Брацлав. Закінчивши у 1964 році Брацлавський технікум, Степан Хмельовський одержав диплом бухгалтера.

Молодому спеціалісту правління колгоспу ім. Мічуріна с. Довжок довірило очолити колектив бухгалтерського обліку колгоспу. Пропрацював головним бухгалтером колгоспу

С.А. Хмельовський до 1968 року. Як вмілого керівника, районна влада направила цього ж року Степана Андрійовича на навчання по підготовці керівних кадрів для сільського господарства, яке проходило при Уманському сільськогосподарському інституті

В наступному 1969-му році С.А.Хмельовський поступив на заочне навчання у цьому ж інституті за спеціальністю «агрономія», який закінчив у 1974 році, одержавши диплом вченого агронома.

По рекомендації районної влади колгоспники к-пу ім. Щорса с. Сапіжанки в лютому 1969 року на зборах обрали Степана Андрійовича Хмельовського своїм головою. І не помилилися! Хмельовський вивів велике господарство у передові.

Не забував Степан Андрійович і про рідне село, школу, людей. Своїми добродійними діями всіляко допомагав їм.

Середній брат Хмельовських – Віталій. Його кредо було і є, і починається воно із трьох літер «П»:

ПОРЯДНІСТЬ,
ПАТРІОТИЗМ,
ПРОФЕСІОНАЛІЗМ.

Так у трьох словах можна охарактеризувати колишнього власника публічного Акціонерного Товариства (ПАТ) «Сад Поділля» **Віталія Андрійовича Хмельовського**. Народився Віталій Андрійович 12 березня 1955 року в с. Довжок Шаргородського району. Батьки Зоя Назарівна та Андрій Станіславович народили і виростили трьох синів: старший брат Степан Андрійович тривалий час головував у Сапіжанському колгоспі, молодший - учитель. У Пеньківку Віталій Андрійович прибув у 1984 році, працював головним бухгалтером у радгоспі, а з 1999 року очолив господарство. То були роки так званої земельної реформи. На долю нового керівника радгоспу випав надважкий етап реформи - приватизація земель та розпаювання майна.

Із розпадом Радянського Союзу колишні республіки пішли на самостійний шлях розвитку. Розпочалось роздержавлення майна України.

Переборюючи труднощі, керівник Хмельовський В.А. також всіляко допомагав своїм землякам – довжанцям, і школі, садочку, і храму.

На жаль, і Степан Андрійович, і Віталій Андрійович відійшли у вічність, залишивши гарні спомини про себе.

Наймолодший син Михайло Андрійович, 1960 р. н. своє життя посвятив педагогічній роботі і Мурафській школі. Сьогодні пенсіонер, проживає з дружиною Раїсою у с. Мурафа.

* * *

У цій книзі варто згадати про одну із багатодітних родин Шаповала Рафаїла Йосиповича. Народився Рафаїл Йосипович у 1901 році. На його долю якраз випали роки воєн. У 1927 році Шаповал Р.Й. одружився на місцевій дівчині Феонії, 1906 р. н. Від великого кохання та поваги у молодій сім'ї народилося дев'ятеро дітей: Михайло, Петро, Ольга, Ганна, Олена, Іван, Микола, Марія і Степан. Сім'я жила вкрай бідно, зовсім не маючи житла для великої кількості її членів. А тому приходилося проживати в приміщенні колгоспного курника, який знаходився за селом. Допомоги, на жаль, ні від кого не одержували. Тому ставати на ноги приходилося самотужки, виховуючи семеро дітей (двоє померли в голодовку).

Рафаїл Йосипович працював у колгоспі на різних роботах. А коли

Шаповал Рафаїл Йосипович з дружиною Феонією (сидять) і діти Ганна (зліва) і Марія (справа)

настал в 1941 році війна, був мобілізований до війська. Але до військової частини він, як і інші мобілізовані, не дійшов через бомбові удари авіації по їх шляху.

У 1944 році Рафаїл Йосипович був мобілізований в друге. З фронту повернувся із пораненням. Але це не зламало фронтовика. Працював у колгоспі свинарем та на інших роботах.

Особливо приходилось важко сім'ї виживати у посушливий голодний 1947 рік. Вижили. Згодом розпочали будівництво своєї хати. Сім'я Рафаїла Шаповала першою на теперішній вулиці Миру побудували дім. Потім на цій вулиці вирости будинки Сауляк Ольги Михайлівни, Стратійчук Віри Данилівни, Сауляк Марії, Сільченко Олександра Олександровича, Опальнюк Оксани Григорівни та ін.

Стоять в селі будинки, побудовані у важких 50-х післявоєнних роках, нагадуючи селянам про героїчну працю господарів цих будинків, збудованих із земляних саманів методом толоки, коли люди працювали без будь-якої плати від господаря. А прикладом цьому був Шаповал Рафаїл, який відійшов у потойбічне життя 12 травня 1979 року.

На жаль, на даний час (2023 р.) розгубилися родичі Рафаїла Шаповала на життєвих шляхах. Ганна та Марія мешкають в селі Довжок, Степан в Дерєбчині. Але зате внуки і правнуки не забувають, звідки корінь роду Шаповалів.

Так, один із таких – це Гуцол Олександр Іванович, 1983 р. н., на даний час працює на одному із митних пунктів. Під час відвідин Довжку організував за власні кошти ремонт фігури, що на шляху Мурафа-Джури, організував посадку дерев туї навколо церкви. Волонтер Гуцол Олександр організував значиму допомогу тимчасово переселеним людям у Довжку і які йому дуже вдячні.

Батьки Гуцол Ніна та Іван пишаються своїм сином. Олександр Іванович в авторитеті в селі.

Про село, про свою родину, про батьків, не забуває і пише славні слова землячка наша, Яковишена Таїсія Вікторівна, яка поєднала себе із родиною Швеців. У Довжку всі Яковишені, і Мандибури, і Швеці, і Рудики любили колись і люблять тепер сільське життя, землю-годувальницю. Уміють біля неї ходити, доглядати, вирощувати врожаї. Про них і пише Таїсія Вікторівна:

МОЄ РІДНЕ СЕЛО – ДОВЖОК

*Де б не була, не літала
І куди б мене доля кидала,
Я додому вернусь,
До села, де все рідне до сліз.
До землі припаду
І зігріє мене рідне поле,
І притулить в обійми
Мого батька і мами поріг.*

«Кожному мила своя сторона»

Григорій Сковорода

Сільське життя – то прекрасна мить єднання з природою, повне її розуміння та збереження. Мабуть, у кожної людини є улюблене місце: яке відіграло значну роль у його житті. Особисто для мене найкращим та найулюбленішим є моє рідне село, де народилася – Довжок, що біля Мурафи. Та де б не була, завжди у серці батьківська хата, велика родина. Зачудовуюсь, приїжджаючи, красою диво-вишивок, які сяють на стінах батьківської світлиці. Торкнутися тих будівель, тих дерев, посидіти у тій траві... Подивитися на вікна, через які колись дитячими очима пізнавала цей загадковий світ...

З великою радістю приїжджаю у рідне село, в мене покращується настрій. Люди добрі і працьовиті, які прагнуть зробити своє село, свою маленьку батьківщину гарною, зручною для життя та впорядкованою. Наш край такий благодатний, що, здається, милішого немає на світі – ділиться Таїса Швець-Яковишена.

В селі пройти вулицею – всі один одного знають та завжди вітаються. Село затишне, красиве і мальовниче: можна відпочити на березі річки Мурафи, в якій можна ще й поплавати, також часто можна побачити рибалок, які приїздять до нас з міста Шаргород, сусідніх сіл: Мурафа, Джурин, Хоменки.

Наш край шаргородський славиться віддавна

Людьми, що не жаліють серця й рук.

Серед його синів і дочок славних

Невтомний - Віктор Ульянович та Ганна Іванівна Яковишені.

Вони народилися у сільських родинах.

Матуся Ганна всюди устигала,

Співала, наче справжній соловей.

Гарно ткала, вишивала.

Своїх дітей із юних літ навчала,

Як жить і працювать серед людей,

Бо тут, у цій землі, навек спочили

Натруджені батьки їхні й діди.

Сім'я, родина, рід... Сім'я – це найдорожче, що у нас є в цьому житті. Нашу сім'ю знають у Довжку всі. Народилися батьки в с. Довжку Шаргородського району (у той час Джуринського) Вінницької області. Тато – Віктор Ульянович у 1930 році, мама – Ганна Іванівна – у 1931 р. Все життя батьки трудилися біля землі. Я просто дивуюся, як і коли мама встигала все робити - приготувати обід, спекти хліб, паляниці, нагодувати нас, батька, спорядити нас, дітей, до школи і піти на цілий день в колгосп.

Батьки наші - добрі, щедрі на ласку і добре слово, роботящі і простодушні. Нелегко було виростити нас чотирьох – Зою, Ніну, Віталія і мене. Скільки у дитинстві прикрощів часом приносили своїм рідним.

Та вони вміло пробачали усе, вчили любити працю, поважати односельчан, бути вірними друзями.

Письменниця Наталя Баклай писала про таких жінок:

*Ця жінка вишиває Україну,
Де хрестики, немов хрести земні.
Схиляє важко у роботі спину,
І голову схиляє свою сиву,
Й минуле ожива на полотні...*

У вільну годину матуся бралася за голку і гаптувала ніжним цвітом полотно, вигадуючи найрізноманітніші візерунки для рушників, подушок. Як гарно вишивала, як вміло підбирала кольори. Багато рушників вишила мама. На щастя нам, на долю. Це її вмілі, золоті руки навчали і нас, школярок, вправлялись із голкою, у розмаїті ниток знаходити оту єдину, яка найбільше пасує за відтінком до всього узору. І досі пам'ятаємо її слова: «Це ви повинні знати як таблицю множення. Бо в житті, як на довгій ниві, все згодиться...».

У нашому селі завжди було чимало вишивальниць: вишивали вдома, на оденках, навіть у полі під час обідньої перерви. Протягом довгого часу підтримували мистецтво вишивання: Чернопищук Лідія, Рудик Лідія, Яковишена Марія, Побережник Марія, Русин Євгенія, Басюк Ганна та багато інших (Старше покоління). Як красиво мереживом (гачком) оздоблювали рушники, скатерки, носові хусточки. Цей перелік можна продовжувати до бескінечності, бо вишивала кожна друга жінка в селі сорочки, простирадла, занавіски, подушки... В свою роботу вкладали душу. Їх роботи завжди випромінювали світло і радість. Мінялися візерунками.

Вишитий рушник - неодмінна окраса кожної селянської оселі. Ще й тепер можна побачити їх на іконах, портретах членів родини. На ліжках вишиті простирадла, подушки. Роботи вишивальниць радували душу і серце. Ці роботи сьогодні красуються у Храмі села.

Популярними кравчинями-швеями в селі були Шаповал Ганна та Копайгородська Марія. Шили на ручній, а потім і ножній машинці одяг для жінок, чоловіків та дітей. Шиттю навчились самі. Ніякої освіти не здобули. Звідки у них був той талант, чи народжений, чи набутий, але вміли вони догодити та пошити одяг зі смаком, дарували радість своїм землякам.

Жили наші рідненькі скромно і просто, без розкошів і багатства. Але ми, діти, переконані, що наші батьки – найбагатші й найкращі в усьому світі. Бо щедре і добре серце, людяність і душевність – то найголовніше з усіх багатств. І чим далі біжать у далечінь роки, тим ясніше усіма струнами свого ества відчуваємо, що найдорожчі для нас люди – тато і мама.

Місце, де зустрічаються всі

Не звертаючи уваги на те, що робота Мурафського споживчого товариства (сільпо), до якого належали і довжанські селяни, значно занепала, торгівля у Довжку як була, так і є.

Старий магазин. Фото 1979 р.

І старим, і малим подобається в Довжку день тижня – субота. В цей день щотижня з тієї пори у селі на торговій площі посеред села відбувається ярмарка. Виникла вона колись стихійно, але дуже вдало. Сюди кожної суботи поспішають довжанці, а також жителі сусідніх сіл. Одні – щоб придбати одяг, взуття та інші речі, запастися деякими необхідними продуктами. Інші – щоб збути якийсь товар. Є й такі, котрі йдуть сюди, щоб просто подивитись, зустрітись з людьми, поговорити про те, про се... Обмінятися новинами, переказати комусь про якусь подію, що вже відбулася або має статися в селі. Адже немає такого кутка в селі, щоб на протязі тижня там не трапилося якоїсь події. В когось захворіла корова, в іншого злодій заліз у погріб, а ще в ін-

В теперішній час у Довжку розміщується аж п'ять торговельних об'єктів. Але, на жаль, майже у всіх принцип їхньої роботи базується на «купив – продав». Та серед торгового бізнесу у селі особливу увагу привертає до себе довжанський ринок. Виник він за ініціати-ви самих жителів села і за сприяння сільської ради ще у далекому 1996 році. Встановили довжанці і базарний день – суботу.

Сучасний магазин. Фото 2022 р.

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

шого «заказалося» весілля чи спершу родини... Нічого в селі не втаїти, та й не стараються селяни робити це. Зустрівшись тут, на ярмарку, першою справою кожного є почути чи розказати новини. Проходячи повз палатки продавців, які розмістилися зі своїм товаром просто на землі, можна почути, як жваво проходить обмін новинами та іншою інформацією.

Останнім часом довжанці рідше стали відвідувати базар у селі через те, що робота торгових точок у селі значно покращилася. Але згадка про базар в селі залишилася гарною. Ярмаркові, як ті, що продають, так і ті, що купують, залишають сільську площу в центрі Довжку завжди з приємною посмішкою. З твердою надією, що в наступну суботу вони знову зустрінуться тут.

*Бернацька Г. О. і Партєка Н. І.
на робочому місці. Фото 2022 р.*

Авторське звернення до читача

Шановний читачу! Прочитавши цю книгу, ти відчув, яке воно вистраждане віками, твоє село Довжок. Але знай і пам'ятай: якщо ти родом із цього села і коріння роду твого тут - пишайся собою, своїм прізвищем, своїм родом. Адже з тебе і для тебе починається Батьківщина саме тут, на Русі Київській, на Поділлі, у Мурафському ключі, біля річки Мурафи, з незапам'ятних вулиць Хмелівка, Балки, струмків Бузьків Яр, Ринва, Вікнина, Карчевський Брід та ін., які об'єднали в собі красиве українське село Довжок.

Куди б не кинула тебе доля, шановний довжанцю, – чи то в Канаду, чи в Америку, чи в Німеччину, чи Італію, в Польщу, Литву чи Молдову, в Казахстан, чи в ту ж Московію, у Крим чи на Волинь, в Одесу, Харків, Київ чи Донбас, я знаю: у серці твогому завжди іскриться тепло, яке інколи так тривожить душу за дорогим, рідним, гарним і багатим, найпрекраснішим у всьому світі селом під назвою ДОВЖОК, що біля містечка Мурафи.

Тож знай: Тебе тут завжди пам'ятає Твій рід, Твоя вулиця, Твоя криниця. А коли знайдеться на віку Твоєму час, і Ти прийдеш у село, візьми з собою дітей своїх, онуків, правнуків. Проведи їх своєю вулицею, не обминай Святого Храму - церкви чи костелу, навідайся на кладовище, подихай пахощами дерев у парку біля школи, покажи їм свою школу, батьківську хату, обов'язково зверни їхню увагу на черешню чи грушу, посаджену ще Твоїм дідом. І нехай в душі дитини залишаться назавжди світлі спогади про нашу Україну, Київську Русь, про нашу Батьківщину, що починається з Твого села і завжди пам'ятай про його історію. Тому, що пам'ять та історія - це споріднені слова.

Шановний друже! Не будь байдужим до свого роду-племені, залиш потомкам будь-яку добру згадку про себе, про предків своїх чи про дітей і внуків, як і про події, що мають місце тепер у селі. Адже життя наше не вічне, а світ Божий вічний.

Звертаємось до читачів села, особливо до молодшого покоління довжанців. Пам'ятайте тих, хто дав життя вам: батьків своїх - ангелів небесних. Адже це вони постійно моляться за вас, усе життя оберігають вас.

*Тож любов свою до них при житті віддайте,
Не лишайте їх самих, дім їх не минайте....*

Бережіть своїх батьків, коли вони ще живі... Щоб потім не мучила совість, щоб у пам'яті вашій назавжди залишився образ живих мами і тата – ласкавих і добрих, ніжних і щирих, терплячих і сильних,

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

розумних і веселих, люблячих і уважних, мудрих і рішучих, турботливих і працьовитих, наполегливих і завжди заклопотаних.

Бережіть їх!

Пам'ятайте, що село ваше, це ваша мала Батьківщина. Любіть її. Щоб могли навчити дітей і внуків своїх слів:

*«Я люблю тебе, моє село Довжок, моя ти Батьківщино.
Я люблю тебе, Україно!»*

Закінчуючи цю нескінченну сьогоднішню історичну розповідь про рідне село, з якого Ти, або предки Твої родом, автори повторять слова відомого нам на Шаргородщині поета, нашого земляка Миколи Лукова:

*«Приїжджайте,
приїжджайте,
приїжджайте частіше додому».*

*З почуттям щирої поваги
Анатолій НАГРЕБЕЦЬКИЙ
Людмила КОПАЙГОРОДСЬКА*

Про авторів

Нагребецький Анатолій Никифорович народився 9 травня 1945 року в селі Плебанівка Шаргородського району на Вінниччині.

В 1961 році закінчив Шаргородську середню школу і зразу ж розпочав свою педагогічну діяльність. Працював старшим піонервожатим Пасинківської та Насіківської восьмирічних шкіл, потім учителем математики та фізики Політанківської, а після демобілізації з рядів Збройних Сил - учителем математики та співів Івашковецької та Плебанівської середніх шкіл. Освіта неповна вища. Закінчив три курси загальнонаукового факультету Вінницького педагогічного інституту. Згодом обирався на виборні посади: звільнений секретар комсомольської організації колгоспу імені Кірова, голова профспілкового комітету цього ж колгоспу, голова виконкому Плебанівської сільської

ради.

Закінчив з відзнакою Чернятинський сільськогосподарський технікум.

Під час роботи на виборних посадах мав доступ до архівних документів, вивчав і систематизовував їх. В своїй журналістській діяльності часто використовував свої домашні архівні матеріали, залишені ще дідом та батьком.

Автор ряду статей краєзнавчого та історичного характеру. Написав і видав 29 книг про історію населених пунктів Шаргородщини. Серед них – про освітні заклади в кожному селі нашого краю, а також про голод та репресії 30-х років минулого століття в усіх 42-х селах Шаргородщини.

Анатолій Нагребецький нагороджений ювілейною медаллю «XX лет Победы в Великой Отечественной войне», медаллю «Ветеран труда», Почесною Грамотою ЦК ВЛКСМ, почесними грамотами обласної та районної держадміністрацій, член Національної спілки журналістів України, член Національної спілки краєзнавців України.

За досягнуті успіхи в історико-краєзнавчих дослідженнях Нагребецький Анатолій Никифорович удостоєний обласної журналістської премії ім. Олександра Гетьмана. Йому присвоєно звання «Почесний краєзнавець України». Нагороджений відзнакою Президента України – ювілейною медаллю «25 років незалежності України». Указом Президента України з нагоди 75-ї річниці з дня народження Нагребецького Анатолія Никифоровича нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня.

У зв'язку із встановленням Анатолієм Нагребецьким рекорду України по написанню і виданню найбільшої кількості книг (25) про Шаргородський край, 5 травня 2021 року його було включено до Книги Рекордів України в розділі «Видавництво» і вручено відповідний Диплом.

Одружений. Разом із дружиною Світланою Олександрівною виростили і виховали двох синів – Романа і Андрія. Радують пенсіонерів невістки Світлана і Лілія, онуки Оленка, Олег і Діанка, правнук Владислав.

На даний час Анатолій Нагребецький працює над своєю 31-ю книгою про села Лозова і Теклівка.

Копайгородська Людмила Степанівна, педагог-організатор Довжанського ліцею.

Народилася 2 червня 1969 року в селі Довжок Шаргородського району Вінницької області. Середню спеціальну освіту здобула в Удмуртській АССР, вищу – у Вінницькому державному педагогічному університеті.

1988 рік – початок трудової діяльності у Довжанській восьмирічній школі. Етапи діяльності: вчитель музики та співів, заступник директора з виховної роботи, педагог-організатор, викладач факультативного курсу «Християнська етика в українській культурі», старший вихователь в таборі Загурного села Клекотина. В позаурочний час учасниця ансамблю «Веселі жіночки» при Довжанському будинку культури.

Неодноразова дописувачка про діяльність школи районної газети «Шаргородщина», «Вінниччина». Творчі доробки публікувалися у Всеукраїнському освітньому виданні журналу «Позакласний час», газеті Вінницьких обласного і міського комітетів профспілки працівників освіти та науки «Слово педагога».

Нагороди:

- 2003 рік – переможець районного конкурсу «Педагог-організатор»;
- 2005 рік – обласна Почесна грамота за сумлінну працю та досягнуті успіхи у справі навчання і виховання учнівської молоді;
- 2013 рік – обласна грамота спілки дитячих організацій Вінниччини за реалізацію програми «Я – Родина – Батьківщина»;
- 2015 рік – переможець районного конкурсу «Педагог-організатор», переможець районного конкурсу «Кращий за професією» в номінації «Кращий педагог-організатор року»

Джерела та література, що були використані при написанні книги «Літопис Довжку, що на річці Мурафа»

- Анапович О.* Козацька енциклопедія... Київ, 2009, с.515.
- Антонович В.* Архивы Ю. Зап. России, К., 1869, ч.-5, т.1, стр. 1-94.
- Аркас М.* Історія України-Русі, Петербург, 1908.
- Архів Пд.-Зах. Росії, ч.1, т.1, Київ, 1886, с.192.; ч. VII, т.2, Київ, 1890, с.192.
- Атлас Речі Посполитої. Краків. 1630 р.
- Бялковський Л.*, Поріччя Мурахви в XV - XVI ст.ст. Кам.-Под. 1920, с.12.
- Боплан.* Опис України, Київ, Наукова думка, 1990.
- Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. (хроніка подій). Київ, 1965, с.с. 3, 5, 16, 17.
- Вердум У.* Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672... через королівство Польське, К., 1983.
- Воля Олесь.* Мор: Книга буття України, Київ. с.с. 453-458.
- Гальчак С.Д.* Визволення Вінниччини, Вінниця, 2005.
- Грушевський М.С.* Барское староство, Киев, 1894.
- Дорош М.Н.* Битва на Синій Воді..., Вінниця, 2012
- ДАВО, Ф.Д. - 177, оп. 1, од.зб. 1, с. 800.
- ДАВО, Ф.Д. - 333, о. 1, спр. 8, с. 19.
- ДАВО. Ф.Р. - 1422, оп. 1, спр. 2, с. 9.
- ДАВО, Ф.Д. - 401, оп. 1, спр. 3, с.29.
- ДАВО, ф.р. - 925, оп. 8, спр. 5, с. 107.
- ДАВО, ф.р. - 835, о. 1, спр.11, с. 257.
- Документи Б.Хмельницького (1648-1657), Київ, 1961, с.190.
- Завальнюк К.* Провісники волі, Літин, 2005.
- Історія України в документах та матеріалах, Київ, 1941, сс. 66-67, 115.
- Книга Пам'яті України, Вінницька область, т.7, Київ, 1995.
- Легун Ю.* Топографічний опис Подільської губернії 1799 р. Вінниця Нілан ЛТД, 2017.
- Лисий А.К.* Нариси історії Мурафського костьола (1625-2000), Вінниця 2000.
- Мельник Я.И.* 554 дня партизанской войны. Москва, 2006.
- Нагребецький А.Н.* Моя Плебанівка, Київ, 2001.
- Нагребецький А.Н.* Трагедія мого краю, Вінниця, 2008.
- Нагребецький А.Н.* Шлях крізь віки, Вінниця, 2006.
- Перебийніс П.М.* На світанку роси, Київ, СП «ІСА».
- Переможці. Вінницька область, т.8. Вінниця, 2014.
- Подольские епархиальные ведомости, 1863, № 14, стр.556.
- Полухин Л. М.* Кривонос, Д.Нечай, И.Богун - народные Герои Освободительной войны 1648-1654 гг. Киев, 1954, стр. 8-12.
- Реєстр війська Запорозького 1649 року, Київ, 1995, с.с. 250-252

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Реабілітовані історією. Вінниця, 2006-2015, т.1-5.

Ролле И. Про Кармалюка. Кам.- Под., 1883.

Русина О.В. Україна під татарами і Литвою, т.б. Київ: Альтернативи, 1998, с.113.

Сецинский Е.И. Приходы и церкви Подольской епархии. Каменец-Подольск, 1891.

Сварчевский А.В. Чудотворные иконы Подолии. Винница, 2017.

Сверстюк С. Вінниця: Злочин без кари. Київ. 1994.

Смолій Б.А., Степанков В.С. Б.Хмельницький. Київ, 1995, с.с. 422-425.

Трамбовецький А. Злочин у Вінниці. США.1943 р.

Періодичні видання

Прапор комуни, 1932 19 жовтня.

Комунар, 1982, 1987, 1988, 1991.

Шаргородщина, 1994, 1995, 1997, 1999, 2006, 2008, 2016, 2018.

Вінницька правда, 1972, 3 листопада.

Вінниччина, 1996, 15 серпня, 2002, 10 вересня.

Фотографії та матеріали Довжанської СЗШ I-III ст.

Матеріали сільської бібліотеки с. Довжок.

Матеріали Мурафський сільської ради

Матеріали Шаргородського районного архіву.

Використані матеріали, спогади та фотографії жителів села:

Слободянюка Григорія Костянтинівича,

Партеки Сергія Васильовича,

Партеки Миколи Івановича,

Яковишеної Галини Михайлівни,

о.Іоана Молнара,

Хмельовського Віталія Андрійовича,

Хмельовської Франки,

Молнар Аліни,

Литвиненко Олега Миколайовича,

Хмельовської Марини Михайлівни,

Мельник Раїси Михайлівни,

Моркот Валентини Анатоліївни,

Пльонсак Марії Семенівни,

Зелінської Емілії Миколаївни,

Забузної Тетяни Анатоліївни,

Хмельовської - Ковальської Ольги Степанівни,

Черкевич Марії Степанівни,

Асауленко Надії,

Бацалай Дарії,

Сендик Каріни та ін.

Зміст

Про що говорить пам'ять.....	5
Поділля у Київському та Литовському князівствах.....	12
Татари – людолови	15
Поділля під татарами.....	17
Боротьба за Поділля між Литвою і Польщею.....	23
Ян Замойський – новий власник мураховських земель.....	30
Гетьман Богдан Хмельницький на Мурафських землях	36
З біографії Данила Нечая.....	42
Загибель Данила Нечая у Красному	47
Наша гордість – Іван Сірко з Мурафи.....	55
Славний козак Морозенко	59
Гайдамацтво у нашому краї	61
Смерть Івана Гонти у Сербах.....	64
«За Сибіром сонце сходить...»	68
Хрести на довжанських роздоріжжях.....	75
Довжанські краєвиди.....	79
Належність краю до Росії.....	91
Події початку буремного ХХ століття	95
Буремні 20-ті роки ХХ століття	97
Засновники радянської влади у Довжку.....	100
Початки роботи нової влади на селі	107
Насильницька колективізація	110
Боротьба населення Шаргородщини проти колективізації.....	116
Трагедія у Довжку в 1932 – 1933 роках	122
Будівництво соціалізму в Довжку.....	141
«Правосуддя» по-радянськи	149
Фольклор тієї пори.....	169
Народні ремесла та промисли довжанців	175
Список жителів села Довжок, що брали участь в АТО (ООС) та в бойових діях у війні України з московськими рашистами.....	198
Довжок у роки війни 1941 – 1945 рр.....	200
Березень 1944 – го.....	214
Війні ще не кінець.....	227
Нариси про війну 1939 – 1945 рр.....	227
Слово про Героя Мандибуру Михайла Карповича.....	227

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Розповідь Бернацького Володимира Йосиповича	232
Слово Гаврилюку Івану Юхимовичу	238
Відновлення роботи колгоспів.....	256
Реформування колгоспного виробництва.....	270
Довжок без сільської Ради	317
ІСТОРІЯ ШКОЛИ	332
Школа в полум'ї війни	335
...з руїн та попелу	335
Моркот Валентина Анатоліївна	344
Матеріально – технічна база закладу освіти	365
станом на 01.01.2023 року	365
Короткі біографічні відомості про колектив.....	366
Технічний персонал станом на 2022рік.....	379
Випускники, які закінчили Довжанську школу з похвальним листом	380
Випускники, які закінчили Довжанську школу з золотою та срібною медаллю	380
Випускники Довжанської школи, які обрали педагогічні заклади навчання	381
Випускники Довжанської школи, які обрали медичні заклади навчання.....	383
Історія Довжанського дитячого садка	384
Вони дарують радість малюкам	393
Культура і селянський побут у Довжку	396
Довжанські самоцвіти	419
Шаройко Василь Никифорович.....	419
Вірші Василя Шаройко	421
Вірші Володимира Килівника	430
Центри духовного життя православних і католицьких довжанців	444
Про тих, хто дарує життя	462
З історії пошти у Довжку.....	466
Про людей хороших	470
Хмельовський Степан Андрійович	476
Місце, де зустрічаються всі.....	482
Авторське звернення до читача	484
Про авторів	486
Джерела та література, що були використані при написанні книги «Літопис Довжку, що на річці Мурафа»....	488

*Анатолій Нагребецький
Людмила Копайгородська*

Літопис Довжку, що на річці Мурафа

Авторське редагування

Комп'ютерний набір Горенюк Л. С.

Технічне редагування

Схабовська І. А.

Видавець: ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Підписано до друку 29.11.2023 р.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 64x90/16. Ум.-друк. арк. 30,75. Гарнітура Cambria.
Наклад 300 прим. Зам. 135
Друк : ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@ukr.net

Анатолій Никифорович Нагребецький належить до тих журналістів-письменників, котрі черпають історичні та краєзнавчі теми для своїх книг з дійсності. Таку дійсність він знаходить серед мешканців сіл свого Шаргородського краю. Саме старожили являються для нього найголовнішими і найціннішими джерелами історичної правди.

Звертається автор і до архівних джерел давнини. Черпає знайдені ним рідкісні історичні матеріали в архівах Києва, Львова, Хмельницького, а також у районних архівах. Багато цінних історичних матеріалів знаходить у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Валентина Отамановського та у Державному архіві Вінницької області.

«Літопис Довжку, що на річці Мурафа» дійсно є цінним джерелом інформації про 350-річне село на нашій славній Шаргородщині. Тож історія його варта того, щоб її знали та пам'ятали нащадки.

Книга стане найкращим посібником з народознавства і краєзнавства. І навряд чи хто з сучасних подільських письменників-краєзнавців спроможний змагатися з таким унікальним і невгамовним оповідачем, як Анатолій Никифорович Нагребецький. Тож, якщо ви хочете, аби ваші діти чи онуки, вивчаючи народознавство, дізнались більше цікавого про рідний край – досконалішої книги про наш Довжок, ніж ця, вам не знайти.

Анатолій Шаргало
Керівник ТОВ ім.Мічуріна с.Довжок